

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Martin Jelínek

Antonín Zápotocký a Kladensko – vztah osobnosti a prostředí

Antonín Zápotocký and Kladno region – Relationship of Personality and Environment

Praha 2019

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Anotace

Předkládaná práce se zabývá osobností Antonína Zápotockého vzhledem k jeho vztahu ke kladenskému regionu a působení tamtéž. Kladensko je pak zvoleno z důvodu provázanosti tohoto prostředí s osobou Zápotockého od jeho dětských let. Sám Zápotocký pak na Kladensko nezanevívá ani v pozdějších letech – ba naopak – jej stále akcentuje, což je úkaz u komunistických elit vcelku nezvyklý. Práce rozebírá pro Zápotockého klíčové aspekty, spjaté právě se zmíněným prostředím – jeho politické začátky, prosincovou generální stávkou, ale nevyhýbá se ani pozdější reflexi kladenského prostředí v Zápotockého literárním díle. Záměrem pak je vysledovat, do jaké míry jej toto prostředí formovalo a promítlo se do jeho pozdějšího života. Neopomenut nezůstane ani aspekt odkazu a vzpomínání na osobu Zápotockého v prostředí regionu, zvláště pak na příkladu Kladna a jeho rodných Zákolan.

Klíčová slova

Antonín Zápotocký, Kladno, Kladensko, generální stávka, KSČ, sociální demokracie, dělnické hnutí

Abstract

This Thesis deals with the personality of Antonín Zápotocký considering to his relation to the Kladno region and his work there. Kladno is then elected because of the interconnection of this environment with Zápotocký since his childhood. Zápotocký himself does not abandon Kladno even in later years - on the contrary - he still accentuates it, which is quite unusual for communist elites. The thesis analyzes key aspects related to this environment - Zapotocky's political beginnings, December's general strike, but it does not avoid later reflection of the Kladno environment in Zapotocky's literary work. The intention then is to trace the extent to which this environment shaped him and reflected in his later life. The aspect of the reference and remembering of the person of Zápotocký in the environment of the region will not be neglected, especially on the example of Kladno and his native village of Zákolany.

Keywords

Antonín Zápotocký, Kladno, Kladno region, General Strike, Communist Party of Czechoslovakia, Social Democracy, Labour Movement

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně, že jsem řádně citoval veškeré použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Svárově dne

Martin Jelínek

Poděkování

Na tomto místě bych rád co nejsrdečněji poděkoval všem, kteří dle mého mají zásluhu na tom, že předkládaná práce vůbec vznikla. Pravda, poděkování je možná na poměry bakalářské práce poněkud rozsáhlejší, nicméně se domnívám, že zcela odpovídá procesu vzniku práce. Děkuji v první řadě své rodině, zejména své babičce Anně. Děkuji kolegyním a kolegům ze zaměstnání, zejména Mgr. Jolaně Tothové. Děkuji všem svým přátelům, ať už fakultním, či nefakultním, za jejich podporu (a ostatně i víru, že text bude dokončen), zejména pak Anně Fišerové, Anně Kolářové a Michalu Cápovi. Velký dík patří Davidu Pavlorkovi za jeho rady a připomínky k textu. Děkuji všem pracovníkům knihoven, studoven a archivů, které jsem během práce na tomto textu navštívil, neboť mi ve všech případech vyšli vstříc, zejména bych vyzdvihl pracovníky Všeodborového archivu ČMKOS za jejich trpělivost během mého bádání. Děkuji starostce obce Zákolany PhDr. Lucii Wittlichové, že mi umožnila nahlédnout o obecního archivu. A konečně největší dík patří vedoucí této práce, doc. Janě Čechurové, za její více než velkou trpělivost, její připomínky, rady a přátelský přístup.

Obsah

1) Úvod.....	7
2) Stručné představení sociálnědemokratického hnutí na Kladensku na přelomu 19. a 20. stol. (do roku 1900).....	13
a) Vymezení regionu	13
b) Hospodářský rozmach a vznik dělnické třídy.....	14
c) Dělnické a sociálnědemokratické hnutí.....	16
3) Ladislav Zápotocký	21
a) Sociální demokrat.....	21
b) „Krejčovic Tonda a jeho cesty“	27
c) Žižkovský Vlasáček	33
4) Činnost předválečná	41
a) Stručný vývoj v oblasti do příchodu Antonína Zápotockého	41
b) Antonín Zápotocký, tajemník II. krajské organizace sociální demokracie	44
c) Antonín Zápotocký – otec, zastupitel, sportovec	51
5) Rudá záře nad Kladnem	62
a) Fronta a zázemí	62
b) „Rudé Kladno – český Kronštadt“	76
c) „Nezdá se vám, kamarádi, že to Kladensko je dnes zase o hodně rudější?“	95
d) „Na Pankráci domov můj“	121
6) „Náš lid je hrdý na svého velkého rodáka“	131
a) Záměr a realita.....	131
b) Zákolany - Zápotocký	133
c) „Avšak život jde dál“	137
d) „Kam s ním?“	143
7) Závěr	150
8) Seznam použitých zdrojů a literatury (abecedně).....	153
a) Archivní prameny.....	153
b) Tištěné prameny a edice	153
c) Tisk.....	157
d) Literatura	157
e) Internetové zdroje.....	164

1) Úvod

S trochou nadsázky se Kladno dá označit za město dvou barev. V populární písni ze čtyřicátých let, jejíž melodie dodnes slouží coby znělka na kladenském nádraží, se zpívá: *Kladno, ty černé Kladno.*¹ Černá barva představuje jeden z největších symbolů města. Symbolizuje to, díky čemu se Kladno a s ním celý kladenský region rozvinul v plně industriální oblast, v jedno z klíčových průmyslových center jak habsburské monarchie, tak Československé republiky. Mluvím samozřejmě o černém uhlí, které je v dnešním Kladně přítomné již jen symbolicky, ať už v pozůstatcích uhelných dolů, či pomníku Váňova kamene, prvního vytěženého uhlí na Kladensku. Druhou barvou, typickou pro Kladno v dlouhé fázi jeho vývoje, je barva revoluční, barva socialistického hnutí, barva rudá.

Obě barvy se prolínají v politické činnosti místní sociální demokracie, neboť kladenské dělnictvo, včetně jeho nejpočetnější skupiny, tedy kamenouhelných horníků, tvoří základ a oporu nejen místní, ale v době na přelomu 19. a 20 století celé české sociální demokracie. Antonín Zápotocký napsal: „*Na hutské haldě vylili strusku. Rudá záře se rozlila po celém kraji*“.² Tak jako je Zápotocký spojen s rudou barvou nejen díky svému románu *Rudá záře nad Kladnem*, je rovněž spojen i s Kladnem a Kladenskem. Vzhledem k tomu, jak významnou osobností se nakonec Zápotocký v českých moderních dějinách stal, bylo toto propojení předmětem určité mytizace, vedené ovšem na úkor skutečného poznání vztahu a spojení těchto dvou elementů.

A právě spojení osobnosti Antonína Zápotockého s jeho rodným krajem je hlavním motivem předkládané práce. Při jejím psaní bylo však nutné poněkud zrevidovat původní záměry, nastíněné v anotaci. Proto si je dovoluji zde poupravit a uvést na pravou míru. Pokud jsem chtěl původně rozebírat reflexi Kladenska v Zápotockého literárním díle, dospěl jsem během prvotní četby dvojice románů (*Vstanou noví bojovníci* a *Rudá záře nad Kladnem*) a následném archivním výzkumu k názoru, že přínosnější bude pokusit se využít řečené romány (a s nimi i Kladenskem se nezabývajícím *Bouřlivým rokem 1905*) jako specifický druh memoárové literatury, a tak s nimi i pracovat.

Díky komparaci s archivním materiálem jsem mohl u většiny samotného textu románů určit, které části jsou založeny na reálných historických podkladech, ať už se jedná o tisk, soudní

¹ Kladno, ty černé Kladno. *Virtuální národní fonotéka NTK* [online]. 2018 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: https://www.narodnifonoteka.cz/Record/vnf_sup.003360894x185266.

² ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Rudá záře nad Kladnem*. 5. vydání (4. v Práci). Praha: Práce, 1952., s. 348.

spisy či policejní zprávy; které jsou Zápotockého vzpomínkami (resp. je mohu s největší pravděpodobností za ně považovat) a které jsou produktem autorské licence. Základním materiálem k této komparaci a celkově pak celé práci byly osobní fondy Ladislava a Antonína Zápotockých, uložené ve Všeodborovém archivu Českomoravské konfederace odborových svazů (dále jen VOA ČMKOS), obsahující podklady, které si sám Zápotocký nechával zpracovávat při sepisování svých knih. Více je cíl a metodika práce s romány zdůvodněna ve třetí kapitole této práce. Nicméně právě způsob, jak (a jestli vůbec tedy) lze s romány Antonína Zápotockého pracovat jako s memoárovou literaturou, se stalo jednou z hlavních otázek předkládaného textu.

Druhá korekce anotace se týká poslední kapitoly práce. Původním záměrem bylo zpracování institucionalizace a práce s mýtem Antonína Zápotockého po roce 1945 v kladenském regionu, zejména pak v rámci Kladna a Zákolan. Nicméně značný rozsah, jaký práce nabyla ještě před tím, než jsem k této kapitole došel, spojený zejména s nedostatkem dostupného archivního materiálu, mě donutil tuto myšlenku přehodnotit a omezit se jen na Zápotockého rodnou obec, tedy Zákolany. Výsledkem této práce, při kterém jsem se nejvíce opíral o vlastní archivní materiál obce Zákolany, je pak tedy šestá kapitola.

V případě práce o Antonínu Zápotockém se na jednom místě schází hned několik velkých dluhů moderní české historiografie. Prvním z nich je absence syntézy dějin české sociální demokracie, se kterou je Zápotocký spjatý právě v době svého působení na Kladensku. V rámci časového rozmezí, v němž se práce pohybuje, však lze nálezt dílčí práce, zabývající se právě sociální demokracií. Takovou je například práce Jana Galandauera, *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ*, která více než dobrým způsobem popisuje vznik, rozvoj a fungování strany od 80. let 19. století do roku 1921.³ Pokud zmiňuji Jana Galandauera, je vhodné uvést i jeho dvousvazkovou biografii Bohumíra Šmerala.⁴ Dalším významným historikem zabývajícím se dějinami sociální demokracie byl Zdeněk Kárník, jenž je autorem důležité práce o českých socialistech za první světové války⁵ či úvodních kapitol v kolektivní monografii zabývající se

³ GALANDAUER, Jan. *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ: české dělnické hnutí v letech 1889-1921*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1986. 376 s.

⁴ GALANDAUER, Jan. *Šmeral: Bohumír Šmeral 1880-1914*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981. 347 stran & GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral: 1914-1941*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. 513 stran.

⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Karolinum, 1996. 554 s.

právě dějinami sociálně demokratické strany.⁶ Ze starších prací pak lze ještě uvést dvoudílné dějiny české sociální demokracie, sepsané Františkem Soukupem na konci 30. let.⁷

Druhým restem je pak neexistence moderního souborného zpracování dějiny Komunistické strany Československa, byť pro potřeby této práce se dá skvěle vyjít s dostupnou literaturou zabývající se počátky této strany, u kterých stál i Antonín Zápotocký. Opět je to Zdeněk Kárník, jehož habilitační práce se zabývá problematikou formování prvních československých komunistických uskupení v posledních letech první světové války.⁸ Samotný vznik komunistické strany je popsán v knize Jindřicha Veselého z roku 1952⁹, dále syntézu z produkce Ústavu dějiny KSČ vydanou v roce 1961¹⁰; z modernější, nemarxistické literatury pak je jistě nutné zmínit práci Jacquese Rupnika¹¹ nebo útlou knížku Martina Nechvátala.¹²

Třetím dluhem, který je ovšem vzhledem k vývoji historiografie po roce 1989 vcelku pochopitelný, je zpracování dělnického a sociálnědemokratického hnutí na Kladensku. Je zajímavé, že ač se jednalo o poměrně exponovaný region v rámci dějin Komunistické strany, nebyl ve starší historiografii výrazněji zpracován. Co se týče mnou sledovaného období, pak stěžejní prací je sborník vydaný k příležitosti sta let od založení kladenských železáren, spojující v sobě dějiny místního dělnického hnutí s dějinami techniky používané v kladenských podnicích.¹³ Autorem textů o dělnickém hnutí je ve zmiňovaném sborníku Alois Pěnička, který má na kontě ještě kratší práci zabývající se Kladenskem v době mezi ruskou revolucí a založením KSČ.¹⁴ Staršími událostmi se ve studiích týkajících se prvních

⁶ HRUBEC, Marek, ed. a BÁRTA, Miloš, ed. *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2006. 192 s.

⁷ SOUKUP, František. *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl I.* Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1938. 813 s. & SOUKUP, František. *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl II.* 1. vyd. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1938.

⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *První pokusy o založení komunistické strany v Čechách*. Praha: Academia, 1966. 67 s. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd; Ročník 76, Sešit 10.

⁹ VESELÝ, Jindřich. *O vzniku a založení KSČ*. 1. aut. vyd. Praha: Rovnost, 1952. 170 stran.

¹⁰ REIMAN, Pavel. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 710.

¹¹ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002. 284 s.

¹² NECHVÁTAL, Martin. *15.5.1921 - založení KSČ: ve službách Kominterny*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2002. 125 s. Dny, které tvořily české dějiny; sv. 3.

¹³ KÁRNÝ, Miroslav a PĚNIČKA, Alois. *Sto let kladenských železáren: příspěvek k dějinám českého železářství a k dějinám dělnického hnutí na Kladensku v letech 1854-1957*. 1. vydání. Praha: Práce, 1959. 604 stran.

¹⁴ PĚNIČKA, Alois. *Kladensko v revolučních letech 1917-1921*. 1., aut. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954. 171 s. Za svobodu lidu; sv. 17.

dělnických spolků a generální stávky roku 1900 na Kladensku a konečně i vývoje mezi lety 1905 až 1907 zabývají Ludmila Kárníková, Jan Havránek a Oldřiška Kodedová.¹⁵

Konečně poslední dluh, který bych rád zmínil, je absence kritické biografie samotného Antonína Zápotockého. V předlistopadové historiografii byl učiněn jen jeden jediný pokus o sepsání Zápotockého životopisu, jehož výsledkem je práce Ludmily Šumberové, vydaná u příležitosti Zápotockého devadesátých narozenin v roce 1974, s druhým vydáním o deset let později.¹⁶ Bohužel je však práce poněkud povrchní, a zvláště pokud jde o Zápotockého život a činnost do roku 1921, je text poměrně stručný. Nebudu zde ani zmiňovat další popisy Zápotockého života, které měly v drtivé většině případů jen charakter propagandistických brožur.¹⁷ Po roce 1989 nebyl o zpracování Zápotockého života valný zájem, zmíním pouze příspěvek Zdeňka Kárníka ve sborníku k narozeninám Karlu Kaplanovi¹⁸.

Tím, na čem je práce z valné části vystavěná, jsou prameny. Zmíním zde tři různé druhy historických pramenů, které byly pro zpracování tématu klíčové. Prvním z nich je memoárová literatura. Od šedesátých let probíhalo poněkud nahodilé zpracovávání vzpomínek na Antonína Zápotockého, zvláště pak vzpomínek jeho spolupracovníků, vězňů z koncentračního tábora apod. Pro sledované období jsou však nejdůležitější paměti Marie Zápotocké vydané na konci osmdesátých let.¹⁹ Další vzpomínky, spíše však útržkovité, jsou obsaženy ve sbornících *Našemu AZ* z roku 1949²⁰, *Spisovatelé Antonínu Zápotockému* (1958)²¹ a konečně také *Antonín Zápotocký ve vzpomínkách současníků* (1985).²²

Velice důležitým pramenem – a nebudu v žádném případě přehánět, řeknu-li nepostradatelným – je denní tisk. Na základě široké rešerše kladenského sociálně demokratického časopisu *Svoboda*, bylo možné provést analýzu jak vývoje sociální

¹⁵ JIŘÍK, Karel, ed. a KRAJNÍK, Stanislav, ed. *Z dějin dělnického hnutí na Kladensku: Sborník prací k 40. výročí vzniku KSČ z okr. archívu v Kladně*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. 209, [3] s.

¹⁶ ŠUMBEROVÁ, Ludmila. *Antonín Zápotocký*. Praha: Horizont, 1974. 105 s. Medailóny; sv. 9.; ŠUMBEROVÁ, Ludmila. *Antonín Zápotocký: 1884*1957*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. 167 s.

¹⁷ Např. PĚNIČKA, Alois. *Antonín Zápotocký a Kladensko*. 1. vyd. Kladno: Důl Antonína Zápotockého, 1960. 34 s.; *Antonín Zápotocký: člověk, státník, politik - vždy komunist*. V Kladně: Okresní výbor Komunistické strany Československa, [1984]. 14 nečíslovaných stran. Z neregionální produkce zejména ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Antonín Zápotocký 1884-1954: [obrazová monografie]*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1954. [7] s.

¹⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *Antonín Zápotocký - komunistická tragédie dělnického předáka*. In: Po stopách nedávné historie: sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana / Praha : Ústav pro soudobé dějiny, 2003 s. 35-48.

¹⁹ ZÁPOTOCKÁ, Marie. *Můj život s Antonínem Zápotockým*. [Praha]: Mona, 1985. 167 stran.; druhé vydání pak ZÁPOTOCKÁ, Marie. *Můj život s Antonínem Zápotockým*. [Říčany u Prahy]: Orego, 2001. 191 s.

²⁰ KRÁSNÝ, Josef, ed. *Našemu Antonínu Zápotockému*. Praha: Orbis, 1949. 181 s.

²¹ BURIÁNEK, František, ed. *Spisovatelé Antonínu Zápotockému*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1958. 186 s.

²² KLEMENTOVÁ, J., ed. *Antonín Zápotocký: Ve vzpomínkách současníků*. 1. vyd. Praha: Práce, 1985. 154 s.

demokracie na Kladně za Zápotockého působení, tak i vlastních proměn Zápotockého politického smýšlení v proměnách doby. Dalšími periodiky, nezbytnými k provedení tohoto úkolu, byly stranické tisky *Právo lidu* a *Rudé právo*. Rovněž k dílčím tématům bylo nutno využít i periodika menšího významu, než pro práci měly výše uvedené tisky.²³ Prakticky neocenitelné pomoci při práci s tiskem se mi dostalo v podobě kompletní bibliografie textů Antonína Zápotockého z let 1897–1939, resp. 1945–1957. Díky tomu jsem mohl nalézt již jinak těžko odhalitelné Zápotockého texty v menších periodikách či archivních fondech.²⁴

Základní kámen pro pomyslnou výstavbu textu tvoří archivní prameny. V tomto případě se jedná zejména o čtyři fondy uložené ve dvou archivech. Prvními jsou již zmíněné osobní fondy Ladislava a Antonína Zápotockých uložené ve VOA ČMKOS. To, co činí tamní osobní fond Antonína Zápotockého vynikajícím zdrojem, je jednak výstřižkový archiv pokrývající léta 1945 až 1957 a neméně důležité přepisy Zápotockého článků, básní a proslovů pronesených či napsaných od počátku dvacátého století do konce první republiky. Fond rovněž obsahuje dílčí dokumenty vhodné ke zkoumání mytické konstrukce Zápotockého po roce 1945, resp. 1948.

Další dva zmíněné důležité osobní fondy, Antonína Zápotockého a Marie Zápotocké, jsou uloženy v Národním archivu v Praze (dále jen NA Praha). Zdejší fond Antonína Zápotockého je důležitý tím, že obsahuje policejní hlášení a zprávy o činnosti Zápotockého na Kladensku vybrané z jiných archivů a uložené do centrálního fondu. Osobní fond Marie Zápotocké pak tvoří část pozůstalosti Antonína Zápotockého, neboť po jeho smrti v roce 1957 byla k archivaci odevzdána jen její část. Tento fond je pak dobrým východiskem pro zkoumání rodinných a přátelských vztahů Antonína Zápotockého.

Dalšími archivy, jejichž fondy pak byly v této práci ve větší míře použity, jsou Státní okresní archiv Kladno (fondy Antonín Zápotocký, Společnost přátel staroslavné Budče, Čtenářský spolek Kaplíř a fondy Dělnického hnutí) a Archiv obce Zákolany, z kterého bylo využito zejména obecních kronik, dle mého soudu pramenu velice opomíjeného.

²³ Např. brněnská *Rovnost*, německy paný Vorwärts či z moderních např. Kladenský deník.

²⁴ HRBATOVÁ, Anežka. *Antonín Zápotocký: bibliografie. Díl 1, Produkce a činnost 1897-1939*. Praha: Knihovna Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1974. 351 s. Bibliografie a informace knihovny Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ; č. 27.; HRBATOVÁ, Anežka. *Antonín Zápotocký: bibliografie. Díl 2. Sv. 1, Produkce a činnost 1945-1957*. Praha: Knihovna Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1976. 320 s. Bibliografie a informace knihovny Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ; č. 27. & HRBATOVÁ, Anežka. *Antonín Zápotocký: bibliografie. Díl 2. Sv. 2, Produkce a činnost 1945-1957*. Praha: Knihovna Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1976. s. 323-654. Bibliografie a informace knihovny Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ; č. 27.

Úhrnem tedy věřím, že díky práci s výše uvedenými zdroji, se mi podaří naplnit dva hlavní cíle této práce. Jeden, jak jsem již uvedl, je dokázat, že s trojicí románů Antonína Zápotockého se dá při řádné komparaci s prameny jiné provenience pracovat jako s neobvyklým typem memoárové literatury. Druhým pak je hlubší vykreslení Zápotockého činnosti a vztahu ke Kladensku a toho, jak se v návaznosti na toto poměrně radikální prostředí, měnilo jeho politické smýšlení. Tento cíl je pak vypracován coby biografický příspěvek vykreslující život Antonína Zápotockého od jeho narození (s přesahem do dřívějšího období zahrnujícím život a dílo jeho otce Ladislava) do založení komunistické strany, tedy pohybuje se v rámci oněch tří románů. A konečně třetím cílem je podat alespoň nárys toho, jak se Zápotockého postavou, do určité míry mytizovanou, pracovala jeho rodná obec a jak si jej, coby svého největšího rodáka, připomínala, přičemž není vynechána ani reflexe po roce 1989. Inspirací pro tento postup mi do určité míry byla práce Lukáše Fasory o Josefu Hybešovi²⁵, avšak zpracovat téma Zápotockého obdobně, jak to učinil Fasora, je nápad na bakalářskou práci až příliš ambiciózní, a proto bylo přistoupeno k výše popsané redukci tohoto záměru.

²⁵ FASORA, Lukáš. *Josef Hybeš (1850-1921): život, dílo a mýtus*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 232 stran.

„Zapějme si píseň bratři,
jak to volným mužům patří,
třeba v žaláři byli!
V mužné písni, v mužném slově,
nemá žalář vadit tobě,
i kdyby tě trápili.“²⁶

2) Stručné představení sociálnědemokratického hnutí na Kladensku na přelomu 19. a 20. stol. (do roku 1900)

a) Vymezení regionu

Jelikož pod pojmem Kladensko se skrývá velice vágní označení územního celku, je třeba hned v úvodu práce tento region blíže specifikovat, a to z několika hledisek. Fakt, že se práce pohybuje ve vcelku dlouhém časovém rozmezí, znemožňuje určení regionu pouze pomocí politického členění v určité fázi vývoje, ale je třeba přihlédnout k hlediskům hospodářským a sociálním, což je z už z podstaty této práce logické. Hospodářské hledisko je v tomto případě stěžejní, neboť hospodářský rozmach Kladna a jeho okolí zavedl ke vzniku samotného okresního hejtmantství, které tak tvoří základový rámec vymezení regionu, včetně faktu, že Kladno se tak stává nejen hospodářským, ale i politickým centrem, v čemž nahrazuje město Unhošť.²⁷ Sociální hledisko pak zde jde ruku v ruce s hlediskem hospodářským, neboť v oblasti průmyslového rozvoje se postupně krystalizuje dělnictvo jako prakticky nejpočetnější sociální skupina oblasti. Nedostatečnost politického ohraničení oblasti je pak utvrzena tím, že část prostředí, nutná ke zpracování v této práci, se nachází mimo hranice kladenského hejtmantství, a sice Vinařice a jejich přilehlé okolí v hejtmantství slánském a samotné Zákolany v hejtmantství smíchovském.²⁸ V zásadě lze tedy říci, že jádrem zkoumání je tehdejší město Kladno spolu s obcemi, které dnes tvoří jeho součásti a přilehlé okolí, na jihu a západě tedy ohraničeno zhruba Rozdělovem, na severu již zmíněnými Vinařicemi. Východ oblasti by se pak dal ohraničit zhruba Buštěhradem. Vymezení je dáno prostým faktem, že právě takto definovaná oblast je centrem dění ve všech třech zmiňovaných

²⁶ KARBUSICKÝ, Vladimír a Václav PLETKA. *Dělnické písně*. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958., s. 202. *Píseň vězně*, jejíž text napsal na nápěv melodie písně Prinz Eugen, der edle Ritter Norbert Zoula. Tuto píseň uvádí rovněž Antonín Zápotocký ve svém románu *Vstanou noví bojovníci*

²⁷ Samostatné okresní hejtmantství kladenské bylo zřízeno 1. října 1893 vydělením z hejtmantství smíchovského. ŠKORPIL, František Bohumil. *Popis okresního hejtmantství Kladenského*. Kladno: Škorpil, 1895, s. 64

²⁸ *Kladno*. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2007. Historický atlas měst České republiky., mapový list č. 35, mapa 46

hlediscích, pokud by se mělo jednat ještě o upřesnění v rámci politického dělení, pak se jedná zhruba o severní část kladenského hejtmanství v hranicích z roku 1893. Zvláštní postavení tak získávají Zákolany, odděleny od tohoto vymezení, které jsou ovšem důležitější pouze v úvodních fázích práce a posléze v její poslední části, přičemž pro pozdější vývoj, tedy pro Zápotockého tajemnickou činnost v řadách sociálně demokratické strany na Kladensku, nejsou nikterak významné. Sluší se ještě dodat, že pokud se nějaká část práce bude věnovat oblasti mimo zde vymezený region, bude to vždy jasně uvedeno.

b) Hospodářský rozmach a vznik dělnické třídy

Přítomnost uhelných ložisek na Kladensku byla známa již v osmnáctém století, přičemž systematická těžba započala v sedmdesátých letech téhož století, a to ve Vrapicích, které dnes tvoří kladenské předměstí.²⁹ S postupnou vzrůstající poptávkou po uhlí se pak těžba rozšiřuje i do okolních oblastí včetně Kladna samotného. Skutečný rozmach těžby přichází v padesátých letech 19. století, kdy vznikají nejen nové doly (František v roce 1852 či Lager o pět let později), rozvíjí se i hornictví železných rud, ale jsou založeny i tamější klíčové průmyslové podniky, zejména pak Pražská železářská společnost (dále jen PŽS) vzniknuvší roku 1857³⁰ nebo o více než třicet let později Poldina huť, založena tehdejším ředitelem PŽS Karlem Wittgensteinem jako jeho soukromý podnik roku 1889.³¹

S postupným rozmachem průmyslové základny se pak Kladno dynamicky mění z provinčního městečka v opravdové centrum regionu. Tento průmyslový rozmach pak přivodil logicky růst počtu obyvatel města, kteří se do něj a do jeho nejbližšího okolí stěhovali nejčastěji z přilehlých okresů. Pokud mělo Staré Kladno roku 1843 1395 obyvatel, na konci roku 1869 to již bylo více než 10 000 lidí.³² Stejný trend nárůstu se dotýká i přilehlých sídel. Počet obyvatel obcí tvořících současné Kladno, se pak od roku 1869, kdy obce obývalo něco přes 16 000 lidí, zvedl do roku 1910 na téměř 50 000 (sic!).³³ Pro větší přehlednost je vhodné uvést tabulku růstu obyvatel.³⁴

²⁹ STEHLÍK, Václav. *Sto let dolu Zápotocký: [1867-1967]*. Ve Švermově: Důl Zápotocký, národní podnik, 1967, s. 8

³⁰ Tamtéž, s. 12

³¹ Firma byla do rejstříku zapsána 18. května 1889, *50 let Poldiny huti: vývoj, nynější stav, pracovní pochody, výrobky*. V Praze: Poldina Huť, 1939, s. 7

³² KÁRNÝ, Miroslav a Alois PĚNIČKA. *Sto let kladenských železáren: příspěvek k dějinám českého železářství a k dějinám dělnického hnutí na Kladensku v letech 1854-1957*. Praha: Práce, 1959. s. 79

³³ Z toho staré Kladno téměř 20 000 obyvatel, RŮŽKOVÁ, Jiřina a Josef ŠKRABAL. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006 [cit. 2018-06-11]., s. 96

³⁴ Zpracováno dle Popis okr. hejtmanství s. 20 a Historický lexikon... s. 96

Rok	1849	1869	1880	1890	1900	1910
Počet obyvatel	4884	16421	23863	32079	42521	49668

Drtivou většinou zdejšího průmyslového obyvatelstva pak tvoří dvě základní skupiny, a sice horníci uhlí a kovodělníci.

Rozvíjející se těžba 50. a 60. let 19. století umožňovala, aby práce v dole byla pro spoustu horníků stále jen prací doplňkovou, tedy horník vlastnil své pole, které pro něj představovalo základ obživy, a na důl se vypravil jen tehdy, potřeboval-li mzdu.³⁵ Tato forma zaměstnání vyhovovala i majitelům dolů, ovšem s příchodem vyšší poptávky a systematickosti těžby byla potřeba změna jdoucí ruku v ruce s nedostatečnou mechanizací práce v dole. Původně zemědělské a venkovské obyvatelstvo tak tvořilo základ pro vznik zdejší skupiny horníků, ovšem kvalifikovaní zaměstnanci byli v počátcích těžby přebíráni z jiného těžebního odvětví, a sice rudného těžarství. V případě Kladenska se jednalo hlavně o horníky z Žacléřska, Slezska a později Příbramska či Berounska.³⁶ Při pohledu do tabulky zaměstnanosti v revírech pak lze spatřit, že počet horníků v dolech v kladenském revíru se k roku 1890 více než zdvojnásobil oproti stavu z roku 1855.³⁷

Rok	1855	1865	1870	1875	1880	1890	1900	1908	1913
Počet horníků	4344	6390	8899	8962	7145	9414	10934	12344	11464

Kovozpracující podniky ve svých počátcích získávaly pracovní sílu obdobným způsobem, tj. ze svého nejbližšího okolí. Obdobně jako u horníků, i zde existovala skupina lidí (tzv. kovozečci), kteří nebyli na podniku stoprocentně závislí.³⁸ Většinu pak tvoří zcela nekvalifikovaní dělníci, což je dáno jejich vysokou fluktuací, neboť fyzicky velice namáhavou práci mohli vykonávat jen mladí muži.³⁹ Kvalifikovanou pracovní sílu

³⁵ MATĚJČEK, Jiří. *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci (do roku 1914)*. Vydání I. Praha: Academia, 1984., s. 144

³⁶ MATĚJČEK, *Vývoj*, s. 22

³⁷ MATĚJČEK, Jiří. *Formování sociální skupiny horníků uhlí v českých zemích (1800-1914) = Gestaltung der Bergarbeiterschaft in den Böhmischen Ländern in den Jahren 1800-1914*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1990, s. 65

³⁸ *Dějiny hutnictví železa v Československu. 2, Od průmyslové revoluce do konce 2. světové války*. Praha: Academia, 1986, s. 183

³⁹ Jednalo se zejména u dělníky pracující u vysokých pecí, ve válcovnách a zpracujících závodech bylo číslo nekvalifikovaných značně nižší, a sice kolem 20%, tamtéž, s. 182

v počátcích kovo zpracování pak majitelé podniků hledali v řadách s kovem pracujících řemesel, tj. mezi kováři, zámečníky, ale i továrními dělníky.⁴⁰

Stejně jako v případě těžby uhlí, tak i s rozvojem kovo zpracujících podniků logicky roste počet dělníků (samozřejmě s výjimkami, zvláště vleklou krizí 70. let). Pro přesnější představu lze demonstrovat počet kovodělníků v nejvýznamnějších podnicích – PŽS a Poldině huti.⁴¹

Rok	1860	1865	1870	1875	1880
Kovodělníci PŽS	1262	881	2610	1911	1589

Rok	1889	1895	1900	1905	1914
Zaměstnanci Poldiny huti	300	565	1200	1500	1800

Průmyslové dělnictvo se tak stává postupem času nejpočetnější skupinou obyvatel oblasti. Počtem pak lidé zaměstnaní v průmyslu svým počtem převyšují zemědělské pracovníky takřka dvojnásobně.⁴² Kladensko tak tímto vývojem následuje trend Českých zemích, kde se průmyslové dělnictvo postupně stává jednou z nejpočetnějších vrstev obyvatelstva.⁴³ Ba co víc, Kladensko se stává jedním z vůdčích průmyslových regionů.

c) Dělnické a sociálnědemokratické hnutí

Cílem práce není podat zprávu o vývoji dělnického a sociálně demokratického hnutí na Kladensku, nicméně pro vyjasnění některých souvislostí je nutné zde uvést alespoň velmi stručný přehled fungování dělnického hnutí do přelomu 19. a 20. století.

Neutěšené pracovní podmínky a dlouhá pracovní doba, navíc znásobené ještě mzdovou a životní situací, jsou určujícím impulsem ke stávkám a dělnickým nepokojům. Časopis Dělník

⁴⁰ Tamtéž, s. 74

⁴¹ Počty dělníků PŽS uvádějí počty dělníků zaměstnaných pouze ve válcovnách, tj. jen v části provozu; dle *Stolet*, s. 576-577

⁴² Popis okresního hejtmanství uvádí k roku 1893 takřka 10 000 dělníků z hejtmanství zaměstnaných v horním a kovo zpracujícím průmyslu. Dle *Popis okresního hejtmanství*, s. 24

⁴³ FIALOVÁ, Ludmila, Pavla HORSKÁ, Eduard MAUR, Jiří MUSIL a Milan STLOUKAL. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1996, srov. s grafy na s. 231 a 257

uvádí roku 1869, že dělníci v hutích jsou nuceni pracovat dvanáct hodin u pecí ve více než čtyřicetistupňovém horku, přičemž jsou za svou těžkou práci placeni 60 až 90 krejcarů za den.⁴⁴ Výše uvedený příklad ilustruje všechny nastíněné impulsy. K jejich zmírnění měly přispět dělnické spolky a svépomocné pokladny zakládáné nejen samotnými dělníky, ale i nařízením tzv. shora. Příkladem může být kladenská Bratrská pokladna zřízená PŽS na základě Horního zákona z roku 1854, který ukládal majitelům dolů, aby zřídili pokladnu, do níž je každý dělník povinen vstoupit a přispívat, zároveň však majitel povinnost přispívat do pokladny neměl.⁴⁵

Důležitým mezníkem ke zřizování (nejen) dělnických spolků byl rakouský spolkový zákon z listopadu 1867. Usnadnění zakládání spolků se tak projevuje i na Kladensku, kde je přímo na Kladně 20. července 1868 založen Kladenský Oul, jehož příkladu následovaly další obce v okolí, kde družstva na konci 60. let vznikla.⁴⁶ Další svépomocné spolky a organizace na sebe nenechaly dlouho čekat: roku 1870 vzniká z iniciativy kladenských horníků Kovokop (Spolek vzájemně se podporujících horníků a řemeslníků), v Dubí o rok později Berla, následoval Buštěhradský Kruh (1872) či další Kladenské spolky jako Vlastimil, Lidumil, či Bratrstvo (1873). Největší zdejší spolek však nevznikl z dělnické iniciativy, ale jednalo se o oficiální Spolek vzájemně se podporujících dělníků PŽS založený roku 1871 pod správou podniku.⁴⁷ Významným, ovšem epizodickým, je Dělnický vzdělávací spolek založený roku 1880, existující necelý rok, který pořádal osvětové akce a přednášky. Za krátkou dobu jeho existence v něm lze najít stopy významných předáků dělnického, resp. sociálnědemokratického hnutí té doby; ustavující schůze spolku se zúčastnil Norbert Zoula, v září pak na Kladně pod záštitou spolku přednášel o dějinách práce Josef B. Pecka.⁴⁸

Nedlouho po zákazu spolku se však na Kladně utvořila organizace sociální demokracie jako takové.

70. léta 19. století znamenají posun dělnického hnutí v Habsburské monarchii do sféry politického boje, neboť 5. dubna 1874 je v rakouském Neudörfelu ustavena Rakouská sociální demokracie, o čtyři roky později, 7. dubna 1878 v Praze na Břevnově, v hostinci U Kaštanů,

⁴⁴ *Dělník: Politicko-sociální časopis věnovaný zájmům veškerého dělnictva československého*. 1869, II(3), s. 41

⁴⁵ *Sto let...*, s. 92

⁴⁶ Např. Buštěhrad nebo Vinařice. KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vznik dělnické třídy na Kladensku a vývoj jejich třídních bojů do počátku 80. let 19. století*. In. *Z dějin dělnického hnutí na Kladensku: Sborník prací k 40. výročí vzniku KSČ z okr. archívu v Kladně*. Praha: Orbis, 1962, s. 24

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *Památky revolučního hnutí Středočeského kraje: Okres Kladno*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1973., s. 58

vzniká její česká odnož.⁴⁹ Za základní cíle si sociální demokracie v Neudörfelu vytkla zejména všeobecné rovné a přímé volební právo, úplnou svobodu spolčovací, státní podporu družstevnictví a úpravu pracovního dne (na 10 hodin) s důrazem na omezení práce žen a zákazem práce dětí v továrnách.⁵⁰ Logicky stejně vyznívá program břevnovský. Nutno podotknout, že břevnovský sjezd, který nebyl prvním pokusem o ustavení sociální demokracie v českých zemích, skončil zatýkáním a perzekucí jeho protagonistů.⁵¹ Kladenská odbočka strany na sebe nenechala dlouho čekat, za jejím zrodem v srpnu roku 1881 stojí kladenští horníci Emanuel Šíkl a Josef Janoušek. Oba byli trestně stíháni za účast v tajných spolcích a rozšiřování zakázaného tisku.⁵² O dva měsíce později vzniká pod vedením horníka Jana Weigla v regionu druhá odbočka strany, konkrétně ve Svinařově.⁵³ Dva případy výše uvedené mají demonstrovat jeden ze dvou fenoménů doprovázejících českou sociální demokracii v 80. letech 19. století, a sice její rozrůstání pomocí zakládání místních sekcí. Tento fenomén lze z pohledu sociální demokracie hodnotit více než pozitivně, strana touto činností, vedenou většinou průmyslovým dělnictvem samotným, získává postupně masový ráz, a s tím dobrý předpoklad pro její budoucí politická témata v čele s všeobecným volebním právem. Druhý fenomén, se kterým se strana musí v 80. letech potýkat, není již tak příznivý; sociální demokracie se zmítá ve svých vnitřních rozporech (radikální a umírněné křídlo) a zároveň (jak může vyplynout i z citovaných soudních spisů) vystavována perzekučnímu tlaku úřadů, strana v osmdesátých letech působí vlastně v ilegalitě. Sjednocení rakouské sociální demokracie přinesl pak až hainfeldský sjezd na Nový rok 1889, kde se jasně ustálila organizace strany v Rakousku.⁵⁴

Přelom 80. a 90. let pak znamená i rozmach a aktivizaci sociální demokracie na Kladensku ovlivněným ustavením II. Internacionály roku 1889, následující první oslavou 1. máje roku

⁴⁹ TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé: osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003: biografický slovník*. Praha: Cíl, 2013 s. 254, srov. s Politické programy, s. 13 a 20

⁵⁰ Program je založen na marxistickém směru socialismu, viz Např. bod. 5. programu: *Zřízení lidové obrany místo stálého vojska*. Celý program in PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 13

⁵¹ Před Břevnovem se uskutečnilo několik pokusů, které bylo rozehnáno policií. Z účastníků Břevnovského sjezdu byli perzekuováni všichni, např. Josef Boleslav Pecka byl odsouzen ke čtyřem měsícům vězení, Norbert Zoula ke třem měsícům vězení. Tomeš, *Průkopníci a pokračovatelé*, s. 154, 219

⁵² Na tajných schůzích, které svolávali, měl být distribuován *Dělnické listy*, *Budoucnost* a zejména v Londýně vycházející *Český klub*. SOA Praha, SOA Praha, *Vznik dělnického hnutí v českých zemích I. 1866-1918: Krajský zemský soud Praha. Tematický katalog*, s. 4; celkem bylo souzeno 14 lidí, přičemž tresty se pohybovaly mezi 2 až 4 měsíci vězení, Kárník, *Památky*, s. 58

⁵³ Weigl rovněž čelil trestnímu stíhání za podobné „prohřešky“ jako jeho Kladenští soudruzi, SOA Praha, *Vznik dělnického hnutí v českých zemích I. 1866-1918: Krajský zemský soud Praha. Tematický katalog*, s. 6

⁵⁴ GALANDAUER, Jan. *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ: české dělnické hnutí v letech 1889-1921*. Praha: Svoboda, 1986, s. 19-20

1890.⁵⁵ Organizační stabilizace strany je pak v devadesátých letech svázána s volební reformou Kazimíra Badeniho, která zavádí pátou kurii. Jednotlivé organizace sociální demokracie se pak přizpůsobují volebním okresům.⁵⁶ Celkově pak stranická organizace dostává konkrétní podobu a hierarchii umožňující zpřehlednění jejího fungování a možnosti vlastního růstu. Mimoto volby do Říšské rady roku 1897 přináší sociální demokracii vskutku pozitivní výsledek, jímž je získání 14 mandátů s celkovým počtem 860 576 hlasů.⁵⁷ Mezi zvolenými poslanci nechyběl Josef Steiner, jedna z význačných osobností strany, který kandidoval v II. volebním obvodu, jež zahrnoval mj. i Kladensko.⁵⁸

Éra devadesátých let však nepřinesla sociální demokracii samé úspěchy, jako nejzávažnější problém se jeví národnostní rozpory strany, kdy česká část do té doby jednotné strany požaduje její přeměnu na společenství sociálně demokratických stran určených národnostně.⁵⁹ Tento princip nakonec zvítězil, ovšem zamýšlená vzájemná spolupráce s ohledem na sílící národnostní napětí příliš dlouho nevydržela. Kladensku se, jakožto národnostně víceméně jednotnému regionu národnostní spory vyhybají, byť v pozdějších letech se lze setkat s poukazováním na to, že velké podniky drží německý kapitál.

Pokud jsem hovořil o vzrůstu a vzmožení se strany v devadesátých letech, lze jako jeden z nejlepších dokladů tohoto jevu uvést stranický tisk: roku 1886 vychází 8 časopisů s nákladem 80 300 exemplářů ročně, roku 1898 je to již 15 časopisů (náklad 5 500 000 exemplářů), a v prvním roce 20. století je náklad časopisů (jejichž počet poklesl na 11) již 7 077 200 ročně.⁶⁰ Jedním z časopisů vzniklých v 90. letech 19. století je i kladenská *Svoboda*. Ta vychází poprvé roku 1891 v redakci Aloise Pospíšila po názvem *Svoboda: Časopis politický a národohospodářský*.⁶¹ Podtitul tohoto listu se v průběhu pátého ročníku mění na *Politický týdeník*“ a s číslem 22 se objevuje podtitul „*Týdeník strany sociálně-demokratické na Kladensku*“.⁶² *Svoboda* je zde významná zejména ve dvou ohledech: Jednak v ohledu stranickém, kdy je tento časopis roku 1894 na 4. celorakouském sjezdu uznán jako jeden

⁵⁵ Kárník, *Památky*, s. 59

⁵⁶ Galandauer, *Od Hainfeldu*, s. 57

⁵⁷ Tomeš, *Průkopníci a pokračovatelé*, s. 258, z celkového počtu 14 sociálnědemokratických mandátů získává česká sociální demokracie mandátů 5

⁵⁸ Tamtéž, s. 178

⁵⁹ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 221

⁶⁰ ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd a SOUKUP, František, ed. *Protokol čtvrtého řádného sjezdu Československé strany sociálně demokratické, konaného ve dnech 8., 9., a 10. září v Českých Budějovicích zároveň s programem a všemi organizačními a tiskovými řády strany*. V Praze: nákladem časopisu Zář, [1900], s. 23

⁶¹ *Svoboda*. Kladno, 1891, I(1).

⁶² *Svoboda*. Kladno, 1895, V(22).; v témže roce se mění redakce, kterou přebírá Josef Mach, s. 1

z osmi českých tiskových orgánů⁶³, a jednak z hlediska této práce, neboť redakce *Svobody* je místem, skrze které má své první vazby na sociální demokracii i Antonín Zápotocký, a sice kvůli činnosti svého otce, který se na Kladensku usazuje v důsledku perzekuce.

⁶³ *Politické strany*, s. 228

„Pohled' jak lid hladem kvílí,
kapitál vydírá s pílí
práce syn co vytvořil.
Na tom ještě nemá dosti,
vyssává jej až na kosti,
aniž by se zprotivil.“⁶⁴

3) Ladislav Zápotocký

a) Sociální demokrat

V dějinách české sociální demokracie není nouze o polozapomenuté osobnosti, které přitom svou činností pomáhaly vyvářet stranu, která ve své dlouhé existenci sehraje klíčovou roli prakticky ve všech etapách moderní české (resp. československé) státnosti. Takovou osobností je i Ladislav Zápotocký, jeden z „otců zakladatelů“ sociálně demokratické strany v českých zemích. Ač je velká část jeho politického působení spjatá s Prahou, při svém nuceném pobytu v Zákolanech zde zanechal nepřehlédnutelnou stopu dalece překračující hranice této středočeské vesnice. Právě jeho zdejší exil se dá považovat za důležitý faktor k budoucímu vývoji kladenského dělnického a sociálně demokratického hnutí, a to nejen díky působení Ladislavovu, ale i také prostému faktu, že se takto Zákolany staly rodištěm jeho slavnějšího syna Antonína, který je tak s prostředím Kladenska a jeho dělnickým prostředím spjat prakticky od dětských let. Samozřejmý je i rozhodující vliv na formování jeho politických názorů stran jeho otce.

Následující kapitola si tedy klade za cíl objasnit původ spojení osoby Antonína Zápotockého a mnou sledovaného regionu, a to po lince politické činnosti Ladislava Zápotockého. Jelikož Ladislavu Zápotockému rovněž nebyla v moderní historiografii věnována větší pozornost⁶⁵, kromě samozřejmých prací z let padesátých až sedmdesátých, jsem se rozhodl jako pramen ke zkoumanému předmětu kapitoly využít první ze tří beletristických počinů Antonína Zápotockého, román *Vstanou noví bojovníci*,⁶⁶ a samotné vzpomínky Ladislava

⁶⁴ KARBUSICKÝ, s. 202

⁶⁵ Výjimku tvoří text Karla Drvolý ze Sládečkova muzea na Kladně *Ladislav Zápotocký a jeho činnost na Podbudečsku*, in Posel z Budče. Sborník Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně, č. 34, s. 16-48

⁶⁶ Pracoval jsem zejména se sedmým vydáním, viz ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Vstanou noví bojovníci*. 7. vydání (v Práci). Praha: Práce, 1951. Příliv. Pro úplnost jsem některé pasáže porovnával s vydání devátým, vydaným k sedmdesátinám A. Zápotockého, viz ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Vstanou noví bojovníci*. 9. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatur, hudby a umění, 1954. Edice skvosty, svazek 5.

Zápotockého.⁶⁷ Domnívám se totiž, že beletristická díla A. Zápotockého se mohou stát do určité míry náhradou neexistujících memoárů Zápotockého. V tomto názoru jsem se utvrdil v několika momentech, za něž jmenuji tři z mého pohledu nejdůležitější:

1) Při práci se vzpomínkami Ladislava Zápotockého⁶⁸ a následném čtením románu *Vstanou noví bojovníci*, je více než zjevné, že Zápotocký s těmito vzpomínkami sám pracoval, navíc pozdější období vykreslené v knize sám zažil, ostatně sám v doslovu knihy tvrdí: „*Nevím, vlastně, zda se správně vyjadřuji a zda vůbec tato snůška vyprávění a vzpomínek má právo zvat se románem. Nepovažuji se ani za romanopisce, ani za literáta. Rád však vzpomínám. A nezapírám, že svoje zážitky příležitostně i rád vypravuji.*“⁶⁹ Myslím si tedy, že ke kapitolám V. až VIII. tohoto románu (tvoří zhruba polovinu rozsahu knihy) lze přistupovat jako k autentickým memoárům Antonína Zápotockého, samozřejmě za předpokladu kritického čtení a porovnání s autentickými historickými dokumenty. Pokud zajdu ještě dál, tak mohu směle prohlásit, a platí to pro celou první polovinu knihy, že kdyby tato byla opatřena poznámkovým aparátem, dalo by se jí považovat za obstojně popisný text faktografického charakteru. Antonín Zápotocký zde de facto otiskl velké části soudního spisu z procesu s jeho otcem a spol. z roku 1881⁷⁰ (pojednáno o něm bude krátce níže), či v poznámce č. 42 zmíněné otcovy vzpomínky.⁷¹ Tyto poznatky tvoří základ pro druhý moment, a sice,

2) obdobný příklad lze uvést na třetím Zápotockého románu *Rudá záře nad Kladnem*⁷², totiž práci s historickými prameny, kde již v první kapitole autor cituje vlastní korespondenci, kterou posílal z fronty první světové války do redakce *Svobody*, na jejíchž stránkách posléze vycházela. Dle mého názoru, ovšem zde spíše domněnky, pro niž nemám silný podklad v podobě důkazu, musel pracovat i se zmíněným časopisem, neboť v knize odkazuje přímo na čísla, ve kterých byly jeho dopisy otištěny.⁷³ Při nahlédnutí do doslovu románu zde pak autor

⁶⁷ ŠOLLE, Zdeněk, Josef Boleslav PECKA, Ladislav ZÁPOTOCKÝ, et al. *Průkopníci socialismu u nás*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954.

⁶⁸ Vydávaných na stránkách časopisu *Svoboda* mezi 10. číslem z 1. února 1911 a 58. číslem z 19. července 1911, později i např. vydaných v edici, viz ŠOLLE, Zdeněk, Josef Boleslav PECKA, Ladislav ZÁPOTOCKÝ, et al. *Průkopníci socialismu...*

⁶⁹ ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Vstanou noví...*, s. 271

⁷⁰ Např. *Vstanou noví bojovníci*, s. 68-76

⁷¹ Např. *Vstanou noví bojovníci*, s. 90-91

⁷² Pro potřeby práce bylo pracováno s 5. vydáním románu, viz ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Rudá záře nad Kladnem*. 5. vydání (4. v Práci). Praha: Práce, 1952. Příliv.

⁷³ Např.: „...byl konečně dopis Tondy 13 prosince 1917 ve *Svobodě* uveřejněn.“ ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Rudá záře...*, s. 22

sám přiznává práci s historickými prameny a dokumenty.⁷⁴ Byť lze namítnout, že se jedná pouze o tvrzení Zápotockého, navíc nic neříkajícím o rozsahu využívání historického materiálu ve vztahu k umělecké licenci, v bodě třetí bych rád objasnil, proč jsem o pravdivosti tohoto jeho tvrzení přesvědčen.

3) Z archivního výzkumu, který jsem provedl ve Všeodborovém archivu Českomoravské konfederace odborových svazů, jasně vyplývá, že Antonín Zápotocký si při přípravě svých knih nechával dohledat archivní materiály z období, které jeho romány postihují.⁷⁵ Obdobně lze archivním materiálem doložit přípravy pozdější práce *Rozbřesk*, románu pojednávajícím o babičce Antonína Zápotockého.⁷⁶ Ač poslední a nejvíce podložený případ, tedy román *Rozbřesk*, je autorovou pozdější prací, navíc nepojednávající toliko o dějinách dělnického hnutí, nedomnívám se, že by k přípravám předchozích prací autor nepřístupoval podobně, jak jsem se pokusil ostatně zdůvodnit v předchozích dvou bodech.

Výše uvedenými momenty jsem se pokusil zdůvodnit mé rozhodnutí pracovat s romány Antonína Zápotockého jako se specifickým druhem memoárové literatury, přičemž jsem se pokusil samozřejmě tvrzení v nich co nejvíc porovnat s dalším historickým materiálem, jako tiskem či archivními fondy. Ač tedy nejsem první, kdo takto romány Zápotockého využívá⁷⁷, myslím, že tento přístup může být práci jen ku prospěchu, zvláště s přihlédnutím k okolnosti, že otec a syn Zápotockí na „své“ moderní kritické historiografické zpracování ještě čekají.

Jak jsem již zmínil výše, tak mohu bez jakýkoliv pochybností tvrdit, že Ladislav Zápotocký měl na formování politických názorů svého syna klíčový vliv, Antonín v něm pak sám mohl spatřovat vzor pro své snahy v rámci sociálnědemokratického, resp. dělnického hnutí. Jako výraz obdivu stran Antonína Zápotockého k jeho otci lze brát již zmíněný román *Vstanou noví bojovníci*, navíc s tímto původem disponoval do jisté míry auroou dědice zakladatele sociálně demokratické strany.

⁷⁴ „Při pročítání historického materiálu, o který opírám svoje románové děje, ...“ ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Rudá záře...*, s. 351

⁷⁵ Např. pro román *Bouřlivý rok 1905* lze dozajista doložit, že si nechával zpracovat výpisky z tisku z roku 1905, VOA ČMKOS, fond Antonín Zápotocký (dále jen AZ), kart. 22, a. j. 148 a 149, srov. pak např. s *Bouřlivý rok* s. 225, 286-293, atd.

⁷⁶ Z části této knihy vznikl později známý román *Barunka*. Zpracované historické materiály in VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 23, a. j. 168, 171, 174 a 177

⁷⁷ V úvodu práce *Otec a syn* od Aloise Pěničky v předmluvě Josef Syrotek uvádí: „Bylo použito některých myšlenek a úvah z projevů Ant. Zápotockého, a bylo čerpáno i z jeho románů.“ PĚNIČKA, Alois. *Otec a syn*. Kladno: Dům politické výchovy při OV KSČ Kladno, 1974.

Ladislav Zápotocký se již od mládí zajímal o pracovní podmínky dělnictva a aktivně se angažoval v dělnickém hnutí. Ke vzdělání ho od dětství vedl jeho otčí, Antonín Jiskra, rovněž krejčí. Ve svých sedmnácti letech, roku 1869 vstupuje do spolku Oul, přičemž jednou z velkých motivací k tomuto rozhodnutí mu je vcelku dobrá knihovna, kterou Oul disponuje.⁷⁸ Jedno z prvních veřejných vystoupení, kterým na sebe více upoutal pozornost úřadů, byla stávka krejčovského dělnictva z dubna 1873, sám na ni vzpomínal později takto: „...*znal jsem z vlastní zkušenosti bídu, jaká v oboru tomto panovala. Mzdy byly mizerné a pracovní doba nekonečná. Ovládala mne snaha, aby byly poměry tyto zlepšeny.... Svolať jsem tedy do bytu svých rodičův Břetislavově ulici na Malé Straně důvěrnou schůzi. Zúčastnilo se jí 12 osob. Skrovný, toliko z jedné světničky sestávající byt mých rodičů byl přeplněn. Usnesli jsme se požadovati 25% zvýšení mzdy, poskytování příprav zaměstnavateli a zařízení dílen.*“⁷⁹ Hlavní motivací ke stávce byly mzdy, totiž výdělek pro dělníka se za 14-15 hodin práce týdně pohyboval okolo 4-5 zlatých za týden.⁸⁰ O celé stávkové akci Zápotocký informoval na stránkách *Dělnických listů*, a její výsledky nebyly malé: založení odborového spolku krejčovských dělníků a hlavně také naplnění požadavků na zvýšení mezd.⁸¹ Kvůli stávce rovněž poprvé přijíždí na Kladno. V únoru 1876 zde na dole Vítovka, patřícímu PŽS, propuká stávka horníků za zvýšení mezd, již se účastní okolo stovky horníků.⁸² Zápotocký byl stranou pověřen, aby zde agitoval a svolal schůzi dělníků, která se ovšem nikdy nesešla. Ač byla stávka po 12 dnech rozeznána, Zápotocký považoval organizaci poměrně velkého počtu horníků k prosazení jejich požadavků za vcelku úspěšnou.⁸³ Kladno se od té doby stává jedním z míst, kam v rámci sociálnědemokratické agitace pravidelněji zajíždí. Stávka na Vítovce byla prvním z protestů požadujícím zvýšení mezd horníků na dolech PŽS, následující rok, v květnu 1877 přibýly dvě stávky na dolech Amalia a František.⁸⁴

Rovněž redaktorská činnost Ladislava Zápotockého má na Kladno velký vliv. Je redaktorem nejprve *Dělnických listů* a později *Budoucnosti* (kterou rovněž spoluzakládal).⁸⁵ Jak již bylo

⁷⁸ *Průkopníci...*, s. 77

⁷⁹ *Průkopníci...*, s. 78-79

⁸⁰ ŠOLLE, Zdeněk. Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století. Praha: ČSAV, 1960, s. 227

⁸¹ V některých dílnách až o 20 %, vznik spolku nakonec nebyl posvěcen úřady, ty nepovolily vznik odborového spolku, tudíž jako náhrada vznikla Vzdělávací beseda dělníků krejčovských v Praze. ŠOLLE, *Dělnické stávky...*, s. 228

⁸² ŠOLLE, *Dělnické stávky...*, s. 231

⁸³ PĚNIČKA, A. Otec a syn, s. 44

⁸⁴ Stávka na Amalii byla nakonec za pomoci četnictva po týdnu rozeznána, *Sto let...*, s. 112 Stávka na Františku byla mnohem menší jak do počtu stávkujících, tak co do trvání, jelikož na 30 stávkujících horníků se vrátilo do práce ihned, co jim vedení dolu přislíbilo zvýšení mezd. ŠOLLE, *Dělnické stávky...*, s. 234

⁸⁵ *Budoucnost* byla založena v červnu 1874, od roku 1876 byl Zápotocký jejím (šéf-)redaktorem. V témže roce byly zastaveny *Dělnické listy*, *Průkopníci...*, s. 84

zmíněno výše, redakce časopisů tvoří v prvopočátcích strany její ústředny, kdy do určité míry suplují vlastní organizace. *Dělnické listy* nabývají na svém významu po sjezdu v Neudörfelu, kde jsou prohlášeny za stranický orgán.⁸⁶ Oba zmíněné časopisy nalézají na Kladně poměrně velkou oblibu, ostatně na lze na jejich stránkách nalézt mnoho zpráv či dopisů od kladenských dělníků. O oblíbě časopisů byl přesvědčen i Josef Rezler, dle nějž „...*Peckovy články neměly ani v Praze tolik horlivých čtenářů jako na Kladně, kolem Teplíc, v Duchcově a v Brně.*“⁸⁷ Výhodou v Zápotockého redaktorské práci je rovněž znalost německého jazyka, a tak mohl do češtiny přeložit Marxovu studii *Stávky a dělnické koalice* stejně jako Engelsovo *Postavení dělnické třídy v Anglii*.⁸⁸ Kromě těchto překladů a dalších drobnějších textů uveřejňovaných na stránkách denního tisku je rovněž autorem dvou vlastních brožur s tématem dělnického hnutí s názvy *Kapitál a práce* a *Upřímné slovo našemu rolnictvu a řemeslnictvu*.⁸⁹

K životu „průkopníků socialismu“, jak je nazval Zdeněk Šolle, patří neodmyslitelně perzekuce stran úřadů. Ladislav Zápotocký v tomto ohledu není výjimka, kvůli své činnosti při zakládání sociální demokratické organizace v českých zemích a pro účast na celorakouských sjezdech byl zatčen několikrát. Hned při prvním pokusu o založení sociální demokracie v Čechách, roku 1876, byla za tímto účelem do Prahy svolána tajná schůze, která se uskutečnila v tzv. Žlutém domku na Malé Straně.⁹⁰ Schůze byla policií odhalena a její účastníci, včetně Zápotockého, zatčeni.⁹¹ Zatčení neunikl ani pro svou účast na sjezdu v Atzgersdorfu, po kterém strávil čtyři týdny ve vídeňském vězení.⁹² Nutno podotknout, že ani za jeden ze dvou případů nebyl souzen, pouze držen ve vazbě. Změna přichází až s úspěšným pokusem o založení soc. dem. strany v dubnu 1878. Tento rok je pro Zápotockého důležitý jak v rovině osobní, tak právě politické. V rovině osobní z toho důvodu, že si 20. ledna 1878 vzal v chrámu sv. Tomáše na Malé Straně Barboru Dolejšovou, která v jeho dalších osudech sehraje nezastupitelnou roli.⁹³ V rovině politické pak z důvodu dubnového úspěšného pokusu o založení sociálně demokratické strany v českých zemích. Ač se tento ustavující sjezd podařilo před úřady utajit, byly při domovní prohlídce u jednoho z účastníků, Josefa Boleslava Pecky, objeveny protokoly z jednání včetně prezenční listiny. Zatčeno bylo

⁸⁶ Tamtéž, s. 85

⁸⁷ REZLER, Josef, REZLEROVÁ, Barbora. *Ze života průkopníků sociální demokracie*. Praha: Svoboda, 1950, s. 22

⁸⁸ VOA ČMKOS, fond Ladislav Zápotocký, kart. 1., a. j. 4. Výstřižek z *Práce* 12. 1. 1952

⁸⁹ Tamtéž, Výstřižek z *Rudého práva* 12. 1. 1952

⁹⁰ PEŤAS, František. *Památky a památníky revolučního dělnického hnutí v Praze*, Praha, 1961, s. 8

⁹¹ *Průkopníci...*, s. 87

⁹² Zde se hodí pro ilustraci uvést přesnost knihy *Vstanou noví bojovníci*, která se shoduje se vzpomínkami Ladislava Zápotockého, viz *Vstanou noví bojovníci*, s. 58 srov. s *Průkopníci...*, s. 89

⁹³ NA Praha, fond 1429 Antonín Zápotocký (dále jen AZ), kart. 76, a. j. 1627, Svatební oznámení Ladislava Zápotockého a Barbory Dolejšové

celkem 14 osob, všichni, vyjma dvou, byli odsouzeni za tajné spolčování k trestům mezi 2-4 měsíci vězení.⁹⁴ Mohl bych ve výčtu zatčení ještě pokračovat, ale pro potřeby tohoto textu by se jednalo o zbytečné vyjmenovávání s tématem víceméně nesouvisejících událostí. Důležitým je v tomto ohledu zatčení z roku 1881, které vyústilo ve „*Velký protisocialistický proces*“.⁹⁵

Zatčení se odehrálo v říjnu 1881 na udání krejčího Františka Kováře.⁹⁶ Zápotocký nebyl sám, spolu s ním bylo zatčeno velké množství představitelů dělnického a sociálně demokratického hnutí, stejně tak ovšem dělníků. Dohromady na lavici obžalovaných stanulo v prosinci 1881 31 osob, mezi nimi např. Josef Boleslav Pecka či Norbert Zoula.⁹⁷ Zápotocký byl obviněn z toho, že při schůzi sociálních demokratů schvaloval zavraždění cara Alexandra II. na jaře téhož roku, dále z přestupků proti tiskovému zákonu⁹⁸ a účasti na tajných schůzích⁹⁹. Proces vedený u Zemského trestního soudu v Praze skončil vynesením rozsudku 4. února 1882, kterým byl Ladislav Zápotocký odsouzen za přečiny a přestupky proti § 285 trestního a § 24 a § 27 tiskového zákona k těžkému žaláři na dobu 18 měsíců, čtvrtletně zostřenému samovazbou a půstem. Jen pro úplnost si dovoluji dodat, že ke stejnému trestu byl odsouzen Josef Rezler, 24 obžalovaných odešlo s trestem žaláře v trvání od dvanácti do jednoho měsíce a čtyři byli obžaloby zproštěni.¹⁰⁰ Po propuštění 9. ledna 1884 ze Svatováclavské trestnice, za jejímiž zdmi strávil více než dva roky, si musel ještě odsedět 24hodinový trest, ke kterému byl za nedovolenou kolportáž tisku odsouzen ještě před tímto velkým procesem.¹⁰¹ Propuštěním z vězení ale Zápotockého trest nekončil.

Poměrně běžným a hojně využívaným represivním nástrojem státního aparátu vůči předákům dělnického a sociálnědemokratického hnutí bylo v osmdesátých letech vypovězení z center na periferie. Státní aparát k tomu měl právní oporu v domovském právu, které upravoval zákon číslo 105 z 3. prosince 1863.¹⁰² I přes značné diskuse vedené o podobě zákona, zejména aby se určitá doba pobytu v nepůvodní obci stala možností pro získání domovského práva v obci

⁹⁴ Zde se tvrzení uvedené ve *Vstanou noví bojovníci* liší od vzpomínek, totiž AZ uvádí, že odsouzeni byli všichni, srov. *Vstanou noví bojovníci*, s. 61 a *Průkopníci...*, s. 92-93

⁹⁵ *Vstanou noví bojovníci*, s. 68

⁹⁶ Ladislav Zápotocký byl na policii povolán třikrát, dvakrát byl krátce propuštěn, neboť mu 28. října zemřel otcím Antonín Jiskra, o dva dny později byl propuštěn znovu, aby se mohl zúčastnit pohřbu, a definitivně je tak zatčen až 31. října. *Průkopníci...*, s. 104

⁹⁷ VOA ČMKOS, fond Ladislav Zápotocký, kart. 1, a. j. 1, Obžalovací spis

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ *Vstanou noví bojovníci*, s. 81, Zápotocký zde cituje vzpomínky Josefa Rezlera

¹⁰⁰ VOA ČMKOS, fond Ladislav Zápotocký, kart. 1, a. j. 1, Obžalovací spis

¹⁰¹ *Průkopníci...*, s. 115-116

¹⁰² TRÁVNÍČEK, Jan. *Domovské právo dle zákona ze dne 3. pros. 1863 ř. z. č. 105 a zákona ze dne 3. prosince ř. z. č. 222*. V Praze: Nákladem F. Šimáčka, 1901

nové, převážil nakonec názor nezasahovat takto do autonomie obcí a možnost získat domovské právo na novém místě tak zůstala značně okleštěná.¹⁰³ Domovské právo jako takové bylo dědičné, tedy pokud se rodině pocházející z obce XY, ale bydlící v Praze, narodil potomek, pak má toto dítě domovské právo ne v Praze, ale v obci XY. To vedlo často k paradoxním situacím, kdy podle zákona měla obec povinnost chudinsky zaopatřit lidi, které v obci nikdo neznal, ba dokonce nikdy neviděl.¹⁰⁴ Zápotocký je právě dobrým příkladem využití této praxe, neboť po svém propuštění z vězení a následném odpykání jednodenního trestu¹⁰⁵ je mu předán policejní výnos, dle kterého má 48 hodin na odjezd z Prahy, neboť se z ní „na věčné časy vypovídá“.¹⁰⁶ Po čtyřměsíčním pobytu v Chebu, ze kterého je rovněž vypovězen¹⁰⁷, se konečně vrací do své domovské obce Kováry (součást Zákolan), ze které pro výše uvedené důvody vypovězen být nemůže. Domovské právo v Zákolanech, resp. ve spojených obcích Zákolany – Kováry – Trněný Újezd, se neslo v rodinně Zápotockých již od Ladislavova dědečka Jana, povoláním rovněž krejčí.¹⁰⁸

b) „Krejčovic Tonda a jeho cesty“¹⁰⁹

Podstatnou část pobytu rodiny Zápotockých líčí Antonín Zápotocký v románu *Vstanou noví bojovníci*, který napsal v letech 1947-1948.¹¹⁰ Z hlediska této práce jsou nejhodnotnější pasáže z druhé poloviny románu, které jsou v zásadě vzpomínkami Antonína Zápotockého na otcovu činnost, do které byl už jako kluk zapojován. Zápotockí strávili v Zákolanech 16 let, během nichž došlo ve vývoji sociálně demokratického a dělnického hnutí v českých zemích k mnoha změnám a posunům, ať už se jedná o faktickou legalizaci činnosti strany od konce 80. let či zavedení V. volební kurie do voleb 1897. Svým pobytem na periferii ztrácí Ladislav Zápotocký kontakty na nové vedení strany, avšak snaží se alespoň částečně pokračovat ve své práci i v Zákolanech, a sice organizačně skrze spolky, o čemž bude řeč níže.

¹⁰³ BREJCHOVÁ, Renata. *Domovské právo a jeho proměny v 19. a 20. století do roku 1939*. Plzeň, 2014. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, s. 48-49

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 50

¹⁰⁵ K tomuto trestu byl odsouzen za dřívější přečin, a sice nedovolenou kolportáž tisku, *Průkopníci...*, s. 115

¹⁰⁶ *Průkopníci...*, s. 116

¹⁰⁷ Dle Zápotockého vzpomínek k tomu došlo z důvodu jeho národnosti. Purkmistr města, jistá Gráf, měl na Zápotockého dotaz, z jakého důvodu je z města vypovězen, odpovědět: „*Jste Čech a navštěvujete také Českou Besedu a to stačí. Máme tu více Čechů, kterých bychom se rádi zbavili, ale nemůžeme. Vás se zbavit můžeme, a proto půjdete*“, *Ze starých vzpomínek*, s. 56, srov. *Vstanou noví bojovníci*, s. 90-91

¹⁰⁸ ŠTOVÍČEK, Jan. *Ladislav Zápotocký a muzejnictví na Podbudečsku*. In: *Muzejní a vlastivědná práce 2/1974*, s. 85

¹⁰⁹ *Vstanou noví bojovníci*, s. 179

¹¹⁰ Vzpomínkovou část knihy Zápotocký napsal během svého rekreačního pobytu na jugoslávském ostrově Rab v srpnu 1947, části, které bylo nutno srovnat s historickými dokumenty, pak dokončil na konci roku 1948, NA Praha, fond AZ, kart. 77, a. j. 1644, Jak vznikl román *Vstanou noví bojovníci* (Vzpomínky Marie Zápotocké)

Během svého téměř osmnáctiletého pobytu v Zákolanech vystřídala rodina Zápotockých několik adres: Nejprve žili v domě č. p. 19, v jehož přízemí byla četnická stanice, kde se měl Ladislav pravidelně hlásit.¹¹¹ Právě zde se 19. prosince 1884 narodil Antonín Zápotocký.¹¹² Po dvou letech se rodina stěhuje do domu č. p. 8 v Kolči–Mozolíně, obci těsně přiléhající k Zákolanům, kde setrvávají do roku 1892. Odtud se stěhují do č. p. 15, aby se už roku 1893 vrátili opět do Zákolan, do č. p. 38.¹¹³ Počáteční nevraživost místních obyvatel nepřidávala už tak špatné životní situaci, v níž se rodina ocitla, neboť Zápotocký zde nenacházel možnosti k řádnému výdělku a místní obyvatelé na něj hleděli nedůvěřivě z toho důvodu, že byl líčen jako protistátní živel.¹¹⁴ Tento přístup se začal měnit údajně díky Zápotockého manželce Barboře. Ta na svém šicím stroji místním zdarma pomáhala s opravami oblečení. Zápotocký si pak sám získává přízeň tím, že pomáhá místním vyřizovat úřední záležitosti, např. je schopen je překládat z němčiny do češtiny, a po čase se stane v zásadě čímsi jako obecním písařem.¹¹⁵ K lepšímu se postupem času mění i finanční situace, neboť si rodina pořizuje malý obchod, což ve svém důsledku dává Ladislavu Zápotockému více času na svoji vlastní aktivitu.¹¹⁶ Ač byl tedy policejně hlídán, vstupuje Ladislav Zápotocký již brzy aktivně do místního spolkového života. Už v létě 1885 vystoupil veřejně na akademii konané ve prospěch místních dobrovolných hasičů, jejichž se zakrátko stal jednatelem a z této pozice měl za úkol spolupráci s dalšími spolky z okolí. Jedním z nich byl i spolek Kaplír z nedaleké obce Koleč. Kaplír byl založen jako čtenářský spolek, mezi jehož běžné aktivity patřily výlety do okolí či snaha o zachycení dějin Podbudečska. Zápotocký se členem stává roku 1886 a mj. se podílí na činnosti muzejního odboru spolku a také hraje ve spolkovém amatérském divadle. Do roku 1888 se stihne zapsat ještě v nově vzniklé zákolanské Občanské besedě pod Budčí a stát u vzniku zákolanského Sokola, avšak v témže roce je na nátlak úřadů nucen se svých funkcí a nakonec i členství ve spolcích vzdát.¹¹⁷ Přelom 80. a 90. let 19. století je dobou událostí ovlivňujících jednak ve velkém měřítku celý sledovaný region a jednak i osobní práci Ladislava Zápotockého.

¹¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *Památky revolučního hnutí Středočeského kraje: okres Kladno*. Praha, 1973, s. 287

¹¹² NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 4, fotokopie matričního listu

¹¹³ PRÁGEROVÁ, Zdeňka. *Ladislav Zápotocký: život a dílo*. Praha, 1986. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 71

¹¹⁴ Ze *Vstanou noví bojovníci* byla tato teze převzata do většiny prací, dotýkajících se alespoň okrajově pobytu Ladislava Zápotockého v Zákolanech, pomluvy na jeho osobu měl šířit farář z vedlejší obce, viz např. s. 28: „*Socan a ďábel je to prej, jak to povídal pan farář, úplně jedno.*“

¹¹⁵ *Vstanou noví bojovníci*, s. 107-108

¹¹⁶ *Otec a syn*, s. 81

¹¹⁷ Tamtéž

Mezi lety 1889-1892 dochází k posunu Kladna do pozice města obávaného pro svou potenciální výbušnost. Události na Kladně roku 1889, tradované jako Krvavé Boží tělo, odstartovala zprvu květnová stávka za omezení nově nařízené pracovní doby, která byla rozehnána pomocí vojska. Od rozehnání byla atmosféra na Kladně na napjatá, provázená nenávisť k tehdejšímu řediteli dolů PŽS Gottfriedu Bacherovi.¹¹⁸ Vše vyvrcholilo na oslavách svátku Božího těla 20. června 1889, kdy došlo při oslavách k výbuchu hněvu poté, co byl policií zatčen a zbit jistý dělník. Nepokoje přerostly v rabování vil ředitele Bachera a majitele PŽS Wittgensteina, na které policie reagovala střelbou, která si vyžádala tři mrtvé (všichni ve věku do 13 let) a šest těžce zraněných. V tentýž den bylo na Kladno povoláno vojsko, které zajistilo klid, mj. vyhlášením stanného práva.¹¹⁹ Zatčeno bylo 110 lidí, z nichž bylo později 35 odsouzeno soudem v Praze k odnětí svobody v délce trvání několika měsíců.¹²⁰ Výše nastíněné události byly pak velmi zpopularizovány formou literární, neboť jim Marie Majerová (vedle Antonína Zápotockého další spisovatelka, která se ve své tvorbě zabývala kladenským prostředím a s ním spojeným dělnickým hnutím) věnovala několik kapitol z románu *Siréna*, jehož první vydání vyšlo roku 1935, a který popisuje vývoj z perspektivy rodiny Hudcovy.¹²¹ Sám Zápotocký se jim ve *Vstanou noví bojovníci* věnuje v osmé kapitole, kdy jsou zde podávány jako vzpomínky účastníků, které v redakci Svobody vyslechl malý Antonín. Nutno podotknout, že obě literární díla líčí události poměrně věrně, samozřejmě je nutné počítat s určitou uměleckou licencí, avšak základní popis, porovná-li jej s odbornou literaturou, je přesný více než dost.

Ihned rok následující je pro sledované téma důležitý ze tří důvodů: Jednak se na Kladně konají oslavy 1. máje, a předně vrcholí působení Ladislava Zápotockého v oblasti spolkové. 1. máj byl zasedáním II. internacionály roku 1899 v Paříži určen za svátek dělnictva, které má v tento den zastavit práci a věnovat se klidu a oslavám, nicméně je potřeba vzít v potaz i ten fakt, že první máje byly nakonec organizovány jako manifestační stávky s požadavkem zavedení osmihodinové pracovní doby. Pražských oslav konajících se na Střeleckém ostrově se dle dobového tisku zúčastnilo více než 40 000 lidí, samy Národní listy uznaly, že oslavám

¹¹⁸ Bacher funkci vykonával od roku 1873, z jeho popudu byla zavedena tzv. týdenní náhradní směna, zvaná lípačka, jež byla jedním z podnětů ke stávce. Za 6 dnů měl horník odpracovat 70 hodin, BACHER Gottfried 7.11.1838-25.6.1897. *Biografický slovník* [online]. Historický ústav AV ČR, 2019 [cit. 2019-04-01]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BACHER_Gottfried_7.11.1838-25.6.1897

¹¹⁹ Šolle, *Dělnické stávky...*, s. 293

¹²⁰ *Sto let*, s. 203

¹²¹ MAJEROVÁ, Marie. *Siréna*. 16. vyd., v Čs. spis. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1956. Román byl rovněž pod režii Karla Steklého roku 1947 převeden na filmové plátno.

„nelze upříti co do rozměrů označení kolosální“¹²², informacím o oslavách věnovaly podstatnou část svého obsahu. Shromáždění zde vyslechli projev např. Josefa Steinera, oslav se měl účastnit i T. G. Masaryk a celé je pak popsal Jan Neruda ve fejetonech otiskovaných právě v Národních listech.¹²³ Oslavy byly, a Kladensko v tomto nebylo výjimkou, připravovány a organizovány sociálními demokraty. S ohledem na předchozí vývoj na Kladně asi nepřekvapí, že vedení podniků povolilo horníkům k oslavám 1. máje přerušeni práce, ovšem do pohotovosti byly uvedeny místní bezpečnostní složky, a to včetně dobrovolných hasičů.¹²⁴ Program byl rozdělen na dopolední a odpolední část a zúčastnil se ho také Ladislav Zápotocký se synem Antonínem, který „...si pamatoval, že byly řeči, tleskání a že nakonec bylo hlasováno.“¹²⁵ Kladenský první máj se konal v oblíbeném lesním hostinci U Hvězdy,¹²⁶ a celé oslavy probíhaly vcelku poklidně, než byl závěrečný průvod rozeznán kvůli potyčce s četníky snažícími se zabavit rudý prapor.¹²⁷ Oslav se Ladislav Zápotocký účastnil nejen jako pasivní účastník, pomáhal s přípravou ve spolupráci s místními sociálními demokraty. Svou další aktivitu vyvíjel v Zákolanech. Jak bylo naznačeno, tak se ve své domovské obci setkal s nevráživostí místních, kterou se mu podařilo překonat a získat si jejich přízeň. Angažovanost v místních spolcích byla jakýmsi předstupněm, možná lépe řečeno náhradou k založení spolku vlastního. Jeho přípravou se začal zabývat zanedlouho po svém nuceném příchodu, kdy se jako organizační skupina tajně po lesích scházel on, Václav Vosmík, Tomáš Lánský a Josef Efler, a nepřímo se schůzi účastnil i malý Antonín, který měl za úkol hlídat před příchozími.¹²⁸ V létě 1890 je pak založení spolku oficiálně povoleno a tak vzniká Vzdělávací a podporující spolek pro okolí Budče.¹²⁹ Účel spolku je z názvu snadno pochopitelný, zvláště přihlédne-li se ke stanovám: Dle §1 stanov je „*účelem Spolku vzdělávání a podporování svých členů s vyloučením všech politických i náboženských otázek*“, dále pak § 4 hovoří: „*Prostředky, jichž spolek k dosažení účelu užití hodlá, jsou: a) pořádání přednášek z oboru vědeckého i společenského s vyloučením politiky, volné rozhovory, cvičení se v umění listovním, zpěvu i řečnictví b) zřízení knihovny, odebírání časopisů a čtení*

¹²² Národní listy, 2. května. 1890, s. 1

¹²³ BERGER, Oldřich Emil, ed. *Jubilejní slavnosti 60 let československé sociálně demokratické strany dělnické v Praze ve dnech 4., 5. a 6. června 1938: [1878-1938]: Program slavností a průvodce dělnickou Prahou.* V Praze: 1938., s. 75

¹²⁴ *Sto let*, s. 206

¹²⁵ *Vstanou noví bojovníci*, s. 116

¹²⁶ Zanikl z důvodu požáru na počátku století WIRTH, Zdeněk, ed. a STEJSKAL, Karel, ed. *Kladno jindy a dnes: z kroniky města: statistický přehled: procházky městem: Kladenské doly a hutě: průvodce okolím.* V Kladně: Karel Stejskal, 1905, s. 51; oslavy 1. máje se zde konaly i v dalších letech, viz např. *Svoboda*, 28. dubna. 1892, s. 1

¹²⁷ *Sto let*, s. 206

¹²⁸ *Vstanou noví bojovníci*, s. 119

¹²⁹ Šťovíček, s. 86

*poučných i zábavných knih a spisů c) vzájemné se podporování“.*¹³⁰ Při stanovách si dovolím udělat malou odbočku, abych zde jasně zdůraznil, že Ladislav Zápotocký přikládal vzdělání a osvětě lidu a s ním spojenému spolkovému životu více než velký význam, jak již mohlo být pozorováno z jeho vzpomínek či z dochovaného archivního materiálu, např. z přednášek *O vlivu a působení spolků na život společenský a národní z roku 1889, O účelu spolků vzdělávacích a prostředcích, které k dosažení účele toho voleny býti mají z roku 1887,*¹³¹ nebo série článků uveřejňovaných v kladenské Svobodě v devadesátých letech. Dalším důkazem jeho důrazu na vzdělání a osvětě je účast v muzejním odboru již zmíněného spolku Kaplíř či roku 1894 spoluorganizace místní národopisné výstavy v Kolči; stejným způsobem se angažoval i po skončení výstavy, kdy byla založena Společnost přátel staroslavné Budče, která měla za cíl doplňovat činnost muzejního odboru Kaplíře, zvláště co se týče archeologických památek Podbudečska.¹³² Silnou oblastí zájmu, navázanou na vzdělání s osvětě, bylo pro Ladislava Zápotockého školství. Sám Zápotocký se zajímal o otázky vyučování, systém vzdělávání a školní reformy, sám měl ve svých poznámkách návrhy na některé změny ve školském systému. Průsečíkem jeho spolkových aktivit a zájmu o vzdělávání pak byla do jisté míry Jednota učitelů z okolí Budče „Amerling“ založená krátce po roce 1884.¹³³ Tím, že se tedy sám zajímal o aktivní výchovu dětí, je už z rodinného prostředí jasně dáno směřování jeho syna Antonína. Kromě vzdělání, které mu otec poskytoval, to byla i možnost účastnit různých porad či schůzí spolku. Ostatně dovolím si soudit, že pro malého kluka byla účast na různých schůzích, tajných poradách či konečně i na Prvním máji zkušeností dobrodružnou, na kterou rád později dle všeho rád vzpomínal. Jak tedy vidno, Antonín Zápotocký přichází se sociálně demokratickými myšlenkami do úzkého kontaktu již od dětství, nadto je prostředí, ve kterém vyrůstá, silně spjato s hnutím.

Vzdělávací a podporující spolek pro okolí Budče měl, na rozdíl od dosavadních spolků, sdružujících víceméně místní elity, sdružovat všechny zdejší občany, a tak se členem spolku stal i zákolanský starosta Válek¹³⁴, v jehož hospodě měl spolek své sídlo, a také dělníci

¹³⁰ *Vstanou noví bojovníci*, s. 223-224., originál stanov viz SOKA Kladno, fond. Vzdělávací spolek pro okolí Budče

¹³¹ VOA ČMKOS, fond Ladislav Zápotocký, kart. 1, a. j. 3/1/2-3

¹³² Tamtéž, s. 87

¹³³ ŠŤOVÍČEK, s. 87; Jednota nesla jméno po Karlu Slavoji Amerlingovi, českém učiteli a zakladateli učitelského ústavu *Budeč*. Roku 1884 byl na Budči pohřben, viz Matriční záznam o úmrtí a pohřbu viz *Kniha zemřelých roku 1884. Archivní katalog* [online]. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2011 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=6DFD19C9BB3245D98513E03B53E6A0CE&scan=164>

¹³⁴ Starosta Válek v knize *Vstanou noví bojovníci* vystupuje coby Valdek, viz NA Praha, fond Marie Zápotocká (dále jen MZ), kart. 1, a. j. 1, Pracovní průkaz Antonína Zápotockého z roku 1903, vydaný v Zákolanech

z místního cukrovaru. Spolkové oslovení bylo „Bratře“.¹³⁵ Kvůli tomuto se spolek místy dostával do sporů s částí místní elity, např. do něj nevstupovali úředníci z velkostatku či učitelé, ač zde existovala výjimka v podobě Václava Dlouhého, který do Zákolan přišel roku 1891 coby učitel v místní obecní škole. Rok předtím, tedy 1890, zde nastoupil povinnou školní docházku malý Antonín.¹³⁶ Učitel Václav Dlouhý později ve svých pamětech vzpomíná na své začátky v Zákolanech, mj. na setkání s Ladislavem Zápotockým a i na to, kterak „byl jeho synek Antonín mým nadaným žákem“.¹³⁷ Slova učitelova lze při pohledu na vysvědčení malého Antonína potvrdit, neboť jeho prospěch byl, až na výjimku v podobě zpěvu, vždy vynikající. Obdobných výsledků pak dosahoval i na měšťanské škole v Kladně, kam nastoupil roku 1894.¹³⁸ Nástup na kladenskou školu přináší další zapojení Antonína Zápotockého do činnosti jeho otce a souvisí s třetí klíčovou událostí. Jak bylo řečeno v první kapitole, tak roku 1891 je založena kladenská *Svoboda* coby místní sociálnědemokratické periodikum. Za redakce Josefa Macha měla *Svoboda* mezi lety 1894-1899 svoje sídlo v hostinci U Kostků, a právě sem nosil otcovy články a příspěvky do *Svobody* Antonín.¹³⁹ Jedna ze známých vzpomínek Antonína Zápotockého na tuto epizodku je rovněž součástí jeho románu. Každý den chodil ze Zákolan přes Mozolín, Týnici (Týnec), Vřetovice (Dřetovice), Stelčoves (Stehelčeves), Rapice (Vrapice), Dubí a Újezd na Kladno, pěšky (cca 2,5 hodiny¹⁴⁰), aby stejnou cestu absolvoval odpoledne zpátky. Cestu vlakem, který ze Zákolan na Kladno jezdil, sice absolvovat mohl, ale finančně si jí rodina dovolit nemohla, jízdné totiž stálo 22 krejcarů. V redakci *Svobody* pak Antonín vypomáhal s korekturami textů či nosil noviny z tiskárny. Konečně také vždycky cestou domů s sebou bral jeden balík novin do Zákolan, za což dostal pět krejcarů, které by jinak padly na poštovné.¹⁴¹

Dalším důležitým mezníkem, ve kterém se alespoň drobnou prací Antonín Zápotocký v Zákolanech angažoval, byla jeho výpomoc při volbách do říšské rady roku 1897. Jednalo se o první volby, při kterých bylo zřízením V. kurie umožněno hlasovat všem mužům starším 24 let, nebyli soudem nijak zbaveni svých politických práv a bydlí v jedné obci alespoň šest

¹³⁵ VORÁČKOVÁ, Zdeňka. *Dělnické spolky na Kladensku ve druhé polovině 19. století a počátku 20. století*. Praha, 1985. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 44

¹³⁶ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, školní zprávy z let 1891-1892

¹³⁷ DLOUHÝ, Václav a Marie KOŤÁTKOVÁ. *Cesta životem Václava Dlouhého, učitele, písmáka a dobrého člověka*. V Praze: Vladimír Žikeš, 1948, s. 180

¹³⁸ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, školní zprávy z let 1894-1895; byl jediným ze Zákolanských chlapců, který měšťanku navštěvoval, *Vstanou noví bojovníci*, s. 244

¹³⁹ KÁRNÍK, Soupis památek..., s. 88, přímo naproti hostinci se nacházela měšťanská škola, kterou AZ navštěvoval, *Vstanou noví bojovníci*, s. 244

¹⁴⁰ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 11, a. j. 100, výstřižek článku s názvem: *Antonín Zápotocký: Bojovník za jednotu odborů*, in *Rudé Právo* 6. 6. 1945

¹⁴¹ *Vstanou noví bojovníci*, s. 245

měsíců. V této kurii tak mohli volit i voličové prvních 4 kurií. Volby byly ve většině Čech organisovány jako nepřímé, tudíž volič nejprve zvolí tzv. volitele, kteří následně provedou konečnou volbu kandidáta.¹⁴² Ve spojených obcích Zákolany- Kováry – Trněný Újezd byli voleni dva volitelé, a asi není překvapivé, že za sociálně demokratickou stranu zde kandidoval Ladislav Zápotocký a spolu s ním Václav Vosmík, jeden z jeho nejbližších přátel a spolupracovníků ze spolku; proti nim pak kandiduje za stranu mladočeskou starosta a nyní již bývalý člen spolku Válek (Valdek) a jistý zaměstnanec cukrovaru.¹⁴³ I po letech stále plnil Ladislav Zápotocký funkci jakéhosi obecního písaře, tak i proto k němu před volbami lidé chodili, aby jim pomohl vyplnit hlasovací lístky, aby je náhodou sami nevyplnili špatně, těmto přicházejícím pak Antonín vyplňoval jména kandidátů na jejich hlasovací lístky.¹⁴⁴ Volby dopadají pro sociální demokracii příznivě jak na Budečsku, tak na celém Kladensku, resp. volebním okrese 2. V Zákolanech jsou zvoleni Ladislav Zápotocký i Václav Vosmík, kteří pak svými hlasy dopomohou k volebnímu vítězství kandidátovi Josefu Steinerovi, který poráží kandidáta mladočeské strany Jana Mudru poměrem hlasů volitelů 416 ku 270.¹⁴⁵

c) Žižkovský Vlasáček¹⁴⁶

S koncem voleb 1897 končí rovněž Zápotockého první literární dílo, a s ním i zachycené vzpomínky. Otevírá se tak mezera mezi lety 1897-1905, tedy do děje druhého románu *Bouřlivý rok 1905*, který je co do obsahové hodnoty cennější. Zakončení románu *Vstanou noví bojovníci volbami do V. kurie* je jednak symbolické, tedy volební vítězství, a jednak i praktické, neboť se rokem 1897 blíží konec pobytu mladého Antonína Zápotockého v Zákolanech a začíná necelé desetiletí trvajících kapitola jeho života nemající vazby na kladenské prostředí, což jí ovšem v žádném případě neubírá na důležitosti, neboť právě v této fázi se Zápotocký plně zapojí do činnosti sociálně demokratické strany, která ho nakonec přivede zpět do regionu. Následující podkapitola by tak měla být zevrubným vyličením výše uvedeného.

Rokem 1898 zakončuje Antonín Zápotocký svá školní léta na měšťanské škole v Kladně s velmi dobrým hodnocením.¹⁴⁷ Jeho další budoucnost není zatím úplně jistá. Zápotockého

¹⁴² STEINER, V. *Pod železnou rukou neboli Jak se volí v páté kurii: návod ku volbám ve všeob. třídě voličů*. Praha: Sociální demokrat, 1896, s. 7

¹⁴³ *Vstanou noví bojovníci*, s. 264

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 265-266

¹⁴⁵ *Sto let*, s. 316

¹⁴⁶ Přezdívkou kterou si díky svým v té době dlouhým vlasům vysloužil během pobytu na Žižkově, ¹⁴⁶ *Bouřlivý rok*, s. 30; při pohledu na fotografii Zápotockého z této doby je hned zřejmé, že přezdívkou byla zasloužená

první básnické pokusy a kresby svědčí o tom, že je vcelku talentovaným v oblasti umělecké, avšak finanční situace rodiny neumožňuje vydržování syna na studiích. Je tedy zvolena určitá schůdnější cesta, a Zápotocký odchází na konci roku 1898 ze Zákolan, aby se mohl od počátku následujícího roku učit na kamenosochaře na průmyslové škole pokračovací v Mělníce, neboť v tomto oboru může dát svému talentu průchod. Dokladů o uměleckém talentu se dá najít mnoho, z doby pobytu v Mělníce to pak budou jak kresby¹⁴⁸ nebo několik básní, zaslaných rodině k různým příležitostem.¹⁴⁹ Na samotné učení nevzpomínal Zápotocký úplně nejlépe. Bydlel ve špatných podmínkách a svému mistrovi musel posluhovat i mimo své učňovské povinnosti, a kromě toho po celou dobu strávenou v dílně nedostával žádnou odměnu za vykonanou práci v dílně.¹⁵⁰ Poslouhou mimo učňovské povinnosti myslím chození na nákupy, štípání dříví nebo čištění chléva. Učební doba Antonínu Zápotockému skončila 1. září 1902, kdy mu byl rovněž vystaven výuční list s prospěchem výborným, tedy prospěchem, jaký si držel po celou dobu, kterou strávil ve školách.¹⁵¹ Po vyučení měl dvě možnosti: zůstat v dílně svého mistra jakožto dělník, nebo přijmout nabídku jeho bratra a odejít pracovat k němu do Prahy. Zápotocký volí druhou možnost a 30. prosince 1902 nastupuje jako kamenický dělník do dílny Františka Hnátka, kde vydržel krátce, do července 1903.¹⁵² Rokem 1902 tak počíná pražský pobyt Zápotockého, kdy dojde k jeho plnému začlenění do struktur jak sociálně demokratické strany, tak její mládežnické organizace a odborných spolků. Jeho snaha o odborovou činnost byla mj. důvodem pro odchod z Hnátkovy dílny, který založení odborného spolku neschvaloval. Zápotocký, pracující v rámci kamenické husti na dostavbě svatovítské katedrály, tak od Hnátka přechází k jinému mistrovi.¹⁵³ Vrcholy vlastního politického dozrávání lze během počátku pobytu v Praze sledovat dva: jednak je to zmíněná odborová organizace, která se nakonec ustavila a jednak věc mnohem zásadnější. Zápotocký se ve svých necelých 18 letech stává členem sociálně demokratické organizace.¹⁵⁴ Nezůstává však jen členem řadovým. Již od léta 1903 aktivně participuje na organizaci

¹⁴⁷ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, Vysvědčení na propuštěnou ze školy

¹⁴⁸ Tamtéž, kart. 70, a. j. 1590, skicák Antonína Zápotockého

¹⁴⁹ Např. VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 1, a. j. 14

¹⁵⁰ *Bouřlivý rok 1905*, s. 195

¹⁵¹ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 6, výuční list Antonína Zápotockého

¹⁵² NA Praha, fond MZ, kart. 1, a. j. 1, Pracovní knížka Antonína Zápotockého; Hnátek je v *Bouřlivém roce* uváděn jako Hrádek

¹⁵³ *Bouřlivý rok*, s. 200, spolek nakonec vznikl coby Odborný spolek plastiků v Čechách, VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 1, a. j. 2, spolková legitimace AZ

¹⁵⁴ NA fond MZ, kart. 1, a. j. 3, Přesné datum vstupu není snadné určit, vycházím zde ze dvou mladších stranických legitimací z let 1917 a 1919; legitimace z roku 1917 uvádí datum vstupu do organizace 14. říjen s nečitelným letopočtem (190?), legitimace z roku 1919 pak uvádí jako počátek členství v organizace pouze rok 1902. Podle legitimace uložené ve všeodborovém archivu se však členem strany stal k 6. srpnu 1903, VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 1, a. j. 2

dělnické mládeže. Na různých schůzích v průběhu let 1903-1905 se zhostil role referenta.¹⁵⁵ Jeho aktivity v mládežnickém hnutí ho vynášejí do vyšších pozic. Co se týče strany samotné, je na slibné cestě k zodpovědné funkci. V prosinci 1905 se účastní v roli zapisovatele a referenta ustavující schůze Agitačního komitétu mládeže strany, kde přednáší referát na téma Náboženství a věda.¹⁵⁶ Přesun do centra a aktivní se zapojení do stranických organizací mu umožňuje bližší seznámení jak se stávajícím vedením strany, tak s budoucími vrcholnými činiteli, např. Bohumírem Šmeralem. Nejlépe lze Zápotockého aktivitu sledovat na stránkách Sborníku mládeže sociálně demokratické, kam mezi lety 1903-1907 pravidelně přispíval. Příspěvky lze dělit typově na dvě kategorie: První jsou články vyjadřující se k sociálním otázkám a stranické problematice, početnější je však kategorie druhá, a sice vlastní básně. Básně publikované ve sbornících jsou ponejvíce kritikou soudobých poměrů, zvláště v roce 1905, a později nabývají protimilitaristického charakteru. Nutno dodat že nejednou byla celá báseň cenzorem zabavena.¹⁵⁷ Stejně jako otec, tak i Antonín Zápotocký své články nepodepisuje svým jménem, ale pseudonymem, nejčastěji jako „Tonča“. Svým příchodem do nejužší blízkosti centra politického dění Čechách získává možnost navázat styky s vedením strany. Zápotockého zájem o umění ve spojení s počínající radikalitou jej přivádí na krátký čas do společnosti tehdejších mladých umělců inklinujících k anarchismu, setkává se mj. s S. K. Neumannem, Egon Ervinem Kischem či Františkem Gellnerem.¹⁵⁸ Kromě strany a její mládežnické organizace se rovněž angažuje v různých spolcích, ať už odborových, jak bylo řečeno výše, či ve Vzdělávacím spolku Osvěta pro okolí Žižkov, jehož členem byl od června 1904 až do svého odchodu na Kladno.¹⁵⁹ Formující a do jisté míry i radikalizující události byly pro Zápotockého demonstrace a nepokoje spojené s rokem 1905, jež vylíčil v románu *Bouřlivý rok 1905*.

Do Prahy se na počátku 20. století ze svého nuceného pobytu vrací i Ladislav Zápotocký. V závěru 19. století stále přispívá jako dopisovatel do kladenské *Svobody*, která se stává stále čtenější, rozšíří tak svou periodicitu a vychází již třikrát týdně. Zápotockého pozdní činnost v Zákolanech je pak spojena zejména s prací v místní sociálně demokratické organizaci. Jako delegát se pak dokonce účastní III. Řádného sjezdu sociální demokracie v Brně, v dubnu

¹⁵⁵ Např. *Sborník sociálně demokratické mládeže*, 25. 5. 1903

¹⁵⁶ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 7, a. j. 61, Protokoly schůzí agitačního komitétu mládeže, vydáno ve Sborníku mládeže... roč. V, č. 4, s. 56-57

¹⁵⁷ Např. *Sborník mládeže sociálně demokratické*, 8. 2. 1906

¹⁵⁸ WOHLGEMUTOVÁ, Renata: *První léta politické činnosti Antonína Zápotockého* in Univerzitní zprávy: mimořádné číslo, nedatováno (pravděpodobně 1984, uloženo ve VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 21-1, a. j. Přírůstky (nečíslováno). Styky s anarchisty Zápotocký sám líčí v *Bouřlivém roce*, mj. se známým Frantou Sauerem

¹⁵⁹ NA Praha, fond MZ, kart. 1, a. j. 2, členská knížka AZ

1898.¹⁶⁰ Předposlední rok dlouhého 19. století je pak spojen i s dalším, již posledním spolkem, Politický spolek v Zákolanech, při jehož založení na Podbudečsku stál právě Zápotocký a jehož se stal jednatelem, uspořádal do roku 1904 3 tábory lidu a 48 veřejných schůzí.¹⁶¹ Svými články ve *Svobodě* stihne ještě podpořit stávkou kladenských horníků roku 1900. Sociální situace kladenských horníků víceméně stagnovala od počátku 90. let, kdy nedochází k žádnému výraznému zvyšování mezd. Ostatně místodržící Coudenhove sám psal, že dle jeho názoru mají kladenští horníci vůbec to nejhorší postavení, mezi českými horníky.¹⁶² Nešlo však jen o sociální podmínky horníků, ale i o prostý fakt toho, že kladenský kamenouhelný revír na konci 19. století a počátku 20. již zaostával za mladším ostravským. Uhlí na Kladně se muselo dolovat z čím dál větších hloubek, což vedlo k prodražení těžby, navíc zde zaostávalo nasazování moderní techniky těžby.¹⁶³ Co se týče druhého klíčového průmyslového odvětví oblasti, zpracování železa a ocelářství, ani zde se situace nevyvíjela nejlépe. Vlastní kladenská produkce oceli sice od počátku osmdesátých let 19. století stále stoupá, ovšem v celkových číslech v rámci produkce českých zemí klesá na úkor produkce mladších podniků v Třinci a Vítkovicích.¹⁶⁴ Konec 19. století na Kladně je pak poznamenám velkými stávkami dělníků z obou těchto odvětví. Jako první stávkovali roku 1899 hutníci, a to jak z Poldiny hutě, tak z PŽS. Požadavkem jim je úprava pracovní doby na osm hodin a zlepšení pracovních podmínek. Stávka nakonec skončila neúspěchem a propuštěním části hutníků.¹⁶⁵ Důvodem hornické stávky roku 1900 pak byly snahy vedení podniků o změny ve fungování bratrských pokladen v předcházejícím roce. Spolu pak s nucenou prací přesčas roste od roku 1899 napětí, které je provázáno stávkami na dvou dolech, které však byly záhy potlačeny.¹⁶⁶ Samotná stávka roku 1900 se rozvinula v největší, jakou Kladensko dosud zažilo. Práci zastavily od ledna všechny kladenské doly a horníci se do práce vrátili až po třech měsících. Ač z hornických požadavků nebylo splněno téměř nic (jednalo se zejména o zlepšení pracovních podmínek), tak ze stávky vyšla posílená sociálně demokratická

¹⁶⁰ Seznam delegátů sjezdu in *Protokol III. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany v Rakousku konaného dne 10., 11. a 12. dubna 1898 v Brně v Dělnickém domě*. Praha, 1898. s. 39

¹⁶¹ DRVOLA, Karel. Ladislav Zápotocký a jeho činnost na Podbudečsku. In: Posel z Budče: sborník Sládečkova vlastivědného muzea v Kladně / Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum č. 34 (2017), s. 41

¹⁶² HAVRÁNEK, Jan. *Hornická generální stávka...*, in. *Z dějin hnutí na Kladensku...*, s. 46

¹⁶³ KÁRNÍK, Zdeněk. *Antonín Zápotocký – komunistická tragédie dělnického předáka*. In PERNES, Jiří. *Po stopách nedávné historie: sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. Brno, 2003 s. 38

¹⁶⁴ *Dějiny hutnictví železa v Československu*. 2, Od průmyslové revoluce do konce 2. světové války. Praha, 1986., s. 154

¹⁶⁵ *Sto let*, s. 231

¹⁶⁶ HAVRÁNEK, *Hornická generální stávka...*, s. 48

organizace, která skrze odbory upevnila svou pozici mezi kladenskými horníky.¹⁶⁷ Sám Zápotocký k tomu přispíval aktivně. 18. února vystoupil coby hlavní řečník před 2000 dělníky v hostinci U Jágrů, kde svůj projev zakončil slovy: „*Tento boj musí být doveden do konce, protože teď tento boj prohrát, znamená na věčnost být poražen.*“¹⁶⁸ V době po ukončení stávky se rovněž zhoršila pozice Ladislava Zápotockého, který byl díky svým článkům znám svou podporou horníků.¹⁶⁹ Jako krejčí pak opět ztrácel klientelu, které na vsi beztak nebylo mnoho a ke konci roku bylo vyhověno jeho žádosti o zrušení vypovězení a s rodinou se přestěhoval na Žižkov, kam se k nim v roce 1902 přistěhoval i čerstvě vyučený syn Antonín. Kontakty mezi Ladislavem Zápotockým a Kladenskem, resp. kladenskou organizací sociální demokracie, tím však neskončily, již roku 1901 je postaven na kandidátku ve volbách ve čtvrté kurii, byť se jedná s ohledem na volební systém o nominaci spíše symbolickou.¹⁷⁰ Po návratu na Žižkov pak získává zaměstnání v kanceláři Právní ochrany odborového spolku železničních zřízenců v Praze, kde mj. od roku 1903 rediguje odborový časopis *Železniční zřízenec*.¹⁷¹ Že nezůstával upnutý svou aktivitou jen na Žižkově a okolí dokazuje jeho další kandidatura za sociálně demokratickou stranu, tentokrát v doplňovacích volbách do zemského sněmu v okrese Český Brod – Kostelec nad Ohří, kde Zápotocký v dubnu 1903 získá přes 400 hlasů.¹⁷² Postupující nemoc ho nakonec z aktivního politického života, který už tak nebyl nijak intenzivní, vyřadila definitivně. Generační obměna v sociálně demokratické straně se tak symbolicky dotýká i rodiny jejího zakladatele. Jako doba změny v rodině Zápotockých se dá vnímat právě mezi lety 1905/1906, kdy Ladislav Zápotocký přestává být aktivně činným, zatímco pomyslná hvězda Antonína ve straně stoupá. V létě 1905 absolvuje 20týdenní *Řečnický a výchovný kurs* pořádaný *Dělnickou akademií*, který mu byl velice dobrou přípravou pro jeho vlastní agitační činnost.¹⁷³ Příležitost k tomu se mohla naskytnout již při demonstracích za volební právo na podzim 1905, ale Zápotocký se velké části z nich účastnit nemohl. Jako každého mladého muže se totiž i jeho týká povinná vojenská služba. 1. října 1905, tedy před velkými pražskými demonstracemi za volební právo, nastoupil k 91. pěšímu

¹⁶⁷ HAVRÁNEK, s. 86. Článek je dle mého soudu dobrým a podrobným popisem událostí, které rovněž ve své knize *Siréna líčí* již vzpomenutá Marie Majerová

¹⁶⁸ DRVOLA, *Ladislav Zápotocký...* s. 42

¹⁶⁹ Tamtéž

¹⁷⁰ *Svoboda*, 1. ledna 1901, s. 1

¹⁷¹ DRVOLA, *Ladislav Zápotocký...* s. 43 Autor zde upozorňuje na to, že Antonín Zápotocký se mýlil, když uváděl ve svém románu *Bouřlivý rok 1905* jako místo bydliště činžák v Dalimilově ulici. Roku 1905 rodina Zápotockých již žila v Havlíčkově ulici, tedy v místě sídla odborového sekretariátu

¹⁷² NA Praha, fond MZ, kart. 9, a. j. 77, Dopis Antonína Nováka z roku 1949, s. 3

¹⁷³ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 7, a. j. 61, *Řečnický a výchovný kurs Dělnické akademie*, text uveřejněn ve Sborníku mládeže sociálně demokratické roč. V, č. 13, s. 193-195

pluku dislokovanému v Praze.¹⁷⁴ Z vršovických kasáren, kde byl pluk umístěn, měl možnost docházet domů na Žižkov, čehož také často využíval. V bytě má možnost si přečíst noviny, informující o nejnovějším dění, neboť v kasárnách jsou noviny zakázány, tudíž cest domů využívá zejména k těmto informačním účelům.¹⁷⁵ Doba vojenské služby se pak odráží i v Zápotockého vyjadřování, kdy se velmi výrazně a ostře vyjadřuje na stránkách sborníku mládeže vůči militarismu. Těsně před nástupem na vojnu referuje na schůzi u Bílé labutě na téma Militarismus a sociální demokracie. Svou vojenskou službu nakonec Zápotocký nedokončil, neboť byl předčasně propuštěn. Na cvičení na podzim 1906 onemocněl katarem plic a byl odeslán na tříměsíční dovolenou, z které se již do uniformy nevrátil.¹⁷⁶ Jeho otec v této době rovněž čelí onemocnění, pro záchvat mrtvice a kornatění cév je nucen opustit své dosavadní zaměstnání.¹⁷⁷

Rovněž strana si prochází velkými změnami. S Beckovou volební reformou z ledna 1907, která zavádí v Habsburské monarchii všeobecné volební právo pro muže se stranická struktura přizpůsobuje nově vzniklým volebním okresům. Právo volit získává každý muž, který dosáhl 24 let věku, má rakouské státní občanství a bydlí na území monarchie.¹⁷⁸ Sociálně demokratická strana se začíná členit na krajské a okresní organizace, dle hranic volebních okresů. Pro fungování strany je zapotřebí narůst členů stranického aparátu, aby byla udržena celková integrita strany a posílena její vlastní funkčnost v dané oblasti. V této době se jedná již o skutečně masovou organizaci, jen v Čechách má sociální demokracie na 1211 místních organizací s více než 71 000 příslušníky.¹⁷⁹ A Zápotocký již jistě zkušenosti s aparátem má, zejména z mládežnického hnutí. Za mládežnickou organizaci se v prosinci 1906 zúčastnil VII. Sjezdu strany na Královských Vinohradech, kde coby zástupce Agitačního komitě mládeže a v stranickém aparátu pak roku 1907 vypomáhal při přípravě kampaně k volbám do Říšské rady.¹⁸⁰ Žižkovské období, které přineslo Zápotockému vstup a vzestup ve stranické hierarchii se chýlilo ke konci.

„A co ty? ... Co budeš dělat, Toničku?“

¹⁷⁴ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. Nezpracováno, nečíslováno, Hauptgrundbuchblatt

¹⁷⁵ *Bouřlivý rok*, s. 257

¹⁷⁶ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 2

¹⁷⁷ *Právo lidu* 17. prosince 1916

¹⁷⁸ *Nový zákon o právu volebním pro radu říšskou*. 2. vyd. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, 1907, s. 4-5

¹⁷⁹ *Zpráva k VII. sjezdu Československé sociálně demokrat. strany dělnické ve dnech 22.,23.,24. a 25. prosince 1906 na Král. Vinohradech*. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Výkonný výbor, 1907. s. 9

¹⁸⁰ ŠUMBEROVÁ, Ludmila. Antonín Zápotocký 1884-1957. Praha, 1984 s. 14

„Půjdu na Kladno!“¹⁸¹

V samém závěru knihy *Bouřlivý rok 1905* sám Zápotocký píše o svém chystaném odchodu na Kladno, byť jej popisuje poněkud nepřesně, kdy ho řadí ihned za svůj odchod z vojny. Před Zápotockým se otevírá cesta do stranou vcelku ovládaného prostředí již obstojně organizovaných kladenských dělníků.

Domnívám se, že radikalizace názorů Antonína Zápotockého, která jej nakonec přivede do vrcholných funkcí v KSČ, započala právě již při žižkovském pobytu, a ne až za působení na Kladně. Zde narážím na teorii o radikalizaci nové generace v sociálně demokratické straně, kterou ve své knize rozvinul Lukáš Fasora.¹⁸² Zápotocký jako představitel mladé generace mám doajista očekávání o větší revolučním potenciálu strany, což, dovolím si tvrdit, lze vyčíst již z jeho básní, kdy sám chápe mládež jako jistou radikálnější skupinu již z její podstaty:

*„Ku předu do boje za práva svatá,
mladistvé krve vpřed žene nás var,
žalář nás nezleká ani meč kata,
nehceme almužny bezcenný dar.“¹⁸³*

Kromě toho v jiném svém textu (*Ze Žižkova*) kritizuje tamní sociálně demokratickou mládež (coby její představený) za nedostatek vytrvalosti při vlastní organizaci a činnosti.¹⁸⁴ Zápotockého následné působení v již dosti radikalizovaném prostředí Kladna a následné další faktory ovlivňující a formující jeho politické smýšlení, zvláště pak vliv bolševické revoluce v Rusku, kterou zažil v zákopech na ruské frontě, byly již jen palivem pro jeho radikální smýšlení. Zde však musím souhlasit s tvrzením Fasory, který Zápotockého používá jako typický příklad pro exponenta stranické levice už před válkou, nicméně jako člověka zachovávajícího loajalitu ke straně a radikalitu dávat najevo pouze verbálně a s její realizací

¹⁸¹ *Bouřlivý rok*, s. 349

¹⁸² FASORA, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900-1920*. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury), 2015.

¹⁸³ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 7, a. j. 61, báseň *V boj!* uveřejněná ve sborníku sociálně demokratické mládeže roč. V., č. 1, s. 2, prosinec 1905

¹⁸⁴ Tamtéž, text *Ze Žižkova*, otištěný ve Sborníku sociálně demokratické mládeže roč. V., č. 1, s. 7-8

v podobě případné přímé vyčkávat.¹⁸⁵ Sám Zápotocký o tom hovoří v článku *Kapitoly sjezdové*, kde chápe, že mladá generace strany je radikálnější, nicméně starší členové strany se dle jeho slov nemusí bát odtržení mládeže a vytvoření vlastní organizace, neboť bez starších soudruhů by se mládežnické hnutí nemohlo úspěšně dále rozvíjet.¹⁸⁶ Takovým příkladem může být vzpomínka jistého Emila Bartoše Mrázka, otištěná v roce 1945: „*Již asi od roku 1910 sledoval jsem s obdivem jeho řeči na schůzích a táborech na Kladně a v okolí. Dříve jsem chodil na schůze s posl. Austem a obdivoval jsem nejdříve tohoto soudruha...Když však jsem slyšel po prvé Toníka, tu jsem porovnal řeči svého dřívějšího oblíbence, pozdějšího poslance L. Austa s bouřlivým hřmáním a nemilosrdným tepáním zastaralého řádu v řečích A. Zápotockého.*“¹⁸⁷ Zápotockého smýšlení a postoje před velkou válkou bych shrnul jako radikalizující, jdoucí často proti do jisté míry oportunistické politice sociální demokracie vůči stávajícímu systému. Nicméně je třeba ještě jednou zdůraznit, že Zápotocký vždy dodržoval linii strany a neuchyloval se k, použijí-li dnešní označení, extremistickým skupinám představovaných např. anarchisty, neboť v těchto skupinách neviděl potenciál pro vytváření nového, optikou Zápotockého spravedlivějšího společenského řádu.

¹⁸⁵ FASORA, *Mládí...*s. 84

¹⁸⁶ VOA ČMKOS, fond AZ, kart.7, a. j. 62, článek *Kapitoly sjezdové*, otištěno ve Sborníku mládeže sociálně demokratické, roč. VI, č. 24, s. 188-190

¹⁸⁷ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 11, a. j. 100, *Neohorožený zastánce pracujících. Vzpomínka na předsedu ÚRO soudruha Zápotockého*, výstřižek z *Pravda – Plzeň* z 10. 8. 1945

*„Hola hoši! Na plaubu!
třebas pluli jsme v záhubu,
prapor nás neutone!
I kdybychom padli všici,
vstanou noví bojovníci,
prapor rudý zavlaže.“¹⁸⁸*

4) Činnost předválečná

a) Stručný vývoj v oblasti do příchodu Antonína Zápotockého

Kladenský region si prošel, stejně jako další velká centra průmyslové činnosti na počátku 20. století turbulentním obdobím. Jako náznak neklidu oblasti, který se přehoupne i do dalšího století, mohla sloužit už stávka roku 1900, která rozhodně neměla být ve sledovaném regionu poslední. Při vývoji mezi lety 1901-1904, který přinesl snížení počtu stávek a podobných bouří na minimum, navíc s marginálními úspěchy, se může zpočátku soudit, že oblast Kladenska pomalu sestupovala ze svojí radikality. Od roku 1904 ovšem začínají vřít spory, které mají již dobře známé příčiny – mzdové a sociální podmínky dělnictva, zejména horníků, nelze však opomenout ani aspekt nacionální, který však na Kladně nemá takovou sílu, neboť se jedná o národnostně víceméně homogenní území.¹⁸⁹ Nacionální rozpory bych pak spíše chápal napojené na rovinu rozporu sociálního – tedy kapitál vlastníci velké kladenské podniky je z většiny německý. Co se týče vlastní strany, tak její organizační základna je ve sledované oblasti dosti silná. Jen v samotném volebním okrese Kladno čítá na 82 místních organizací, dále 76 organizací navázaných na stranu coby vzdělávací a podpůrné spolky.¹⁹⁰ I přes takto silnou síť místních organizací sociální demokracie ve volbách do říšské rady v roce 1901 utrpěla porážku, kdy kandidát V. kurie ve II. volebním okrese (zahrnujícím i Kladno) prohrál s Václavem Klofáčem poměrem hlasů 270 ku 412.¹⁹¹ Sama strana pak za tento volební nezdár obviňovala horníky a hutníky z Kladna a okolních obcí, neboť se jich velká část k volbám neměla dostavit a část pak nelehkomyslně odevzdat hlas protikandidátovi, neboť podlehl

¹⁸⁸ KARBUSICKÝ, s. 202.

¹⁸⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *Antonín Zápotocký - komunistická tragédie dělnického předáka*. In: Po stopách nedávné historie: sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana. Praha: 2003, s. 40.

¹⁹⁰ Na první pohled vysoké číslo značilo však pro stranu pokles, neboť v roce 1900 měla v okrese na 118 místních organizací, rok 1902 pak znamenal propad na číslo 75, JIŘÍK, Karel (ed.). *Z dějin dělnického hnutí na Kladensku: Sborník prací k 40. výročí vzniku KSČ z okr. archívu v Kladně*. Praha: 1962, s. 130.

¹⁹¹ *Svoboda* 4. ledna. 1901, s. 1.

protisociálně demokratické agitaci.¹⁹² Faktem však je, že v obcích, kde převažovalo dělnické obyvatelstvo, a to včetně Kladna získali sociální demokraté většinu ve všech, například v hornických Vinařicích byl poměr hlasů 117 pro sociální demokraty a 6 pro protikandidáta.¹⁹³ Volby znamenaly taktéž oslabení strany na celorakouské úrovni. V nové Říšské radě nyní zasedlo 10 poslanců za sociální demokracii z celé monarchie.¹⁹⁴ I přes tyto volební neúspěchy, nebo právě díky nim, se zdejší dělnictvo dále radikalizuje. Události spojené s tzv. bojem za hlasovací právo, počínající v roce 1905, měly právě zde velice silnou odezvu. Ostatně sama sociální demokracie označila Kladensko a aktivitu tamních organizací coby vzorný okres v celé monarchii.¹⁹⁵ Od srpna se na Kladně konalo několik schůzí a táborů lidu, na prvním z nich za účasti 8000 lidí, konaném 27. srpna, jako řečníci vystoupili Antonín Němec a Ludvík Aust.¹⁹⁶ Blízkost Prahy umožňuje také lepší zapojení místního dělnictva do velkých pražských demonstrací. Na pražskou manifestaci 10. října v nepříznivém počasí dorazilo z Kladna pěšky na 600 lidí, aby se zúčastnili průvodu před sněmovnu.¹⁹⁷ Pokud bychom hledali vrcholy aktivity kladenského okresu v souvislosti s tzv. bojem za všeobecné volební právo, pak by to byly 12. a 28. listopad 1905. První z uvedených dní byl datem konání demonstrace na kladenském náměstí, které se podle *Svobody* zúčastnilo na 50 000 lidí nejen z Kladna, ale také z okolních obcí. Lze si povšimnout sebevědomí a vcelku radikální rétoriky, když *Svoboda* píše: „*Kladenské a okolní dělnictvo dělá apoštoly revoluce. (...) Kladenské a okolní dělnictvo procitlo všecko a pod rudým praporem sociální demokracie jde k velkému vítězství politickému.*“¹⁹⁸ Druhým je pak samozřejmě generální stávka z 28. listopadu, první taková v českých zemích. Manifestace uskutečněná u příležitosti této stávky na Kladně byla co do účasti třetí největší v Rakousku, odhaduje se, že se jí zúčastnilo maximálně 80 000 lidí, přičemž klidný průběh celé akce byl zajištěn přítomností vojska.¹⁹⁹ Nutno podotknout, že stávka se konala k velké nelibosti zdejších průmyslových gigantů, zvláště nelibě stávku neslo vedení dolů. Vztahy mezi vedením podniků a dělnictvem tak získávají na větším napětí. Například když dělnický výbor podal k Hornímu ředitelství na Kladně žádost o zastavení práce k 1. máji v roce 1906, reagovalo ředitelství slovy, že nemůže dovolit, „*aby si dělnictvo*

¹⁹² *Svoboda*, 11. 1. 1901, s. 1.

¹⁹³ *Sto let*, s. 240.

¹⁹⁴ *Svoboda*, 22. 1. 1901, s. 2, z české to pak byli pouze dva poslanci, Josef Hybeš z Brna a Petr Cingr z Ostravy, srov. TOMEŠ, s. 274.

¹⁹⁵ JIŘÍK (ed.), s. 124, srov. se Zprávou ku VII. Sjezdu sociálně demokratické strany.

¹⁹⁶ SKÁLA, Jan. *Kladensko pod rudým praporem v boji za všeobecné, rovné, přímé a tajné právo hlasovací*. Kladno: Československá sociálně demokratická strana dělnická. 2. volební okres. Výkonný výbor, [1905?], s. 24.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 25, Zápotocký toto vykreslil v *Bouřlivém roce*.

¹⁹⁸ *Svoboda* 19. listopadu 1905, s. 1.

¹⁹⁹ Jiřík (ed.), *Z dějin...*, s. 111.

samo dělalo svátky dle své libovůle“.²⁰⁰ I přes toto prohlášení je však 1. máj 1906 jedním z do té doby největších na Kladně. Ten se nesl, spolu s další aktivitou dělnictva a sociální demokracie, význačnou v této době konáním velkého množství veřejných schůzí a táborů lidu, ve znamení nespokojenosti s průtahy při projednávání volební reformy a masově se ho zúčastnili i zaměstnanci hutí, kteří byli vždy oproti horníkům umírněnější a opatrnější, neboť se jednalo o kvalifikovanější pracovní sílu s lepšími platovými a pracovními podmínkami.²⁰¹ Horníci tak často museli hutníky k akcím strhávat s sebou. Po schválení volební reformy na počátku roku 1907 a následném rozpuštění říšské rady počíná sociální demokracie rozsáhlou předvolební agitací. Kandidující za sociální demokracii v II. volebním okrese spadajícím pod Kladno, byli Lev Winter, Alois Míčka (správce dělnické pekárny z Kročehlav, dnes součást Kladna), Jindřich Hornof (kovodělník), Ludvík Aust (správce nemocenské pokladny na Kladně) Alois Kratochvíl (úředník těžby pokladny), Antonín Svěcený (redaktor), František Modráček a Karel Folber (sekretář svazu krejčích).²⁰² V duchu předvolební agitace se nese i 1. máj 1907, konaný na tradičním místě v lese, U Hvězdy. *Svoboda* při této příležitosti otiskla článek *První máj 1907 ve znamení voleb*, ve kterém volá po rozšíření volebního práva i na ženy (!), kdy tento požadavek staví na roveň požadavku starobního pojištění a osmihodinové pracovní doby.²⁰³ Volby konané 14. května 1907 znamenají velký úspěch pro sociální demokracii. S prvními výsledky seznamují čtenáře na Kladně zvláštní vydání *Svobody*, tištěné červeným inkoustem.²⁰⁴ Z výše jmenovaných vzešli vítězně z voleb Ludvík Aust, Alois Kratochvíl postoupil do užšího boje s Aloisem Míčkou, Antonín Němec, Jindřich Hornof, František Modráček a Lev Winter; tedy kromě Karla Folbera všichni kandidáti sociální demokracie.²⁰⁵ Celkově pak sociálně demokratická strana získala 82 ze 410 mandátů v nové Říšské radě; nebo jak ji sociální demokraté označovali – lidovém parlamentu.²⁰⁶ Volby v regionu doprovázela zároveň vysoká volební účast, což je již z jejich charakteru snadno vyvoditelné, nicméně v okrese Kladno - Slaný dosáhla účast 92 % (!), pro srovnání pak v českých zemích byla volební účast cca 80%.²⁰⁷ Pro sociální demokracii je možné brát dobu počínající rokem 1905 jako období rozmachu spojené s úspěchem ve volbách 1907, a to včetně Kladenska. Spolu s aktivizací místních obyvatel a dělnictva dochází k růstu počtu

²⁰⁰ NA Praha, fond ČSSD, kart. 13, a. j. 89, Vyhláška Horního ředitelství na Kladně z 19. dubna 1906.

²⁰¹ JIŘÍK (ed.), *Z dějin...*, s. 122.

²⁰² *Svoboda*, 12. května 1907, s. 1.

²⁰³ *Svoboda* 1. května 1907, s. 2.

²⁰⁴ *Svoboda*, zvláštní vydání z 15. května 1907 a řádné vydání z 16. května 1907.

²⁰⁵ *Svoboda*, 19. května 1907, s. 1.

²⁰⁶ *Svoboda*, 26. května 1907, s. 3.

²⁰⁷ JIŘÍK (ed.), *Z dějin...* s. 127.

místních organizací strany, navíc se zvyšuje počet odborově organizovaného dělnictva. V roce 1907 tak lze hovořit o situaci strany ve sledovaném územním celku jako o plně etablované síle se stabilním zázemím, avšak s nutností nové organizace související se změnami (zřízením II. kraje sociální demokracie v souvislosti s volební reformou). V polovině roku 1906 se ve volebním okrese nacházelo 284 místních organizací, přičemž tento nárůst je spojován s volební reformou. Nicméně část založených organizací, většinou v odlehlých oblastech a obcích, kde se nedaří zajistit početnější členskou základnu, zaniká, přičemž rozdíl mezi nově založenými a zaniklými organizacemi je minimální, tudíž výše uvedený počet 284 organizací se dá brát za stabilní údaj.²⁰⁸ Co se pak samotného počtu členů strany týče, pak ke konci roku 1906 je zde v sociální demokracii organizováno na 12 844 mužů, a 1872 žen, tedy celkem 14 716 příslušníků strany.²⁰⁹ Samotné dělnictvo se zde jeví jako potencionální revoluční hrozba, zvláště co se týče horníků, ovšem držících se loajálně umírněné stranické linie. A do tohoto prostředí přichází z Prahy na podzim 1907 Antonín Zápotocký.

b) Antonín Zápotocký, tajemník II. krajské organizace sociální demokracie

Jak jsem se pokusil naznačit výše, tak Zápotocký přichází do oblasti, kde má sociální demokracie vcelku pevnou základnu v podobě husté sítě místních organizací. Reorganizace, kterou přinesl VIII. sjezd strany konaný mezi 11. a 14. srpnem 1907 v Dělnickém domě v Plzni, znamenala zřízení krajských organizací (krajů), skládajících se ze skupin venkovských a městských okresů, určených právě sjezdem strany. V čele každé krajské organizace stojí 10 až 12členný výbor s důvěrníkem krajské organizace.²¹⁰ Se zřízením nových administračních jednotek strany bylo nutno vybudovat spolehlivý stranický aparát, zvláště pak v regionech, kde sociální demokracie jasně dominovala, ať už zde pozorované Kladensko, nebo například Plzeňsko, Ostravsko, či Rosicko–Oslavansko. Zápotocký, pracující již v průběhu roku 1906 na sekretariátu strany v Lidovém domě v Praze měl již za sebou bohatou zkušenost s vedením organizace sociálně demokratické mládeže ze svého žižkovského období. Spojení jeho nesporných organizačních schopností spolu se symbolikou, že byl synem zakladatele české sociální demokracie a chápán i do jisté míry jako otcův pokračovatel, bylo dle mého soudu

²⁰⁸ *Zpráva o činnosti a zdatnosti politických organizací II. vol. okresu českosl. strany soc. dem.: za dobu od 31. prosince 1905 do 31. prosince 1906, vydaná ku řádné okresní konferenci, konané dne 2. a 3. února roku 1907 na Kladně.* Kladno: Československá sociálně demokratická strana dělnická. 2. volební okres. Výkonný výbor, [asi 1907], s. 2.

²⁰⁹ Volební okres čítá celkově 448 545 obyvatel, tamtéž, s. 3.

²¹⁰ *Protokol VIII. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany dělnické dne 11. až 14. srpna 1907 v děln. domě v Plzni.* Praha: Zář, [1907], s. 3-4.

hlavním důvodem, proč byl teprve 23letý Zápotocký, ještě před ustavující konferencí II. kraje, vybrán pro takto zodpovědnou funkci, navíc v regionu pro sociální demokracii více než klíčovým. Takto nově zkonsolidovaná organizace strany si na Kladně vytvořila i své nové zázemí. Družstvo pro vystavění Dělnického domu v Kladně, z. s. za předsednictví Ludvíka Austa zakoupilo v roce 1907 hotel Český dvůr a propojila jej se sousedními budovou, čímž vzniklo nové sociálně demokratické centrum na Kladně – Dělnický dům. Slavnostní otevření se konalo ve dnech 24. a zejména 25. srpna, kdy byl při této příležitosti uspořádán tábor lidu s řečníci říšskými poslanci, průvodem s hudbou a večerní taneční zábavou.²¹¹ Aby si mohla strana takto velkou stavbu ve městě udržet, musela z ní mít zároveň nějaký profit. Toho se dosahovalo jednak hostincem umístěným v přízemí domu, vedeným hostinským Josefem Bírdlíkem, nabízející kromě piva a jídla i kratochvíli v podobě dvou kulečnicků.²¹² Druhým zdrojem příjmů pak byly členské příspěvky Družstva pro vystavění Dělnického domu. Do Dělnického domu rovněž přesídlila redakce *Svobody* a nově vzniklý sekretariát II. krajské organizace strany. O devět dní později se pak Antonín Zápotocký ujímá svého nového zaměstnání, ve kterém bude moci plně rozvinout svůj organizační talent a které mu také pomůže nabýt první reálné politické zkušenosti.²¹³ Práce se musel Zápotocký ujmout téměř okamžitě, neboť 1. října 1907 vcházela v platnost usnesení plzeňského sjezdu strany o novém rozdělení okresu (v návaznosti na volební reformu, jak bylo popsáno výše). Je proto třeba stranu vnitřně reorganizovat, vypomáhat s přípravami okresních konferencí a dalších nezbytností nutných pro hladký chod strany. První větší zatěžkávací zkouškou v nové funkci je mu organizace ustavující konference II. krajské organizace sociální demokracie v Čechách. 6. října se delegáti sešli v Dělnickém domě. Předsedou krajské organizace byl na konferenci zvolen Alois Míčka z Kročehlav. Zápotocký zde pak, vedle Ludvíka Austa, vystupuje v roli referenta.²¹⁴ Ve svém projevu se kriticky vyjádřil o reorganizaci strany, protože reorganizací II. okresu na II. kraj byly roztrženy některé do té doby fungující celky s vyšším počtem místních organizací, než jakým disponuje nynější kraj.²¹⁵ Další kritiku směřoval směrem k placení stranických příspěvků a nečinnosti některých spolustraníků, podle Zápotockého „*organisovaný sociální demokrat nesmí znáti klidu, nesmí znáti odpočinku, alespoň pokud jde*

²¹¹ *30 let trvání Dělnického domu v Kladně: 1907-1937*. V Kladně: [Družstvo Dělnického domu], 1937, s. 9.

²¹² NA Praha, fond ČSSD, kart. 13, a. j. 86.

²¹³ Zápotocký nastoupil na své místo sekretáře 3. září 1907, *Svoboda*, 4. září 1907, s. 3.

²¹⁴ *Zpráva z ustavující konference II. krajské organizace v Čechách*. In: *Svoboda*, 9. října 1907, s. 3.

²¹⁵ „*Však přetvořením ztrácíme 3 propracované okresy se 115 organizacemi a získáváme 7 soudních okresů s 53 organizacemi.*“ *Zpráva z ustavující konference II. krajské organizace v Čechách (dokončení)*. In: *Svoboda*, 13. října 1907, s. 2.

o práci organizační a agitační. “²¹⁶ Zápotockého řeč, zakončenou spolustraníky potleskem při slovech o revolučnosti strany, lze vyložit i jako zprávu o jeho vlastních hodnotách. Na prvním místě je pro něj práce pro strany, což je vzhledem k jeho stávajícímu sociálnímu statusu, tedy svobodnému, bezdětnému mladému muži vzešlému z poměrně radikálního prostředí sociálně demokratické mládeže na Žižkově, zcela pochopitelné. Závěrem konference, která mj. odsoudila cenzurní praktiky v Čechách a určila kladenskou *Svobodu* oficiálním časopisem kraje s povinností místních organizací jej odebírat, byl Antonín Zápotocký zvolen do výkonného výboru II. krajské organizace se sídlem v Kladně.²¹⁷ Na fungování krajského sekretariátu vedení strany přispívalo částkou dvaceti korun měsíčně, přičemž tato částka nebyla dle Zápotockého dostatečná. Ve snaze získat příspěvky na provoz i od jiných organizací, stává se tak, vedle sekretáře strany, sekretářem různých hornických a hutnických (odborových) organizací, čímž spojil ve svou osobu vedení strany a odborů na Kladně.²¹⁸ Zápotocký si musí o straně udržovat stálý přehled, neboť ze své funkce na stránkách *Svobody* informuje o záležitostech strany nejen na Kladně, ale i v okolních obcích. Kromě toho do tohoto oficiálního stranického periodika přispívá svými vlastními příspěvky, organizuje její kolportáž a počínaje červnem 1909 je kvůli potížím s dosavadním redaktorem Jaroslavem Pelcem určen coby její vydavatel, zatímco redakce se prozatímně ujímá Karel Kindl.²¹⁹ Prozatímní odpovědnost za redakci Kindlovi zůstala někdy do roku 1910, kdy je za redaktora určen právě Zápotocký, bohužel z důvodu nedostupnosti *Svobody* ze zmíněného roku není zatím možné určit přesnější dataci. Zároveň s tím je Zápotocký pověřen redakcí nových regionálních periodik, *Lounského*, *Berounského*, *Rakovnického obzoru*, do kterých rovněž pravidelně přispívá.²²⁰

Asi nepřekvapí, že první příspěvek Zápotockého *Svobody* byl uměleckého rázu: báseň *Sloky negalantní: Podzimní bouře*, otištěná ve *Svobodě* v listopadu 1907.²²¹ Básně se spolu s organizačními zprávami pro místní organizace a vlastními politickými úvahami stávají nejčastějšími Zápotockého vyjádřeními na stránkách toho periodika. Při pročítání jeho článků si pak lze vytvořit poměrně solidní obraz o jeho názorovém smýšlení směrem k dělnictvu.

²¹⁶ Tamtéž, s. 3.

²¹⁷ *Zpráva z ustavující konference II. krajské organizace v Čechách (dokončení)*. In: *Svoboda*, 23. října 1907, s. 2.

²¹⁸ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 10, a. j. 98. Projev presidenta republiky Antonína Zápotockého na besedě v Ústřední škole ROH v Praze II., ul. Odborů č. 4, dne 1. XI. 1957, s. 1.

²¹⁹ *Svoboda*, 27. června 1909, s. 2 a 8; Kindl působil v redakci *Svobody* již od roku 1900, po válce se mu dostane úspěšně kariéry jak ve straně (od roku 1918 je členem výkonného výboru sociálně demokratické strany), tak i v politice, když mezi lety 1919 až 1937 zastává post starosty Kladna, TOMĚŠ, s. 102-103.

²²⁰ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1590 – 1; novým periodikem byly rovněž *Slánské rozhledy*, u nich ale AZ není redaktorem.

²²¹ *Svoboda*, 20. listopadu 1907, s. 1.

Jako dvě důležité složky, které mají pomoci k většímu uvědomění dělnictva, považoval kulturní obohacení a vlastní vzdělávání. S odkazem na druhou kapitolu podotýkám, že právě toto nazírání si dozajista odnesl z vlastního rodinného prostředí. Z vlastních pozic samovzdělaného a kulturně cítícího a nadaného člověka pak kritizuje na stránkách *Svobody* dělnictvo za nedostatky v těchto směrech.²²² „*Jest bezesporo, že vzdělání musí dělnictvo čerpati z tisku, zejména z knih a brožur sociálně demokratických, z kterých možno při dobré vůli dověděti se všecko, co dnes každý soudruh, má-li v třídním boji a v našem hnutí býti činným, ku svému vzdělání nejnnutněji potřebuje. Z tohoto stanoviska vycházejíce, pracujeme v organisaci naší na zřízení knihovny.*“²²³ Autorem této zprávy (resp. její ukázky) z rubriky *Záležitosti strany* je s největší pravděpodobností Zápotocký. Jak vidno, tak dobrým sociálním demokratem mohl být v očích autora člověk vzdělaný (zvláště pak ideologicky „správně“). A právě zázemí k tomuto vzdělání nemá poskytnout nikdo jiný než strana sama. Co se kultury týče, tak ve svém článku s názvem *Divadlo* píše: „*Věřili jsme, a jsme přesvědčení, že současně s obrovským rozmachem organizační výchovy dělnictva za let posledních, i kulturní a umělecká vyspělost jeho hodně ku předu pokročila, však víme také, že mnoho ještě ku práci zbývá, zvláště pak, když pro překážky, jež tu neupravené poměry hospodářské a existenční v cestu kladou, ve výchově není možná pokračovati tak rychle, jak bylo by žádoucí.*“²²⁴ S ohledem na tento uvedený příklad bych rád poopravil, resp. doplnil předchozí tvrzení. Ano, Zápotocký kritizoval dělnictvo za vlastní nevyspělost v oblasti kultury, ovšem původcem toho nebyla neochota dělnictva se rozvíjet, nýbrž právě kapitalistický systém, neboť právě ten z optiky sociálního demokrata počátku 20. století stojí za oněmi neupravenými poměry hospodářskými a existenčními. Zápotocký se snaží sám, podle mého s vlastním čirým idealismem, jít ze své pozice krajského tajemníka příkladem jak právě v na poli kulturním (již zmiňované básně ze *Svobody*), tak i v oblasti organizační ve smyslu vyvíjené činnosti a určitého zápalu pro věc strany. Dovolím si k tomuto uvést dva konkrétní příklady. V Dělnickém domě na Kladně fungovala družstevní prodejna potravin, ve které měl sám několikrát vypomáhat, zvláště o svátcích. Důvod této dobrovolné činnosti nelze hledat jinde než právě v jeho smyslu pro příkladnost. Pro srovnání lze uvést citaci ze Zápotockého článku *Dělnictvo sobě*: „*Družstevní spolky stávají se důležitou složkou organizačního života našeho a o poslání a účelu jejich bylo již i v našem listě nesčetněkrát referováno. (...) Především však*

²²² „*Soudruh Zápotocký měl úžasný rozhled. Nebyl to žádný univerzitní študióz; všechno co znal, nastudoval ve škole života. Měl ale skutečně rozsáhlé odborné znalosti o literatuře a umění vůbec.*“ KLEMENTOVÁ, Jitka. *Antonín Zápotocký ve vzpomínkách současníků*. 1. vyd. Praha: Práce, 1985., s. 135.

²²³ *Svoboda*, 21. února 1909, s. 2.

²²⁴ *Svoboda*, 31. května 1908, s. 1-2.

*je nutno všechny ty, kteří v řadách našich, jak družstevních, tak i v politických organisacích stojí, k agitační činnosti a propagátorské práci ve prospěch smělých myšlenek a cílů nadchnout.*²²⁵ Tedy svým vlastním příkladem, v tomto případě dobrovolnou prací v obchodě, se snaží v praxi aplikovat myšlenku o důležitosti družstevnictví pro dělnictvo. Druhým příkladem, který má ukázat míru vlastního zápalu aktivity, který zde uvedu, vychází od jeho kladenských spolustraníků. V prosinci 1908 se v Dělnickém domě odehrála I. výroční konference II. kraje strany, kde měl Zápotocký přednést zprávu sekretáře kraje, ovšem z důvodu nemoci se jí nemohl zúčastnit. Předseda kraje Míčka to na konferenci oznámil takto: *„Soudr. Míčka praví, že místo soudr. Zápotockého bude podávati zprávu sekretáře soudr. Kindl. Soudr. Zápotocký, který upoután je chorobou na lůžko a jehož všichni známe co snaživého soudruha, zajisté právě tak trpce nese to, že nemůže se konference účastniti jako soudruzi sami, že nemohou vyslechnouti zprávu o postupu hnutí z úst soudr. Zápotockého.*²²⁶ A konečně třetí příklad, tentokrát ze vzpomínek Marie Zápotocké, který myslím nepotřebuje další komentář: *„Začali jsme se spolu scházet častěji. Někdy se stalo, že na schůzku přišel některý z jeho kamarádů, aby ho omluvil, že musel někam na schůzi.*²²⁷

Příklady, které jsem vybral ze Zápotockého článků ve *Svobodě*, měly za cíl ukázat jeho smýšlení a směry, kterými by se dle jeho představ měla strana, resp. celé hnutí ubírat. Vybral jsem je záměrně tak, abych se pokusil narušit narativ panující ve straší historiografii, která líčila Zápotockého jako člověka, který organizaci strany na Kladně převzal ve stavu rozkladu a nečinnosti a teprve s jeho příchodem začíná budování pevně organizované a uvědomělé organizace v oblasti Kladenska. Proč se domnívám, že je toto tvrzení chybné? Zápotocký svým příchodem přebírá stranu v procesu poměrně velké reorganizace. Je zcela pochopitelné, že v průběhu tohoto procesu dochází k organizačním problémům. Druhá věc je pak Zápotockého kritika dosavadního vedení strany v oblasti. V této souvislosti bych se obrátil na výše uvedené články, totiž Zápotocký je kritický skrze svou vlastní optiku velice aktivního člena strany, majícího obstojné zkušenosti z centra, přičemž se snaží svoje ideály aplikovat na jinou strukturu, než ve které byl zvyklý pracovat, totiž na síť místních organizací, rozsetých po malých obcích. Navíc podstatná část informací o fungování strany na Kladensku pochází právě z úst Zápotockého. Pravdou však zůstává, že příslušníci strany, zvláště ve venkovských oblastech, se ke svým povinnostem místy stavěli vcelku laxně. Jako důkaz může posloužit

²²⁵ *Svoboda*, 29. května 1910, s. 1-2.

²²⁶ *Protokol I. výroční konference II. kraje, organizací Československé soc. demokratické strany dělnické, konané 25. a 26. prosince 1908 v Dělnickém domě v Kladně*. Kladno: Svoboda, 1909, s. 10.

²²⁷ ZÁPOTOCKÁ, Marie. *Můj život s Antonínem Zápotockým*. Praha: Mona, 1985, s. 9.

časté napomínání místních organizací o nezaplacení členských příspěvků či o neodebírání stranického tisku.²²⁸ Tudíž bych netvrdil, že Zápotocký svým příchodem na Kladno převzal stranu v oblasti v katastrofickém stavu, ale na prahu nové éry jejího fungování, k jehož budování ovšem sám svou prací velice aktivně přispěl. Měl navíc ještě jednu schopnost, která mu pomáhala oslovovat lidi okolo sebe: Byl dobrým a srozumitelným řečníkem, který se ve svých projevech vyhýbal patosu.²²⁹

Z dalších Zápotockého předválečných aktivit by se neslušelo opominout organizování různých demonstrací a táborů lidu, od drahotných protestů přes volební tábory až po oslavy 1. máje. Podle dochovaných fotografií některých demonstrací lze souhlasit se zprávami ze Svobody, kde se počty demonstrantů většinou pohybují v řádech tisíců až desetitisíců.²³⁰ Na těchto akcích i často vystupoval s projevem, a právě coby řečníka na demonstraci ho poprvé spatřila i jeho budoucí žena Marie Skleničková.²³¹ Tehdy devatenáctiletá dcera kladenského hutníka Antonína Skleničky se pak s krajským tajemníkem osobně setkala v roce 1909 na plese v Dělnickém domě. Po krátké známosti, které Mariin otec ze začátku nepřál, nakonec se slovy „*Když jí máte rád, tak si jí vezte*“ svolil ke sňatku a zároveň se jal vyřídit proces zplnoletění své dcery, neboť plnoletosti by standardně nabyla až ve 24 letech.²³² Svatba se nekonala v kostele, nýbrž, teprve jako druhá, na kladenském hejtmanství, 22. září 1910. Civilní sňatek se konal proto, že Zápotocký následoval svého otce, který 31. srpna 1907 vystoupil z katolické církve a sám tak učinil 17. března 1908. Marie Skleničková, nastávající paní Zápotocká, tak učinila až těsně před svatbou, 27. srpna 1910.²³³ Shodou náhod byli novomanželé oddáni za přítomnosti hraběte Lobkovice, který si, coby vystudovaný právník, zde odbýval svou praxi, přičemž svatba samotná, která navíc trvala jen chvíli, měla ráz až komičnosti, neboť oddávající komisař Malý po krátkém poučení o manželství vyzval

²²⁸ Viz např. *Svoboda*, 14. února 1909, s. 5.

²²⁹ Hodí se uvést dvě vzpomínky, podporující toto tvrzení: Marie Zápotocká vzpomíná, že jeho řeč na demonstraci, kde ho poprvé spatřila, byla pro shromážděné srozumitelná a on sám působil temperamentně, Zápotocká, s. 9. Karel Konrád pak ve své vzpomínce na předválečné Kladno píše: „...slyšel jsem řečníka, který nehřímal, až se lehce pozachvívaly listy kaštanů, který nešermoval takřka dramaticky pravou a levou paží i prsty; (...) který se nehrdil se záduchou obecných politických výrazů a pojmů. (...) (jako by tu uvědomělý pedagog účelně shrnoval v závěru poslání svých poznatkových vývodů).“ BURIÁNEK, František, ed. *Spisovatelé Antonínu Zápotockému*. Praha: 1958, s. 18-19; prvně uveřejněno in. *Svobodné slovo*, 19. XII. 1954, viz VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 18, a. j. 111. Výstřižek ze jmenovaného periodika.

²³⁰ Např. SOKA Kladno. Fond Dělnické hnutí, sig. SC-69, Kladno – protidrahotní demonstrace 1911

²³¹ Bohužel nelze určit, o jakou demonstraci se jednalo, ani co Zápotocký říkal, neboť se nedochoval žádný archivní materiál k této oblasti.

²³² ZÁPOTOCKÁ, s. 10.

²³³ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. Nezpracováno, zpráva o vystoupení příslušníků rodiny Zápotockých z církve katolické; Marie se kromě vystoupení z církve stává členkou sociální demokracie, bohužel se nedá, kromě roku 1910, určit přesná datace, NA Praha, fond AZ, kart. 78, a. j. 1664.

novomanžele k podpisu do knihy, aniž by odřikal manželský slib.²³⁴ Sociálně demokratický předák Zápotocký pak dokázal své politické přesvědčení promítnout alespoň symbolicky do svatby: jako svatební kytici dal Marii rudé karafiáty, přičemž právě tato květina byla v té době brána jako symbol sociální demokracie.²³⁵ Svatební „cesta“ (možná vhodnější termín by byl oslava) se na dnešní poměry může jevit nanejvýš skromně. Pro novomanžele a jejich rodiny a přátele byla v kanceláři Zápotockého v Dělnickém domě připravena malá svačina, odkud se pár odebral na vlakové nádraží, aby zbytek dne strávili procházkou po Stromovce, večerí v Lidovém domě a návštěvou Národního divadla, kde shlédli představení *Carmen*. V pozdních hodinách se vrátili opět na Kladno na pokračování oslavy do Dělnického domu a odtud již do svého nově společného domova.²³⁶ Tím byl pravděpodobně dnes již neexistující dům č. p. 1258, tedy dosavadní bydliště Antonína Zápotockého, kam se k nim zanedlouho přistěhovali i rodiče Antonína Zápotockého.²³⁷ Po více než tříleté rozluce tak opět otec a syn Zápotočí žijí pod jednou střechou. Ovšem styky spolu udržovali do té doby vcelku pravidelně, neboť Ladislav Zápotocký se po překonání největších obtíží své choroby přestěhoval nejprve do obce Kamenné Žehrovice, ke své dceři, Antonínově sestře Marii, jejíž muž zde pracoval coby skladník v dělnickém konzumu. Spolu s Ladislavem se do Kamenných Žehrovic přestěhovala i Antonínova matka Barbora a babička Anna, která zde ovšem ve svých 92 letech zemřela.²³⁸ Ladislav využil pobytu k sepsání svých vzpomínek, které, jak již bylo řečeno, byly postupně vydávány na stránkách Svobody, do které občas přispěl i nějakou úvahou.²³⁹ Marie pak společné soužití se svým tchánem a tchýní vzpomínala veskrze pozitivně a velice si jich vážila. „*Mužův tatínek mě učil nejen spravovat prádlo, ale pomáhal mi, abych rozuměla i politice. V tomto harmonickém prostředí jsem se pomalu zdokonalovala a stále více chápala, za co je třeba bojovat.*“²⁴⁰ První tři roky svého působení na Kladně tak Antonín Zápotocký zakončil jako respektovaný a poměrně oblíbený představitel strany a celého dělnického hnutí na Kladně. Zároveň se svým sňatkem na místě trvale usadil i na rovině osobního života, přičemž v pozdějších letech mu žena Marie bude více než dobrou oporou v jeho další politické práci.

²³⁴ ZÁPOTOCKÁ, s. 11.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Tamtéž, s. 12.

²³⁷ DRVOLA, Karel č. *Ladislav Zápotocký a jeho činnost...*, s. 44.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Např. *Svoboda*, 11. března 1908, *Socialismus. Úvaha od LZ*.

²⁴⁰ ZÁPOTOCKÁ, s. 14.

c) Antonín Zápotocký – otec, zastupitel, sportovec

Rok 1911 bych označil jako zásadní v působení Antonína Zápotockého v regionu, a to jak v rovině pracovní, politické, tak i osobní. A to ihned od začátku roku. 2. února 1911, tedy necelý půlrok po svatbě, se manželům Zápotockým narodila dcera Marie.²⁴¹ Jednoduchou matematikou se zde dá zjistit další, patrně hlavní důvod sňatku, tedy že Marie Skleničková byla v době svatby již těhotná. V této době již rodina bydlela v těsné blízkosti Dělnického domu, kde obývali byt v domě č. 1531, patřící architektovi Václavu Krotkému, který stál na dnešním náměstí Svobody (tehdejší Nové náměstí).²⁴² Celá rodina však pohromadě bydlela jen krátce. Na počátku roku 1911 se Marie, sestra Antonína Zápotockého, u které jejich rodiče již bydleli v Kamenných Žehrovcích, odstěhovala do Berouna. Její manžel tam dostal práci v redakci *Berounského obzoru*, neboť dosavadní odpovědný redaktor byl povolán do redakce *Kladenské Svobody*; Ladislav Zápotocký se tak stěhuje do Berouna za nimi a může zde přispívat i do Berounského sociálně demokratického periodika, přičemž za synem Antonínem na Kladno dojíždí.²⁴³

Co se organizační činnosti týče, tak první polovina tohoto roku se nesla v duchu organizace Jubilejní dělnické výstavy na Kladně. V srpnu 1910 bylo rozhodnuto, že k příležitosti 20. výročí vzniku časopisu *Svoboda* se uskuteční slavnost dělnictva a dělnické kultury, která má za cíl ji takovou propagovat a ukázat vyspělost českého dělnictva. Pro zajištění organizace výstavy byl ustaven Výkonný výbor Jubilejní dělnické výstavy na Kladně za předsednictví Ludvíka Austa, jehož sekretářem se nestal nikdo jiný než Antonín Zápotocký.²⁴⁴ Pravidelný průběh příprav včetně informací pro jednotlivé se účastnící odbory a spolky, ať už se jednalo o horníky, domkaře, kovodělníky, typografy, ale i cyklisty, králíkáře či holubáře, vycházely pravidelně v podobě výtahů ze schůzí ve *Svobodě* s odkazem, že osobou odpovědnou za přihlášky účastníků je právě Zápotocký, který měl rovněž za úkol rozesílat zájemcům program a prospekty výstavy.²⁴⁵ Stavbou průmyslového paláce, centra celého výstavního areálu, nacházejícího se na Novém náměstí (tedy náměstí Svobody) byl pověřen kladenský stavitel Stanislav Červený, který měl realizovat architektonický návrh architekta Rösslera, a to do 1. června 1911. Dřevěná budova měla zaujímat celou jednu stranu náměstí.²⁴⁶ Symbolicky

²⁴¹ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 12; Opis rodného listu Marie Zápotocké.

²⁴² DRVOLA, *Ladislav Zápotocký a jeho činnost...*, s. 44.

²⁴³ Tamtéž, s. 46.

²⁴⁴ SOKA Kladno, fond Dělnické hnutí, sig. SC – 214, pozvánka k účasti okresnímu výboru v Unhošti.; celá výstava pak nesla název Jubilejní Dělnická výstava živnostenské, průmyslové a hospodářské výroby; *Svoboda*, 17. srpna 1910, s. 1, zpráva o zvolení Antonína Zápotockého za zapisovatele předsednictva výstavy.

²⁴⁵ Např. *Svoboda*, 11. ledna 1911, s. 4.

²⁴⁶ *Svoboda*, 22. března 1911, s. 4.

pak do výstavního areálu byla umístěna socha Svobody zhotovená původně pro I. Dělnickou výstavu v Praze roku 1902.²⁴⁷ Co se týče propagace, tak k výstavě byly akademickým malířem Antonínem Brunnerem zhotoveny plakáty, tištěné na Smíchově, dle mého soudu graficky velmi zdařilé, což dokládá i fakt, že v prvních dnech se řada lidí přihlásila, zdali by si plakát nemohli koupit jako památku či okrasu bytu.²⁴⁸ Další formou propagace bylo vydávání speciálního tisku, tzv. *Výstavního věstníku*. Ten začal vycházet se 13. května 1911 nejprve se čtrnáctidenní periodicitou a od zahájení výstavy každý týden. Asi ani není třeba zmiňovat, že redaktorem věstníků je Antonín Zápotocký.²⁴⁹ Poslední tři měsíce příprav tak musely být pro Zápotockého velice náročné, neboť kromě výstavy měl na starosti rovněž organizaci 1. máje, letos tedy zastíněného výstavou, a zvláště pak voleb do Říšské rady konaných v červnu. Výstava byla po téměř ročních přípravách konečně zahájena v neděli 2. července 1911 v devět hodin dopoledne za přítomnosti Ludvíka Austa, který vítal zvané hosty, a starosty Kladna MUDr. Jaroslava Hrušky. Výstavní areál se za zvuku fanfár a zpěvu pěveckého sboru otevřel v jedenáct hodin dopoledne.²⁵⁰ Na závěr celého programu byl večer odpálen ohňostroj. Kromě expozicí jednotlivých spolků a odborů, které nejčastěji vystavovali své výrobky či produkty své práce, se návštěvníci mohli těšit i na volnočasovou zábavu. V areálu se mohli svézt na velkém toboganu nazvaném Dračí jízda a spojném s malým pohostinstvím, zaposlouchat se zvuků tónů v hudebním pavilonu nebo navštívit kabaret či technologickou novinku, kinematograf. Tento výstavní biograf pořádal pravidelná odpolední promítání pro děti a následná večerní pro širší publikum, návštěvníci tak mohli shlédnout filmy jako *Ruské černomořské loďstvo*, drama *Černý gondoliér* či humorný snímek *Roztržitá chuva*.²⁵¹ Promítací technika po skončení výstavy na Kladně už zůstala, a tak vzniklo v Dělnickém domě tzv. Lidobio. Na výstavu byly rovněž naplánované tematické dny. 16. červenec tak patřil Dni horníků, 23. slavily DTJ, 30. hutníci, v srpnu pak 13. den patřil cyklistům a domkařům, 20. pěvcům, divadelním ochotníkům a železničářům, 27. slavili řezníci, pekaři a další potravinářské odbory a konečně 3. září patřilo hasičům, načež měla být výstava 12. září uzavřena.²⁵² Protože ale o výstavu byl neobyčejně velký zájem, dokonce se na ní pořádaly zájezdy jak z blízkého okolí (např. Prahy), tak i vzdálenějších míst, dokonce i z Moravy, rozhodl Výstavní výbor o jejím prodloužení, a to až do svatého Václava, tedy 28. září 1911.

²⁴⁷ *30 let trvání...*, s. 16.

²⁴⁸ *Svoboda*, 2. dubna 1911, s. 4; plakáty se nakonec zájemcům prodávaly za výrobní náklady 50 haléřů.

²⁴⁹ *Výstavní věstník*, 13. května 1911, vycházel jako příloha Svobody.

²⁵⁰ SOKA Kladno, fond Dělnické hnutí, sig. SC – 214.

²⁵¹ *Výstavní věstník*, in. *Svoboda*, 2. srpna 1911, s. 4.

²⁵² *Výstavní věstník* 18. června 1911, s. 3-4.

Na stejný den bylo rovněž posunutou datum slosování výstavních losů.²⁵³ Za lehkého deště vystoupil v úterní večer naposledy Ludvík Aust s řečí týkající se dělnické výstavy. Prohlásil, že „*dělnictvo provedlo zde důkaz, jakým je činitelem ekonomickým, kulturním, národnostním a pokrokovým. Na výstavě sdružilo se všechno ušlechtilé úsilí o krásno, pravdu a lepší život, a byly to myšlenky dělnického socialismu, které zde vedly, určovaly a zušlechťovaly. (...) Vedoucí myšlenkou nás všech zde bylo přinést uznání práci, oné tvůrkyni všeho a hlavní hybné síly společnosti.*“²⁵⁴ S těmito slovy prohlásil pak Aust jménem výboru výstavu za ukončenou a za zpěvu *Rudého praporu*, *Písň práce* a *Marseillaisy* byl vypálen závěrečný ohňostroj. Dělnická výstava byla velkým organizačním úspěchem strany, resp. hnutí v Kladenském kraji, zároveň se jednalo o opravdu těžkou zkoušku pro všechny zainteresované, neboť vyjednávání o zápůjčkách exponátů, účasti jednotlivých organizací a také samotný průběh tohoto téměř tři měsíce trvajícího podniku si kladl velký důraz na odpovědnost nejenom vlastní, ale i organizační, neboť neúspěch výstavy by byl interpretován jako selhání stranické, dělnické a mohl by vést k diskreditaci strany a hnutí nejen v okolí. A tohoto si dozajista byl vědom také Antonín Zápotocký, jehož odpovědnost za průběh výstavy byla jedna z největších.

Jak jsem již zmínil, tak paralelně s přípravami a počátkem Jubilejní výstavy probíhaly volby do Říšské rady. Příprava voleb, agitace a organizování schůzí k nim byla další činností Zápotockého jako krajského tajemníka. Zápotocký se účastní několika volebních diskusí, např. 20. května se ostře vymezuje vůči kandidátovi národních socialistů Slámovi v jeho názoru na fungování lidové sněmovny.²⁵⁵ Další ze Zápotockého úkolů k volbám bylo vyřizování voličských seznamů či pravidelné informování o vývoji předvolebního dění v tisku. Čeští sociální demokraté obhajovali z voleb roku 1907 24 mandátů. Kandidujícími ve druhém volebním kraji jsou za městské okresy: Ludvík Aust (za volební okres 19, zahrnující Kladno, Buštěhrad, Kročehlavy, Unhošť, Rakovník a Beroun); Václav Beneš, učitel z Vršovic (okres 20, Nové Strašecí, Velvary, Roudnice, Kralupy n. Vltavou, etc.); za venkovské okresy pak František Chlouba, železničář (okres 34, Louny, Nové Strašecí, Libochovice, Jimlín); Vilém Černý, montér (okres 35, Kladno a Slaný); František Modráček, v té době redaktor *Akademie* (okres 50, Beroun, Unhošť, Dobříš) a konečně Karel Folber, tajemník sdružení českých spolků v cizině (okres 51 skládající se z Rakovníku a řady drobných obcí).²⁵⁶ Volební

²⁵³ *Svoboda*, 3. září 1911, s. 3.

²⁵⁴ *Svoboda*, 1. října 1911, s. 1.

²⁵⁵ *Svoboda*, 27 května 1911, s. 2.

²⁵⁶ *Příloha Svobody*, 30. dubna 1911, s. 1.

den připadl na 13 června. Aust získal v 19. okrese 5875 hlasů, o více než tři tisíce více než jeho nejvážnější protikandidát Sláma, a byl tak znovuzvolen již v prvním kole; podobně uspěl František Modráček, a Vilém Černý, ovšem nikdo z dalších kandidátů II. kraje se neprobojoval ani do Říšské rady, ani do užší volby.²⁵⁷ Na znamení vítězství v kladenském okrese zavlál nad Dělnickým domem rudý prapor. To, že uspěla polovina kandidujících sociálních demokratů v rámci II. kraje, je dokladem síly strany v tomto regionu. Čeští sociální demokraté celkově pak v prvním kole získali 14 mandátů, v užších volbách svůj zisk posílili o dalších 12, celkově tedy v nově Říšské radě zasedlo 26 sociálních demokratů z Českých zemí.

258

K příležitosti voleb 1911 bych se pokusil o nárys Zápotockého politických postojů a stanovisek v této době, a to jak názorů všeobecně politických či ideologických, tak také smýšlení ohledně politiky strany. Neoddiskutovatelným faktem je a zůstává, že Zápotocký vždy byl socialista marxistického založení, jasně se vymezující vůči stávajícímu systému kapitalismu. Je ovšem nutno podotknout, že Zápotocký nebyl nikterak velikým znalcem marxistické teorie. Tu zná nejvíce ze dvou zdrojů: jednak z výkladu svého otce, který i některé kratší statě Marxe a Engelse do češtiny přeložil, a právě z překladových brožur menších spisků. Důvodem jeho hlubší neznalosti bylo to, že většina děl Marxe a Engelse neměla český překlad a Zápotocký, na rozdíl od svého otce, německy neuměl.²⁵⁹ Za nejdůležitější složky politického boje považoval mládež, která je vždy více revolučně naladěna, nežli starší generace; navíc Zápotocký měl tehdy svým věkem k mládeži podstatně blíže a z doby svého pobytu na Žižkově si odnesl i vlastní zkušenosti s prací s mládeží. Důležitým ukazatelem Zápotockého smýšlení o politické práci a mládeži je jeho článek *Jakou by měla být mládež v organisacích* z roku 1910. Mládež má dle něj být vzdělaná, jako ostatně každý sociální demokrat, uvědomělá, ale ne intelektuálská, má v sobě mít revoluční zápal a nebát se konfrontace, a to ani fyzické. „*Necht' jsou zde třebas rebelanti a rváči, kteří ženou se za určitým, snad i pochybným cílem dovedou se rvát, a někdy též třísknout do těch, kteří zkušenějšími a rozvážnějšími jsouce... (...) Představuji si mládež jako frakci, stojící na nejkrajnějším křídle, pokud se týká kritiky o práci vykonané, hájící vždy nejrevolučnější taktiku a nejprímější postup, zároveň však také živel, stojící vždy na nejkrajnější špici a v nejprvnějších řadách tam, kde se jedná o vykonávání práce a přinášení obětí ve prospěch*

²⁵⁷ Svoboda, 14. června 1911, s. 3.

²⁵⁸ Svoboda, 21. června 1911, s. 1; srovnej s TOMEŠ, s. 258.

²⁵⁹ ŠUMBEROVÁ, s. 18.

*vítězství cílů a požadavků společných.*²⁶⁰ Mládež má v Zápotockého představách nastavovat zrcadlo starší generaci straníků, kteří o svůj radikální zápal kvůli postupným politickým úspěchům sociální demokracie přišli. Za podobně důležitou považuje Zápotocký odborovou činnost. V tomto směru lze dozajista říci, že ve významu činnosti odborů ho utvrdilo Kladno, resp. podmínky zde panující, které byly lehce nastíněny v předešlých kapitolách. Silná činnost odborů měla pak v politickém svazku se sociálními demokraty tyto podmínky zvrátit. A právě skrze podmínky dělnictva ve spojení s odbory se ukazuje Zápotocký – kritik kapitalismu. Z těchto pozic vytýká státu slabé sociální zákonodárství. Jako příklad může sloužit článek *Kladenský proletariát za všeobecné starobní a invalidní pojišťování a proti stálým vražedným úrazům v hutích*. Opět si pro ilustraci dovolím ocitovat vybrané pasáže: „*V kladenských hutích není však respektováno právo a zdraví dělníků. Tam omezována je osobní svoboda, a dělnictvo nuceno je strachem o existenci konati práce nejnebezpečnější, nehledě na nešetření ochranných opatření. (...) Stálá neštěstí zaviňuje systém soukromo-kapitalistický, který nedbá nejprimitivnějších ochranných opatření. (...) Od zotročených hutníků stěží lze očekávat nápravu. Ta musí přijít cestou zákonodárnou a výchovou lidu.*“²⁶¹ Rád bych se ještě krátce dotknul Zápotockého postojů k dalším dvěma velkým sociálnědemokratickým tématům doby, nacionalismu a klerikalismu. Co se prvního jmenovaného týče, tak se domnívám, že problém nacionální vnímal Zápotocký pouze tehdy, byl-li ve spojení s kapitalismem, což na Kladně reprezentuje PŽS, jejíž vedení je německé. Nicméně jinak vcelku marginální počet obyvatel hlásících se k německé národnosti, tvořících navíc ve většině případů managementy podniků či úřednictvo, nezavdávají na internacionálních pozicích stojícímu Zápotockému žádný důvod, proč by se měl národností otázkou nějak zabývat či ji problematizovat.²⁶² Stejně tak, a možná ještě více nepovažoval svou regionální optikou důležitý boj proti klerikalismu. Zápotocký sám totiž nepovažuje organizovaný katolicismus za nikterak relevantní politickou sílu v oblasti.²⁶³ Jedinými zmínkami tak můžou být vcelku jedovaté krátké články či zesměšňující zprávy, které míří směrem k církvi a katolickým politikům zvláště v době voleb. Poslední částí politického světa Antonína Zápotockého v letech před první světovou válkou je postoj k jeho vlastním straníkům. Bylo řečeno, že Zápotocký dodržoval i přes své radikálnější smýšlení stranickou linii. I tak se ovšem dostává do názorových rozporů s některými

²⁶⁰ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 7, a. j. 66, Opis jmenovaného článku

²⁶¹ *Svoboda*, 22. července 1908, s. 2-3.

²⁶² V samotném městě Kladně bylo při sčítání v roce 1910 napočítáno 559 německy hovořících obyvatel, tedy asi 2,3 procenta celkového počtu. KÁRNÍK, *Antonín Zápotocký...*, s. 40.

²⁶³ BALÍK, Stanislav, Lukáš FASORA, Jiří HANUŠ a Marek VLHA. *Český antiklerikalismus: zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848-1938*. Praha: Argo, 2015, s. 199.

představiteli strany, resp. bych si dovilil tvrdit, že vystupuje s jejich skrytou kritikou. Na Kladně se tedy vytvořily jistě dva proudy ve směřování sociální demokracie, a sice umírněný, nalézající oporu v lépe zajištěných dělnících (typicky specialisté), reprezentovaný Ludvíkem Austem, a směr radikální, reprezentovaný právě Zápotockým.²⁶⁴ Dochází tak k určitému paradoxu, kdy Zápotocký stojí na opačných stranách v názorech na prosazování cílů sociální demokracie oproti části jejich čelních politiků, ale s některými z nich udržuje korektní a někdy i přátelské vztahy, jak dokládá předválečná a válečná korespondence (zejména pohlednice) vyměněná např. s Václavem Johanisem, Františkem Soukupem či Antonínem Němcem.²⁶⁵ Tato situace najde rozřešení v prvních letech po skončení světové války.

Jak jsem již řekl na konci předcházející kapitoly, tak radikálnost postojů Zápotockého u něj vyvstala daleko dříve, než přišel na Kladno. Od roku 1903 jej navíc pojilo velmi silné přátelství s Bohumírem Šmeralem, projevujícím se rovněž radikálnějším směrem. Kladnu, resp. Kladensku ale nelze s ohledem na výše řečené upřít to, že svým charakterem silně radikalizovaného, výrazně levicového prostředí s téměř hegemonním postavením strany coby exponentky revolučního socialismu (resp. její části), v Zápotockého smýšlení a později konečně i jednání zanechalo více než výraznou stopu. Kladno bylo pro Zápotockého místem, na které se mohl vždy obrátit a uspět, vytvořil si tam zázemí, mezi dělnictvem měl autoritu a i oblibu. Kladenské angažmá Zápotockého v jeho radikálních postojích utvrdilo, ba co více je vytříbilo a pomohlo mu, díky nabytým politickým a organizačním zkušenostem, které mu pomohly navázat řadu kontaktů, lépe s nimi zacházet. Ví, kdy si může dovolit být kritičtější, vždy jen do chvíle, dokud to nepoškozují jednotný obraz strany na venek. V zásadě vyčkává na onu vytouženou rozhodující revoluční chvíli. Fasora má pravdu, pokud tvrdí, že osoby jako Zápotocký svým působením ve straně radikálním postojům vnitřně pomáhají, neboť je svým postavením legitimizují v širším stranickém diskursu a získávají pro ně další straníky.²⁶⁶ Své politické smýšlení mohl promítnout do reálné politiky s blížícími se obecními volbami na Kladně.

Téměř dva měsíce po skončení Jubilejní výstavy čekala kladenskou sociální demokracii další důležitá událost. 28. listopadu se na Kladně uskutečnily obecní volby, do nichž sociální demokracie postavila 12člennou kandidátku pod vedením poslance Austa, na které na

²⁶⁴ *Sto let...*, s. 270.

²⁶⁵ Soukup jej např. v některých pohlednicích oslovuje jako Toníčka a sám sebe podepisuje jako Franta Soukup, NA Praha, fond MZ, kart. 3, a. j. 36.

²⁶⁶ FASORA, *Stáří k poradě...*, s. 84.

dvanáctém místě figurovalo i Zápotockého jméno.²⁶⁷ Sám Zápotocký ve svých vyjádřeních nahlížel na obecní volby ne jako na nutný souboj ideologií, ale jako boj o místní partikulární zájmy, které rozděluje obyvatelstvo dané obce (v tomto případě tedy Kladna) na jednotlivé tábory, „...jež nejsou vždy odrazem politického, hospodářského a sociálního rozvrstvení.“²⁶⁸ Zároveň byl zcela nepřekvapivě kritikem volebního systému. Ten se z dnešního pohledu zdá být vskutku komplikovaným. Voliči byli rozděleni do tří volebních sborů, vytvořených pomocí seznamu plátců daní, tedy v prvním sboru volilo jen pár nejbohatších. Do prvního a druhého sboru také náležela tzv. honorace, tedy osoby, které neplatí tak vysoké daně, ale mají významné postavení (typicky státní úředníci).²⁶⁹ Tento systém, který vytrval až do roku 1919, byl také důvodem toho, proč kladenští sociální demokraté neovládli radnici již před vznikem republiky.

Z dvanácti kandidátů sociální demokracie jich uspělo hned šest: Ludvík Aust, Jaroslave Balej, František Cimr, František Sojka, Jaroslav Šnajdr a konečně také Antonín Zápotocký, který v součtu získal 810 hlasů, tedy nejméně ze všech nově zvolených zastupitelů.²⁷⁰ Zvolením se tak mohl Zápotocký ujmout své první opravdové politické funkce a zasednul v obecním zastupitelstvu města Kladna. Na první schůzi byl ve funkci starosty potvrzen Jaroslav Hruška, kandidát spojených stran (původně staročech), který funkci zastával již od devadesátých let 19. století. Zbývalo zvolit ještě obecní radu čítající dvanáct členů. Zápotocký se měl stát jejím desátým členem. Zástupci PŽS v zastupitelstvu si Zápotockého, snad pro jeho radikalitu, v radě nepřáli, proto před volbou poslali mezi ostatní zastupitele oběžník, aby místo Zápotockého odevzdali hlas jinému zástupci sociálních demokratů, Františku Cimrovi. Protože ani jeden z navržených nezískal většinu hlasů, byla nutná druhá volba, ve které již Zápotocký získal hlasy v první volbě nerozhodnutých zastupitelů a stal se tak kladenským radním.²⁷¹ Následoval ještě jeden problém, neboť nově zvolení radní museli skládat slib do rukou okresního hejtmána. Když došlo na složení slibu Zápotockého, ten prohlásil, že slib složí, ale s výhradou, kterou chtěl dát najevo odpor vůči vztahu policejních úřadů a úřední samosprávy (Zápotocký použil doslova termín poručníkování). Hejtman takovýto slib odmítl přijmout a vyhradil si, že věc nahlásí nadřízeným a Zápotocký bude muset na příští schůzi

²⁶⁷ Svoboda, 26. listopadu 1911, s. 1.

²⁶⁸ Svoboda, 1. března 1911.

²⁶⁹ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003, s. 234-235.

²⁷⁰ První Aust jich získal 1014, ke zvolení byl potřeba minimálně 781 hlas, Svoboda, 29. listopadu 1911, s. 4.

²⁷¹ Svoboda, 20. prosince 1911, s. 4.

složit slib sám a standardně.²⁷² Tento incident tak symbolicky završil dle mého onen zásadní rok 1911.

S novým rokem se mohl Zápotocký plně pustit do práce v zastupitelstvu. Na první pracovní schůzi 16. února byl zvolen do stavebního odboru, obecní knihovny a do Správy fondu pro stavbu dělnických domků a sociální komise, tedy do administrativy oblastí, o které jevil velký zájem.²⁷³ Hned ve své první řeči zkritizoval vedení města v jeho postoji ke schválení rozpočtu na rok 1912. Vymezil se proti dani z piva a lihovin, neboť se dotknou nejširších vrstev obyvatelstva a z těchto daní by se měly splatit dluhy obce, které zavinila úzká skupina lidí, která silně obecní hospodářství ovlivňovala.²⁷⁴ Nemělo by smysl vypisovat zde průběh schůzí, kterých se Zápotocký zúčastnil a co na nich říkal, proti čemu se vymezil a koho zkritizoval. Účelnější bude ukázat témata, kterými se Zápotocký během svého angažmá ve funkci radního zabýval. Ta se dají souhrnně označit jako sociální a zcela vycházejí z jeho politických priorit, jež jsem se pokusil nastínit výše. Jedná se o boj proti chudobě v obci a podporu výstavby dělnického bydlení. Například na prosincové schůzi sociální komise města bylo dohodnuto doporučení komise městu Kladnu, aby začalo s výstavbou jednak nového vyhovujícího chudobince a jednak aby vypracovalo projekt pro stavbu dělnických činžovních domů.²⁷⁵ Další oblastí bylo vzdělání mládeže. Na dubnové schůzi městské rady byl stanoven jako referent pro městskou správu c. k. řemeslnické a mateřské školy.²⁷⁶ Kromě tohoto se také snažil zasadit o obecnou osvětu, když na schůzi zastupitelstva v únoru 1913 prosadil předplácení místních politických periodik (nejen sociálně demokratických), či omezení podpory politicko-stranicky činným spolkům a organizacím.²⁷⁷

Co se působení ve straně jako celku týče, stal se během kladenského působení Zápotocký stabilním kádrem strany. Jeho politické schopnosti, ale hlavně funkce, kterou zastával, mu pomohly, že byl pravidelným delegátem na předválečných sjezdech strany, tedy IX. (1909), X. (1911), a XI. (1913). Při nahlédnutí do protokolů a sjezdových zpráv zveřejňovaných v tisku je jasné, že se na sjezdu snažil vystupovat aktivně a v zájmu své krajinské organizace. Již na IX. sjezdu roku 1909, konaném v Národním domě na Smíchově, se vyslovil proti snižování příspěvků krajských organizací organizacím místním se slovy, že „*snižováním*

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ *Svoboda*, 17. února 1912, s. 3.

²⁷⁴ *Svoboda*, 24. února 1912, s. 3.

²⁷⁵ *Svoboda*, 20. prosince 1912, s. 4.

²⁷⁶ *Svoboda*, 20. dubna 1912, s. 5.

²⁷⁷ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1590-1, Zápisník a materiály z činnosti zastupitelstva (nestránkováno).

*příspěvků nedostali bychom více mládeže a žen do organizace.*²⁷⁸ O dva roky později na X. sjezdu, který se uskutečnil na stejném místě jako sjezd předešlý, již Zápotocký vystupuje v roli referenta, zastupujícího návrh dolnorakouské organizace mládeže strany na změnu stanov. Opět se tedy vyjadřuje k mládeži, v jeho řeči lze nalézt kritiku směrem k nastavení pravidel v rámci strany: „*Já nejsem zástupcem mládeže, jsem skoro – abych tak řekl – sekretářem starých soudruhů, ale v kraji v němž působím, chceme-li se dopracovati výsledků, musili jsme obcházeti organizační řád, který nám praví, že se nesmějí zakládati okresní agitační komitety mládeže.*“²⁷⁹ Na závěr své řeči vyzval delegáty slovy, že mají moc tyto poměry pro fungování mládeže ve straně zlepšit, za což se mu dostalo dlouhotrvajícího potlesku. V této roli figuroval i na posledním předválečném sjezdu, konaném v prosinci roku 1913 na Žofíně. V diskusi k dosavadní činnosti sociálnědemokratických poslanců se vyjádřil poměrně kriticky (podporován Antonínem Němcem) v tom ohledu, že nepostupují k prosazení svých cílů dostatečně důrazně a ostře z obavy, že by se parlament stal neakceschopným a bylo by nutno vypsát nové volby. Dle něj se toho strana obávat nemusí, neboť by v těch strana neztratila, naopak by mohla ještě více posílit.²⁸⁰ Příspěvek Zápotockého na tomto sjezdu tak lze brát jako doklad o jeho radikálnější smýšlení. Zápotockého bychom mohli tak považovat za příznivce šmeralovského směru ve straně. Šmeral, který byl v této době jedním z předních ideologů strany, na tomto sjezdu přednesl referát o národnostní otázce. Šmeralovy teorie zakládající se na principu austromarxismu, byly spolu s Modráčkovým marxisticko-revizionistickým směrem jedním z nejvlivnějších stranických proudů.²⁸¹

Pominu-li politickou a stranickou činnost, tak poměrně zajímavou, byť jen okrajovou oblastí Zápotockého působení na Kladně je jeho angažmá ve sportovním klubu Sparta Kladno profilujícím se převážně v kopané. Klub vznikl na Kladně jako druhý po SK Kladno a profiloval se jako dělnický klub. Zápotocký se členem klubu stává v říjnu 1912, když si klub prochází finančními těžkostmi doprovázenými neshodami hráčů s vedením klubu, a

²⁷⁸ ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd. Protokol IX. sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické ve dnech 4. až 8. září 1909 v Národn. domě v Praze-Smíchově. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, [1909?], s. 113.

²⁷⁹ ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd. Protokol X. sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické ve dnech 23. až 27. prosince 1911 v Národním domě na Smíchově. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, [1912?], s. 204-206.

²⁸⁰ ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd. Protokol XI. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické konaného ve dnech 7., 8. a 9. prosince 1913 na Žofíně v Praze. Praha: nákladem Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený), [1913], s. 86-87.

²⁸¹ TOMEŠ, Josef a MALÍNSKÝ, Jiří. *Historie ČSSD* [online]. ČSSD Praha 1 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://praha1.cssd.cz/o-nas/a2057.html>.; ke Šmeralovu pojetí austromarxismu viz GALANDAUER, *Od Hainfeldu...*, s. 135-137.

Zápotocký do něj přichází jako jakýsi krizový manažer, použijí-li dnešního jazyka. O necelý rok později, 20. srpna 1913 je Zápotocký zvolen za předsedu.²⁸² Během svého působení v klubu se zasadil o zajištění pojištění pro hráče pro případ zranění a úmrtí, dále se angažoval přímo v Českém svazu fotbalovém, kde se účastní práce komise pro vypracování nových stanov. Kromě této činnosti s klubem objížděl část zápasů. Svým ročním působením se zde zapsal jako symbol, zvláště pokud se přihlédne k pozdějšímu postupu Zápotockého na nejvyšší posty ve státě. Pro Zápotockého nešlo jen o další funkci, sport měl pravděpodobně sám velice rád. Ostatně schůze klubu se zúčastnil i během jedné své dovolené na Kladně v roce 1915.²⁸³

Jak vidno tak v politickém, stranickém tak i spolkovém životě měl Zápotocký velice napilno, také jeho žena vzpomínala, že do své kanceláře se často odebíral již ve čtyři hodiny ráno (brzké vstávání mu nečinilo žádný problém, byl zvyklý z dětství v Zákolanech).²⁸⁴ Protože dosavadní byt přestával potřebám rodiny vyhovovat, v očekávání dalšího dítěte se přestěhovali do bytu přímo v Dělnickém domě (č. p. 1484).²⁸⁵ 9. srpna 1912 se pak manželům Zápotockým narodila druhá dcera, Jiřina.²⁸⁶ V předvečer vypuknutí světové války v roce 1914 čekalo Zápotocké poslední stěhování, neboť se jim konečně podařilo sehnat větší a vyhovující byt. Ten se nacházel na Hruškově ulici (dnešní třída Cyrila Boudy) č. 1588, stojícímu přímo naproti kladenskému gymnáziu.²⁸⁷ Oproti předcházejícímu ubytování se jednalo vskutku o krok vpřed, neboť v bytě patřícímu Josefu Koreckému byla zavedena i tekoucí voda.

V průběhu roku 1913 *Svoboda* poměrně často upozorňovala na narůstající mezinárodní napětí a vymezovala se proti militarismu. V tomto duchu se rovněž nesl 1. máj 1913, který vlastními slovy označila jako *Světovou manifestaci míru*.²⁸⁸ Vyostřování mezinárodního napětí ve světě, spějící k vypuknutí světové, pokračující válečné konflikty na Balkáně, mocenské ambice velmocí, či zvyšování výdajů na armádu, to vše bylo častým tématem článků v tomto tisku.²⁸⁹ Situace se poměrně uklidnila s příchozím rokem 1914. Články o válečném nebezpečí ve *Svobodě* ustaly, ani na oslavě prvního máje toho roku nebyly nikterak zvláště akcentovány. Zdálo by se, že se pozornost upíná zpět ke starým problémům dělnictva na Kladně – k boji za

²⁸² HRABĚ, Antonín a POBOŘIL, Rudolf. *Antonín Zápotocký a Sparta Kladno*. Kladno: Kladenská záře, 1971, s. 9.

²⁸³ Tamtéž, s. 10.

²⁸⁴ ZÁPOTOCKÁ, s. 17.

²⁸⁵ DRVOLA, Ladislav zápotocký a jeho činnost..., s. 44.

²⁸⁶ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 12. Duplikát rodného listu Jiřiny Zápotocké.

²⁸⁷ DRVOLA, Ladislav zápotocký a jeho činnost..., s. 46.

²⁸⁸ *Svoboda – slavnostní májové vydání*, č. 35, roč. XXIII.

²⁸⁹ Např. *Rakousko na nebezpečné cestě ku válce*. In: *Svoboda*, 7. května 1913 či *Proti zahraniční válečné politice Rakouska*. In: *Svoboda*, 17. prosince 1913, s. 1.

ochranu dělníků, levnější potraviny, výpady proti kladenskému velkokapitálu, reprezentovanému ponejvíce PŽS a podobně. Zápotocký, pokračující ve své práci na sekretariátu II. kraje, byl dozajista zaskočen zprávou o atentátu na následníka habsburského trůnu v Sarajevu. Po prvotních podrobných zprávách se však tato událost, respektive její následky v podobě vyhrocování vztahů mezi Vídní a Bělehradem z pozornosti stránek *Svobody* ztrácejí. O to překvapivěji působí zpráva o vypovězení války ve značně zkonfiskovaném vydání tohoto časopisu z 29. července. Na své titulní stránce marně vyzývá *Zabraňte válce! Zjednejte mír!*²⁹⁰ Vyhlášení války a s ní spojená mobilizace, dodnes symbolizovaná císařovým manifestem *Mým národům*, se dotýkala i Antonína Zápotockého.

²⁹⁰ *Svoboda*, 29. července 1914, s. 1.

5) Rudá záře nad Kladnem

a) Fronta a zázemí

Jelikož by se o Kladnu, Kladensku a (zdejší) sociální demokracii za první světové války dala napsat samostatná práce, omezím se zde jen na stručné vylíčení několika klíčových fenoménů, které mají tendenci určovat vývoj v regionu do budoucna, zvláště tedy v rámci strany a jejího vlivu na zdejší dělnictvo a jeho radikalizaci.

V průběhu válečných let se sociální demokracie na Kladensku musela potýkat s několika problémy vnitřního i vnějšího rázu. Mobilizace způsobila odchod značeného počtu mužů činných ať už v organizaci krajské, či organizacích místních, kdy dochází k odchodu často důležitých stranických exponentů v oblasti. Z vedoucích činitelů oblasti zůstal na Kladně prakticky jen poslanec Ludvík Aust a redaktor Svobody Karel Kindl.²⁹¹ Jejich snaha o udržení sociálně demokratických organizací v činnosti je ztížena válečnými podmínkami a s nimi spojenými zvláštními opatřeními.

Hned na podzim roku 1914 je zastaveno vydávání tiskového orgánu strany na Kladensku, Svobody. Ač je zanedlouho nahrazena vydáváním jiného časopisu s velice podobným názvem, tedy Kladenské Svobody, lze prohlásit, že se jedná o kvalitativně nesrovnatelná periodika. Týká se to jednak vnějších známek, jako je kvalita papíru či tisku; jednak snížením periodicity na dvě čísla týdně (vždy ve středu a v sobotu²⁹²), ale zvláště pak samotného obsahu časopisu. Co se obsahovosti týče, tak Kladenská Svoboda, stále pod redakcí Karla Kindla, se v prvních válečných letech v zásadě omezuje na zprávy z bojiště, informace o zásobování potravinami či zprávami o spolkových událostech. Politické zprávy, ať už rázu stranického či celkového, se v Kladenské Svobodě objevují až do roku 1917 minimálně. Důvod pro to lze hledat v cenzuře, zostřené válečnou situací. Pokud tedy nějaký takový článek je otištěn, jedná se o zprávu ničím neprovokující, např. o článek o rozšíření práv žen.²⁹³

Důvody pro to jsou dle mého vcelku prosté. Hlavním motivem je obava z úplného zákazu časopisu, coby jedné z jistoty strany na Kladensku, resp. velkých cenzurních zásahů do jejího obsahu. Časopis je přece jen v této době prakticky nejdůležitějším, často i jediným

²⁹¹ *Sto let*, s. 276

²⁹² Tato periodicitu (*Kladenská Svoboda*) zůstane až do 6. února 1919, kdy začne opět vycházet třikrát týdně, jako tomu bylo před válkou, viz *Svoboda* 6. února 1919, s. 1

²⁹³ *Kladenská Svoboda*, 7. listopadu 1914, s. 5

prostředkem, kterým se strana může stále veřejně prezentovat. Druhým důvodem by mohl být v redakci, totiž v absenci přispěvatelů udržujících v chodu dlouholeté rubriky jako zprávy z místních organizací apod. (Kladenská) Svoboda tak chce hlavně přečkat válku bez svého přerušení, aby se po konci války mohla znovuzapojit plně do obnovení a nového budování strany na Kladensku. Je třeba ale nejdřív přečkat válečné časy, pro ni nepříznivé, kdy například v roce 1916 z důvodu nedostatku papíru dochází ke zdražení tohoto sociálnědemokratického tisku, navíc na jeho chod je po odchodu mnoha dřívějších odběratelů na frontu potřeba najít peněžní zdroje.²⁹⁴

Všeobecný nedostatek ale zdaleka nepostihl jen vydavatele časopisu. Kladno se svým hornickým a kovo zpracujícím průmyslem patří mezi důležité segmenty rakousko-uherského válečného hospodářství, což se odráží v jejich fungování. Již v prosinci 1914 byla v kladenských dolech prodloužena pracovní doba z devíti na deset hodin denně.²⁹⁵ Toto opatření mělo vyvážit úbytek pracovních sil, kdy řada horníků byla povolána do zbraně. Při pohledu do tabulky těžby uhlí v kladenském revíru si pak nelze nevšimnout toho, že i přes toto opatření se těžba, s výjimkou roku 1916, nedostala před svou předválečnou úroveň. Navíc těžba uhlí byla komplikována omezenou možností jeho transportu pro nedostatek železničních vagonů.²⁹⁶

Rok	1913	1914	1915	1916	1917
Těžba uhlí (v tunách)	2 555 543	2 439 337	2 602 102	2 495 780	2 259 988

Kromě toho byly kladenské doly ihned na počátku války přeřazeny pod vojenskou správu a havíři byli nuceni složit vojenskou přísahu s tím, že případné nedostavení se do práce bude považováno za zběhnutí.²⁹⁷ Co se kladenského hutnictví týče, tak to se v roce 1914 potýkalo s krizí, kdy v provozu u PŽS zůstala v srpnu 1914 jen jedna z celkových osmi vysokých pecí společnosti, ovšem s přibývajícími válečnými zakázkami se výroba mohla opět rozjet v mnohem větším měřítku a již v únoru 1915 se železo tavit v pěti vysokých pecích patřících

²⁹⁴ *Kladenská Svoboda*, 1. července 1916, s. 1.

²⁹⁵ STHELÍK. *Sto let dolu Zápotocký*, s. 42.

²⁹⁶ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914-1918*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 227; tabulka tamtéž, s. 228.

²⁹⁷ KÁRNÝ, Miroslav. *Pod rudým praporem Října: Velká říjnová socialistická revoluce a kladenští dělníci: (1917-1921)*. Kladno: OV KSČ, 1957, s. 11.

PŽS.²⁹⁸ Podnik tak díky vojenským zakázkám prosperoval i bez toho, aniž by se během války jakkoliv investovalo do jeho modernizace. O produkci PŽS si lze udělat obrázek taktéž z tabulky:

Léta	Surové železo	Železné polotovary	Hotové válcované zboží	Surová ocel
1913–1914	308 (192)	31	198	- (251)
1914–1915	191 (163)	64	156	- (359)
1915–1916	374 (203)	107	232	423 (490)
1916–1917	357 (230)	146	243	472 (422)
1917–1918	276 (189)	103	171	337 (299)

Pozn.: Výroba uváděna v tisících tun, číslo v závorce uvádí výrobu přímo v kladenské hutí²⁹⁹

Druhý velký kladenský kovozpracující podnik, Poldina huť, za války dokázala své výrobní kapacity značně rozšířit oproti předválečnému stavu. „Poldovka“ patřila mezi firmy, jejíž válečné dodávky dosahovaly hodnoty nad 100 milionů rakouských korun.³⁰⁰ Za války si tak může dovolit začít budovat svůj druhý závod, tentokrát v Chomutově. Rapidně také roste počet zaměstnanců: z 1800 v roce 1914 na 8000 v roce 1914, tedy o více než čtyřikrát.³⁰¹ Vysoký nárůst je dán z velké části tím, že k práci v kladenských podnicích, a to nejen v hutích, ale i v dolech, byli povoláni zajatci a příslušníci jiných národností. Z tohoto důvodu byly podniky vystavovány provizorní dřevěné ubikace. Za vojenského správce kladenských podniků byl určen jistý plukovník Hložek, který z pozice své funkce měl trestní pravomoci. Stejně jako u hornictva tak i zde platí to, že dělníci jsou prohlášeni za vojáky a jsou nuceni složit vojenskou přísahu.³⁰²

Co se na rozdíl od produkce hutí pro válečnou výrobu snižuje, je životní úroveň. Reálný pokles mezd, růst cen potravin, zavedení přidělového systému ruku v ruce se zemědělskými rekvizicemi a postupujícím všeobecným nedostatkem připravují podhoubí pro sociální nespokojenost. O zmírnění nedostatku potravin se v průběhu prvních válečných let snaží místní samosprávy. Například na jaře 1915 přinesla Kladenská Svoboda informaci o úředním

²⁹⁸ *Sto let...* s. 277.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 278.

³⁰⁰ Dalšími takovými českými podniky byly například plzeňská Škodovka, Vítkovická důlní, Baťova obuvní továrna či Třebíčská Lederfabrik Karl Budischowsky & Söhne, ŠEDIVÝ, *Češi, české země...*, s. 226.

³⁰¹ *Sto let...*, s. 577, zpráva o nové továrně Poldovky v Chomutově viz *Kladenská Svoboda*, 20. prosince 1916, s. 4.

³⁰² SOUKUP, František. *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl II. 1. vyd.* Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1938, s. 862.

listě, který doporučuje a zároveň žádá starosty obcí, aby se přičinili o rozšíření chovu králíků, neboť se jedná o levné a výživné maso, jehož další výhodou je fakt, že králíci se rychle rozmnožují.³⁰³

Jiným efektivním řešením problému mohlo být redakce hromadné stravování v obecních či lidových kuchyních, které se osvědčilo již i v Českých zemích, například v Praze se má takto každý den vydat „*mnoho tisíc obědů*.“³⁰⁴ Kromě nedostatku potravin obecně ztěžoval potravinovou situaci i čím dál tím více se zvětšující problém černého trhu a keřasení, jehož neutuchající nárůst i v prvních poválečných letech, z něj udělá jedno z velkých témat strany (nejen) ve sledovaném prostoru. V roce 1917 se pak, s odkazem na uvedené tabulky výroby, dostavil všeobecný pokles produkce, související s celkovým vyčerpáním sil dělnictva, projevujícím se nedostatkem surovin a počínajícím masovým odporem dělnictva.³⁰⁵ Při ohlédnutí do předešlých válečných let by se taková vystoupení, zejména stávky, hledaly velmi obtížně. Koneckonců nebyly dovoleny ani oslavy prvního máje. Na Kladně se tak 1. května 1916 uskutečnila jen veřejná schůze za referátu Ludvíka Austa a Karla Kindla.³⁰⁶ O rok později, tedy v roce 1917, se jedinou upomínkou tohoto svátku dělnictva stalo speciální májové vydání Kladenské Svobody.³⁰⁷

Až do roku 1917 hrála právě Kladenská Svoboda roli jakéhosi mediátora, který má za cíl podobné projevy mírnit, a držet tak na Kladně klidnou situaci. Motiv k tomuto působení lze najít již v jednom z jejích prvních čísel: „*Co nejdříve přijde doba, kdy strana, jejíž jsou členy (mladí soudruzi na frontě, pozn.) bude potřebovat jejich schopnosti a vědomosti. Pamatujme na budoucnost dělnické třídy, pamatujme, že po světové válce nastává nejdůležitější etapa pro socialistické hnutí, a proto sbírejme a připravujme síly.*“³⁰⁸ Sdělením tedy je, že po válce dozajista přijde rozhodující moment, na který sociální demokracie čeká, a je třeba se na něj dobře připravit. Ovšem ve válečných podmínkách není s to ničeho dosáhnout, proto je třeba tuto dobu v klidu přečkat a snažit se udržet stranickou strukturu, respektive její zbytky po odchodu mužů na frontu v chodu, dokud se tito nevrátí a nezačnou opět svou práci, kterou navážou na své předválečné působení, ba co více, v poválečných podmínkách vedoucí k vítězství jejich ideálů. Ilustrací k tomuto může být duben 1915, kdy došlo na Kladně

³⁰³ Kladenská Svoboda, 20. března 1915, s. 2.

³⁰⁴ Kladenská Svoboda, 19. srpna 1916, s. 1.

³⁰⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *Za československou republiku rad: národní výbory a dělnické rady v čes. zemích 1917-1920*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963, s. 12.

³⁰⁶ KÁRNÝ, *Pod rudým praporem...*, s. 12.

³⁰⁷ Kladenská Svoboda, 1. května 1916. I při srovnání tohoto májového čísla s jeho předválečnými předchůdci si nelze nevšimnout poklesu kvality jak do výtvarné, tak obsahové stránky.

³⁰⁸ Kladenská Svoboda, 7. listopadu 1914, s. 1.

k demonstracím, kdy se zejména větší počet žen dožadoval zvýšení přidělů chleba a mouky. Kladenská Svoboda po této události vyzvala k „zachování rozvahy“, aby bylo upuštěno od dalších shromáždění.³⁰⁹

Sociální demokracie si během první světové války prošla komplikovaným vývojem, kdy se uvnitř ní vytvořilo několik názorových proudů ohledně postoje k rakouskému státu.³¹⁰ Zpočátku války zaujala strana postoj k rakouskému státu loajální; ostatně na nějaká politická vystoupení v této době nemohla moc pomýšlet. Jak jsem naznačil v popisu situace na Kladně, tak i celkově strana prochází krizí, vzešlou z odchodu velké části jejího aparátu na frontu, čímž dochází k organizačnímu úpadku. Celkově pak tuto situaci umocňuje uzavření říšské rady ve Vídni. Hlavní činností zbytků strany tak je její udržení v chodu a zachování stávajících struktur pro dobu poválečnou, což bylo ostatně posvěceno i výzvami z Lidového domu.³¹¹ V prvních letech války tak jasně dominuje stranický postoj prorakouský. Za hlavního protagonistu tohoto proudu lze bezpochyby označit Bohumíra Šmerala, Zápotockého blízkého přítele, který se již před válkou vyslovoval proti české státnosti s tím, že Rakousko by se mělo přeměnit v demokratickou federaci národů, což plyne jednak z jeho internacionálního idealismu a jednak z přesvědčení, že samostatný český stát by ve středoevropském prostředí dokázal být jen stěží životaschopný a nezávislý.³¹² Ostatně Šmeral pak sám mezi lety 1916 a 1917 zastává funkci předsedy české sociální demokracie, kterou mu přenechal zastánce pasivismu Antonín Němec, který tuto funkci zastával od roku 1905.³¹³

Tento politický postoj, rozšířený v listopadu 1916 sjednocením stran do tzv. Českého svazu, je v kontextu doby zcela pochopitelným. V roce 1916 vůbec není jistý výsledek války a prakticky nikdo doma si neumí představit, že by jí monarchie nemusela přežít. Český svaz sdružoval říšské poslance devíti českých politických stran: agrárníky, sociální demokraty, národní socialisty, mladočechy, staročechy, moravskou stranu lidově pokrokovou a tři katolické strany, přičemž stejný počet členů mělo i předsednictvo svazu, ovšem paritní zastoupení zde neplatilo.³¹⁴ Koncentrace českých politických stran pak měla být ještě

³⁰⁹ Kladenská Svoboda, 21. dubna 1915, cit. dle *Sto let*, s. 276.

³¹⁰ Tuto problematiku ve své monografii skvěle zpracoval Zdeněk Kárník. Viz ÁRNÍK, Zdeněk. *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Karolinum, 1996. 554 s.

³¹¹ GALANDAUER, *Od Hainfeldu...*, s. 161.

³¹² ALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral: 1914-1941*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986, s. 35.

³¹³ TOMEŠ, s. 145.

³¹⁴ Předsednictvo se skládalo ze tří agrárníků, dvou sociálních demokratů a po jednom byli účastni mladočeši, národní socialisté, katolíci a moravští pokrokaři. Předsedou svazu se stal agrárník Staněk, místopředsedou za sociální demokraty Šmeral., jednatelem pak byl další sociální demokrat: Vlastimil Tusar. GALANDAUER. *Od Hainfeldu...*, s. 176; členem svazu byl za sociální demokracii i Ludvík Aust.

umocněna vytvořením tzv. Národního výboru, který měl hrát roli jakéhosi zprostředkovatele mezi poslanci a politickými stranami, ovšem nehrál nikterak významnou roli; z významnějších stran pak navíc do žádné z těchto kvazi organizací nevstoupili státoprávní pokrokáři a realisté.³¹⁵

Hlavním argumentem pro tuto politiku tak je udržování dobrých podmínek pro politickou činnost po skončení války v rámci habsburské říše. Další proud zformovaný za první světové války, představovaný zejména Františkem Soukupem, tedy dalším Zápotockého přítelem, či Rudolfem Bechyně, se staví pozitivně k Masarykově zahraniční akci. Přes peripetie s tím spojené (např. knoflíková aféra, která přivedla Soukupa do vězení a stranu i Šmerala do velice nepříjemné situace, kterou musel tehdejší předseda řešit pomocí protiodbojového prohlášení otištěném v *Právu lidu*, které dopomohlo k Soukupovu propuštění)³¹⁶ se nakonec tento proud s ohledem na vývoj událostí ukáže jako ten úspěšný. Z podobných pozic, avšak vůči Šmeralovu vedení kritičtěji, vystupuje proud soustředěný kolem Františka Modráčka. Ten odmítá nejen stranickou loajální tzv. oportunistickou politiku, ale dokonce i jeden ze základních kamenů ideologického směřování sociálně demokratické strany, a sice marxismus. V Modráčkových vizích ležela budoucnost v družstevnictví, jehož byl významným teoretikem a propagátorem již dávno před vypuknutím světového konfliktu.³¹⁷ Postupující napětí ať už vnitrostranické, či obecné, myšleno tedy v rovině sociální, se začíná stupňovat právě ve třetím roce světové války.

Těmto záležitostem mohl být Antonín Zápotocký jen pozorovatelem, informovaným skrze zprávy podávané mu z Kladna a z novin dostupných mu na frontě i v týlu.³¹⁸ Během své služby v rakousko-uherské armádě v letech 1914–1918 navštívil takřka všechna bojiště, na kterých monarchie válčila. Byl mobilizován hned v první vlně mobilizace, 30. července 1914, k 91. pěšímu pluku do Českých Budějovic.³¹⁹ Zdá se být až neuvěřitelné, kolik míst Zápotocký během světové války navštívil, neuvěřitelnější se však jeví to, že přežil vcelku ve zdraví. Nejprve byl odvelen na srbské bojiště, kde se účastnil bojů v okolí Šabace, Bjeliny Lešnice.³²⁰

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ KÁRNÍK. *Socialisté na rozcestí...*, s. 54–55.

³¹⁷ TOMEŠ, s. 138, srov. s KÁRNÍK. *Socialisté na rozcestí...*, s. 108.

³¹⁸ S jistotou lze říct, že si nechával zasílat *Právo lidu*, NA Praha, fond MZ, kart. 3, a. j. 31. Dopisnice Antonína Zápotockého Marii Zápotocké z 11. srpna 1916, v níž si stěžuje, že již od 4. t. m. tyto noviny neobdržel.

³¹⁹ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. Nezpracováno, a. j. 1, Hauptgrundbuchblatt, s. 2.

³²⁰ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1590–1, Mapa míst, kde bojoval AZ

Po celou válku psal domů pravidelně dopisy, se svou ženou si, aby měla přehled, zdali se s jednotkou přemístil či zůstal na místě, vymysleli šifru. Pokud Zápotocký napsal v datu v dopise před rok písmeno R, znamenalo to, že přesouvá, pokud ne, zůstával na místě.³²¹ Ze srbského bojiště byl přeložen na haličskou frontu, kde setrval někdy do podzimu 1915, protože v říjnu přijel na Kladno na dvoutýdenní dovolenou; v této době opět sloužil na Srbské frontě.³²² Po jejím skončení se vrací do Srbska, aby se zúčastnil pronásledování ustupující srbské armády do albánských hor, kde byl přiřazen z důvodu slabosti plic, pro kterou již mu byla zkrácena základní vojenská služba, k polní kuchyni.³²³ V březnu 1916 je již k zastížení v dnes černoorském přístavu Kotor, odkud je převelen na sever Itálie. Po čtyřech měsících je znovu odvelen, tentokrát do Haliče, odkud se kvůli smutné zprávě z domova vrací do Prahy a na Kladno. 19. prosince 1916 zemřel Zápotockého otec Ladislav, pobývajícím v té době opět v Praze.³²⁴ Pohřbu na pražských Olšanských hřbitovech se kromě Marie Zápotocké, vdovy Barbory a pár rodinných známých zúčastnili za sociálně demokratickou stranu František Soukup, Ludvík Aust či Karel Kindl. Pohřeb Zápotocký o chvíli zmeškal, nicméně ihned po setkání s rodinou se vypravil k otcovu hrobu³²⁵

Ze zpráv o dopisech, jež Zápotocký do redakce na Kladno během války zasílal, vyplývá, že po pohřbu otce se vrátil na východní frontu, na které strávil drtivou většinu let 1917–1918. V roce 1917 se zároveň s ohledem k vývoji na české politické scéně začíná ve svých psaních vyjadřovat k tomuto dění; v dopisech z let 1914–1916 se takovéto komentáře nevyskytují, resp. možná ano, ale určitě ne v těch částech, které jsou v Kladenské Svobodě otištěny.³²⁶ Ze zpráv o Antonínu Zápotockém, resp. zpráv o dopisech, které zasílal na Kladno, otištěných právě v Kladenské Svobodě, si lze utvořit komplexní představu o jeho pohybu na bojištích světové války, byť samozřejmě v omezeném rozsahu, tedy většinou přesuny mezi bojišti a sem tam lze zachytit i název města či místa. Ucelenější obraz se dá sestavit v porovnání těchto zpráv s korespondencí a Zápotockého kmenovým listem.

³²¹ ZÁPOTOCKÁ, *Můj život...*, s. 21; dle dochovaného archivního materiálu se jedná o vskutku o pravdivou informaci, viz NA Praha, fond MZ, kart. 3, a. j. 31, Dopisnice AZ z 23. července 1916. Datum je na této dopisnici zaneseno právě zmíněným formátem, tedy 22. VII. R 1916. V textu dopisnice pak stojí: „Dojeli jsme do většího města...“.

³²² *Kladenská Svoboda*, 16. října 1915, s. 3.

³²³ ZÁPOTOCKÁ, *Můj život...*, s. 22.

³²⁴ *Železniční zřízenec*, 25. prosince 1916, s. 3.

³²⁵ ZÁPOTOCKÁ, *Můj život...*, s. 25, srov. s NA Praha, fond AZ, kart. 77, a. j. 1640, zpráva o pohřbu z *Práva lidu* z 20. 12. 1916; hrob Ladislava Zápotockého se nacházel na Olšanském hřbitově č. 4, oddělení 6, hrobové místo 392, a to až do roku 1926, kdy přestal být hrob proplácen. DRVOLA, *Ladislav Zápotocký a jeho činnost...*s. 48.

³²⁶ Většina zpráv z tohoto období udává jen přibližné místo, kde se zrovna Zápotocký nachází.

Pro vývoj událostí v politickém životě sociálně demokratické strany je rok 1917 dozajista klíčový. Je poznamenán několika událostmi, které jak bezprostředně (vláda nového císaře Karla a s ním znovuootevření Říšské rady), či na první pohled ne tak blízce (dvojí revoluce v Rusku), mají velký vliv na následující vývoj, směřující k definitivnímu roztržení strany. Roku 1917 se tedy opět sociální a politická témata dostávají do popředí i na stránkách Kladenské Svobody. Svržení carského režimu za únorové revoluce v Rusku je zprávou, která se na Kladno poprvé dostává skrze informace z Kladenské Svobody v březnu 1917, přičemž tato zpráva podporuje napjatou situaci nejen na Kladně. Např. ve Vysočanech či Prostějově vypukají stávky, při kterých je voláno po zvýšení přídelů či po míru, přičemž na Kladně se k tamním zástupců, strany, Austovi a Kindlovi, vypravuje dělnická deputace s výzvou, aby rovněž tam byla provedena nějaká akce podobného typu.³²⁷

Bylo by však chybné klást znovu propuknutí stávek v Českých zemích do souvislosti jen s únorovou revolucí. Tím hlavním impulsem byl, jak jsem již naznačoval výše, rozměr sociální, tedy špatná zásobovací situace, čím dál prudší zhoršování životních podmínek znásobené v průmyslových centrech tvrdým vojenským dozorem. Při pohledu na čísla si rovněž lze uvědomit, že se jednalo o vsutku obrovský rozmach stávek, neboť počty stávkujících dalece převyšují počty stávkujících z předválečných dob, přičemž s pokračující a stupňující se všeobecnou krizí se toto číslo jen zvětší.³²⁸

Rok	Počet stávek	Počet podniků ve stávce	Počet stávkujících
1908	415	1385	53 043
1909	302	749	36 833
1910	330	882	29 120
1911	344	926	66 584
1912	438	1143	95 549
1913	235	359	23 299
1914	144	375	20 170
1915	25	37	6 213
1916	28	46	7 900

³²⁷ PĚNIČKA, Alois. *Kladensko v revolučních letech 1917-1921*. 1., aut. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954, s. 10–11.

³²⁸ HEUMOS, Peter. "Kartoffeln her oder es gibt eine Revolution." *Hungerkrawalle, Streiks und Massenproteste in den böhmischen Ländern 1914-1918*. In: Slezský sborník 1999, č. 2, s. 89.; cit. dle ŠEDIVÝ. Češi, české země., tabulka na s. 319.

1917	104	555	186 291
1918	184	996	177 411

Na jaře 1917 pak propuká i první stávka v době války na Kladensku. 21. dubna se v tzv. koulárně (výrobně střel) sešli ráno zde pracující dělníci s tím, že požadují úpravu mezd, tedy denním směnám zvýšit o 30 % a nočním o 50 %, přičemž se odvolávali na nezbytnost obstarávat si potraviny a další nutné potřeby na černém trhu za neúměrné ceny.³²⁹ Z odmítnutí požadavků vedením podniku tak vznikla stávka, coby spontánní reakce, kterou se snažil uklidnit Ludvík Aust, který slíbil okresnímu hejtmanovi působit na dělníky směrem k uklidnění situace. V pondělí 23 dubna však stávka propukla (účastnilo se jí na 1300 dělníků), přičemž největší obava panovala z rozšíření stávky směrem k horníkům, jejichž mzdy a podmínky byly ještě horší.³³⁰ Stávka byla nakonec ukončena do dvou dnů, kdy se stávkujícím podařilo prosadit část jejich požadavků, mj. mzdových úprav.

Jak jsem již zmínil, tak v průběhu válečných let byly oslavy prvního máje zakázány, ostatně samo vedení stran na Kladně každý rok vyzývalo k zachování klidu, aby se nastupovalo do práce. I přes to se 1. května 1917 uskutečnila stávka. Tentokrát práci zastavilo na 900 dělníků z Poldovky, na které o týden později navázala stávka v PŽS, kde dělníci požadovali osmihodinovou pracovní dobu při zachování mezd.³³¹ Uvádět zde další a další stávky by bylo neúčelné, tyto tři dle mého soudu postačují jako ilustrace vzrůstu společenské nespokojenosti v regionu.

Možná mezi kapitola Kladensko a revoluce

Co o únorové revoluci v Rusku soudil sám Zápotocký nelze říct, neboť jsem k tomuto nedohledal jedinou písemnost ani zprávu. Je však nepochybné, že zprávu o svržení cara více než uvítal. V době revoluce byl Zápotocký umístěn buď v Maďarsku, v okolí Debrecínu, nebo přímo na ruské frontě. Tak či tak měl dozajista možnost se s ruskými událostmi seznamovat blíže. Proti čemu se však v roce 1917 negativně ohradil, byl Český svaz, resp. ke spolupráci s agrární stranou v něm. Se znovuotevřením Říšské rady císařem Karlem začal Český svaz projednávat společné všenárodní prohlášení, přičemž hlavní návrhy vycházely z českého historického práva. Ty ovšem nebyly pro sociální demokraty přijatelné, neboť by tímto byla

³²⁹ *Sto let...*, s. 283.

³³⁰ Tamtéž, s. 287.

³³¹ Tamtéž.

negována jejich dřívější politika.³³² Konečná dohoda, na které za sociální demokraty nejvíce participovali Lev Winter a Adolf Meissner, se snažil skloubit oba názory tím, že obsahoval požadavek přetvoření Rakouska ve spolkový stát rovnoprávných národů, přičemž na druhé straně argumentoval českým státním právem.³³³ Prohlášení tak opět mělo charakter vůči mocnářství loajální, avšak bylo by naivní se domnívat, že by se jeho realizaci vládnoucí kruhy hodlaly zabývat.

Nicméně prohlášení spolu s účastí na Stockholmské konferenci evropských sociálně demokratických stran, před válkou sdružovaných v druhé internacionále, je nejlepším úkazem aktivizace politiky české sociální demokracie. Uvedené konference, svolané zvláště z podnětů stran z neutrálních států a států Centrálních mocností, se zúčastnila delegace skládající se z předsedy strany Bohumíra Šmerala, jeho předchůdce (a nástupce) Antonína Němce a jednoho z hlavních činitelů protišmeralovské stranické opozice Gustava Habrmana. Tato delegace zde vystoupila s prohlášením, které jen dokládalo změnu vnitřního směřování strany, neboť se v něm dovolávají ustanovení československého státu, byť proklamativně v rámci federálního Rakouska, nicméně formulace o jeho právním zakotvení šly již na samou hranu toho, co je federace.³³⁴

V létě 1917 nastává tak zpočátku pozvolna i vzrůst aktivity strany na Kladensku. Kladenská Svoboda přináší 18. července na titulní stránce zprávu s názvem „*Proletáři všech zemí, spojte se!*“, která informuje o iniciativě ruských socialistů, kteří si přejí svolat mírovou konferenci stran: „*Tři léta trvá válka a nelze dohlédnouti jejího konce. Nutnost připravit rozřešení tohoto sporu přiměla petrohradskou dělnickou a vojenskou radu, aby se chopila iniciativy ke svolání mezinárodní konference světového socialismu pod praporem ruské revoluce.*“³³⁵ Zájem o dění v Rusku je pak umocněn konáním první velké schůze strany od roku 1914 v Dělnickém domě, odehrávající se 22. července 1917, na které se projednávaly jak ruské události, tak i dosavadní postup strany ve válečné době, a o níž přinesl zprávu právě místní stranický plátek s více než výmluvným titulkem „*Znovu do práce*“.³³⁶

³³² V prohlášení se navíc objevuje výraz „československý národ“, GALANDAUER. *Od Hainfeldu...*, s. 181.

³³³ Tamtéž, s. 183.

³³⁴ KÁRNÍK. *Socialisté na rozcestí...*, s. 138–139.

³³⁵ *Kladenská Svoboda*, 18. července 1917, s. 1, nutno dodat, že článek byl cenzurován vypuštěním radikálních výroků: „...aby odepřely součinnost (strany a odborové organizace, pozn.) oněm z jejich vlád, které buď nechtějí oznámit své válečné cíle, nebo zjevně či tajně sledují cíle imperialistické, nebo se zdráhají cílů těchto zanechat.“; dle cenzurního výtisku *Kladenské Svobody* uloženého v SOkA Kladno.

³³⁶ PĚNIČKA. *Kladensko v revolučních letech...*, s. 12.

Od této doby tak se tak lze na stránkách Kladenské Svobody opět setkávat se zprávami o schůzích místních organizací, na podzim je zde již chod strany poměrně ustálený, byť pochopitelně stále omezený chybějícími kádry. 23. září 1917 pak na Kladně referuje Bohumír Šmeral, který se v této době pod tlakem svých oponentů vzdal veškerých vedoucích stranických funkcí; je ale nutno poznamenat, že Kladno stálo za Šmeralem. Na schůzi Šmeral odmítl útoky na svoji osobu a v závěru se vyjádřil slovy, že „[z] této války nemohou vyjít jen svobodní národové, ale také osvobozené třídy. Přejde doba dělného lidu, demokracie a ideálu svobody a sociálního vyrovnání. Připravujte se, až vás zavolá strana a zazní polnice k boji.“³³⁷

Události, nazývané podle marxistického diskurzu coby Velká říjnová socialistická revoluce, našly v kladenském prostředí poměrně pozitivní reakci, což na rovině strany bylo dle mého soudu zapříčiněno i postojem Zápotockého k ní. Zápotocký se v dopise z prosince 1917, otištěného v Kladenské Svobodě, staví k ruským událostem pozitivně. Chápe sice chaotičnost ruských poměrů, ale věří, že nastupující moc by se mohla pokusit uskutečnit socialistické cíle, přičemž „uskutečnění jich pak nezůstalo by bez účinku na nás, tak jako nezůstal bez účinku revoluční otřes z roku 1905.“³³⁸ Kromě toho se v dopise vymezil proti Modráčkovi, který se k ruským událostem vyslovil nesympaticky. Dopis ovšem nepojednával jen o říjnové revoluci. Zápotocký se staví proti návrhu sloučení sociálně demokratické a národně socialistické strany. Tyto úvahy, v sociální demokracii podporované Modráčkem či Habrmanem, nemají dle Zápotockého opodstatnění, neboť „...poměr náš (tj. sociální demokracie, pozn.) a nár. socialistů nebyl nikdy takový, aby opravňoval k naději, že příslušníci obou směrů mohli by účelně a prospěšně pracovati.“³³⁹

Dopis je zajímavý ještě v jednom ohledu: Karel Kindl se ho, coby redaktor Kladenské Svobody, údajně zdráhal otisknout, avšak nakonec ustoupil nátlaku, a dopis se tak otiskl načerno, aniž by prošel cenzurou.³⁴⁰ Tím, co opravdu rezonovalo z ruských revolučních požadavků, byla otázka míru. Na počátku prosince se na Kladensku konalo několik veřejných schůzí, zejména v Lounech a na Kladně, přičemž kladenská schůze si odhlasovala rezoluci, ve které požaduje přijetí nabídky míru z ruské strany, přičemž rezoluce končí více než

³³⁷ Kladenská Svoboda, 26. září 1917, cit. dle PĚNIČKA. Kladensko v revolučních letech..., s. 16.

³³⁸ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 7, a. j. 70, opis článku z Kladenské Svobody z 15. prosince 1917. Část tohoto dopisu lze nalézt rovněž v Rudé září na s. 17, kde použit coby podklad pro diskusi kladenských sociálních demokratů.

³³⁹ Tamtéž, k úvahám o sloučení stran více KÁRNÍK. Socialisté na rozcestí..., s., 279–288.

³⁴⁰ ZÁPOTOCKÁ. Můj život..., s. 27, Marie Zápotocká dodává, že Kindl za to dostal vyčíněno od pražského vedení strany.

výmluvným požadavkem „*Chceme chléb a mír! Pryč s válkou, chceme klidné soužití svobodných, rovnocenných národů!*“³⁴¹

Co se pak vlastního vlivu revoluce na organizaci dělnictva na Kladensku týče, tak poměrně zajímavou, byť nikterak zásadní událostí je ustavení dělnické rady na Kladně, a to už 18. listopadu 1917, přičemž tato rada byla v zásadě přejmenovaným sborem důvěrníků strany (resp. jejich užšího vedení) a spolupracovala zejména s odborovými organizacemi, a nikdy nevystupovala vůči vedení strany.³⁴² Oporou pro další aktivity straně byly spolky, které podporovala už před válkou. V této době tak mohly zčásti nahrazovat chybějící akceschopnost tím, že jsou schopny pořádat vlastní schůze, kde se v zásadě dotýkají stejných témat. Jako příklad ve sledovaném regionu může posloužit Politický spolek pro volební okresy Kladno, Slaný, Nové Strašecí, Unhošť, Rakovník, Louny, Velvary se sídlem v Kladně. Ten v průběhu roku 1917 sám uspořádal několik schůzí, jako třeba v červenci či srpnu 1917 v Kročehlavech na téma Mír, seburčení národů a hospodářská a politická situace.³⁴³

S novým rokem se situace nikterak neuklidnila, spíše naopak. Pokračující a stále se stupňující potravinová a zásobovací krize a vyčerpávající pokračující boje jen podněcují další výbuchy nespokojenosti. V lednu se z Dolních Rakous a Štýrska rozšířilo poměrně silné a živelné stávkové hnutí. To požadovalo mj. zřizování dělnických rad po ruském vzoru, přičemž vedení sociální demokracie se snažilo situaci uklidňovat, tedy aby případná stávka netrvala nikterak dlouho, maximálně den.³⁴⁴ Události však nabraly prudší spád, když 18. ledna počala stávka na Poldině huti, následovala stávka havířů a dělníků z PŽS. 22. ledna stávka vyvrcholila, když na 60 000 lidí nenastoupilo do práce a zúčastnilo se manifestace na kladenském náměstí, kde se shromáždění vyslovalo pro mír a právo na seburčení národů: „*Jako součást českého proletariátu, dnes k jednotnému postupu sjednoceného, prohlašujeme se solidárně s manifestací pražskou, že trváme na bezodkladném všeobecném míru a na seburčení národů mimo tuto říši i v ní.*“³⁴⁵ Tento stávkový projev však neměl dlouhého trvání, neboť postupně

³⁴¹ *Kladenská Svoboda*, 5. prosince 1917, cit. dle PĚNIČKA. *Kladensko v revolučních letech...*, s. 24.

³⁴² KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 23, k činnosti této rady se nedochovaly kromě pár zpráv ve *Svobodě* prakticky žádné prameny.

³⁴³ NA fond ČSSD, kart 13, a. j. 86, Oznámení o konání schůze spolku podané na Okresní hejtmanství v Kladně z 24. července 1917 a 17. srpna 1917. Jako člen dozorčího výboru spolku je uváděn Karel Kindl.

³⁴⁴ *Sto let*, s. 296.

³⁴⁵ *Resoluce z tábora kladenského dělnictva přijatá dne 22. ledna 1918*, in. *Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce v Československu: sborník dokumentů z let 1917-1921*. Vydání I. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957, s. 57; původní zpráva in: *Kladenská Svoboda*, 24. ledna 1918.

do práce nastupovali dělníci v jiných oblastech, až ve stávce zůstali sami jen kladenští a ostravští dělníci.³⁴⁶

Generální stávka byla předzvěstí nastupujících masových vystoupení, které se potáhnu celým rokem 1918. Prvním z vrcholů stávek bylo vystoupení kladenského hornictva v květnu 1918, kdy 1. máje ke shromážděným před Dělnickým domem promluvil Bohumír Šmeral, který se už v této době vyjádřil pro samostatný stát. Ve své řeči však odmítal nacionální šovinismus s tím, že požadavkem vlastního státu jen plní „*socialistickou zásadu mezinárodní spravedlnosti, odstraňující překážky, které by pro ni mohly vzejít ze znepokojení demokratických vrstev národa německého...*“³⁴⁷ Ani k těmto událostem a projevům nespokojenosti nejsou dochovány Zápotockého reakce, ani jediný dopis, ve kterém by se tématu dotýkal, není v Kladenské Svobodě otištěn.

Zprávy v Kladenské Svobodě opět jen monitorují Zápotockého pohyb po bojišti, díky kterým lze jediné říct, že se s postupem vývoje mohl seznámit i osobně, neboť na Kladně strávil v průběhu roku 1918 dvě dovolené: jednu v únoru a druhou v červenci, kdy se vracel na své poslední válečné působiště do maďarského Debrecínu.³⁴⁸

Události od léta roku 1918 pak nabraly rychlý spád. V červenci byl dovršen proces sjednocení české politické reprezentace směřující k vytvoření vlastního státu, a sice založením Národního výboru z iniciativy Antonína Švehly. Po delším jednání bylo dosaženo dohody, že zastoupení stran ve výboru se bude odvíjet od výsledků voleb roku 1911, tedy zastoupeno bude 10 sociálních demokratů, 9 agrárníků, 9 státoprávních demokratů, 4 národní socialisté, 4 čeští lidovci a po jednom staročechovi a realistovi.³⁴⁹ Kromě toho do Národního výboru byli kooptováni „...mužové se širokým národním významem nebo proslavení podnikováním odboje.“³⁵⁰ V polovině srpna byl pak založen Národní výbor pro okresy Kladno a Unhošť, jehož předsedou se stal mladočeský dr. Ignác Hajn (po roce 1918 národní demokrat), místopředsedou za sociální demokracii pak Karel Kindl. Dalšími významnými členy

³⁴⁶ KÁRNÝ. *Pod rudým praporem října*, s. 24.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 62, původní zpráva *Kladenská Svoboda*, 4. května 1918.

³⁴⁸ *Kladenská Svoboda* 20. února 1918, s. 3 a *Kladenská Svoboda* 13. července. 1918, s. 2.

³⁴⁹ SOUKUP. *Revoluce práce II*, s. 1022, za sociální demokracii ve výboru zasedli Bechyně, Habrman, Hampl, Krejčí, Meissner, Němec, Soukup, Stivín, Tusar a Vaněk; Soukup se zároveň stává jeho jednatelem .

³⁵⁰ Takovými byli například Alois Jirásek či Josef Svatopluk Machar, PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991, s. 13–14.

Národního výboru za sociální demokracii zde byli Ludvík Aust a Václav Stádník, blízký Zápotockého spolupracovník a přítel.³⁵¹

Další snaha o sjednocení politických sil, tentokrát na levé straně politického spektra, se uskutečnila na počátku září. 6. září vzniklá tzv. Socialistická rada měla v zásadě dva hlavní úkoly: v novém státě se měla pokoušet zasazovat o jeho pokrokový ráz, s ohledem na nedůvěru k ostatním stranám v tomto procesu, a jednak měla rada připravit sloučení sociálně demokratické a národně socialistické strany, tedy stran vůči sobě dříve nepřátelských.³⁵² Již za měsíc se měl výsledek této spolupráce silně projevit. 12. října došla Socialistická rada k usnesení, rozeslanému zvláštními oběžníky, že v pondělí 14. října se má ve spolupráci s národními socialisty uskutečnit všeobecná stávka. Oběžníky byly šířeny důvěrně, neboť „*všechny pokyny, uveřejněné v Právu lidu, propadly konfiskaci.*“³⁵³ Vlastní záminkou k pořádání stávky mělo dle Socialistické rady, resp. dle rozeslaných pokynů, být ohrazení se proti vyvážení potravin ze země, vyhlášení nezávislosti státu, v němž mělo zaznít jasné ohrazení se proti buržoazii, která by se měla vzpírat ztenčení svých dosavadních, mj. i majetkových, výsad.³⁵⁴

Na Kladně byly, s ohledem na to, že se jednalo o výbušnou oblast, posíleny bezpečností složky, a to jak četnictvo, tak vojenský dozor v podnicích. Samotná sociální demokracie se na demonstraci připravovala na tajné schůzi v noci 13. října, na kterou se osobně dostavil František Soukup, který přednesl usnesení Socialistické rady, zároveň s tím se měl vyslovit, že přišel rozhodující dějinný okamžik.³⁵⁵ Právě manifestace 14. října byla pro Zápotockého důležitým momentem, který se pokusil vykreslit ve své Rudé záři, neboť jej považoval za jednu z rozhodujících událostí vedoucích ke vzniku republiky. Na náměstí se měl sejít dav čítající 50 000 lidí, který se pak vydal k budově okresního hejtmanství, kde s hejtmanem Rozsypalem jednala deputace vedená Kindlem a Austem. Na závěr všeho byla přečtena proklamace Socialistické rady a demonstrace tak bez násilností skončila.³⁵⁶ V zásadě by se dalo tvrdit, že jediným viditelnějším výsledkem demonstrace 14. října na Kladně pro sociální demokracii bylo to, že Kladenskou Svobodu přestala redakce odevzdávat k cenzuře.³⁵⁷

³⁵¹ *Kladenská Svoboda*, 17. srpna 1918, s. 1.

³⁵² PEROUTKA. *Budování státu I*, s. 22.

³⁵³ Důvěrný oběžník Akčního výboru Socialistické rady č. 1, In: *Ohlasy VŘSR*, s. 80.

³⁵⁴ Tajný oběžník č. 2, In: *Ohlasy VŘSR*, s. 81–82.

³⁵⁵ ZÁPOTOCKÝ, Rudá záře nad Kladnem, s. 46.

³⁵⁶ PĚNIČKA. *Kladensko v revolučních letech*, s. 35–36, srov. se ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 52–54.

³⁵⁷ PĚNIČKA. *Kladensko v revolučních...*, s. 37.

Kladenský 28. říjen proběhl pak v podobném duchu. Svoboda, která se v době převzetí moci vrátila ke svému předválečnému názvu, otiskla 30. října na svých stránkách prohlášení Národního výboru a první zákon republiky.³⁵⁸ V souladu s tím, že hlavním cílem k zabezpečení stability v této době je nutnost udržet v chodu co nejméně problémové zásobování lidu, přistoupil kladenský Národní výbor k vytvoření Černé knihy, kam měli být zapisováni „pro věčné časy lichváři, dřiči lidu a všichni ti, kteří vyznávají český národ pouze ústy, ve skutečnosti však jej ničí, pracujíce tak i proti jeho osamostatnění.“³⁵⁹ Samotné převzetí moci Národním výborem na Kladně proběhlo při shromáždění davu na náměstí, ke kterému promluvili předseda NV Hajn a Ludvík Aust, kteří předčítali z balkonu radnice ono známé svolání *Lide československý!* a první zákon, načež v autech, rekvírovaných v Poldině huti, odjíždějí k ústřednímu Národnímu výboru do Prahy, aby je seznámili s převzetím moci v pro republiku vcelku strategickém regionu a vyžádali si zde další pokyny.³⁶⁰

Konec války a s ním spojený rozpad habsburské monarchie zastihl Zápotockého v zázemí, konkrétně v již zmíněném Debrecínu, kam byl evakuován po rozpadu východní fronty. Poslední dny své vojenské služby zde strávil ve vězení, neboť se dostal do sporu s jistým důstojníkem, kterého obvinil z podvodného zacházení s armádním proviantem.³⁶¹ Pro Zápotockého to tak byla poslední zkušenost bezprostředně spjatá s velkou válkou, a mohl tak po čtyřech letech strávených v c. a k. uniformě nastoupit cestu domů, cestu na Kladno.

b) „Rudé Kladno – český Kronšadt“³⁶²

Po dlouhé cestě vlakem z Maďarska vystupuje Antonín Zápotocký na pražském Nádraží Františka Josefa. Po prohlídce na nádraží, při které je mu zabaven veškerý erární majetek, zamíří nejdříve k blízkému Lidovému domu, kde se měl setkat s Antonínem Němcem a Františkem Soukupem. Ti mu měli dle jeho slov, potvrzovaných Marií Zápotockou, vyčinit, že měl na vojenské čepici připnutou rudou kokardu nebo stužku, kterou si přivezl z Maďarska.³⁶³ Z ústředí stran pak mohl zamířit rovnou domů. Po krátkém přivítání s rodinou se vydal do Dělnického domu, aby se zde pozdravil s kamarády a obeznámil se se situací.

³⁵⁸ Svoboda, 30. října 1918, s. 1–2.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 2.

³⁶⁰ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 72.

³⁶¹ Tamtéž, s. 118.

³⁶² Svoboda, 11. března 1919, s. 1. Název měl údajně použít Lenin při rozmluvě se Šmeralem někdy v roce 1919, PĚNIČKA, Alois. *Kladenské dělnictvo pod vedením s. Antonína Zápotockého v boji za socialistickou republiku*. [Česko: s.n.], 1951, s. 88.

³⁶³ Zdali je to pravda těžko říct, Marie Zápotocká zde pravděpodobně při psaní vzpomínek vycházela z Rudé záře, viz Rudá záře nad Kladnem, s. 81, srov. Můj život..., s. 28

Jeho zapojení do stranické práce je téměř okamžité. Svou prvotní činnost úspěšně směřuje na vzkříšení a budování odborových organizací, kdy je na konci listopadu odborově organizováno prakticky veškeré dělnictvo; agitační práce má kromě toho i účinek pro vzrůst počtu stranické základny: za poslední tři měsíce roku 1918 vydal krajský sekretariát na 20 000 legitimací a prodal přes 70 000 známek, čímž si II. kraj drží pozici nejpočetnější organizace strany.³⁶⁴

27. až 30. prosince 1918 se pak konečně po pěti letech uskutečnil sjezd sociálně demokratické strany, první v československém státě. Na tomto sjezdu pak navrátil se Zápotocký, delegát II. kraje, vystoupil coby kritik poměrů, které ve straně panují. Již v úvodu zkritizoval zprávu tajemníka strany, která by dle něj byla „*pěkným článkem do novin, nebo pěknou řečí na agitační schůzi, ale ne na sjezd před důvěrníky*“.³⁶⁵ Jádro celé kritiky ovšem spočívalo jinde. Zápotockému vadilo, že si výkonný výbor uzurpoval pravomoci, které mu nenáležely bez schválení sjezdem. Totiž při vzniku nových orgánů moci v roce 1918 do nich strana musela delegovat své zástupce (Národní shromáždění a vláda), přičemž nebyl čas svolávat sjezd, či se dotazovat všech krajů, zda s nominacemi souhlasí. To Zápotocký nevytýkal, vadil mu fakt, že to organizacím nebylo ani oznámeno. Nutno podotknout, že dle reakcí dalších delegátů nebyl jediný, komu se toto nezamlouvalo.³⁶⁶

Tím hlavním bodem, se kterým však na sjezdu vystoupil, se dotkl tématu sloučení socialistických stran, které, jak jsem ukázal, kritizoval již mnohem dříve. Nyní se ale mohl vymežit oficiálně, z pozice své funkce, což v případě nejsilnější krajské organizace strany jistě nepadá na lehkou váhu. Klíčová slova, která jsou více než dobrým dokladem Zápotockého smýšlení na konci velice vypjatého a turbulentního roku 1918, lze nalézt právě v tomto vystoupení: „*Ale hlavní věci, o kterou se dnes jedná, je: vidíme, že ze zásadového hlediska srážejí se dnes dva proudy. Je to proud sociálně reformistický a proud sociálně revoluční. (...) Mně se zdá, že ten návrh na sloučení přichází pozdě. Dnes není to již myšlenka sjednocení, která ovládá dělníky, ale je to myšlenka jiná, která dělníky ovládá, a před kterou myšlenka sjednocení ustupuje do pozadí. Do popředí vystupuje myšlenka revoluce. (Potlesk.)*

³⁶⁴ Svoboda, 4. ledna 1919, s. 1

³⁶⁵ Protokol XII. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické konaného ve dnech 27., 28., 29. a 30. prosince 1918 v Repres. domě v Praze. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, [1919], s. 19.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 20 „(Živý souhlas a potlesk)“.

*Myšlenka revoluce proletariátu, kterou zanášejí k nám ruští soudruzi bolševici (hluk) a která zachvacuje náš proletariát. (Hluk.)*³⁶⁷

Co tedy na konci roku 1918 vyplývá o Zápotockého osobě? V první řadě se dá s určitostí říct, že se z fronty vrátil pod vlivem ruských událostí poněkud zradikalizován, resp. se sympatiemi k bolševickému převratu, jak to ostatně dokládá toto vystoupení, či dopis z 15. prosince 1917. Tedy hlavním a ústředním motivem by dle něj nemělo být slučování s národními socialisty či sociální zákonodárství, které by bylo nutno uskutečňovat ve spolupráci s ostatními stranami. Mohu tvrdit, že Zápotocký spatřoval cíl ve vybudování socialistického státu, s prvotním tématem socializace, či chcete-li postátnění, dolů a průmyslu, čehož se mělo docílit přímou akcí dělnictva, coby hrozbou, pokud tyto kroky neučiní samotné vládní kruhy, resp. majitelé závodů. Pro tuto svou domněnku hledám oporu v Zápotockého vyjádření se na veřejné schůzi na Kladně 5. ledna: „*Zdůraznil (Zápotocký, pozn.), že rozhodnutí o tom, zda budou se poměry u nás brát cestou klidného vývoje, nebo bude-li sáhnuto k prostředkům radikálnějším, nemá v ruce proletariát, nýbrž buržoasie. Na ni jest, aby slevovala ze svých výsad a privilegií a přispěla tím ke klidnému řešení těžkých hospodářských a sociálních otázek.*“³⁶⁸

Ve zprávě se dá vyzorovat jedna důležitá věc: „*Soudruh Zápotocký, vyžádav si slovo, objasnil stanovisko naše (podtrhl MJ, pozn.) k otázce bolševismu.*“³⁶⁹ Spatřoval bych zde vystavění roviny Zápotocký = II. kraj strany = Kladenské dělnictvo. Ostatně dá se říct, že vyjma Aloise Muny, který na Kladno přibude, není výraznějšího protagonisty revolučního proudu v regionu, navíc již v kontextu doby, a ne až v pozdějším, téměř mytický vystavěném pohledu na působení Zápotockého v regionu. Zápotocký své postoje a smýšlení potvrdí již na začátku roku 1919, ostatně dostává se díky nim do policejních zpráv, kdy je označován coby horlivý stoupenec bolševického hnutí na Kladně, přičemž má být pozorována jeho další činnost.³⁷⁰

I přes to všechno Zápotocký svou činností nikdy nepřekročí pomyslný Rubikon v podobě nedodržování stranické linie, tedy věc, které se nedopustil ani před válkou. Delší oklikou bych se tedy zde vrátil k jeho sjezdovému vystoupení: „*Kladno dosud bylo a bylo vždycky nejdisciplinovanějším místem ve straně, které se všem usnesením sjezdu podrobilo a Kladno*

³⁶⁷ Tamtéž, s. 171.

³⁶⁸ *Svoboda*, 8. ledna 1919, s. 2.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Důvěrná zpráva Okresního hejtmánství v Kladně Četnickému staničnímu velitelství, čís. 37. pres. z 18. ledna 1919. Za dalšího stoupence je zde mj. označován Václav Stádník s dětmi.

*ještě nikdy nenasadilo revolver straně na prsa.*³⁷¹ V závěru sjezdu strany je odhlasována rezoluce, jejíž části souzní s názory Zápotockého, jako např. výzva měšťanským stranám ke spolupráci v rámci řešení sociálních a hospodářských otázek, zestátnění (zespolečenštění, jak je uvedeno v protokolu) výrobních prostředků a socializace výroby, včetně vyvlastnění velkostatků. V případě nespolupráce a neochoty tzv. měšťanských stran v těchto otázkách rezoluce jasně uvádí, že pro tento případ by byl svolán mimořádný sjezd.³⁷² Z tohoto a dalších projevů zanesených ve sjezdovém protokolu se tak dá soudit, že delegáti zastávající radikální, resp. revoluční postup, zde byli v menšině.

Základní rozpor ve straně pak Zápotocký vcelku dobře vykreslil v *Rudé záři nad Kladnem*, konkrétně v kapitolách *Vojna povolila – Vojáci se vracejí* a *Starý Vaněk má svoje názory o revoluční politice strany*. Skrze románové aktéry příběhu zde staví dva protichůdné názorové proudy: umírněný proud, stojící v pevné linii strany, prosazující umírněný postup postupné socializace a reformy zde zastupuje postava soudruha Dubce, který tak má znázorňovat archetyp reformistického kádru. Předlohou postavy Dubce byl jistý Drnec, tudíž literární postava nebyla jen symbolickým reprezentantem.³⁷³ Na druhé straně pak Zápotocký vystavěl radikální proud okolo Honzy Vaňka, starého horníka, který naopak podporuje bolševickou revoluci a radikální postup. Celá diferenciace je pak vystupňována tím, že Dubec (Drnec) se prakticky s nikým z kladenské organizace neshodne, zatímco Vaněk je populární, navíc blízký přítel Zápotockého, který ho pravidelně navštěvuje. U postavy Vaňka pak mohou prohlásit, že měl dozajista reálnou předlohu, pravděpodobně Václava Stádníka. Ač by se tyto kapitoly daly brát jako poměrně dobrý podklad pro vykreslení Zápotockého smýšlení v této době, je třeba přihlídnout k několika aspektům, které toto použití znesnadňují, ba znemožňují. Tím hlavním je bezprostřednost. Je třeba vzít v potaz, že mezi událostmi v něm popsaném a vznikem románu leží více než třicet let. Zápotocký situaci vykresloval s odstupem a hlavně se znalostí pozdějších událostí, tudíž tím mohl být ovlivněn, např. v případě hodnocení 14. října jako rozhodujícího, ale hlavně promarněného momentu.

S novým rokem se do popředí dostává otázka postoje ke komunistickým navrátilcům z Ruska. Po říjnových událostech roku 1917 se české sociálně demokratické organizace v Rusku z větší části sjednotily v Česko-slovenskou komunistickou stranu na Rusi, která dění v Čechách kritizuje za pasivitu, stejně tak jako Šmeralův proud ve straně, byť je oceňován jeho příznivý

³⁷¹ *Protokol XII. sjezdu...*, s. 172.

³⁷² Tamtéž, s. 209–210; Sjezd se krom toho vyslovil pro sloučení s národními socialisty a brněnskými centralisty, viz s. 173.

³⁷³ ZÁPOTOCKÁ, *Můj život...*, s. 29

postoj k bolševikům³⁷⁴ Co je však pro tuto práci mnohem důležitější, je aktivita vedoucí k přesunu ideologicky nejvyspělejších jedinců zpět do Čech, přičemž byli pro tento účel zařazováni do zajateckých transportů, jejichž cílem nemá být nic jiného, než založit zde komunistickou stranu po sovětském vzoru.³⁷⁵ Jedním z prvních, kteří se takto vydají na cestu, je i dosavadní předseda komunistické strany na Rusi a pro další vývoj důležitá postava, Alois Muna.

Muna měl s politickou činností zkušenost již z předválečných dob. Členem sociální demokracie byl do roku 1903 a od roku 1911 působil coby odborový tajemník v Prostějově, odkud byl mobilizován.³⁷⁶ S Munou si po jeho návratu nevěděli rady sami sociální demokraté, ostatně protokol XII. sjezdu strany je toho jen dokladem: probírala se zde obecná otázka, jak se postavit právě k z Ruska se vracejícím členům strany, neboť velká část z nich se tam měla podílet na komunistických aktivitách. Nakonec bylo oznámeno usnesení výkonného výboru, že stanovisko se zaujme teprve poté, co budou vyslyšeni jak příslušníci strany z řad legionářů, tak od komunistů, přičemž se do té doby doporučuje, aby Muna opustil republiku.³⁷⁷ Toho se však ještě před sjezdem ujala komunistů se zastávající kladenská krajská organizace. Muna se strategicky usadil na Kladně, neboť sám věděl, že se jedná o radikální region, z něhož se dá vyvíjet poměrně velký nátlak, díky tomuto tahu a tomu, že byl skutečně kladenskými přijat, se výkonný výbor neodvážil zasáhnout proti němu, neboť Muna byl mezitím zaměstnán v krajském sekretariátu a využíván často coby řečník. Jedinou cestou, kterou se rozhodlo vedení s Munou jaksí zápasit, bylo, že na schůze, na nichž měl řečnit, vysílalo vedení vlastní řečníky, aby s Munou soutěžili o přízeň posluchačů.³⁷⁸

Muna, v této době již pravděpodobně bydlel u Zápotockého, byl pozván, aby na schůzi konané 25. prosince, vystoupil se svými názory a sdělil je tak užšímu okruhu stranických funkcionářů, kteří mu zde měli nabídnout místo zaměstnance v krajském aparátu strany.³⁷⁹ Ihned na Nový rok, 1. ledna 1919, se schůze opět sešla a za účasti 150 delegátů z 19 organizací strany a odborových organizací v kraji, mj. Antonína Zápotockého, která se Muna,

³⁷⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *První pokusy o založení komunistické strany v Čechách*. Praha: Academia, 1966. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd; Ročník 76, Sešit 10, s. 19–20

³⁷⁵ Tamtéž, s. 22

³⁷⁶ <http://old.ustrcr.cz/cs/alois-muna>, Tomeš zde mylně uvádí, že Muna byl před válkou funkcionář strany na Kladensku, srov. s První pokus, s. 22

³⁷⁷ Protokol XII. Sjezdu, s. 93. Sjezdu toto oznamoval s jistou mírou rozhořčení Václav Šturc, část přítomných delegátů reagovala nesouhlasně, ozývaly se „bouřlivé výkřiky odporu“; Modráček měl navrhnout, aby byl Muna vydán policii

³⁷⁸ Peroutka, s. 362

³⁷⁹ První pokusy, s. 24

ač není ve zprávě přímo jmenován, zastala s poukazem na to, že zastávají svobodu smýšlení a projevu, v důsledku čehož bylo odhlasováno, aby se co nejdříve uskutečnila veřejná schůze, „na níž o revolučním hnutí soudružského proletariátu bylo by referováno soudruhy na hnutí tom zúčastněnými.“³⁸⁰

Na další schůzi, konanou 9. ledna, dorazila deputace legionářů, jejichž mluvčím byl jistý praporčík Špaček, a s nimi i předseda NV Hajn. Špaček zde podal zprávu o legiích a událostech v Rusku optikou legionáře, přičemž do diskuse s ním se zapojil i Zápotocký, resp. sdělil stanovisko kladenského dělnictva k navracejícím se komunistům. Karel Kindl se měl na této schůzi postavit proti tomuto návrhu, resp. chtěl původně schůzi odložit, aby se mohl dát prostor oběma názorovým proudům, o což ho žádala deputace legionářů, která ho před schůzí navštívila.³⁸¹ Usnesení došlo naplnění již 12. ledna. Muna v Dělnickém domě podal za velkého zájmu obsáhlý referát s názvem Ruská revoluce a československé hnutí na Rusi, kde vylíčil tamní dění svou, tedy bolševickou optikou, ohradil se proti československé buržoazii a tvrzením, že má na svědomí několik poprav v Rusku, ba naopak z tohoto obvinil legionáře.³⁸² Na schůzi kromě něj promluvila též Alice Masaryková, která za svou řeč oceňující práci kladenských dělníků a vyzývající k práci pro ženy, sklídila bouřlivý potlesk. Zajímavým se jeví poslední vystoupení, kdy promluvil František Soukup, neboť vyznění jeho řeči, kdy se mimochodem vůbec nedotkl ruských událostí, je v zásadě takové, že hospodářský neklid a krizi zavinila sama buržoazie, tudíž by jej měla ona napravit a až poté se může pomýšlet na socializaci. Kromě toho říká: „*Chceme konané dílo bez boje, bez vraždy, bez občanské války. Ne aby to došlo tak daleko jako v Berlíně, kde proletář vraždí proletáře. Nechceme zbavit buržoazii zodpovědnosti. Všude kolem jest hospodářský rozvrat. Kdyby naše hornictvo 14 dní nepracovalo, byla by nynější naše republika vrácena a vláda přešla by do jejich rukou.*“³⁸³

Domnívám se, že na této řeči jde krásně demonstrovat základní problém rozporu ve straně. Část strany, zejména jejího současného vedení, se staví na linii státotvornou, tudíž je nejdříve potřeba zajistit životaschopnost republiky, zatímco Zápotocký stál na straně revoluční linie jdoucí po ruském vzoru. Zápotocký se kromě toho díky vlivu Muna radikalizoval ještě víc, neboť díky němu získal kontakty na komunisty v Rusku a jimi dodávanou česky psanou

³⁸⁰ Svoboda, 4. ledna 1919, s. 3

³⁸¹ ZÁPOTOCKÝ, Rudá záře, s. 133–138, srov. Svoboda, 15. ledna 1919, s. 1. V *Rudé záři* Zápotocký nesprávně tituluje legionáře coby majora.

³⁸² Munova přednáška byla vydána coby brožura v nákladu Svobody. MUNA, Alois. *Ruská revoluce a československé hnutí na Rusi: řeč soudruha A. Muna, pronesená na schůzi v Dělnickém domě v Kladně 12. ledna 1919*. 3. vyd. Kladno: Svoboda, 1919. 53 s.; kromě toho vycházela na pokračování na stránkách Svobody mezi 15. lednem a 1. únorem.

³⁸³ Svoboda, 15. ledna 1919, s. 3.

marxistickou literaturu a stati ruských bolševiků.³⁸⁴ Strana se tedy musela rozhodnout, zdali jít cestou radikální, vedoucí k revolučnímu řešení sociálních a ekonomických problémů doby (vyvlastnění podniků, zásobovací problémy atd.), či se stát klíčovým státotvorným prvkem sloužícím v zájmu zajištění stability mladého státu, jeho politického a hospodářského systému, přitom s případným vyvlastňováním a socializací se může započít právě až po zajištění stability, jinak hrozí zvrácení dosavadního systému.

Na propojení Muny a Zápotockého upozorňují i bezpečnostní složky. Vzhledem k situaci na Kladně navrhuje okresní hejtmanství pražskému prezidiu, aby na Kladno byl umístěn větší počet vojska, neboť současný počet je nedostatečný; navíc současní vojáci uzavírají sňatky s dcerami dělníků a začínají se s nimi takto paktovat. Hlášení upozorňuje, že „*Munovi jde velice na ruku tajemník (...) takto bolševik Zápotocký, jehož ministerstvo výživy jmenovalo inspektorem hospodářských rad...*“³⁸⁵ Na stejných pozicích jako Zápotocký stála i většina členstva II. kraje strany. Jako doklad může posloužit např. článek uveřejněný počátkem března ve Svobodě, mající příznačný titul *Nebezpečí reformismu zažehnáno?* Článek uvádí: „*S velkými obavami přihlíželi k vývoji poměrů a názorů v naší straně soudruzi, kteří vidí v socialismu hnutí revoluční a pokládali by za zradu socialismu, kdyby naše strana měla nastoupiti cestu nějakého reformářského, drobečkového socialismu v době, kdy celý proletářský svět chystá k přestavbě společnost v duchu idejí komunistických.*“³⁸⁶ Ukázka s článku odmítajícího dále sloučení s národními socialisty myslím nepotřebuje další komentář. Prohlubující se zásobovací krise a s ní spojená lichva a keřaseni jen podporující radikalizaci kladenských.

21. února vydal výkonný výbor II. kraje prohlášení, kterým vyslovil svůj nesouhlas s postojem k navrátilcům z Ruska (navrátilcům se pozastavilo členství, ačkoliv před válkou již členy strany byli), když se odvolávají na svobodu projevu, ale zvláště na zamezení možnosti vytvořit další socialistickou stranu. Kromě toho se prohlášení vymezuje proti pořád možnému sloučení s národními socialisty, které de facto považuje za mnohem méně spolehlivé než právě komunisty z Ruska.³⁸⁷ Důležitým aspektem je zde hlavně důraz na zachování jednoty, tedy snaha neštěpit dále stranu, ale snažit se ji sjednotit pod jedním proudem. Tento trend bude možné pozorovat až do konce roku 1920, i když dojde

³⁸⁴ ŠUMBEROVÁ, Antonín Zápotocký, s. 22.

³⁸⁵ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, presidiální hlášení OH Kladno ze dne 3. února 1919; hlášení dále zmiňuje, že se obecně povídá a zmiňoval to i Hajn, že v Dělnickém domě jsou ukryty dva kulometry

³⁸⁶ *Svoboda*, 6. března 1919, s. 2.

³⁸⁷ *Svoboda*, 25. ledna 1919, s. 3

k vystoupení marxistické levice; ta se bude stále hlásit coby integrální součást strany. Podpora ruské revoluce a s ní spojená radikalita se dá pozorovat v následujících měsících na stránkách Svobody, která otiskuje na pokračování statě Lenina, Trockého a dalších předních bolševických vůdců.³⁸⁸

Od jara 1919 je pak jméno Antonína Zápotockého k nalezení ve spoustě policejního materiálu, kdy je uváděn jako řečník či organizátor různých shromáždění a táborů lidu. V hlášeních se pak u něj už obvykle (a u sociálně demokratické organizace v regionu) objevuje označení komunistický či komunistického směru.³⁸⁹ Ten si však nadále upevňuje svoji pozici oblíbeného dělnického vůdce v oblasti. 9. a 10. března se v Rakovníku uskutečnila V. konference II. krajské organizace sociální demokracie, které se zúčastnilo na 300 delegátů, což je číslo, které se prakticky vyrovnává počtu delegátů na sjezdu strany. Konference, které předsedal Ludvík Aust, vyzněla silným protiagrárnickým tónem, kdy je Kindlem označován současný stav jako Švehlův režim, který znásilňuje svobodu slova a tisku.³⁹⁰

Protiagrární osten obecně v této době v souvislosti s blížícími se obecními volbami zesiluje, neboť se jedná o hlavního konkurenta sociální demokracie. Zápotocký na konferenci přednesl právě referát týkající se blížících se voleb, přičemž následná diskuse k referátu a jím navržené a posléze schválené rezoluci, že strana má postavit kandidátku všude tam, kde má místní organizaci, trvala více než tři hodiny.³⁹¹ Na závěr konference byl zároveň znovuzvolen do funkce krajského tajemníka a ještě mu přibyla další čelná funkce: stal se krajským místodůvěrníkem, přičemž místo důvěrníka kraje obsadil Karel Kindl.³⁹² Konference odhlasovala s velkou Zápotockého podporou rezoluci, která jen potvrdila postoj kladenských delegátů z XII. sjezdu strany. Rezoluce vítá „*soudruhy komunisty, vracející se k nám z Ruska, očekávající od nich, že i v rámci naší stany vyvinou intenzivní činnost agitační k probuzení třídního vědomí dělnictva.*“³⁹³ V závěru rezoluce se praví, že podkladem pro uspořádání hospodářských otázek má být okamžité vyvlastnění půdy, dolů, hutních a dalších

³⁸⁸ Např. *Svoboda* 13. února 1919, s 2, zde stať Třídní společnost a stát od Lenina, dále pak *Svoboda*, 27. února 1919, s. 2, na pokračování článku Trockého *Hybné síly ruské revoluce*, dále se objevuje např. Bucharin atd. Dle mého soudu se jedná o otištěné překlady dodávané právě Zápotockému z Ruska skrze Munu.

³⁸⁹ Např. NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, *Relace o táboru lidu svolaném organizací soc. dem. (směru komunistického)*.

³⁹⁰ *Svoboda*, 11. března 1919, s. 1–2

³⁹¹ *Svoboda*, 18. března 1919, s. 1

³⁹² Tamtéž, s. 2

³⁹³ *Svoboda*, 15. března 1919, s. 1

průmyslových podniků, k čemuž vyzývá poslanecký klub sociální demokracie. Konference v Rakovníku tak jen dále upevnila směr, kterým se II. kraj se Zápotockým takřka v čele vydal.

Výše vzpomínané volby však nebyly jedinou velkou organizační činností, do které se zjara 1919 měl Zápotocký zapojit. Na jaře se na Kladensku rozpoutala diskuse o dělnických radách, resp. možnosti jejich založení. Nebylo to poprvé, kdy se o tomto revolučním orgánu moci v oblasti hovořilo. Již v listopadu 1918 o nich na táboru lidu promluvil jeden z řečníků, přičemž pomyslně na něj v lednu navázal ve svém projevu Alois Muna, a konečně se o nich hovořilo na táboru lidu 7. března, kdy řečníci vyzývali k založení rad „*kteřé by v každém případě hájily zájmy dělnictva a po případě vzaly vládu do svých rukou.*“³⁹⁴ 27. března otiskla Svoboda na titulní stránce rozsáhlý článek s názvem *Dělnické rady*, otevírajícím otázku dělnických rad a jejich možností v republice. Upozorňuje na fakt, že vedení strany se k otázce dělnických rad staví negativně.³⁹⁵ Původně se plánovalo zřídit dělnické rady na Kladensku již počátkem dubna, ovšem tento plán musel být odložen. Pro volby do rad, kterým vedení strany na Kladensku udělilo výjimku, byl sestaven dvanáctičlenný výbor, který měl tyto volby organizačně zajistit, přičemž Zápotocký se stal jeho členem.³⁹⁶

Výjimka pro Kladno spolu se stanoviskem strany se objevily v květnu: „*Zastupitelstvo strany sociálně-demokratické nedoporučilo v posledním usnesení zakládání dělnických rad, a odkázalo dělnictvo na rozvětvené, pevné a silné odborové organizace. Poněvadž však na Kladensku přípravy k volbám do dělnických rad pokročily, přistoupilo zastupitelstvo strany, vyslechnuvší zprávu o jich účelu, jich zvolení.*“³⁹⁷ Snaha o propagaci rad je zjevná ze stránek Svobody, ostatně 10. dubna je celá jedna strana věnována popisu jejich organizace a fungování, zahrnující i organizaci rad na venkově a v armádě.³⁹⁸ 18. dubna se pak koná klíčová schůze závodních důvěrníků, na kterém Zápotocký podává zprávu u fungování výboru a zároveň mluví o potřebnosti těchto rad. Stejně pozitivně se o nich vyjádřil přítomný Ludvík Aust.³⁹⁹ Na závěr jednání, kterému byli přítomni i zástupci národních socialistů, navrhl Zápotocký rezoluci, na jejímž základě budou vypsány volby do dělnických rad na Kladensku, obsahující rovněž obsáhla pravidla stanovující věk voličů apod. či výzvu

³⁹⁴ KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 95.

³⁹⁵ *Svoboda*, 27. března 1919, s. 1.

³⁹⁶ KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 95.

³⁹⁷ *Svoboda*, 3. května 1919, s. 2.

³⁹⁸ *Svoboda*, 10. dubna 1919, s. 2.

³⁹⁹ Aust se však měl vyjádřit v tom smyslu „*není-li v dělnických radách nic bolševického, je i pro ně*“. KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 96.

k propagaci samotné podstaty rad členy sociální demokracie, a která byla takto přijata hlasy všech zúčastněných.⁴⁰⁰

Na 8. května byl svolán tábor lidu, na kterém o nadcházejících volbách do dělnických rad promluvil Zápotocký. Ve svém projevu je líčil jako instituce pokojného rázu, které mají kontrolovat vládu a Národní shromáždění v tom ohledu, zdali se ubírají správným směrem (optikou Zápotockého, tedy jde zejména o hospodářské a sociální zákonodárství). Ohradil se proti tomu, že by rady ohrožovaly vývoj republiky a na závěr vyhlásil válku kapitalismu, který dobojují ve svobodné socialistické republice.⁴⁰¹ Zápotocký tak spatřuje v dělnických radách nástroj, jakým by se dal nátlakovou cestou ovlivňovat vývoj státu, přičemž doufá, že se hnutí rad rozšíří i mimo oblast Kladenska. Vše má tak dle mého soudu podle jeho vidění směřovat k ovládnutí strany revolučním proudem, která se pak má stát tím jediným nástrojem, ve spojení s dělnictvem skrze dělnické rady, k dosažení proklamovaného cíle, tj. vybudování socialistické republiky, ať už si pod tímto pojmem představoval v této době cokoliv. Volby byly zahájeny další den a ukončeny byly po týdnu, kdy se jich zúčastnilo za celou dobu konání 10 736 dělníků, přičemž pro předloženou kandidátku jich hlasovalo 10 334.⁴⁰²

Podnik	Osazenstvo	Volilo (%)	Pro kandidátku (%)	Proti kandidátce (%)
Poldina hut'	3 600	1 870 (52 %)	1 870 (52 %)	- (-)
Železářny PŽS	5 000	3 202 (64 %)	2 800 (56 %)	402 (8 %)
Doly PŽS	6 400	3 505 (54,7 %)	3 505 (54,7 %)	- (-)
Kladenské kamenouhelné těžářstvo	2 600	2 159 (83 %)	2 159 (83 %)	- (-)
Celkem	17 600	10 736 (61 %)	10 334 (58,8 %)	402 (2,2 %)

Nyní zbývalo již jen, aby delegáti zvolení dělníky zvolili výkonný výbor rady, což bylo

⁴⁰⁰ Svoboda, 24. dubna 1919, s. 3

⁴⁰¹ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Policejní zpráva o táboru lidu na Kladně dne 8. května 1919.

⁴⁰² KÁRNÍK. Za československou republiku rad, s. 100, tabulka tamtéž, sestavena Kárníkem dle údajů ze Svobody, voleb se účastnila asi polovina dělnictva v oblasti.

učiněno na schůzi 19. května, kdy byl výbor v počtu dvaceti členů ustaven.⁴⁰³ Do místní a i do ústřední dělnické rady byl zvolen i Antonín Zápotocký.⁴⁰⁴

Děním, které na Kladensku díky přítomnosti silné skupiny levicově orientovaných vrstev, velmi rezonovalo, bylo ustavení Maďarské republiky rad a její následné expanze, resp. bojem proti ní, do kterého se zapojil i československý stát. Místní sociální demokracie zaujímala ke vzniku tzv. Maďarské republiky rad postoj více než pozitivní. V některých ohledech až přejímala aktéry revolučního Ruska a používala je jako přirovnání, např. když hovoří o „českých černosotněncích.“⁴⁰⁵ Vůbec nepřekvapí, že prostřednictvím Svobody je odsouzena československá intervence proti rozpínajícím se maďarským bolševikům. Kritizována je však i vlastní strana, která se měla rozhodnout k přímé podpoře revoluce: „*Máme obavu, že také československá sociální demokracie a české dělnictvo nevykonalo svou povinnost, když vražděna jest proletářská revoluce v Uhrách. Představenstvo naší strany učinilo pouhý platonický projev.*“⁴⁰⁶

Agitace za republiku rad se ujímá osobně i sám Zápotocký. Ten na podporu Maďarska pronesl několik veřejných projevů na schůzích. Tato silná podpora však neunikla pozornosti bezpečnostních složek. V noci 16. června byl i přes odpor zatčen ve svém bytě společně s Aloisem Munou a převezen takto do Prahy. V Praze jim na policejním ředitelství bylo sděleno, že existuje podezření, že Muna dostává peníze z Budapešti. Na Kladně se po zatčení sešla téměř ihned velká schůze v Dělnickém domě, spojená s táborem lidu, na které bylo dělnictvu oznámeno, aby neopouštělo práci a nastoupilo do ní zpět, zatímco se deputace kladenských, v níž byl členem i Karel Kindl, vypravila jako deputace na ministerstvo vnitra, aby intervenovala za propuštění zadržených.⁴⁰⁷ Zápotocký byl ještě téhož dne propuštěn a vrátil se Kladno, nicméně Muna i nadále zůstal ve vazbě, což se stane v následujících měsících velice oblíbeným tématem pro redakci Svobody. Zápotocký se vrátil na Kladno autem kolem šesté večer za vítání shromážděných, kteří vykřikovali „*at' žije náš osvoboditel.*“⁴⁰⁸ Po jeho příjezdu byl organizován improvizovaný tábor lidu, na kterém propuštěný promluvil o zatčení, kde se vyslovil proti legionářům, vyslovil podporu Maďarské

⁴⁰³ Tamtéž, s. 101.

⁴⁰⁴ NA Praha, fond AZ, kart. 1, a. j. 7, legitimace AZ dělnických rad.

⁴⁰⁵ Svoboda, 24. dubna 1919, s. 1

⁴⁰⁶ Svoboda, 15. května 1919, s. 1

⁴⁰⁷ Rovnost, 17. 6. 1919, s. 1.

⁴⁰⁸ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Zpráva Posádkového velitelství na Kladně podaná Okresnímu hejtmanství ze dne 17. června 1919, s. 1.

republice rad a Munovi. Posádkové velitelství si pak na jeho propuštění dokonce stěžovalo skrze hejtmána Rozsypala na ministerstvu vnitra.⁴⁰⁹

Zatčení Zápotockého a Muny se odehrálo v den obecních voleb, vůbec prvních voleb konaných od vzniku státu. Co se samotných voleb týče, tak ty prošly v nové republice legislativní úpravou, která určila novou podobu jejich volebního systému. Pokud v Rakousku existoval jakýsi kuriální systém, v republice byl nahrazen za pomoci zákona č. 75/1919 sb., který přiznával volební právo všem občanům republiky, kteří dovršili věk 21 let, a to i bez rozdílu pohlaví, pokud zároveň v dotyčné obci pobývají alespoň tři měsíce.⁴¹⁰ Díky tomuto systému se tak sociálním demokratům naskytla příležitost konečně ovládnout kladenskou radnici. Agitace probíhala velice intenzivně, Zápotocký sám je uváděn na bezpočtu schůzi coby referent hovořící o významu voleb a jejich důležitosti pro budoucí vývoj.

Volby nedopadly překvapivě: sociální demokraté zvítězili na Kladně a v množství obcí v oblasti. Počtem hlasů pak na Kladně sociální demokracie obdržela 5451 hlas, druzí národní demokraté 1547 hlasů, následováni třetími národními socialisty se 1497 hlasy, živnostenská strana 784 hlasy, lidovci 497 a konečně německá strana 331 hlas.⁴¹¹ Tomu odpovídalo i složení zastupitelstva, kde usedlo 20 sociálních demokratů, po pěti národních demokratech a národních socialistech, 3 živnostníci, 2 lidovci a konečně jeden zástupce Němců. V okrese strana rovněž uspěla a byl zde zaznamenán propad agrárníků. Z 12. místa kandidátky byl zvolen i Antonín Zápotocký, který tak mohl navázat na činnost v zastupitelstvu, již přerušila světová válka.⁴¹² V tomto složení radnice pak nic nechybělo k tomu, aby byl starostou města zvolen zástupce sociální demokracie, Karel Kindl, zvolený z desátého místa.⁴¹³

Volby ovšem měly sehrát ještě jednu zásadní roli ve vývoji státu. Na základě jejich výsledků se mělo určit nové rozvrstvení sil ve vládě. Jelikož se absolutní vítězkou voleb stala (česká) sociální demokracie, která v Českých zemích získala na 854 607, připadlo křeslo ministerského předsedy v nově utvořeném svazku české sociální demokracie, národních socialistů a agrárníkům, známém jako rudo-zelená koalice, právě jim. Karla Kramáře tak ve funkci nahradil Vlastimil Tusar, moravský sociální demokrat, který již měl za sebou bohatou

⁴⁰⁹ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Protest posádkového velitelství na Kladně proti propuštění zatčeného AZ z 21. června 1919, s. 1.

⁴¹⁰ Zákon ze dne 31. ledna 1919 (čís. 75), in: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1919, částka XVI., s. 77.

⁴¹¹ *Svoboda*, Zvláštní vydání z 16. června 1919, s. 1

⁴¹² *Svoboda*, Zvláštní vydání před volbami, nedatováno, červen 1919.

⁴¹³ Kindl pak funkci starosty zastával téměř 18 let, až do roku 1937. Od roku 1918 byl zároveň členem výkonného výboru strany, TOMEŠ, s. 103.

zkušenost z Říšské rady, přičemž ho do vlády doprovodili Lev Winter, Gustav Habrman a Antonín Hampl.⁴¹⁴

Velkým úkolem, který se naskytl nové vládnoucí garnituře, bylo vyřešení zásobovacích problémů. Již od počátku roku se lze setkat s bezpočtem zpráv a hlášení o různých drobných, či větších demonstracích a stávkách způsobených právě tímto jevem. Levicově orientovaní sociální demokraté přinášeli ideu jednoduchého řešení spočívajícího ve vyvlastnění velkostatků, parcelaci půdy až po znárodnění podnikání. Novým kontrolovaným přerozdělováním pak mělo být zabráněno keřasení, lichvě a rozmachu černého trhu. Příčiny problému však byly daleko hlubší, napomáhaly tomu např. dopravní obtíže, kdy není dostatek vagonů pro přepravu potravin, či jsou poškozené tratě ze zahraničí, tudíž není tak snadný dovoz.⁴¹⁵ Všeobecný nedostatek byl kromě toho zesílen vysokými cenami a rostoucí nezaměstnaností, V lednu 1919 činil počet nezaměstnaných 228 000 osob, v březnu pak 256 000 přičemž pod 200 000 neklesl ani v následujících měsících.⁴¹⁶

Na konci května nespokojenost vyvrcholila. Po pražských spontánních demonstracích z 22. května, došlo k těmto projevům nespokojenosti i na Kladně. Zdejší demonstrace se mělo zúčastnit na 4000 lidí, kteří s sebou při pochodu městem nesli několik šibenic. Šibenice byly ponechány před obchody s tím, že se nesmí sejmout bez povolení dělnictva.⁴¹⁷ Kromě toho byla jedna z těchto šibenic postavena přímo před radnici a bylo pod ní postupně přivedeno 14 známých keřasů, kteří právě pod šibenicí museli složit slib, že už se nikdy nedopustí lichvy a nebudou keřasit. Pokud někdo odmítal, spustil se k němu ze šibenice provaz. Tento popravčí nástroj byl pak na náměstí zanechán a svěřen do péče městské rady, dobová zpráva dokonce uvádí, že „*je zasazena místo lípy svobody*“.⁴¹⁸

Po tomto poněkud extrémním vystoupení promluvili ke shromážděným zástupci dělnictva včetně Zápotockého. Ten nejprve měl zabránit tomu, aby byli keřasi vydáni napospas davu, ostatně i sama zpráva soudí, že „*se Zápotocký těší veliké přízni*“.⁴¹⁹ Jeho následná promluva pak měla vyznít jako ultimátum vládě, že pokud se situace nezmění, budou kladenští jednat rezolutněji než dnes, kdy se spokojí jen s výstrahou. Prakticky řekl, že pokud se má vyřešit současný stav, je třeba odstranit jeho příčinu, a tou je kapitalistický systém. Nicméně i tato

⁴¹⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000, s. 72–73.

⁴¹⁵ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. II., 1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991, s. 597.

⁴¹⁶ KÁRNÍK, České země I, s. 50.

⁴¹⁷ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Situační zpráva ministerstva obrany ze dne 27. května 1919, s. 1.

⁴¹⁸ *Právo lidu*, 24. května 1919, s. 1.

⁴¹⁹ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Situační hlášení z 27 května, s. 1.

výstraha stačila, aby okresní hejtman Rozsypal poslal Zápotockému vzkaz s klíči od skladů s tím, že vedení okresní aprovizace tímto předává do rukou dělnické rady. Dle tvrzení Zápotockého pak měli ve skladištích najít poměrně dost pytlů zkažené mouky.⁴²⁰ Večer po demonstraci se konala schůze důvěrníků, která měla probrat nastalou situaci, kde jeden z účastníků prohlásil: „*Vláda nesmí se vymlouvat, že nemá prostředků, musí vyvlastnit a pak budou, nebo nebudeme jenom šibenice ukazovat, ale budeme věšet.*“⁴²¹

Dělnictvo je nicméně prozatím vyzváno ke klidu a z Kladna se k ministru spravedlnosti Soukupovi vypravuje deputace, ve které nechybí Zápotocký a Kindl a jejímž účelem bylo stěžovat si na hejtmana Rozsypala a zapříčinit se o jeho možné odvolání. U Soukupa byl i Tusar, který se zanedlouho stane předsedou vlády. Ten měl deputaci varovat, že na Kladně zacházejí příliš daleko a že je pak nebude chránit před bezpečnostními složkami. Jako důvody uvádí dělnické rady, štvání proti vládě a také nepředkládání Svobody k cenzuře a nenahlašování schůzí, což odporuje zákonu; kromě toho se na Kladně nedodrží výjimečný stav. Deputace tak nakonec odchází s nepořízenou.⁴²² Fenomén Zápotocký se stále více etabloval v kladenském prostředí, z různých zdrojů vyplývá, že při většině jeho proslovů se mu dostávalo bouřlivé podpory. K nové vládě se stavěl negativně, neboť byla výsledkem nuceného kompromisu mezi stranami. Co se personálního obsazení týče, tak se kriticky stavěl k neúčasti Františka Soukupa, kterého v této době stále vnímá coby oporu radikálnějšího křídla ve straně a možného spojence.⁴²³ Jak jsem již zmínil v předešlé kapitole, Zápotockého pojilo se Soukupem přátelství, kontakt nepřerušili ani za války; je dochován alespoň zlomek jejich vzájemné korespondence.⁴²⁴

Druhá polovina roku nebyla o nic klidnější, ba co víc, situace ve straně se začíná vyostřovat a nevyhnutelně vede k vnitřnímu štěpení. Z důvodu nesourodných názoru na postup strany ve vládě, se pomalu počínají ozývat hlasy po svolání sjezdu, přičemž se etabluje označení levice sociální demokracie.⁴²⁵ Nespokojenost radikálů, nebo klidně už levice, je zdůvodňována například vyhlášením stanného práva v republice z důvodu, kdy tuto vyhlášku podepsali

⁴²⁰ ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 154.

⁴²¹ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Situační hlášení z 27. května, s. 2.

⁴²² ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 157, Tusar měl údajně prohlásit, že žádnou delegaci kladenských již vícekrát nepřijme

⁴²³ Vyplývá tak např. ze Zápotockého projevu z 8. července 1919, prosloveným na táboru lidu k příležitosti podpory stávky severočeských pánví, NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Situační zpráva z Kladna ze dne 8. července 1919, o Soukupovi sám takto např. mluví v Rudé záři, např. s. 155, dále pak Soukup podpořil drahotní bouře v Praze, na nichž vystoupil jako řečník, ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 159.

⁴²⁴ Např. NA Praha, fond MZ, kart. 3, a. j. 36, pohlednice z 24. 3. 1915..

⁴²⁵ *Dělnický deník*, 26. června 1919, In. *Ohlasy VŘSR* s. 152.

ministři za sociální demokracii, či postoj ministrů k českým Němcům a jejich sebeurčení.⁴²⁶ Kritika z Kladna, ústy důvěrníků a dělnické rady, pak směřuje na způsobu sestavení nové vlády nebo sociální demokracie zde patřičné zastoupení, které by odpovídalo tomu, že je nejsilnější strana v republice, stejně tak protest směřuje k onomu výjimečnému stavu.⁴²⁷

V červenci už se objevují i požadavky na co nejrychlejší vypsání voleb do Národního shromáždění na základě rovného a všeobecného práva. Kromě toho další osten směřuje směrem k agrárikům, kterým je kladeno za vinu zvyšování cen potravin.⁴²⁸ Na Kladně je navíc ještě stále v pozornosti otázka Muny a jeho zatčení, neboť ten stále pobývá ve vazbě a Svoboda čím dál častěji volá, aby byl buď propuštěn, či co nejdříve souzen, aby mohl dokázat svou nevinu. Z Kladna pak rovněž zazní požadavek svolání sjezdu, který má kromě zmíněného, tedy ukončení vyšetřování Muny a vypsání voleb do Národního shromáždění, probrat i záležitost připojení se k III. Internacionále.⁴²⁹

V srpnu 1918 slavila sociální demokracie 40 let od své ustavujícího sjezdu v břevnovském hostinci u Kaštanů. Protože však tyto stranické kulatiny připadly na dobu válečnou, nebyly nikterak s pompou oslaveny. Teď, v létě 1919, se ozývají hlasy, že na svatomarkétský sjezd by se mělo vzpomenout letos a tím oslavit ono kulaté jubileum. To však k nelibosti některých dalších organizací odmítlo jak vedení strany, tak i vedení pražského kraje.⁴³⁰ Příčinou k tomu mělo být stále platné stanné právo, během něhož jsou průvody a podobné manifestace zakázány. 4. srpna však padlo usnesení, že se kladenská organizace spojí s břevnovskou a uspořádají oslavu společně a v rámci toho se pak průvodem vydají na Hrad, kde budou demonstrovat za zrušení stanného práva a propuštění uvězněných komunistů včetně Muny.⁴³¹

17. srpna se pak zástup kladenských vydal na Břevnov. Při této příležitosti de dá dle mého názoru vyzorovat zajímavé nazírání levice na starou, zakladatelskou generaci. Mám na mysli vlastní srovnání, kdy fakticky dochází ke srovnání perzekuce tehdejších sociálních demokratů a přístupu státu ke komunistům z Ruska. Kromě toho Svoboda sama klade kladenské straníky jako ty z nejprvnějších pokračovatelů (tedy levici), kteří jsou odkazu ze všech nejvěrnější.⁴³² Opora k tomuto nazírání se jim mohla dostat podle mého soudu ze dvou více než symbolických směrů. Jak známo, tak Josef Hybeš, jeden z posledních žijících členů

⁴²⁶ Tamtéž, s. 153.

⁴²⁷ *Svoboda*, 15. července 1919, s. 1.

⁴²⁸ *Svoboda*, 24. července 1919, s. 1, Rezoluce tábora lidu.

⁴²⁹ *Svoboda*, 7. srpna 1919, s. 1.

⁴³⁰ ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 163.

⁴³¹ PĚNIČKA, *Kladensko v revolučních...*, s. 76.

⁴³² *Svoboda*, 19. srpna 1919, s. 2.

nejstarší generace českých sociálních demokratů, choval ke stranické levici sympatie, z čehož mohla takto levice čerpat legitimitu pro toto nazírání na sebe, coby správnou pokračovatelku strany, stojící v opozici vůči tzv. reformistům ve stávajícím vedení.

Druhým faktorem a symbolickým průsečíkem by se dal v případě kladenských chápat sám Zápotocký, coby syn a pokračovatel svého otce, který stranu spoluzakládal a patřil v počátku k jejím nejvýraznějším osobnostem. Sám Zápotocký pak v Rudé záři vložil do úst Vaňka tato slova: „*Ubohá partaj! Kam jsme se to s ní dostali! Vidiš, Tondo. Tvůj táta může být rád, že se toho nedočkal. Takoví jsou ti dnešní noví bojovníci. Pomalu se nebude chtít naše partaj k své revoluční minulosti hlásit.*“⁴³³ Zápotocký byl samozřejmě zde účasten. Z Břevnova se zástup vydal směrem k Hradu, kde vyslal deputaci k ministerskému předsedovi Tusarovi, aby mu předložili požadavky, které si někteří účastníci nesli i na transparentech, jako „*Propustte Munu*“ či nápisech volajících po zrušení stanného práva; přičemž se deputaci dostalo ujištění, že veškerá výjimečná opatření budou do týdne zrušena a do týdnů dvou pak započne přelíčení s Munou.⁴³⁴ Po tomto se průvod vrátil zpět na Břevnov, kde postupně vystoupili řečníci, z nichž nejsymboličtější byli Václav Šturc, pamětník markétského sjezdu, a Antonín Zápotocký. Bohužel se mi nepodařilo dohledat obsah jejich projevů zde proslovených.

Slib daný deputaci předsedou vlády však nedošel svého naplnění, neboť výjimečný stav nebyl na konci měsíce ještě zrušen a ani Munův proces se neblížil svému počátku. Dělnická rada tak sepsala otevřený dopis, adresovaný Tusarovi, ve kterém žádá splnění obou slibů, s nepřímou výhrůžkou, kdy „*dělnictvo je syto slibů a žádá, aby byly tyto uvedeny ve skutek.*“⁴³⁵ Napjatá situace dosáhne jistého vyvrcholení na podzim 1919, kdy dojde k jasnějšímu formování levice v sociální demokracii. Požadavek připojení se k III. internacionále, jejíž první kongres se konal v březnu, byl stále přetřásanější. První se projevila mládež. 21. září se v Rakovníku uskutečnila konference mládeže II. kraje strany, kde se měla projednat taktika mládeže a postoj k Internacionále. V předešlé kapitole jsem ukázal Zápotockého smýšlení o mládeži coby tomu nejradikálnějšímu prvku; v tomto měl bezesporu s ohledem na tuto konferenci pravdu.

Výsledkem této konference byl Manifest mládeži Československé republiky, v němž se konference vyslovila pro diktaturu proletariátu a předložila požadavky na zakládání vojenských, dělnických a zemědělských rad, ve kterých vidí nástroje k odstranění

⁴³³ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 163.

⁴³⁴ *Svoboda*, 19. srpna 1919, s. 2.

⁴³⁵ *Svoboda*, 28. srpna 1919, s. 2.

kapitalistického systému.⁴³⁶ Zároveň se mládež jasně vyjádřila pro III. internacionálu a požadovala připojení organizace mládeže k ní.⁴³⁷ Zkraje října pak k akci přistoupila i samotná stranická organizace. 5. října bylo zastupitelstvu strany podáno prohlášení taktice strany zástupci levice, ve kterém vytýká vedení strany dosavadní postup ve vládě, kdy se staví proti další spolupráci s „buržoazními stranami“, neboť tím způsobují propad podpory vlastní strany. Receptem na ten správný postup má být „*návrat k našim původním a osvědčeným methodám: samostatný a na žádné straně měšťácké nezávislý postup třídního hnutí dělnického, nedůvěra a criticism vůči každé politické akci mešťáků, výchova mas tiskem, propagandou i akcí socialistickou a proletářskou.*“⁴³⁸ Prohlášení v jeho rozšířené podobě nepřekvapivě otiskla Svoboda 9. října, přičemž ne náhodou a symbolicky byl ve stejném čísle otištěn manifest III. internacionály z jejího prvního sjezdu.⁴³⁹ Podstatné pak je, že jedněmi z hlavních aktérů vystoupení levice v zastupitelstvu strany byl Bohumír Šmeral, Josef Haken a hlavně Antonín Zápotocký. Ten se pak 7. října zúčastnil první samostatné konference tzv. marxistické levice, kde se podílel na onom rozšířeném prohlášení a jeho rozšíření, které takto tedy vyšlo ve Svobodě.⁴⁴⁰

Zápotocký se tak, spolu se Šmeralem, stává vrcholným aktérem v procesu dozrávajících vnitřního štěpení sociální demokracie. V průběhu konsolidace sil na levici Zápotocký propaguje prohlášení i na veřejných schůzích, ve kterých často zmiňoval vcelku horečně případ Muny. Muna, dlící na počátku podzimu 1919 stále ve vazbě, čekal na zahájení přelíčení. Jeho věznění se dokonce dostává jako téma i do Národního shromáždění, kdy je sociálně demokratickými poslanci interpelován ministr národní obrany ohledně vojenské justice.⁴⁴¹ Pokračující vězení přivádí kladenské radikály k přímé akci.

V polovině listopadu se dělnická rada usnesla, že na 24. listopadu vyhlásí generální stávkou spojenou s pasivní rezistencí v dolech, coby výraz protestu proti protahování Munova případu. Akcentován je také poměrně dost Tusarův příslib ohledně Muny ze srpna, který nedošel naplnění.⁴⁴² Zápotocký se samozřejmě do organizace stávky zapojil také, zvláště coby referent pro přípravu akce v jednotlivých částech Kladenska. Nejvýrazněji se projevil na schůzi v Dělnickém domě, 21. listopadu, kdy na schůzi, které se většinou účastnila mládež,

⁴³⁶ Svoboda, 25. září 1919, s. 1.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 3.

⁴³⁸ *Zásady a cíle marxistické levice: Československé sociálně demokratické strany dělnické.* V Praze: Sociální Demokrat, 1920, s. 9

⁴³⁹ Svoboda, 9. října 1919, s. 3.

⁴⁴⁰ *Sociální demokrat*, 21. 1. 1920, s. 1.

⁴⁴¹ Svoboda, 18. října 1919, s. 1.

⁴⁴² Svoboda, 20. listopadu 1919, s. 1.

přednesl svůj názor na situaci, založený obviňováním ministra spravedlnost za situaci a vychvalováním ruských komunistů, přičemž měl prohlásit, že „*parlament a všechna usnesení v něm jsou pro kočku. Není prý nad diktaturu dělnictva, ta jediná vše prosadí*“ a dovolával se této jako prostředků k dosažení každého účelu.⁴⁴³

Vyhrocená situace však dospěla k poměrně klidnému řešení. Důvěrníkům dělnictva, tj. zástupcům II. kraje a dělnické rady, byly dány záruky, že do 1. prosince budou jejich požadavky kladně vyřízeny, a proto se plánovaná generální stávka odkládá na neurčito s tím, že dělnictvo musí zůstat ve střehu.⁴⁴⁴ Zápotocký v této době agituje za levici v Plzni, velkém dělnickém městě, kde je ovšem vedení kraje vůči levici naladěno negativně. Nicméně na schůzi 23. listopadu ve spolkovém domě Nebe byla po jeho řeči přijata rezoluce o vytvoření dělnických rad v Plzni po vzoru Kladna.⁴⁴⁵ Toto přijetí je zcela v kontrastu s postojem vedoucích činitelů Plzeňské sociální demokracie, jak dokazuje Zápotockého první pokus promluvit zde o dělnických radách v září. Ti tehdy zabránili Zápotockému se dostavit na schůzi, přičemž jejich útoky byly vskutku neurvalé, neboť se proti nim vymezilo i Právo lidu.⁴⁴⁶

Munův případ mezitím pokračoval rychleji. Žaloba byla prakticky připravena na začátku prosince. V téže době přišla na Kladno zpráva od plzeňských legionářů, kteří označují kladenské akce za nezákonné, protože o Munově vině by dle nich měla rozhodnout sibiřská legie. Dopis nebyl nikterak strhán, naopak na něj bylo odpovězeno s podivuhodně racionálním klidem s obhajobou Muny.⁴⁴⁷ To ovšem nijak nebránilo tomu, aby byli legionáři za svůj postoj odsouzeni na veřejné schůzi 5. prosince, která za účasti Zápotockého odhlasovala další možnost stávky.⁴⁴⁸ Munovi byla konečně 11. prosince předána žaloba. Ta čítala na 200 stran a Muna dle ní měl být spolu s dalšími komunisty stíhán za zločin proti branné moci státu.⁴⁴⁹ Od podání žaloby k zahájení přelíčení však ještě uplyne dost času.

Muna dlící ve vězení tak nebyl přítomen při I. Celostátní konferenci Marxistické levice, konané 7. prosince 1919 v Praze. Ta se zde ustavila jako jakýsi přechodný útvar působící v sociální demokracii a vydala vlastní programové prohlášení. V něm se odvolává jednak na

⁴⁴³ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Relace předkládaná presidiu zemské správy politické v Praze ze dne 22. listopadu 1919, s. 1–2.

⁴⁴⁴ *Svoboda*, 22. listopadu 1919, s. 1.

⁴⁴⁵ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Presidiální hlášení Policejního komisařství v Plzni z 24. listopadu 1919, s. 2.

⁴⁴⁶ KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 121.

⁴⁴⁷ *Svoboda*, 4. prosince 1919, s. 2

⁴⁴⁸ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Presidiální hlášení ze dne 17. prosince 1919, s. 3–4.

⁴⁴⁹ Na základě stejného přečinu byl mimochodem souzen za války Karel Kramář, *Svoboda*, 11. prosince, s. 3.

základy marxismu, ale i na prohlášení hainfeldského sjezdu z roku 1883. Jádrem prohlášení je pak nutnost se vymezit proti vedení strany, které se mělo od těchto základů odchýlit. K návratu k hodnotám marxismu má být dosaženo pomocí socializace výroby, která je dle levice jediným možným řešením stávající krize, utvoření dělnických rad a nastolení diktatury proletariátu. Samozřejmě by mělo být přihlášení se k III. internacionále a nahrazení vojska milicemi.⁴⁵⁰

S koncem roku bych se ještě alespoň trochu pokusil o krátké vykreslení toho, jaký Zápotocký vlastně v prosinci 1919 je. Bezesporu se dá říct, že míra jeho osobní radikality dosáhla vrcholu. Důvody k tomu výše nastíněné se dají shrnout do všeobecné poválečné krize, do určité míry fascinace ruskými událostmi, znásobené známostí s Munou a jeho líčením a pohybem v poválečnou bídou poměrně zasaženém regionu. S jistotou se dá tedy v této době o Zápotockém hovořit již jako o komunistovi, který přehodnocuje a bilancuje svoje vlastní postoje vůči straně, ve které strávil již více než 15 let. Jeho vliv na kladenské dění se zvětšuje, když se v prosinci 1919 opětovně ujímá vydávání Svobody.⁴⁵¹ Jako komunista je ostatně titulován i v řadě policejních hlášení.⁴⁵² Pro stát je pak samozřejmě chápán jako hrozba.

Na Kladně je velice oblíben, což v kombinaci s jeho radikálními postoji není pro bezpečností složky nejlepší kombinace, zvláště přihlédně-li se k vlastní frustraci a radikalitě kladenského dělnictva. Jako doklad chápání Zápotockého coby bezpečnostního rizika skvěle poslouží prezidiální hlášení ze 17. září, v němž se uvádí: „*V Praze dali tajní policisté legionáři zatknout pí Grimichovou z Brna jenom proto, že navštívila na Kladně Zápotockého a byla držena přes noc ve vazbě.*“⁴⁵³ Takový Zápotocký vstupuje do nového roku, který přinese konečné rozuzlení složité situace ve straně a přivede Zápotockého do vězení a komunistické strany. Zajímavé ovšem je, že druhá polovina roku 1919, tedy události kolem Muny a ustavení marxistické levice straně zcela chybí v *Rudé záři nad Kladnem*, což by se snad dalo vysvětlit nepřijatelností osobnosti Muny, coby pozitivního prvku, v první polovině padesátých let, kdy kniha vznikla.

⁴⁵⁰ *Zásady a cíle marxistické levice*, s. 10–17.

⁴⁵¹ *Svoboda*, 29. prosince 1919, redakci stále vedl Karel Kindl, ale jen do počátku nového roku, kdy jeho místo zaujmul Břetislav Hůla, jeden z exponentů levice, který bude později souzen spolu se Zápotockým a spol. v tzv. Velezrádném procesu, *Svoboda*, 6. ledna 1920, s. 2.

⁴⁵² Např. Presidiální hlášení z 22. listopadu, kdy je Zápotocký doslova titulován coby „známý bolševik z Kladna“.
NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592.

⁴⁵³ Tamtéž, Presidiální hlášení ze 17. září 1919.

c) *„Nezdá se vám, kamarádi, že to Kladensko je dnes zase o hodně rudější?“⁴⁵⁴*

Ihned na počátku roku 1920 došlo v oblasti k několika konfliktům se státní mocí. První, poněkud méně významná událost se týká vlastní organizace strany na Kladně a s ní spojené dělnické rady a jejich vztahu k orgánu státní moci, tj. okresnímu hejtmanství, vedenému stále od rakouských časů hejtmanem Rozsypalem. Totiž v lednu 1919 okresní hejtmanství rozeslalo oběžník, v němž nařizuje opětovné nahlašování všech schůzí a předkládání tisku k cenzuře, neboť to stále odpovídá liteře zákona. Proti tomu se ohradila dělnická rada, která vydala prohlášení odmítající toto nařízení s odůvodněním, že dělnictvo si musí ponechat svobodu tiskovou a shromažďovací.⁴⁵⁵ Právě vydání z 8. ledna, ve kterém bylo toto ohrazení se otištěno, se stalo obětí konfiskace celého nákladu, který byl odvezen na hejtmanství, ovšem po rozšíření této zprávy se před budovou sešel dav dělníků, kteří požadovali vydání těchto novin, čemuž bylo nakonec vyhověno, a Svoboda se tak prodávala.⁴⁵⁶

Tentýž večer se koná schůze důvěrníků, na které referuje Zápotocký, který zde vyslovil podporu stanovisku dělnické rady, jejíž byl ostatně členem, takže měl dozajista podíl na jeho vzniku, přičemž z této schůze nakonec vzešla rezoluce odsuzující pokus o konfiskaci s odvoláním, že se jedná o praktiku starého režimu, která by neměla mít místo v nové republice, a nechybí ani zmínění stále přetrvávajících problémů s lichvou a zásobováním.⁴⁵⁷ Samotné vedení strany mělo již dříve vyzvat kladenské, aby však Svobodu k cenzuře předkládali, stejně tak hlásili schůze, protože svým jednáním akorát způsobují anarchii, ovšem vydavatelem časopisu je II. kraj strany, jeho jménem krom toho jedná Zápotocký, tudíž se redakce řídí jeho usnesením, což ovšem se změnou ve vedení redakce nepůsobí dozajista nikterak překvapivě.⁴⁵⁸

Druhou událostí, která ovšem překračuje rámec strany, je stávka zemědělského dělnictva uskutečněná v lednu a v únoru 1920. Zemědělské dělnictvo bylo vždy bráno jako nejméně uvědomělá a organizovaná složka, o kterou by se mohla strana potencionálně opírat a rozšířit tak svůj vliv do venkovských oblastí a pokusit se naplnit tím jednu z vizí (nejen) radikálů, o pevném svazku dělnictva a rolnictva. Existující odborovou organizaci zemědělských dělníků uznává málokdo z velkostatků, avšak je schopna pro vsutku špatnou situaci panující tam

⁴⁵⁴ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 194.

⁴⁵⁵ *Svoboda*, 8. ledna 1920, s. 4, stejné č. obsahuje *Manifest I. kongresu Komunistické internacionály mládeže*.

⁴⁵⁶ PĚNIČKA. *Kladensko v revolučních...*, s. 88

⁴⁵⁷ *Svoboda*, 10. ledna 1920, s. 1, rezoluce byla doručeno na vládu, viz ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře*, s. 184.

⁴⁵⁸ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 184–185, Zápotocký je proti předkládání novin k cenzuře, stejně tak nechce hlásit schůze, protože by to dle jeho slov bylo zrazením svých zásad, tamtéž, s. 186, Zápotocký se zde odvolává na útočný článek agrárního *Venkova*

vyhlásit všeobecnou stávkou, kdy do ní vstoupí na 31 zemědělských dvorů s požadavky na kolektivní smlouvu a uznání odborů.⁴⁵⁹ Pro kladenskou levici se stávka stane dobrou záminkou k útokům na agrární stranu a zejména na ministra Práška, kterého označují za jednoho z hlavních viníků jejího vypuknutí. Ten kromě toho nasadil na statky na práci vojsko a v republice stále dlicí zajatce nejvíce maďarské a rusínské národnosti, kteří tak mají pracovat coby stávkokazecký prvek.⁴⁶⁰

Zápotocký již na počátku stávky navrhl její rozšíření na co nejvíce velkostatků, přičemž kvůli tomu nechá svolat konferenci na 16. ledna, kde se má probrat situace a možnost pomoci stávkujícím.⁴⁶¹ Kromě propagace stávky na různých schůzích kvůli tomu svolaných se rovněž vytvořil fond na pomoc stávkujícím, kterou centrálně organizoval sekretariát II. kraje, který takto vybíral příspěvky a posléze je rozdělával. Právě tato stávka je krásným dokladem o provázanosti dělnické rady s krajským sekretariátem strany: 27. ledna byla dělnickou radou vydána vyhláška zemědělskému dělnictvu, v níž se o sbírce praví: „*Dělnictvo horních i hutních závodů na Kladensku usneslo se u vědomí spravedlivé vaší věci zápas váš ze všech sil podporovati. Za tím účelem provede také dělnictvo na všech šachtách a závodech hutních i mezi dělnictvem druhých odborů všeobecné sbírky, na stávkový fond. Sbírký budou súčtovány prostřednictvím sekretariátu II. kraje krajské organisace soc. dem. v Kladně a kvitovány v našem* (podtrhl MJ, pozn.) *časopise Svoboda*.“⁴⁶² Vyhláška je důležitá ale zvláště proto, že v ní dělnická rada vyhrožuje, že pokud nebudou splněny požadavky zemědělských, vstoupí do stávky i kladenské horní a hutní dělnictvo.

Zemědělská stávka byla ukončena počátkem února, a nutno říct, že úspěšně. Byly uznány odbory zemědělského dělnictva, zvýšeny jeho mzdy zároveň bylo přislíbeno jednat o kolektivní smlouvě, přičemž bylo stanoveno, že ta by měla platit zpětně už od 1. ledna 1920.⁴⁶³ Je vcelku pozoruhodné, že této události věnoval Zápotocký celou kapitolu Rudé záře, která je, dle mého soudu, faktograficky velice přesná a na některých místech i velmi podrobná, kdy se opírá o doslovné citace jak ze Svobody, tak i z jiných periodik. Totéž se ovšem nedá říct o období mezi stávkou a prvním májem, která v Rudé záři zcela chybí. Nemám jasnou odpověď na otázku, proč tomu tak je, jestli kvůli tomu, že Zápotocký snad toto období nepokládal za nijak klíčové či proto, že se v těchto měsících uskutečnil očekávaný

⁴⁵⁹ PĚNIČKA. Kladensko v revolučních letech..., s. 93.

⁴⁶⁰ Svoboda, 31. ledna 1920, s. 2.

⁴⁶¹ Svoboda, 15. ledna 1920, s. 3, srov. se ZÁPOTCKÝ. Rudá záře..., s 188–189.

⁴⁶² Svoboda, 29. ledna 1920, s. 4, celá výzva byla zakončena výhrušně znějícím: „*Je to jasné, ministře Prášku?*“.

⁴⁶³ Svoboda, 7. února 1920, s. 1.

proces s Munou. Každopádně bude dobré se o tomto a ještě o volbách do Národního shromáždění ještě zmínit níže.

Počátek roku byl však také snahou státu o alespoň částečné narovnání vedení podniku směrem k dělnictvu v něm zaměstnaném. V průběhu roku 1919 probíhaly přípravy a s nimi spojené diskuse ke zřízení závodních a revírních rad, tedy orgánů dělnictva, které by se měly spolupodílet na chodu daných podniků, resp. uhelných revírů. Zákon se měl stát kompromisem, vedoucím k jakémusi přechodnému stavu v možné socializaci velkých závodů, prosazovaných socialisty. Závodní rady měly být volené osazenstvem daného závodu, přičemž volit do nich mohl každý zaměstnanec bez rozdílu pohlaví, pokud v daném podniku pracoval déle než tři měsíce. Zákon kromě toho odstupňoval, kolik členů má rada mít v závislosti na celkovém počtu zaměstnanců v podniku.⁴⁶⁴ Taková rada však nesmí nijak zasahovat do řízení a provozu podniku svými vlastními nařízeními, tedy vše je odvislé od nutné spolupráce se stávajícím vedením. Revírní rady pak jsou zřízeny stejným zákonem, přičemž volební právo je stejné jako v případě rad závodních, stejný je též princip velikosti rady odvislý od počtu zaměstnaných v revíru.⁴⁶⁵ Postoj kladenských k těmto radám byl již v průběhu příprav spíše negativní, neboť je pokládaly za nedostatečné, s malými pravomocemi, přičemž velké nebezpečí bylo spatřováno v tom, že by se dělnictvo mohlo s tímto kompromisem, který měl mít dočasný charakter, spokojit a ustrnout tak v případné revoluční činnosti, kterou si od něj dozajista slibovali.⁴⁶⁶ Samotná dělnická rada na Kladně protestovala proti těmto orgánům s tím, že se nejedná o krok k socializaci, že orgány mají málo pravomocí.⁴⁶⁷ Většina marxistické levice se, stejně jako organizace na Kladně, postavila proti možnosti zřízení závodních rad namísto rad dělnických, přičemž se ale nestaví celkově proti zřizování, neboť tyto rady by se dle názoru levice mohly stát dalším nástrojem sloužícím k třídnímu boji.⁴⁶⁸

V době, kdy finalizovaly přípravy k přijetí zákona o závodních a revírních radách, přišla z Ruska od sovětové vlády výzva k navázání styků s Ruskem a za tímto účelem aby byli do Ruska vysláni delegáti organizovaného dělnictva, což mělo být potvrzení vůle českého

⁴⁶⁴ Zákon č. 144/1920 sb. Ze dne 25. února 1920. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu československého, částka XXXI, vydaná dne 16. března 1920*, s. 329.

⁴⁶⁵ Tamtéž, s. 330–331

⁴⁶⁶ *Svoboda*, 4. října 1919, s. 1, doslova se zde vzkazuje, že: „...dosáhneme nekompromisního cíle: Úplné socialisace závodů bez náhrady a ústupků dosavadním vlastníkům“

⁴⁶⁷ KÁRNÍK. Za československou republiku..., s. 133

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 135.

proletariátu k navázání přátelských styků.⁴⁶⁹ Právě snaha o navázání hospodářských, kulturních a diplomatických styků, spojených s mírovým řešením postoje Československa k sovětskému Rusku se stane jednou z kampaní levice v průběhu následujících měsíců. 11. února se na základě výzvy usnesl Výkonný výbor II. kraje o výpravě delegace do Ruska, aby tlumočili nadšení a obdiv nad vítězstvím ruské revoluční armády.⁴⁷⁰ Delegace, která však v daném složení nedocestovala (nejel určitě Zápotocký), se měla skládat z předsedy dělnické rady Karla Herinka, bývalého legionáře jistého Nováka, závodního komisaře Šundy a samozřejmě Antonína Zápotockého, tedy vrcholného exponenta levice.⁴⁷¹

Kladenská stranická organizace nebyla jediná, která v této době reagovalo na výzvu. K míru s Ruskem a navázání styků vyzvala rovněž např. Praha na konferenci politických a odborových důvěrníků, konané 14. února v Lidovém domě, přičemž dané požadavky se v zásadě shodují s kladenskými.⁴⁷² Příklady by se dozajista našlo víc jak mimo Kladno, tak i tam, např. rezoluce dělnické rady z 5. března. Nicméně nemá nijaký význam zde podávat jakýsi telefonní seznam těchto výzev a vyjádření. Důležitější je, kdo podnikl cestu do Ruska. 21. února vyšla v Právu lidu zpráva, že na zhruba dva měsíce bude do Ruska z rozhodnutí představenstva strany vyslán Bohumír Šmeral, který zatím zůstával v politické pasivitě a nevyslovil svou podporu ustavené levici ve straně. I přes tento fakt se dá z jeho nemnohých veřejných vyjádření na schůzích, mimo jiné i na Kladně, říct, že jeho smýšlení se velice klanělo k levici.⁴⁷³ Po svém návratu se však stane fakticky vůdcem této radikální stranické skupiny, o čemž bude ještě pohovořeno. Celá snaha o navázání těchto styků dospěje dokonce ke stávce. 15. dubna se uskutečnila půldenní generální stávka, požadující právě bezodkladné navázání politických a hospodářských styků republiky se socialistickým Ruskem, které se zúčastnilo údajně na 50 000 osob. Stávka proběhla poměrně v klidu, přičemž ke shromáždění na kladenském náměstí promluvil Antonín Zápotocký, který označil tuto chvíli za historickou, přičemž na konci řeči přečetl a nechal shromážděním schválit rezoluci vyznívající samozřejmě pro podporu revoluce, kritizující ministerstvo zahraničí, justici a samozřejmě také panující kapitalistický řád.⁴⁷⁴

⁴⁶⁹ Presidiální hlášení z 12. února 1920, in: *Ohlasy VŘSR*, s. 209.

⁴⁷⁰ *Svoboda*, 12. února 1920, s. 2

⁴⁷¹ Presidiální hlášení ze dne 12. února 1920, in: *Ohlasy VŘSR*, s. 209–210.

⁴⁷² *Právo lidu*, 15. února 1920, cit. dle *Ohlasy VŘSR*, s. 211–213

⁴⁷³ GALANDAUER. Bohumír Šmeral 1914 – 1941, s. 247–248.

⁴⁷⁴ *Svoboda*, 17. dubna 1920, s. 2; na stávku později zavzpomínal Václav Nosek, který se jí účastnil, coby jeden ze členů dělnické rady jednoho z kladenských dolů, viz KRÁSNÝ, Josef, ed. *Našemu Antonínu Zápotockému*. Praha: Orbis, 1949, s. 94–95.

Jaro 1920 se neslo ve znamení mobilizace k nadcházejícím volbám do Národního shromáždění. Jednalo se o úplně první volby do tohoto orgánu moci republiky a poprvé se v něm uplatnila zásada skutečně všeobecného volebního práva, kdy mohou konečně svůj hlas odevzdat i ženy. K volbám se chystala samozřejmě i marxistická levice, která 7. března vydává své předvolební prohlášení. V zásadě se jednalo o pokračování proklamace z 5. října a levice zde žádají již prakticky obligátní vyvlastnění velkostatků, dolů a velkých průmyslových podniků, soustředění strany na základních principech ruské revoluce, upuštění od koaliční politiky a co nejrychlejší svolání sjezdu na dobu po volbách, kde by se měly projednat nesplněné požadavky proklamované XII. sjezdem strany z prosince 1918.⁴⁷⁵

Komplikaci přineslo sestavování kandidátek na Kladně. Totiž pražské vedení strany se usneslo, že na kandidátky se nesmí umísťovat žádní z „komunistů kladenských“, avšak na schůzi konané 19. března, které se mimochodem zúčastnili František Soukup a Adolfa Meissner, bylo proti vůli vedení usneseno postavit na kandidátku Aloise Muna (stále dlícího ve vězení, kterého se měla jít optat ještě téhož dne deputace, zdali tuto kandidaturu přijímá; členem deputace byl pravděpodobně i Antonín Zápotocký), Bohumíra Šmerala a Josefa Skaláka.⁴⁷⁶ Muna kandidaturu však odmítnul, což zdůvodňoval tím, že jeho kandidatura byla myšlena jako protest proti justici, která ho stále drží ve vězení, což ostatně přiznává i samotný krajský výbor strany.⁴⁷⁷ Štěpení strany je v této době zatím jasnější než kdy dříve. Karel Kindl se měl vyslovit, že Muna a ostatní přívrženci bolševismu chtějí založit novou stranu, komunistickou.⁴⁷⁸ Zápotocký se však vůči tomuto ohrazoval, neboť do voleb šla celá strana, tedy včetně marxistické levice jednotně, nebyl záměr štěpit stranu (je třeba si uvědomit, že ač je levice velkou silou a často její názory nekorespondují s názory vedení, tak je a zůstává stále integrální součástí sociálně demokratické strany, v zásadě se jedná o nejvyhrocenější a nejsilnější stranický proud, který má nejen ambice, ale i reálnou šanci stranu ovládnout), protože po volbách se měl dle požadavku levice svolat sjezd, na kterém by se zvolilo nové vedení, odpovídající představám levice, které by stranu dovedlo do III. internacionály.⁴⁷⁹

V neděli 18. dubna proběhly, poměrně možná až překvapivě v klidu, samotné volby do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění. V celkovém souhrnu se nejsilnější stranou stala sociální demokracie, která v českých zemích získala 1 080 179 hlasů, na Slovensku pak

⁴⁷⁵ *Zásady a cíle marxistické levice*, s. 18–24.

⁴⁷⁶ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Presidiální hlášení z 20. března 1920.

⁴⁷⁷ *Svoboda*, 25. března 1920, s. 1; Až adorace Aloise Muna na Kladensku nabrala vskutku bizarní podoby, neboť byly vydány pohlednice s jeho podobiznou, *Svoboda*, 15. dubna 1920, s. 6.

⁴⁷⁸ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 208.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 210–211.

510 821 hlas. Druhé místo v celkovém počtu obsadila se 699 728 hlasy koalice Československé a Hlinkovy lidové strany, následovali se 689 589 hlasy Němečtí sociální demokraté, čtvrtí skončili s 603 819 hlasy agráři, pátí pak Národní socialisté s 500 821 hlasem a národní demokraté obsadili s 387 552 hlasy příčku šestou. V celkovém souhrnu, se započítáním menších strany, získaly socialistické strany celkem 50,57 % veškerých odevzdaných hlasů.⁴⁸⁰ Sociální demokracie se tak stala v 281členném parlamentu nejsilnější stranou se ziskem 74 mandátů, přičemž ovšem za takto vysoký výsledek vděčila strana právě zejména marxistické levici, což si vlastně i uvědomovala stejně tak, jako předpokládala potíže.⁴⁸¹ Výsledky na Kladensku byly oznámeny ve vydání Svobody o dva dny později s nadpisem *Rudé volby*. V 350 obcích obdržela strana 155 000 hlasů oproti součtu 180 000 hlasů všech ostatních stran zde kandidujících, přičemž za poslance II. kraje byli zvoleni zástupci levice Šmeral a Skalák.⁴⁸²

O týden později se pak uskutečnily ještě volby do Senátu, přičemž kandidátku sociální demokracie vedl František Soukup, přičemž tyto volby rovněž vyhrála sociální demokracie, když získala souhrnem 53,8 % hlasů a Soukup sám po vyhlášení výsledků voleb promluvil na Kladně ke shromáždění, které nakonec vyvolávalo slávu Munovi.⁴⁸³ Volby v republice skončily a bylo třeba vyjednat novou vládu. Levice odmítala koaliční politiku, a ač šlo ve straně o většinu, byla nucena uzavřít kompromis s menšinou prosazující umírněný postup. Ten spočíval v tom, že strana opět vstoupí do koaliční vlády, avšak pod podmínkou, že bude co nejdříve svolán mimořádný sjezd, který takto rozhodne o koaliční politice definitivně.⁴⁸⁴

Souběžně s volbami do Národního shromáždění byly na Kladně naplánovány i volby do dělnických rad. Ty se ve zdejších závodech konaly 23. a 24. dubna, přičemž jedním z hesel těchto voleb byl apel na rozšíření takových rad po celé republice, přičemž tento postup měl být skutečně uveden do praxe: totiž v průběhu jara 1920 probíhaly intenzivní snahy o získání dalších průmyslových oblastí pro hnutí rad, zejména Liberecka a Brněnska, kde se měly volby uskutečnit, podle plánu, na začátku května. Zápotocký proto objížděl několik takových center coby referent, kde uváděl pokyny pro základní dělnických rad.⁴⁸⁵ Volby uskutečněné na Kladně byly na rozdíl do těch v roce 1919 lépe organizovány, a mohly se tak konat i

⁴⁸⁰ KÁRNÍK *České země I.*, s. 125–126.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 126

⁴⁸² *Svoboda*, 20. dubna 1920, s. 1; výsledky veřejně přečetl před Dělnickým domem Zápotocký.

⁴⁸³ *Svoboda*, 27. dubna 1920, s. 1.

⁴⁸⁴ KÁRNÍK, *České země I.*, s. 128.

⁴⁸⁵ KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 158–159

v podnicích, ve kterých se před rokem nevolilo. Pro lepší představu poslouží následující dvě tabulky:⁴⁸⁶

Rok	Osazenstvo závodů	Oprávnění voliči
1919	17 000	Cca 16 000
1920	21 000	19 400

Podnik	Volilo 1919	Volilo 1920	Zvoleno delegátů 1920	Přírůstek hlasů oproti 1919
PŽS železářny	3 202	4000	30	798
PŽS doly	3 505	4 390	50	885
Poldína hut'	1 870	2 424	20	554
Pragodoly	-	830	12	830
Kladenské kamenouhelné těžarstvo	2 159	2 873	46	714
Jiné podniky	-	575	6	575
Celkově	10 736	15 092	164	4 356

Antonín Zápotocký shrnul své dojmy z parlamentních voleb 1920 v článku *Rozhodujte!*, uveřejněném v májovém čísle Svobody. Jako hlavní motiv zde vystupuje donekonečna diskutovaný rozpor mezi okamžitou socializací bez ohledu na ostatní politické subjekty či pokračování koaliční umírněné politiky strany. Není třeba již zmiňovat, na které straně pomyslné barikády Zápotocký stojí. Volby dle něj nejsou oním proklamovaným vítězstvím socialismu (resp. socialistických stran), toho se dle něj dá dosáhnout, ale „proletariát sám musí parlamentu vládnout a jeho směr, taktiku a konání určovat“, nikoliv naopak, tedy „aby parlament vládl lidu a případně i proti lidu.“⁴⁸⁷ Dále opětovně vyslovil podporu rozšiřování dělnických rad, spolu s jejich základním heslem „Kdo nepracuje, ať nerozhoduje a nejl“, přičemž celkové vyznění tohoto článku a Zápotockého názoru na povolební situaci je jasné. Buď parlament splní nároky na socializaci, nebo není třeba žádný parlament. Tím pádem

⁴⁸⁶ Obě dle tamtéž, s. 164–165.

⁴⁸⁷ *Svoboda*, 29. dubna 1920, s. 2.

dělnictvo potřebuje svoje vlastní orgány, tedy dělnické rady, neboť jen skrze ně se mohou případně chopit moci.⁴⁸⁸

V roce 1920 tomu již je 30 let, co se v Českých zemích poprvé slavil tento den coby svátek práce a také třicet let, co se ho Antonín Zápotocký coby malý chlapec zúčastnil poprvé. V panující společenské a politické situaci a náladě se dalo jistě očekávat, že tento první máj bude dozajista velkou manifestací, přičemž na Kladně manifestací levice. Měl se nést ve stejném duchu, jako Zápotockého výše uvedený článek. Ostatně Svoboda nabádala, aby se letošní první máj a jeho projevy byly pojímány jako tábory za socializaci.⁴⁸⁹ Na Kladno byly na první máj vypraveny dělnické delegace z jiných části republiky, např. z Brna dorazil Karel Votava, redaktor Rovnosti, dále byli přítomni i zástupci německé sociální demokracie, početná delegace mládeže z Vinohrad aj.⁴⁹⁰ Celá oslava byla započata v 5 hodin ráno budíčkem (tedy kapelou, co vyhrávala po ulicích a svolávala lidi k účasti), po kterém se jednotlivé průvody scházely na seřadiště na tradičním místě před Dělnickým domem, přičemž v průvodech bylo mimo dělníků přítomno i mnoho žen a dětí, často mladších deseti let.⁴⁹¹ Kromě žen s rudými šátky na hlavách je v průvodu přítomné i silné zastoupení zemědělského dělnictva, ovlivněného lednovými událostmi, hlavní jádro však nadále tvoří kladenští hutníci a horníci.

Průvod, ve kterém bylo možno vidět transparenty s hesly jako „*At' žije internacionála*“, „*Vládu a moc do rukou lidu*“, „*Proletáři všech zemí, spojte se*“, „*Sláva Rusku*“ nebo „*Kdo nepracuje, at' nejí!*“, byl před Dělnickým domem kolem dvanácté seřazen a trubky oznámily zahájení shromáždění, kterého se ujímá Antonín Zápotocký: „*Jménem výboru strany československé soc. dem. vítám k oslavě třídně uvědomělý a nekompromisní kladenský proletariát. Sešli jsme se v pevném domnění, že zápas proletariátu s buržoasií je dobojován. Dělnictvo vždy musí stát na špici. Dnešní den je přehlídkou armád, šiků. Konečný zápas nastává, uvědomte si, že konečný cíl, totiž republiku socialistickou nedobudete bez zápasu, nebojte se přinést oběti. Dnešní den je signálem „Dosti kompromisu“. Proletariát jest povolán k tomu, aby učinil konec dnešní soukromokapitalistické společnosti.*“⁴⁹² ..

⁴⁸⁸ Tamtéž

⁴⁸⁹ Tamtéž

⁴⁹⁰ Svoboda, 4. května 1920, s. 2, srov. se ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 218.

⁴⁹¹ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Relace o májové manifestaci strany. Soc. dem. na Kladně, dne 1. května 1920, s. 1; výjimkou nebyla ani rodina Zápotockých, neboť oslav byly účastny obě jejich dcery i s matkou Marií, srov. se ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s., 219.

⁴⁹² Tamtéž.

Po Zápotockém promluvil zmíněný brněnský Votava. Ten provolal slávu ruské revoluci, podpořil nutnost socializace a vyzdvihl, že starý Josef Hybeš se přihlásil k myšlenkám levice, přičemž mluvil otevřeně o komunismu a myšlenkách komunismu, ke kterým se pozitivně staví.⁴⁹³ Tábor lidu zde uskutečněný, jehož se účastnilo mezi 40–45 000 lidmi (nižší údaj pochází z policejních zdrojů, vyšší ze Svobody, pozn.), zakončil Zápotocký. Po svém krátkém projevu přednesl tzv. *Přísahu kladenského proletariátu*. Ta je symbolickým vyjádřením toho, že hodlají následovat příklad ruské revoluce, snahy o vstup do III. internacionály, přičemž v jejích příkladu spatřuje řešení přetrvávající zásobovací krise, lichvy a dalších faktorů, které mají dle Zápotockého jednoho společného jmenovatele, a sice kapitalismus. A vyzval přítomné k sejmutí čepic a kloubků, aby tak přísahali.

Při závěrečné výzvě k přísaze na konci tohoto až patetického textu shromáždění, davem zazněly výkřiky na podporu Ruska a stranické levice.⁴⁹⁴ Přísaha byla taktéž údajně nafilmována a tento film Zápotocký vzal s sebou, když odjížděl z Kladna na svou cestu na II. kongres III. internacionály do Moskvy v létě 1920. Po skončení shromáždění se jednotliví účastníci vydali buď domů, nebo zůstali na Kladně a zúčastnili se slavnosti v lese u Kožovy hory, kde byly přichystány rozličné atrakce, občerstvení a hudba, přičemž shromážděným přálo velice dobré počasí.⁴⁹⁵

Ač byl tedy první máj 1920 velice očekávaným a vcelku by se dalo říci i obávaným, tak jeho konečné vyznění bylo klidné, přičemž největší projevy nespokojenosti měly jen verbální charakter, tedy nedošlo k žádným velkým potyčkám. Májové slavnosti se nakonec nedostalo ani nikterak rozsáhlé recepce na stránkách Svobody vyjma dvojího otištění přísahy proletariátu, neboť byly poněkud zastíněny vnitrostranickou diskusí o koaliční politice a svolání sjezdu, přičemž, jak jsem výše podotkl, k dohodě nakonec mezi umírněnými a levicí došlo. Nakonec bylo zástupci levice dosaženo úspěchu a v zastupitelstvu strany se jim podařilo na konci května prosadit svolání sjezdu, přičemž ten se měl konat 25. – 28. září.⁴⁹⁶

V průběhu měsíce května se pak konečně vyřešila záležitost okolo Aloise Muny. Totiž 17. května měl konečně začnout soud s ním a dalšími vězněnými komunisty, přičemž obhájcem Muny se stal František Soukup.⁴⁹⁷ Avšak soud je ještě jednou odročen i přes protesty Soukupa, a Muna si tak musí počkat až do 27. května, kdy je mu udělena amnestie

⁴⁹³ *Svoboda*, 4. května 1920, s. 2.

⁴⁹⁴ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Relace o májové manifestaci..., s. 3–4.

⁴⁹⁵ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře*, s. 223.

⁴⁹⁶ GALANDAUER. *Od Hainfeldu...*, s. 303.

⁴⁹⁷ *Svoboda*, 13. května 1920, s. 2.

prezidentem republiky. O tři později pak opustil Muna po více než 11 měsících brány Pankrácké věznice, aby se vydal zpět na Kladno.⁴⁹⁸ K této příležitosti byl uspořádán tábor lidu, který se sešel před okresním hejtmánstvím, čítající okolo 35 000 účastníků, na kterém vlídně o Munovi promluvil Zápotocký, který si neodpustil své obvyklé provolání slávy revoluci a odsouzení stávajícího systému.⁴⁹⁹

V téže době se stále prohlubuje vnitrostranický konflikt. Nově zvolení poslanci a senátoři, kteří sympatizovali s levicí, vydali tzv. *Prohlášení o třídní taktice na půdě parlamentu*. V něm se 24 sociálně demokratických poslanců, 5 senátorů a 4 poslanci z německé sociální demokracie vyslovili takto: „*Parlamentarismus v dnešní době rozvratu kapitalismu nemůže splnit naděje proletariátu a dožívá svoji dějinnou úlohu. Úkolem dělnictva jest, aby se připravovalo k převzetí moci veřejné a přikročilo k budování soustavy rad, jakožto orgánu nové správy společenské.*“⁵⁰⁰ Kampaně za zakládání rad nabrala právě v létě 1920 velkou intenzitu. Sám Zápotocký se jí účastnil coby jeden z předáků levice a hnutí rad na Kladensku více než dost, o čemž svědčí řada policejních hlášení z různých koutů republiky, od jižní Moravy, přes severní Čechy až do Prahy, či Svoboda, ve které je každou chvíli oznamován coby referent na všemožné schůze s tématem dělnických rad. Agitační práce zabrala Zápotockému v druhé polovině roku velmi mnoho času, na což si ostatně stěžovala i žena Marie.⁵⁰¹

Zintenzivnění práce nastalo po návštěvě z Ruska se navrátilivšího Bohumíra Šmerala. Jednalo se o jeho první cestu po návratu, což už samo o sobě svědčí o utvrzení jeho přesvědčení, tedy sympatie k levici. 3. června 1920 se tak uskutečnila v Dělnickém domě schůze důvěrníků, na které Šmeral promluvil o své cestě do Ruska a dojmech z ní, přičemž jeho zápisky z cesty počala Svoboda postupně vydávat coby přílohu na svých stránkách a to až, pro jejich značný rozsah, do počátku září.⁵⁰² Osobní přátelství Šmerala a Zápotockého bylo takto tedy utvrzeno ideologickým souzněním, neboť Šmeral se v létě 1920 stává hlavní tváří levice ve straně. Po jeho vystoupení v Dělnickém domě navíc padlo rozhodnutí, vyslat za Kladno delegaci na II. kongres III. internacionály, který byl naplánován na 19. červenec až 6. srpen.⁵⁰³ Zápotocký tak měl do Moskvy odcestovat spolu s delegáty, vybranými ústředím strany, konkrétně

⁴⁹⁸ *Svoboda*, 1. června 1920, s. 1.

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 3–4.

⁵⁰⁰ *Zásady a cíle marxistické levice*, s. 29–30.

⁵⁰¹ ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 277.

⁵⁰² *Svoboda*, 5. června 1920, s. 1, Schůzi předsedal AZ, viz ZÁPOTOCKÁ, *Můj život...*, s. 34.

⁵⁰³ Ke kongresu viz HÁJEK, Miloš a MEJDROVÁ, Hana. *Vznik Třetí internacionály*. Vyd. 1. (české). Praha: Karolinum, 2000, s. 262–338.

redaktorem Svobody Břetislavem Hůlou a Milošem Vaňkem.⁵⁰⁴ Zápotocký se tak měl vydat na svou první návštěvu oné vychvalované země sovětů, která mu měla přinést kromě utvrzení se ve svém smýšlení ještě určitou aureolu člověka, který se setkal a hovořil se samotným Leninem.

Jelikož v této době stále zuří rusko-polská válka, musí Zápotocký a spol. zvolit pro svou cestu komplikovanější, zato ale dozajista bezpečnější cestu přes Německo. Předtím si ovšem musí opatřit cestovní pas, který si dle vlastních slov musel téměř vynutit, neboť ani vedení strany nebylo jeho cestě nakloněné; navíc okresní hejtman Rozsypal, častý terč kladenského dělnictva, mu ho nejprve nechce vydat, učiní tak až po telefonické intervenci ministerského předsedy Tusara, dojde tak k situaci kdy Zápotockému pas vyplňuje sám okresní hejtman.⁵⁰⁵ Neznám bohužel přesně datum Zápotockého odjezdu, pravděpodobně šlo ovšem o 11. července, neboť 12. července již posílá dopis z Berlína, který je otištěn ve Svobodě.⁵⁰⁶ Jeho zápisky z cesty do Ruska počínají 21. červencem, kdy se už nalézal v estonské Narvě. Každopádně Zápotockého cesta vede nejprve z Kladna do Prahy, kde se setkal se třemi dalšími delegáty, ovšem Miloš Vaněk neměl vyřízena všechna cestovní povolení, Zápotocký tak odjíždí sám s Hůlou napřed.⁵⁰⁷

První etapa jejich cesty směřuje do Berlína, kde si musí vyřídit estonské vízum, aby mohli v cestě pokračovat. V Berlíně je čeká nemilá zkušenost, kdy jsou okradeni nepoctivým drožkářem poté, co se snažili najít ubytování, které jim dohodl Šmeral. Po čekání na schválení estonskými úřady pak odcestují do Štětína, kde přestoupí na loď směřující do Narvy v Estonsku.⁵⁰⁸ Po dvoudenní plavbě pak přiráží ke břehu, aby se zde setkali s dalšími delegáty, např. s Helenou Malířovou a delegacemi jiných národností. 21. července opouštějí Narvu a vlakem se vydávají do Petrohradu, kde je čeká první střet s realitou revolučního Ruska, což sám Zápotocký komentuje: „*Hovoříme s lidmi. Naříkají. (...) Práce zdá se strašlivě neorganizovaná. Skutečnost delegátům líbí se čím dál tím méně. Vyskytuje se celá řada pochyb.*“⁵⁰⁹ V Petrohradu stráví celý den prohlídkou města a setkáváním s místními odborovými a stranickými funkcionáři a večer nastoupí cestu do Moskvy, kam dorazí 23. července ráno, tedy již tři dny po zahájení jednání kongresu. Po dvou dnech má Zápotocký

⁵⁰⁴ ZÁPOTOCKÁ, *Můj život...*, s. 35, Miloš Vaněk byl mladý, tříadvacetiletý sympatizant levice, ovšem po založení KSČ se s ní rozchází a později se vrací do sociální demokracie, kde od roku 1927 působil coby redaktor *Práva lidu*; TOMEŠ, s. 203.

⁵⁰⁵ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 238–239.

⁵⁰⁶ *Svoboda*, 22. července 1920, s. 1–2.

⁵⁰⁷ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 239, Hůla je zde jmenován zkrácenou variantou křestního jména, tedy Sláva

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 243–244.

⁵⁰⁹ NA Praha, fond AZ, kart. 5, a. j. 46, Zápisky AZ z cesty do Ruska, s. 1.

volno, neboť 25. sjezd nezasedá a může tak sepsat zprávu o hnutí v Čechách. Odpoledne využívá k dalšímu seznámení se s ruskou realitou, když se ujišťuje, že za současného totálního rozvratu je návrat vlády buržoazie zcela vyloučený.⁵¹⁰ Zasedání sjezdu probíhalo v trůnním sále ve starých kremelských palácích, jejichž výzdoba Zápotockému učarovala.

O tom co v Rusku viděl a jak zde jeho pobyt probíhá, posílal domů dopisy své ženě Marii, která je stejně jako za války nosila do redakce Svobody k otištění. Manželce to posílal z obavy před zadržením dopisu.⁵¹¹ Stejně jako honosné moskevské paláce mu učaroval i Lenin, ke kterému byl jednou přizván na besedu spolu s ostatními československými delegáty. Lenin, znalý Prahy z roku 1912, se nejdříve delegace zeptal, zdali se v Čechách ještě jí švestkové knedlíky a až pak přešel na politické otázky, kdy se nejvíce zajímal o československý názor na Maďarsko a otázku Podkarpatské Rusi.⁵¹² Kromě toho se Zápotockým promluvil o Šmeralovi, odborech a možnosti jejich ovládnutí levicí, stejně tak tělovýchovných organizací. To, jak později o svém setkání psal ať už v knize, či v různých vyjádřeních pro noviny, svědčí o tom, že toto setkání v něm zanechalo velký dojem a pomohlo mu v utvrzení se ve svém přesvědčení, které ho nakonec dovede až ke komunistické straně. Po skončení kongresu zůstal Zápotocký ještě nějaký čas v Rusku, ale z nedostatku materiálu nemohu nijak říci, čím se zabýval, jedinou činností, o které mohu říct, že jistě v Rusku vyvíjel, bylo navštěvování zajateckých táborů a seznamování zajatců s poměry v republice.⁵¹³ Tak jako tak se do Československa vrátil až v polovině září, kdy rozkol ve straně dospěl ke svému vrcholu.

V létě 1920 se počala lépe organizovat i tzv. stranická pravice, i když je početně mnohem slabší než marxistická levice. 13. července se na Smíchově uskutečnila konference pravice. Té se zúčastnil a její prohlášení rovněž podepsal na Kladensku více než známý Ludvík Aust, přičemž se od něj při této příležitosti kladenští sociální demokraté, tedy levicovní, distancovali s tím, že jednal jen za svoji osobu.⁵¹⁴ Usnesení s názvem *Manifest československému lidu pracujícím*, ve kterém byly shrnuty argumenty, proč nejít revoluční cestou po vzoru Ruska, jak prosazovala levice. V zásadě se jednalo o střízlivé zhodnocení situace, když v manifestu mluví o tom, že poměry v Rusku jsou natolik výjimečné, že se politika bolševiků do

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 4.

⁵¹¹ ZÁPOTOCKÁ. *Můj život...*, s. 35, takto psal například o velké vojenské přehlídce 2. srpna, či o svých prvních dojmech z Moskvy, viz ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 252–260.

⁵¹² *Hovořili s Leninem*. Praha: Rudé právo, 1950, s. 27, srov. se ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 265–266.

⁵¹³ *Velezrádný proces kladenský: podrobný a přehledný obraz přelíčení se 14 obžalovanými komunisty před šestičlenným výjimečným senátem v Praze ve dnech 31. března do 13. dubna 1921*. Praha: Tiskový výbor strany komunistické R. Rejman, [1922], s. 13.

⁵¹⁴ *Svoboda*, 22. července 1920, s. 3.

středoevropského prostředí nehodí, či hlavní a již několikrát tzv. pravicí opakovaný argument, tedy že by revoluce ohrozila integritu republiky a došlo by k odtržení maďarských a německých částí.⁵¹⁵

Impuls pro levice pak přišel z kongresu Internacionály, který schválil 21 podmínek pro přijetí, které mají zaručovat odstranění a potírání reformismu ve straně, která by usilovala o vstup, tedy aby provedly vnitřní čistky a jasně se přihlásily ke komunistickým idejím.⁵¹⁶ 5. září uskutečnila levice svou konferenci v karlínském hostinci U Zábranských, která se ve svých závěrech vymezila proti konferenci a závěrům pravice z 13. července, odsouhlasila návrh na projednání možnosti připojení se k III. internacionále na blížícím se sjezdu, podpořila styky s levicí v německé sociální demokracii a nabádala k agitaci v revolučním duchu.⁵¹⁷ Na 14. září je do Prahy svolána konference zastupitelstva strany, na kterou se dostaví zrovna se navrátilší Zápotocký. Na této konferenci oznámil předseda vlády Tusar, že kabinet podá demisi, načež v návaznosti na to odhlasovala pravicová většina výkonného výboru odložení připravovaného sjezdu s tím, že sporná otázka účasti ve vládě takto přestala být akutní a podmínky k přístupu k III. internacionále je třeba probrat ve stranických organizacích.⁵¹⁸ Krom toho zastupitelstvo usnesením nařídilo, že sjezdu se smí zúčastnit jen ti delegáti, kteří písemně prohlásí, že nejsou pro Komunistickou internacionálu. To by ve výsledku znamenalo, že by se ho nemohl zúčastnit téměř nikdo ze stranické levice, čímž by současné vedení eliminovalo možnost ovládnutí strany levými radikály.⁵¹⁹

Na tento postup ihned reagovala levice svoláním důvěrníků dělnictva a strany v Praze. Jejich rezoluce odmítá tyto záminky vedení k posunutí sjezdu a snahy o vyřazení levičáků z něj, k čemuž se o den později připojuje organizace kladenská, která shodně trvá na uskutečnění sjezdu v původním termínu, tedy na konci září.⁵²⁰ O konferenci a kongresu internacionály Zápotocký konečně na Kladně referuje právě 16. září. Zápotocký zde prohlásil: „*Poněvadž v současné době jedinou skutečnou představitelkou třídně nekompromisní mezinárodní dělnické solidarity jest Moskevská III. internacionála (...), žádáme, aby československá sociálně demokratická strana dělnická na svém jediném právoplatném sjezdu ve dnech 25. – 28. září 1920 v Praze o připojení se ke III. internacionále jednala a snažila se pro toto připojení sehnat potřebné podklady. Nechceme se více zabývatí násilnými útoky zastupitelstva*

⁵¹⁵ GALANDAUER. *Od Hainfeldu...*, s. 305.

⁵¹⁶ Podmínky pro přijetí do Komunistické internacionály, in: *Ohlasy VŘSR*, s. 317–321.

⁵¹⁷ *Svoboda*, 9. září 1920, s. 1–2.

⁵¹⁸ GALANDAUER. *Od Hainfeldu...*, s. 311.

⁵¹⁹ Tamtéž.

⁵²⁰ *Svoboda*, 17. září 1920, s. 3.

strany, které měly za účel přivodit odklad sjezdu a vzít delegátům organizací možnost, rozhodovat o budoucnosti strany... ⁵²¹

Ve stejný den v Praze došlo faktickému převzetí redakce Práva lidu a celého Lidového domu do rukou levice, kdy byl zabrán dělnickými důvěrníky v čele s Bohumírem Šmeralem, a správy se ujala závodní rada redakce. O dva dny později, tedy 18. září, vychází dvě Práva lidu: první, nazývané staré Právo lidu, z tiskárny a redakce v Lidovém domě a druhé, které v tiskárně Beaufort vydal Josef Stivín.⁵²² Vedení strany ovšem zabránilo používání názvu Právo lidu pro periodikum vydávané v Lidovém domě a zdejší redakce tak byla nucena sáhnout ke změně názvu. 20. září tak již večer nevyšel Večerník Práva lidu, ale Večerník Rudého práva, přičemž druhý den, tedy 21. září, vyšlo první číslo Rudého práva.⁵²³ Levice tak získala tiskárnu a centrální periodikum s denní periodicitou. Nebyl to však jediný levicový deník. Kladenská Svoboda zahájila již v průběhu roku 1919 kampaň za získání finančních prostředků, které by umožnili její denní vydávání. Průběh růstu tzv. *Denníkového fondu Svobody* byl pravidelně na jejích stránkách uveřejňován, přičemž dostatečného množství na změnu periodicity a dokonce pořízení vlastní tiskárny nastalo až na konci léta 1920. 7. září vyšla poprvé Svoboda ve formátu deníku (kdy vycházela každý den kromě pondělí), navíc s totální grafickou změnou. V záhlaví se nyní skvěl místo pouhého nápisu symbol zářícího srpů a kladiva s klasy doplněný heslem „Proletáři všech zemí, spojte se!“⁵²⁴ Se změnou periodicity zároveň došlo ke zkrácení jednotlivých vydání na čtyři stránky. 19. září přišla ještě jedna změna, kdy Svoboda získává dvojnásobný formát, oproti dosud vydávanému.⁵²⁵

V témže vydání vyšel rozbor posledních událostí ve straně, jehož autorem byl Antonín Zápotocký. Článek je krásným příkladem pohledu levice na nastalou situaci. Líčením sovětského Ruska ve více než pozitivních barvách, založených na zápotockého osobních dojmech, dozajista pokřivených prostředím, ve kterém se pohyboval, se snaží postavit revoluční východisko levice, následovnice ruské revoluce, do pozice jediného možného řešení přetrvávající poválečné krize. Pravice je zde osočována z nekalých praktik, včetně spolupráce s policií, když zde autor uvádí, že „...Bechyně navrhoval, aby policie, případně vojsko obsadilo Právo lidu.“⁵²⁶ Čtenář je pak opětovně ujištěn, že sjezd se po dohodě krajů klonících

⁵²¹ NA Praha, fond AZ, kart. 5, a. j. 55, Prohlášení AZ na schůzi sociální demokracie 16. září 1920 na Kladně, s. 2.

⁵²² PĚNIČKA. *Kladensko v revolučních letech...*, s. 119.

⁵²³ *Rudé právo*, 21. září 1920, srov. s PEROUTKA. Budování státu III., s. 1253.

⁵²⁴ *Svoboda*, 7. září 1920, je zajímavé pozorovat, jak se v souvislosti s potřebou financí na deník zvýšil počet reklamy umístěné ve *Svobodě*.

⁵²⁵ *Svoboda*, 19. září 1920.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 3.

se k levici konat bude. Ten se pak skutečně v původně určeném termínu sešel, byť bez zástupců pravice ve straně.

Ve Smetanově síni Obecního domu byl za předsednictví Václava Bolena zahájeno jednání XIII. sjezdu, na kterém je II. kraj zastoupen 50 delegáty a řadí se tak k největším na sjezdu, přičemž samozřejmě nechybí hlavní protagonisté levice: Alois Muna, Václav Stádník, Karel Herink, mladý Václav Nosek a samozřejmě Antonín Zápotocký, přičemž delegátkou sjezdu je zde i jeho žena Marie.⁵²⁷ Zápotocký pak zde plní hlavně roli referenta, podávajícího správu o kongresu III. internacionály a stavu strany a možnostech jejího dalšího fungování. Druhý bod je poměrně zajímavější, neboť se na něm dá osvětlit jedna důležitá věc, a sice zdůvodnění legitimacy postupu radikální levice s odkazem na sociálně demokratickou tradici. Zápotocký říká: „*Když se dnes útočí na nás, že jsme komunisté, dlužno říci, že sociální demokracie vychází z komunistického manifestu. (...) My stojíme na zásadě našeho starého revolučního programu, my se od těchto zásad neodchylujeme...*“⁵²⁸ Tedy dle Zápotockého je levice takto tím subjektem, který se drží staré revoluční sociálně demokratické tradice, vycházející z učení Marxe a Engelse. Levice ve straně je tou pravou sociální demokracií, protože to nebyla ona, kdo se odchýlil od revolučního ideálu, který byl na pravici nahrazen sociálním reformismem. Důraz na pokračování v sociálnědemokratické tradici zdůrazňuje, i když mluví o názvu strany: „*Na posledním sjezdu strany bylo usneseno, že název sociální demokracie má být změněn. (...) My se nebojíme toho starého názvu sociální demokracie, třeba byl proskribován německými Scheidemanny a u nás Tusarem a Bechyněm, ale říkáme také jedno: Jestli dnes ti, kterým název sociální demokracie nepatří, budou chtít o toto slovíčko s námi se tahat, my k vůli tomu názvu nebudeme chodit před soudy, volati policisty a buržoasní soudce, aby nás rozsoudili, komu ten název patří a kdo si ho má ponechat. Název strany je vedlejší, než abychom se oň tahali. My prostě řekneme: Nechte si název, my si necháme staré zásady nekompromisního socialismu, který vy jste zradili, od kterého jste utekli!*“⁵²⁹ De facto tedy straničtí reformisté, představování zde Tusarem a Bechyněm, si klidně mohou říkat dál sociální demokraté, avšak budou tak jen podle názvu, neboť původní myšlenky sociální demokracie podle Zápotockého (a dle ovací to nebyl jen jeho názor) zradili, tudíž i když by se

⁵²⁷ ČESKOSLOVENSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd. *Protokol XIII. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické, jenž se konal 25. až 28. září 1920 v Smetanově síni Obecního domu v Praze*. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, [1920?], s. 322–323.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 143–145.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 145–146

skupina stranické levice měla jmenovat jinak, bude to ona, která je a zůstane tou pravou revoluční (!) sociální demokracií, nositelkou jejich tradic a oné revoluční úlohy.

V dalším dnu sjezdu Zápotocký přednesl Poselství výkonného výboru III. Internacionály československému proletariátu, který doufá v brzké přistoupení strany do toho svazku komunistických stran. Na závěr sjezdu byl zvolen nový výkonný výbor, do něhož byl Zápotocký zvolen 252 hlasy, stejný počet pak obdržel i Šmeral. Ačkoliv mohlo z krátkého popisu Zápotockého vystoupení na sjezdu plynout, že se jednalo o úplné a definitivní vítězství levice a její uchopení moci celé strany, skutečnost je poněkud mírnější, což je dáno hlavně zaměřením na Zápotockého na těchto stránkách. Na sjezd se však nedostavili jen zástupci levice, ale i vyčkávající střed a i malá část pravice. Celkově se z původně plánovaných a zvolených 527 delegátů dostavilo 338 (64,1 %), přičemž ale platný mandát byl přiznán jen 321 z nich (tedy 60,1 %).⁵³⁰

Vědomí toho, že na sjezdu bude silná přítomnost středu, přinutila levicové vedení ke kompromisnímu kroku, když ještě před sjezdem odhlasovala, že se sjezd nebude zabývat otázkou přistoupení strany ve stávající podobě k III. internacionále, nýbrž se tato otázka odsune na pozdější dobu. Ostatně například Šmeral považoval tento sjezd jen za provizorium v etapě postupného získávání většiny členské základny strany na svou stranu pomocí postupného přesvědčování a až bude dostatek přesvědčen, svolat další sjezd; Šmeral předpokládal, že by to mohlo být tak za čtyři až šest měsíců, a tam teprve přijmout 21 podmínek Kominterny.⁵³¹

Policejní zpráva pak hovoří o sjezdu takto: „*Celé jednání sjezdu bylo ve velice stísnění náladě a ti delegáti sjezdu, kteří se hlásili pro smír mezi pravici a levici byli vždy ve svých referátech zkráceni, taktéž se nedostalo některým mluvit, někteří opustili rozhořčeně sjezd. Když delegáti levice viděli, že jim vítězství se menší, vystoupili vždycky po každém delegátu, který mluvil pro pravici, radikálně a tím náladu hleděl pro levici zachovati soudruh Zápotocký a Skalák.*“⁵³²

Stejná zpráva pak uvádí drobnou kuriozitu, kdy si číšníci stěžovali, že delegáti sjezdu nezaplatili útratu a odešli.⁵³³ Na XIII. Sjezdu v září se tak nicméně ustavila stranická levice coby samostatný politický subjekt, který se však považoval za pokračovatelku původní

⁵³⁰ Encyklopedie ČSSD: Založena ke 135. výročí strany. *Encyklopedie ČSSD* [online]. 2013 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <http://www.historiecssd.cz/#3>.

⁵³¹ GALANDAUER. *Od Hainfeldu...*, s. 320.

⁵³² NA Praha, fond ČSSD, kart. 20, a. j. 174, Policejní hlášení o průběhu sjezdu z 27. září 1920, s. 3.

⁵³³ Tamtéž.

sociální demokracie, tedy těch, kteří budou sjezd teprve konat, a sice na konci listopadu. Toto ustavení bylo jen potvrzeno částí poslanců (konkrétně osmnácti, mezi nimi Šmeralem či Josefem Skalákem), kteří uznali platnost sjezdu a 7. října vydali prohlášení, kterým ustavili vlastní poslanecký klub levice, stavící jej do tábora nekompromisní opoziční práce v parlamentu.⁵³⁴

Akční program, přijatý na sjezdu se stal základem pro formování levice coby samostatného celku a v podstatě shrnoval většinu dosavadních požadavků v jeden dokument, o který se bylo možno opřít. Hlavními body tedy je zbudování systému rad, nevyhnutelnost socializace, diktatura proletariátu a připojení k třetí internacionále.⁵³⁵ Na pomoc vlastní propagaci a těmto tezím byly uspořádány spousty veřejných schůzí a projevů, Zápotocký takto např. referoval v Ostravě či Petřvaldě, ale i Praze a „svém“ kraji středních Čech. Krom toho pro usnadnění propagace byly vydány brožury s výkladem programu a výtahy ze sjezdových projevů, snažící se vrhnout levici do co nejpozitivnějšího světla vůči stávajícímu vedení, když se např. hned v úvodníku píše, že „*Velká většina delegátů (jak to s tou velkou většinou vlastně bylo, jsem již zmínil, pozn.) se sešla za protestů 50 vedoucích lidí, kteří mysleli si, že jsou víc než půl milionu příslušníků strany.*“⁵³⁶

Po sérii útoků se však i pravice odhodlala k reakci. Zastupitelstvo strany se rozhodlo vyloučit ze svých řad Antonína Zápotockého, Aloise Munu a další významné protagonisty levice. Za ně se, nikterak překvapivě, postavila „jejich“ organizace na Kladně, která na plenární schůzi 8. října přijala rezoluci, ve které se ohrazuje proti vyloučení Zápotockého s poukazem na to, že dle nich musí o vyloučení spolurozhodnout místní organizace, kde je členem. V závěru vyhlásila vyloučeným podporu a rozhodnutí výboru odmítla.⁵³⁷ 17. října se pak uskutečnila konference pravice ve II. kraji v Rakovníku, které se měl mezi 102 delegáty zúčastnit i Karel Kindl. Konference neuznala zářijový sjezd strany a usnesla se, že Antonín Zápotocký je zbaven funkce tajemníka II. kraje a místo časopisu Svoboda začnou vydávat nový tiskový orgán: Dělnické listy. Závěrem usnesení padlo rozhodnutí o zakládání vlastních místních organizací.⁵³⁸

⁵³⁴ Svoboda, 9. října 1920, s. 1.

⁵³⁵ Protokol XIII. Sjezdu strany, září, s. 270–277.

⁵³⁶ Co chce levice? to jest většina čl. soc. demokracie: [výklad a pozn. k usnesení XIII. sjezdu strany]. Praha: Ústř. děln. knihkup., [1920], s. 2.

⁵³⁷ Svoboda, 10. října 1920, s. 1–2.

⁵³⁸ PĚNIČKA. Kladensko v revolučních letech..., s. 125.

Oslavy druhého výročí 14. října 1918 byly pojaty jako důležitější nežli připomínka 28. října. Ústřední výbor levice doporučoval, aby se oslavy uskutečnily zcela nezávisle na jiných stranách a uskupeních a aby byl 14. říjen proklamován coby významný den pro československý proletariát, neboť se jednalo o jeho první masové vystoupení na podporu socialistické republiky.⁵³⁹ Postoj k 28. říjnu pak vystihuje článek *Naučení z 28. října 1918*. V něm tuto událost popisuje coby podvod buržoazie na dělnictvu, která jen využila k revolučního vzednutí k vlastnímu převzetí moci. „*Proto den 28. říjen 1918 musí býti velkým výstražným momentem pro všechny československý proletariát, jak se proletariát v revoluci chovat nemá, nechce-li, aby tato pro něho na prázdno vyzněla.*“⁵⁴⁰ Na demonstraci na kladenském náměstí pak ve stejný den Zápotocký prohlásil, že „*dělnictvo neoslavuje 28. října, ale demonstruje za socialistické požadavky.*“⁵⁴¹

Jednotlivá čísla Svobody v průběhu října a listopadu podávají zprávy, jaké místní organizace v kraji se přihlásily ke sjezdu a zásadám levice sociální demokracie. Na počátku listopadu byl poměr v II. kraji poměrně jednoznačný: 59 organizací se přihlásilo k levici a uznalo závěry sjezdu, 2 organizace se přihlásily k pravici a jedna jediná organizace nerozhodla ani pro jednu stranu a zaujala vyčkávací postoj.⁵⁴² O dva týdny později se nepoměr mezi orientací místních organizací ještě zvětšil, neboť k 18. listopadu se k levici hlásilo již na 122 organizací, zatímco k pravici se hlásilo jen o jednu více, tedy dohromady tři a nerozhodná zůstávala stále jen jedna.⁵⁴³ Označení Kladenska za rudý kraj tak jistě nebylo od reality příliš daleko. Konečně v prosinci, po vypuknutí stávků, přichází ještě jedna zpráva o rozložení sil. K levici se přihlásilo dalších 105 organizací, tedy dohromady 227, zatímco k pravici žádná nová nepřibyla.⁵⁴⁴

Na konci měsíce pak uskutečnila svůj sjezd i stranická pravice. Konal se mezi 27. a 29. listopadem v Reprezenačním (Obecním) domě. Zúčastnilo se ho na 500 delegátů, zvolených za poněkud nejasných okolností.⁵⁴⁵ Hlavními sjezdovými referáty se staly příspěvky k situaci v Rusku, které je zde líčeno podle mého soudu v realističtějších barvách, než jak tomu bylo u prohlášení levice. Referát přednesl brněnský sociální demokrat Polach, který byl členem dělnické delegace, která Rusko navštívila, a promluvil o něm takto: „*U nás máme strašné*

⁵³⁹ *Svoboda*, 10. října 1920, s. 2.

⁵⁴⁰ *Svoboda*, 28. října 1920, s. 1.

⁵⁴¹ *Svoboda*, 30. října 1920, s. 2.

⁵⁴² *Svoboda*, 4. listopadu 1920, s. 3.

⁵⁴³ *Svoboda*, 18. listopadu 1920, s. 3.

⁵⁴⁴ *Svoboda*, 11. prosince 1920, s. 4.

⁵⁴⁵ PEROUTKA, *Budování státu III.*, s. 1263.

*keřaství, ale přijedete-li do Ruska, do Moskvy, uvidíte, jak tam strašlivým způsobem se keřasí, že u nás nemáme o tom ani zdání. (...) Existuje tedy volný trh nelegitimní, který bují tajně. Moskevské ulice vzbuzují hrůzu a srdce krvácí při pohledu na rozedrané hochy, kteří prodávají cigarety a kteří keřasí se zbožím. Žasnete, když vidíte tuto zkázu na Sucharevce.*⁵⁴⁶

Dále vylíčil situaci o závodních radách, které fakticky nefungují a existují jen na oko a vymezil se vůči vstupu do III. internacionály. Sjezd dále vyslechl referát zástupce II. internacionály, belgického sociálního demokrata Huysmanse, a v usnesení o dalším postupu strany odmítl další koaliční spolupráci v současné situaci a na návrh Františka Soukupa bylo přijato usnesení o zabezpečení strany a jejího majetku, v němž vybízí výkonný výbor k pokračování v rozpracovaném právním sporu o Lidový dům.⁵⁴⁷

Lidový dům pak posloužil sám jako záminka a příčina konečného vyřešení stranického rozkolu. Zabrání Lidového domu levicí si samozřejmě její straničtí oponenti nenechali líbit. Oficiálně patřil Lidový dům i s tiskárnou Antonínu Němcovi a pražský okresní soud rozhodl už 25. října o jím podané žalobě tak, že nařídil levici objekt i tiskárnu vyklidit. První pokus o opětovné převzetí měl být proveden na konci listopadu. 20. listopadu začala levice šířit zprávu, že příští den by se pravice měla pokusit převzít si stranický majetek zpět, a na Kladně padlo rozhodnutí, vyslat do Prahy několik stovek dělníků, kteří tomu měli zabránit. Ovšem zdali se skutečně mělo 21. listopadu něco odehrát, s tím si nebyli jistí ani zástupci levice, nicméně vzali tento svůj postup jako úspěch a proklamovali jej jako připravenost bránit majetek dělnictva.⁵⁴⁸ Dozajista panovala na lavici obava, že k incidentu dříve nebo později dojde, neboť touto dobou uveřejnilo Rudé právo zprávu o rozmluvě senátora Svěčeného s několika straníky ze září, kde měl prohlásit: „že přijde vláda Černého, který bude „štramm“ na komunisty, a že tito s krvavými hlavami opustí Lidový dům.“⁵⁴⁹

Tak se v prosinci téměř stalo. Vláda stále váhala s vykonáním rozsudku, neboť její předseda Černý se obával otřesu, který by to mohlo způsobit, což mu ale bylo vytýkáno Tusarem, který mu za to vyčínil i před prezidentem Masarykem. Levice se chovala stále sebevědoměji, úřadům například oznámila, že Rudé právo nebude dále předkládat k cenzuře, pokud bude

⁵⁴⁶ ČESKOSLOVENSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd. *Nový organizační řád strany a protokol XIII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, konaného ve dnech 27., 28., a 29. listopadu 1920 v Representačním domě v Praze*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1921, s. 175.

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 115–116.

⁵⁴⁸ *Svoboda*, 23. listopadu 1920, s. 2.

⁵⁴⁹ *Prosincová stávká: [Roztržka strany: Osudný 9. prosinec 1920: Prohlášení stávky: Persekuce: Velezrada!]*. Praha: [s.n.], 1920, s. 5.

některý náklad zkonfiskován, což osobně vyřídila ministerskému předsedovi skrze deputaci, přičemž ta hrozí, že pokud by byl učiněn pokus o zabavení Lidového domu, tiskárny či jiného majetku, může dojít ke generální stávce.⁵⁵⁰ 8. prosince však Černý dostal impuls k ráznému řešení situace, který mu dala sama levice. Totiž ředitel tiskárny v Lidovém domě, sociální demokrat Hummelhans, zvýšil Rudému právu poplatky za tisk, načež byl závodní radou okamžitě propuštěn, čímž mělo dojít k porušení držby a nic již nebránilo zásahu.⁵⁵¹ Hummelhans totiž podal trestní oznámení, že zástupci strany (levice), nemají právo ho propustit, načež mu bylo vyhrožováno i násilím, přičemž se na dvoře shromáždilo údajně na 80 lidí, kteří mu skutečně měli s klacky v ruce vyhrožovat, a Hummelhans odešel a podal trestní oznámení.⁵⁵²

9. prosince odpoledne se před Lidovým domem objevili policisté, kteří začali s jeho vyklizením. Z Lidového domu přicházejí výzvy do pražských továren, aby dělníci přišli Lidový dům bránit, tyto výzvy byly doručeny do vysočanských podniků (Českomoravská a Daňkova továrna) a na Smíchov do Ringhofferova závodu.⁵⁵³ I přes potyčku nazývanou jako Boj o Lidový dům, mohlo být před devátou večer na ministerstvo vnitra hlášeno, že „*Lidový dům je již úplně vyklizen. (...) V okolí Lidového domu jest klid. Skleněný sál v zahradě byl úplně rozbit.*“⁵⁵⁴ Zajímavé pro zde sledované téma je to, že v citovaném dokumentu se uvádí, že v půl páté bylo o situaci vyrozuměno Kladno s tím, že se o necelou hodinu později potvrzuje, že na Kladně je stále klid, avšak k večeru se již objevuje zpráva, že by zítra měli přijet kladenští dělníci.⁵⁵⁵ Kladno je tedy skutečně bráno ve stávající situaci jako nebezpečná oblast, která téměř celá stojí na pozici levice, přičemž se jedná o poměrně početnou skupinu dělnictva, která pod vlivem tamní stranické organizace a dělnické rady může být připraveno podniknout bezprostřední akci. Navíc to z Kladna do Prahy není nikterak daleko.

Druhý den se ve větších městech konaly pouliční demonstrace, přičemž výkonný výbor levice vydal prohlášení, v němž odpor proti zatčení některých činovníků v Lidovém domě, rozšířil na obecné sociální a politické požadavky. Prohlášení požadovalo navrácení Lidového domu, propuštění zatčených a zároveň vybízel k boji za řízení veškeré průmyslové a zemědělské

⁵⁵⁰ PEROUTKA, *Budování státu III.*, s. 1334–1335.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 1335.

⁵⁵² Protokol policejního ředitelství z 9. prosince 1920, in: MALÁ, Irena, ed. a ŠTĚPÁN, František, ed. *Prosincová generální stávka 1920: Sborník dokumentů*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961, s. 89.

⁵⁵³ NA Praha, fond ČSSD, kart. 18, a. j. 158, všechny výzvy byly krátký text stejného znění „*Soudruzi, dostavte se okamžitě do Lidového domu ihned!!! Zabrán policií.*“; který byl napsán tužkou na kousek papíru.

⁵⁵⁴ Záznam telefonického hlášení ministerstvu vnitra o obsazování Lidového domu ozbrojenou mocí, in: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 93.

⁵⁵⁵ Tamtéž, s. 92–93.

výroby a za zřízení dělnických rad.⁵⁵⁶ Lidový dům se tak stal záminkou pro odstartování boje za konečnou socializaci, přičemž to mělo být podpořeno generální stávkou, ke které výkonný výbor rovněž vyzval. 9. prosince večer se na Kladně konala schůze důvěrníků, která po zprávách z Prahy v nočních hodinách rozhodla, že uposlechne výzvy ke stávce a na Kladně se zastaví ve čtyři hodiny ráno práce a zároveň bude rozeslána výzva na velkostatky v oblasti, aby se do stávky zapojilo i zemědělské dělnictvo.⁵⁵⁷ Stávka na Kladensku pak byla veřejně oznámena palcovými titulky na titulní stránce Svobody. Podle výzvy se má dělnictvo ráno shromáždit v závodech a vyčkat pokynů, které určí schůze důvěrníků téhož dne v devět hodin ráno. Výzvy ke stávce obsahuje i přímo výhružku státnímu aparátu: „*V případě, že nebude Lidový Dům do 24 hod. vyklizen a odevzdán jedinému oprávněnému jeho správci – Výkonnému výboru strany, kladenské dělnictvo zahájí řadu akcí, které si černožlutý ministerský kabinet Černého se žlutými na dosmrť zapamatuje!*“⁵⁵⁸

Prohlášení výkonného výboru levice z 10. prosince však fakticky neobsahovalo žádný konkrétní požadavek vyjma toho, že generální stávka se má stát hrází proti perzekuci revolučního hnutí, což mělo ovlivnit možnosti mobilizace dělnictva, kdy neorganizované, či u jiných stran organizované dělnictvo zůstávalo stranou a do stávek se tak stavěly, nikterak překvapivě tedy, místa, kde absolutně dominovala levice, což bylo typicky Kladno.⁵⁵⁹ Toho si je vědom i hejtman Rozsypal, který se v Praze domáhá četnických posil, pro případnou eskalaci stávky do většího konfliktu, neboť postupně docházelo k odzbrojování vojáků umístěných na Kladně při strategických objektech, přičemž po těchto incidentech už Rozsypala po Praze žádal vyslání vojska, které ve večerních hodinách v podobě 350 mužů z chomutovské posádky skutečně dorazilo.⁵⁶⁰

Rozmach stávky nebyl tak velký, jak se původně očekávalo. Úplná stávka byla uskutečněna na Kladensku, Slánsku, Lounsku, Budějovicku a na Moravě v Brně, Jihlavě, Třebíči, Hodonínsku, přičemž se později přidaly i některé regiony Slovenska a Podkarpatské Rusi. Stávky se nezúčastnila Plzeň, a co se Prahy týče, tak tam stávkovala zhruba jedna třetina dělnictva. Dohromady smělo tak práci zatavit na 800 000 lidí.⁵⁶¹ Číslo je více než

⁵⁵⁶ RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002, s. 50–51.

⁵⁵⁷ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 291.

⁵⁵⁸ *Svoboda*, 10. prosince 1920, s. 1.

⁵⁵⁹ KÁRNÍK, Za československou republiku rad, s. 229.

⁵⁶⁰ Hlášení okresní správy politické v Kladně z 10. prosince 1920, in: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 148–149, srov. s *Rudé právo*, 12. prosince 1920, s. 1.

⁵⁶¹ *Prosincová stávka: [Roztržka strany: Osudný 9. prosinec 1920: Prohlášení stávky: Persekuce: Velezrada!]*, s. 20.

pravděpodobně dost nadsazené, neřku-li pochybné, např. Peroutka uvádí údaj mnohem střízlivější, konkrétně 160 000 dělníků⁵⁶² Dále pak Heumos nabízí souhrnný údaj o stávkujících průmyslových dělnících za celý rok 1920, kterých by mělo být okolo 490 000.⁵⁶³ Podle policejních hlášení pak jenom v Čechách mělo stávkovat úhrnem na 155 874 dělníků lidí.⁵⁶⁴

Na Kladně vypracoval sbor důvěrníků v Dělnickém domě požadavky a pokyny pro stávkující a na 11. prosince svolal na náměstí tábor lidu. Na něm za účasti desetitisíců dělníků z Kladna a okolí promluvili čelní představitelé stávky, sdružení do revolučního výboru, tedy Alois Muna, ale hlavně i Antonín Zápotocký. Ten se ve své poněkud prudké řeči seznámil přítomné se založením ústředního revolučního výboru a jmenoval jeho členy, dále doporučil, aby v každé obci byly zřizovány místní revoluční výbory o 3 až 5 osobách; zároveň ovšem vyzýval k zachování prozatím klidného charakteru stávky.⁵⁶⁵

Téhož dne je v Ústředním revolučním výboru, jehož založení oznámil na náměstí a jehož je členem spolu např. s Munou a Václavem Stádníkem a dosavadním předsedou dělnické rady Karlem Herinkem, schváleno prohlášení určené zemědělskému dělnictvu, ve kterém jsou v devíti bodech shrnuty cíle, kterých má prozatím být na venkově dosaženo, tedy zvolení dělnické rady, zachování nejnужnějších prací jako krmení dobytka apod., podávání zpráv na Kladno o průběhu stávky a hlavně zvolenou dělnickou radou zabrat dotyčné velkostatky, avšak ponechat zatím úředníky na svých postech.⁵⁶⁶ Složení revolučního výboru bylo pravděpodobně následující:⁵⁶⁷

Organizace/skupina	Člen 1	Člen 2	Náhradník
Výkonný výbor II. kraje	Alois Muna	František Pavel	František Náprstek
Dělnická rada	Mrázek	Antonín Zápotocký	Josef Benák
Revírní výbor	Karel Herink	Krejčí	Josef Macák
Odborové	Hrabě	Aleš Šunda	Rund

⁵⁶² PEROUTKA, *Budování státu III.*, s. 1337.

⁵⁶³ HEUMOS. "Kartoffeln her oder es gibt eine Revolution." ..., cit. dle ŠEDIVÝ. *Češi, české země...*, s. 319.

⁵⁶⁴ MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 285.

⁵⁶⁵ *Svoboda*, 12. prosince 1912, s. 1; účastníků mělo být mezi 25 a 30 tisíc, srov. s Fonogramu prezidia zemské správy politické.... In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 152.

⁵⁶⁶ Provolání sekretariátu okresního výboru zemědělského a lesního dělnictva z 11. prosince 1920. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 102.

⁵⁶⁷ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1590–1, Rukopisné poznámky Antonína Zápotockého o složení Revolučního výboru na Kladně; křestní jména pěti členů, resp. náhradníků se mi bohužel nepodařilo dohledat.

organizace			
DTJ	Friš	-	-
Zemědělské dělnictvo	Václav Stádník	-	-

Na odpolední schůzi rovněž referoval Zápotocký. Ten zdůraznil, že je nutné zachovat klid, na druhou stranu ale mají být zakládány ozbrojené hlídky dělnictva, které dle něj mají hlavně zabránit případným pokusům o rabování a podobné nepokoje. Tyto hlídky byly skutečně zřízeny, navíc bylo výborem na hejtmanství vzkázáno, aby se na ulici neobjevil ani jeden četník a že dělnictvo zabavuje veškeré dopravní prostředky. Kromě toho byly zastaveny veškeré tiskárny kromě Svobody.⁵⁶⁸ Dělnické hlídky dokonce zabavily náklad nelevicového tisku, který byl na Kladensko odeslán, proti čemuž protestuje syndikát novinářů. Naopak se snaží Svobodu dostat do Prahy, aby tam mohli rozšířit svojí propagační práci. Noviny do Prahy vozily nakonec z Kladna v nůších oklikou ženy, které je předávaly v Podbabě místním stávkujícím, aby se už ti postarali o jejich další šíření v Praze.⁵⁶⁹

Ač bylo celou dobu proklamováno (na Kladně zvláště Zápotockým), že stávka musí mít klidný průběh, opatření vydávaná revolučním výborem však zřejmě spěla k tomu, aby se z vhodné situace mohla stávka přeměnit v ozbrojené povstání, ostatně Zápotocký na schůzi důvěrníků při debatě o zřizování hlídek prohlásil, že „jsme před útokem a jest pochopitelno, že nemůžeme rozvinout svůj plán veřejně a sdělit jej nepříteli.“⁵⁷⁰ O revolučních úmyslech na Kladně dozajista není sporu. Už jen fakt ustavování revolučních výborů a ozbrojených hlídek tomu sám dost napovídá. Organizátorem těchto oddílů byl Mikuláš František Mlčoch, bývalý ruský legionář a člověk se vskutku dobrodružnou minulostí (a ještě pestřejší budoucností). Mlčoch se svými zkušenostmi z armády zde budoval jakési polovojskové jednotky složené z dělnictva, přičemž měl být velkým zastáncem toho, s ozbrojenými dělníky vytáhnout na Prahu.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Fonogram presidia zemské správy poldtické z 11. prosince 1920. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 152; noviny pak měly být dokonce páleny na hromadách. PEROUTKA, *Budování státu III.*, s. 1337.

⁵⁶⁹ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 302.

⁵⁷⁰ KÁRNÍK. *Za československou republiku rad*, s. 233.

⁵⁷¹ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 308; k Mlčochovi JANÁK, Viktor. *František Mikuláš Mlčoch - politický chameleon*. Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie Roč. 29, č. 1/2 (2018), s. 25-35.

Tuto myšlenku ale nezavrhoval ani sám Zápotocký. Muna pak dokonce hovořil doslova o Rudé armádě.⁵⁷² Kromě toho zde probíhaly snahy přetáhnout vojsko na svoji stranu. Na Kladně byly do kasárna a mezi vojáky rozšířeny letáky s názvem Soudruzi-vojáci, který vojáky oslovuje jako dělníky v uniformách, kteří by neměli případně prolévat krev vlastních soudruhů.⁵⁷³

12. prosince došlo k poměrně velkému rozmachu a ustálení stávků na Kladensku. Na návrh Zápotockého byly toho dne schváleny pokyny pro revoluční výbory v obcích, ve kterých byly v zásadě jen zopakovány výzvy z minulého dne, tedy zachování jen té nejnnutnější práce, vyhýbání se konfliktu, zřízení dělnických hlídek, použití zbraní jen k udržení klidu. Na konci pokynů se objevují revoluční hesla „*At' žije revoluční sociální demokracie*“, „*Pryč s kapitalistickou společností*“ a „*At' žije socialistická republika*“.⁵⁷⁴ Jen z těchto hesel je také patrné, že dávno nejde o Lidový dům, ostatně si nejsem jistý, do jaké míry by spor o něj byl schopen rozpoutat generální stávkou, ale snaha vůdců kladenského dělnictva, využít situaci k vyřešení sporů o charakter státu pomocí přímé nátlakové a možná i násilné akce, jak jsem naznačil výše.

Zápotocký zastával sám názor, že nelze jen pořád dokazovat někomu nutnost socialistické revoluce, nýbrž se dle něj mělo v příhodném okamžiku začít s přímou akcí.⁵⁷⁵ V posledním čísle Svobody, které vyšlo 12. prosince, se tak již hlásilo, že revoluční výbory byly ustaveny již v 57 obcích na Kladensku, přičemž těchto 57 obcí vyslovilo plný souhlas a podporu stávkovému výboru a jeho prohlášením.⁵⁷⁶ Vláda na nastalou situaci reagovala na své mimořádné schůzi téhož dne, kdy nad několika oblastmi v republice, včetně Kladna, vyhlásila stanné právo, přičemž vláda dohodne další postup na půdě Národního shromáždění se všemi stranami, kromě sociálnědemokratické levice.⁵⁷⁷

13. prosinec je na Kladně možná překvapivě poněkud klidným dnem, byť na Moravě jde o praktický vrchol stávků, kdy dochází i k menším ozbrojeným střetům dělnictva se státní mocí, kdy např. v Oslavanech proběhl pokus o obsazení elektrárny a zranění několika osob při potyčce s vojskem; podobně v Hodoníně došlo k přestřelce s několika raněnými na obou

⁵⁷² Peroutka, *Budování státu III.*, s. 1337.

⁵⁷³ NA Praha, fond ČSSD, kart. 18, a. j. 158, výzva podobného znění byla učiněna i směrem k legionářům.

⁵⁷⁴ NA Praha, fond AZ, kart. 7, a. j. 73, Opis pokynů navržených AZ.

⁵⁷⁵ ŠUMBEROVÁ, *Antonín Zápotocký*, s. 26–27.

⁵⁷⁶ *Svoboda*, 12. prosince 1920, s. 2.

⁵⁷⁷ Protokol o mimořádné schůzi ministerské rady z 12. prosince 1920, In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 207.

stranách.⁵⁷⁸ Zajímavé je, že jedno ze středisek dělnického hnutí na Moravě, Třebíč, která jednala víceméně v souladu s Brnem, tedy na 13. prosince vyhlásilo pokračování generální stávky; si samo prostřednictvím časopisu Jiskra udělila již v září 1920 přizvisko „Moravské Kladno“.⁵⁷⁹ Na Kladně mezitím probíhaly diskuse, zdali opravdu přeměnit stávku v ozbrojené povstání. Zápotocký v *Rudé záři* uvádí, že v Ústředním revolučním výboru padla shoda, že se rozhodnou podle postoje železničářů. Totiž Odborový svaz československý, největší odborový svaz v republice, výzvu k připojení se ke stávce nevydal, avšak mezi železničními zaměstnanci bylo mnoho příznivců levice, tudíž se předpokládalo, že oni by se mohli ke stávce připojit. Pokud by se železniční zaměstnanci ke stávce připojili, tak by byl znesnadněn zásadně další možný přesun vojsk a bezpečnostních sil.⁵⁸⁰ V pondělí 13. ovšem vlaky vyjíždějí a železniční zřízení se ke stávce nepřipojují.

Ke Kladnu jsou dále přepravovány další vojenské posily a začíná se postupně se zatýkáním v okolních obcích. Výnosem ze 13. prosince je zastavena Svoboda, která tak už v úterý 14. prosince nevyjde a zároveň s tím nařízením se uzavírá tiskárna Svobody, oficiálně spadající pod Zápotockého.⁵⁸¹ Mimo to se zákaz dotkne i dalších levicových tisků. Vyhláškou okresní správy se téhož dne zakazuje v souladu se stanným právem rozšiřování Rudého Práva a Večerníku Rudého Práva pro Kladenský, Slánský, Rakovnický a Kralupský okres.⁵⁸² V noci ze 13. na 14. prosince začalo zatýkání i na Kladně. Kolem desáté hodiny večer dorazil k tiskárně Svobody oddíl četníků, který zde provedl prohlídku a zatkl zde přítomného Munu. Zápotocký s Mlčochem a dalšími členy Revolučního výboru byli obklíčeni těmi stejnými četníky v Dělnickém domě a všichni přítomní byli zatčeni.⁵⁸³

V jednu hodinu ráno hlásí Rozsypal, že „*Všichni členové revolučního výboru zatčeni a odesláni automobily do Prahy.*“⁵⁸⁴ Zde Zápotocký v *Rudé záři* udává mylnou informaci, neboť podle přehledu ministerstva vnitra z 15. prosince nebyli zatčeni někteří členové, neboť zrovna nepobývali na Kladně, např. Václav Stádník či Karel Herink, kteří se měli nacházet na

⁵⁷⁸ BÁRTA, Drahomír. *Prosincová generální stávka roku 1920*. I. aut. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953, s. 122–124.

MEJZLÍK, Jaroslav. *Dělnické hnutí na západní Moravě do založení KSČ*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1957, s. 22, stalo si tak při příležitosti propagační cesty AZ ohledně dělnických rad.

⁵⁸⁰ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře...*, s. 311, srov. s *Rudým právem* z 13. prosince 1920, s. 1, kde se uvádí, že se železničáři se přihlásili k levice a vyjádřili stávce podporu, avšak explicitně nikterak neříkají, že do stávky půjdou; jednalo se navíc jen o skupinu sociálně demokratických železničářů.

⁵⁸¹ Presidiální hlášení okresní správy politické Státnímu zastupitelství v Praze z 16. prosince 1920 č. 822, s. 2, NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592.

⁵⁸² Vyhláška okresní správy politické o zákazu Rudého práva z 13. prosince. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 210.

⁵⁸³ *Večerník Rudého Práva*, 14. prosince 1920, s. 1.

⁵⁸⁴ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře nad Kladnem...*, s. 312.

Duchcovsku.⁵⁸⁵ Na Kladně se rozběhlo rozsáhlé zatýkání, které se nedotklo jen vrcholných funkcionářů. 14. prosince se měl konat další tábor lidu, avšak četnictvo vyklidilo a uzavřelo náměstí, stejně tak byl hlídán Dělnický dům.⁵⁸⁶ O dva dny později se uskutečnila schůze důvěrníků, resp. náhradníků za zatčené, která spolu se závodními a revírními radami za přítomnosti Bohumíra Šmerala rozhodla, že dělnictvo nastoupí zítra do práce a zároveň však žádá, aby byli zatčení propuštěni do 22. prosince.⁵⁸⁷ Do 20. prosince skončila stávka v celé republice. Kladensko skutečně patřilo, co se počtu dělnictva stávkujícího týče, mezi největší oblasti, v Čechách dokonce druhý největší po Liberecku. Ne na všech podnicích však stávka trvala stejně dlouho, nejdéle stávkovali horníci a zemědělství dělníci. Pro názornost poslouží opět tabulka.⁵⁸⁸

Jméno a místo závodu	Počet stávkujících	Počet dnů ve stávce
Poldina huť, Kladno	2 200	7
PŽS, Kladno	4 500	10
Továrna na kabele a drátěná lana, Kladno	150	8
PŽS Nučice	1 521	8
Státní silnice a dráha, Loděnice	99	?
5 jiných dolů	2 321	10
8 průmyslových podniků v oblasti	377	5–8
25 dvorů	786	10

Vzhledem k charakteru regionu, v němž se celou dobu pohyboval a svým způsobem ho dopomáhal vytvářet k politickému obrazu svému, je Zápotocký pro stávku 1920 na Kladensku elementem podle mého soudu více než důležitým. Jednak je důležitý pro vedení levice, jehož je ostatně součástí, neboť v jeho osobě se může toto vedení o region opřít z toho důvodu, že Zápotocký je na Kladně vsutku nesmírně populární, má přátelské vztahy nejen s aparátem

⁵⁸⁵ Přehled min. vnitřní z 15. prosince 1920. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 184.

⁵⁸⁶ Přehled min. vnitřní z 15. prosince 1920. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 186.

⁵⁸⁷ Fonogram okresní správy politické z 1ž. prosince 1920. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 191. Šmeral musel údajně přítomné k návratu do práce přesvědčovat, přes jejich nelibost, viz KÁRNÍK. Za československou republiku rad s. 237.

⁵⁸⁸ Přehled počtu stávkujících. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 282.

strany či důvěrníky a jinými funkcionáři, ale udržuje je i s několika obyčejnými dělníky. Ti se tak mohou naopak cítit se stranou a jejím vedením a mít v ně důvěru. Tím se odlišuje od Muny, který na Kladně působí jen krátce a místní ho moc dobře neznají, byť se kvůli jeho uvěznění a soudu konaly tisícové demonstrace, tak se nedá říct, že by tyto byly nějak spontánní. Navíc nejvíc na jeho podporu se vyjadřoval právě Zápotocký.

Během stávky dokázal opět projevít své nesporné organizační schopnosti, o čemž svědčí vybudování sítě revolučních rad a pravidelného podávání hlášení z nich na Kladno či jím vypracovaná většina pokynů a usnesení z doby stávky; ač on, ale to ostatně celé vedení, selhal v základní myšlence stávky, kterou chtěl prosadit, a to učinit jí skutečně generální a rozšířit co nejvíce po republice. Na druhou stranu právě pro zmíněný charakter regionu a jeho naladění si nemyslím, že by stávka na Kladně stála a padala se jménem Antonín Zápotocký. Byl sice v jejím organizačním centru, ale i po jeho zatčení dokázala fungovat dva dny a nebýt Šmeralova přesvědčení, nemusela být ukončena dobrovolně. Tedy ano, Zápotocký byl za stávky důležitý, což bylo dáno jeho postavením, ale nikoliv nepostradatelný či nenahraditelný. Jakýsi kvazi kult, který se kolem osobnosti Zápotockého a jeho úlohy v prosincové stávce a následném procesu, coby takřka mučedníka proletariátu vytvořil, je pak jen snahou o řekněme glorifikaci, což v zásadě ale je úkolem kultu... Ostatně stranická organizace už KSČ dokázala poměrně úspěšně fungovat i po Zápotockém, byť z ní nevzešla nějaká další významnější postava, ačkoliv zatčen zde byl i Václav Nosek. Nicméně ten nepůsobil na vedoucí roli během stávky ani před ní, tudíž se spojení Noska a Kladna nerozvinulo do nějaké polomytické podoby, jako tomu bylo v případě Zápotockého.

d) „Na Pankráci domov můj“⁵⁸⁹

V průběhu zásahu mělo být na Kladensku zatčeno na 1500 lidí, avšak většina z nich byla vzápětí propuštěna, a ve vazebních věznicích na pražském Karlově náměstí a Pankráci tak zůstal jen zlomek tohoto čísla. Navíc ne všichni z tohoto čísla byli drženi ve vazbě delší dobu a byli místo toho vyšetřováni na svobodě. Pražské soudy měly takto stíhat na 2080 osob, přičemž ve vazebních věznicích bylo umístěno 1418 z nich. Drtivé většiny z nich se však týkalo propuštění, neboť k 19. únoru jich ve vazbě zůstalo již jen 85, přičemž dalších 11 bylo propuštěno do týdne. Do konce února pak byla podána žaloba proti 536 osobám, přičemž ale

⁵⁸⁹ ZÁPOTOCKÝ. Rudá záře, s. 318.

odsouzeno bylo jen 76.⁵⁹⁰ Celé vyšetřování prosincové stávky tak nebylo žádnou tvrdou perzekucí, za kterou ji pozdější komunisté označovali, ostatně souzeny byly nakonec jen špičky hnutí, přičemž nedošlo k zákazu strany a dočasná opatření jako přerušení vydávání Svobody, coby jejího tiskového orgánu, neměly dlouhého trvání.⁵⁹¹

Z logiky věci ve vazbě zůstávaly vůdčí osobnosti stávky na Kladensku, tedy Zápotocký, Muna, Mlčoch a nakonec k nim přibyl i Václav Stádník a Karel Herink. Ti pak ve zdech pankrácké věznice strávili následující čtyři měsíce, kdy čekali na začátek procesu.⁵⁹² Počátky věznění byly poznamenány těžkostí z toho, že zatčených bylo více, než kolik mohla pankrácká věznice pojmout. V celách mělo být doslova napěchováno více než 40 osob, přičemž omezeny byly z tohoto důvodu značně návštěvy.⁵⁹³ O Vánocích 1920 přišlo z Kladna mnoho kladenských žen, často i s dětmi, navštívit své vězněné muže, přičemž musely čekat od rána až téměř do poledne, neboť správa věznice nechtěla k vězňům nikoho pustit. Nakonec měla pomoci Marie Vacková, manželka poválečného primátora Václava Vacka, která vyjednala u správy věznice, že ředitel přijme deputaci; do té se přihlásila i Marie Zápotocká.⁵⁹⁴ U ředitele věznice pak bylo vyjednáno, že návštěvy budou vpuštěny alespoň na chodbu, aby mohli příbuzným předat vánoční balíčky.

Přeplněnost věznice vedla její správu k dohodě s vězni, při které byla ustavena jakási vězeňská samospráva. Vězni pak dostali relativní svobodu pohybu po věznici, kdy někteří měli otevřené cely, ty si pak volily svého důvěrníka a sbor těchto důvěrníků pak organizuje vycházky na vězeňský dvůr a návštěvy příbuzných.⁵⁹⁵ To, čím byli pankráčtí vězni z Kladna známí, bylo vydávání časopisu, který dostal název Pankrácký sršatec. Toto ilegální periodikum, vydávané s železnou nepřesností (v záhlaví ostatně je uváděno, že „*Vychází dle času a zásob papíru*“⁵⁹⁶), bylo prakticky jednou velkou satirou, na němž se velkou měrou podílel Zápotocký. Věžňově v něm označovali pankráckou věznici coby P.S.F.S.R., tedy Pankráckou sovětskou federativní socialistickou republiku, jako analogii k RSFSR,

⁵⁹⁰ Přehled ministerstva spravedlnosti o počtu zadržených. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 261, celkem bylo v Československu vyšetřováno 3732 osob, z nichž bylo vazebně vězněno 2726, avšak na konci února to bylo již jen 119 osob.

⁵⁹¹ První *Svoboda* po stávce vyšla den po zrušení stanného práva, tedy 11. ledna 1921 a její rétorika nebyla nikterak mírnější, už jen na titulní stránce se skvěl velký úvodník ve znění „*Znovu do boje*“, *Svoboda*, 11. ledna 1921, s. 1.

⁵⁹² Zápotocký ve vazbě strávil dobu mezi 14. prosincem 1920 a 13. dubnem 1921, NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Lístek o potrestání z roku 1921.

⁵⁹³ Naléhavá interpelace poslance Šmerala z 11. ledna 1921. In: MALÁ (ed.). *Prosincová stávka...*, s. 259.

⁵⁹⁴ ZÁPOTOCKÁ. *Můj život...*, s. 44.

⁵⁹⁵ ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 313, srov. se ZÁPOTOCKÁ. *Můj život...*, s. 44.

⁵⁹⁶ *Pankrácký sršatec*, č. 2 z 23. ledna 1921, s. 1, uloženo v NA Praha, fond MZ, kart. 3, a. j. 38, časopis býval propašován v věznici a na Kladně rozmnožován v tiskárně *Svobody*.

tehdejšímu označení sovětského Ruska. Zápotocký sem přispěl několika básněmi, mj. hymnou pankráckých sršatců, tedy předělávkou české národní hymny.⁵⁹⁷ Kromě publikování v Sršatci dal opět po delší době průchod své umělecké tvorbě v dopisech své ženě a dcerám, kterým posílal taktéž básně; zároveň s tím Marie určitě jednou poslala sama Zápotockému báseň, kterou pak on otiskl v Sršatci.⁵⁹⁸

Nezahálel však ani co se politické práce týče. Zdeněk Kárník napsal: „*Svoje věznění na Pankráci pochopil Zápotocký přesně jako příležitost revolucionáře – hrdiny, sloužícího hnutí. Přičinil se o maximální propagaci chystaného procesu s kladenskými, jemuž vtiskl do čela název Velezrádný proces kladenský (...), ještě z vězení zorganizoval razantní prohlášení vězňených na podporu rozhodného vyjádření XIV. sjezdu marxistické levice pro vstup do Kominterny a založení KSC.*“⁵⁹⁹ S přihlédnutím k tomu, co za články psal Zápotocký v době svého věznění, je výše uvedené tvrzení dozajista nezpochybnitelné. Sám Zápotocký se tituloval coby velezrádce ve svém obsáhlém článku rozebírajícím situaci strany těsně před a za prosincové stávkou, který je v zásadě jen všeobecným shrnutím toho, proč má levice postupovat dále ke vstupu do III. internacionály.⁶⁰⁰ Pod stejným titulem, tedy „velezrádce z Pankráce“, žádá Zápotocký vstup do III. internacionály s tím, že strana se musí přeměnit v komunistickou, jinak nebude odpovídat 21 požadavkům. V článku je více než patrný posun v nazírání na pojmy sociální demokrat a komunista. Jen ten, kdo se označuje jako komunista, může být součástí revoluční organizace dělnictva.⁶⁰¹ „„*Sociální demokraté*“ *jsou stoupenci dnešní buržoasní vlády, pečují o udržení stávajících kapitalistických řádů. Vy jste se stavěli proti dnešní buržoasní vládě a proti kapitalistické společnosti a proto „praví soc. demokraté“ se vás zřekli a společně s policií proti vám postupovali – proto jsme komunisty! Máme se proti tomu názvu bránit, máme se za něj stydět?*“⁶⁰²

Tedy pojem sociální demokracie byl zdiskreditován zapojením strany, resp. alespoň tedy její části, do aparátu nového státu, ve kterém místo toho, aby působila cestou okamžité, takřka revoluční změny, se zachovala státotvorně a stala se pevnou součástí politických struktur, v jejichž rámci spolupracovala se stranami názorově jí oponujícími a nesouznícími. Svým názorem na to, že je potřeba nejprve stát zabezpečit, a to i po ekonomické stránce, a až pak je

⁵⁹⁷ Zápotocký některé své básně pak otiskl v *Rudé záři*

⁵⁹⁸ *Můj život s AZ*, s. 45–46, básně AZ z vězení viz ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře nad Kladnem*, s. 319–323, dále básnička pro dceru viz *Pankrácký sršatec* č. 4 z 16. února 1921, s. 4.

⁵⁹⁹ KÁRNÍK. *Antonín Zápotocký. Tragédie...*, s. 44.

⁶⁰⁰ „*Hlas ze žaláře o prosincových událostech. V žaláři na Pankráci píše velezrádce.*“ *Rudé Právo*, 13. února 1921, s. 1–2.

⁶⁰¹ *Svoboda*, 24. 2. 1921, s. 1.

⁶⁰² Tamtéž

možné se pokusit o socializaci republiky pomocí reforem, si v očích Zápotockého svým jednáním, zvláště pak v průběhu roku 1920, pod sebou pojem sociální demokracie reprezentovaný stranickou pravíci, podtrhla pomyslnou stoličku. Tedy ne členové, ale pravicové vedení strany mělo zdiskreditovat samotný její název. Zápotocký pokračuje: „Naopak, my přiznáváme, ano, nikdy jsme nebyli a nechceme být *„pravými sociálními demokraty“*, *„přísluhovači kapitálu a vrahy vlastních svých soudruhů, jsme tedy komunisty, jsme příslušníky velké mezinárodní rodiny proletářské, hrdě se hlásíme za členy III. komunistické internacionály.“*⁶⁰³ Aby se pomyslně očistili od jednání strany, je třeba se od ní zcela odtrhnout a obléci zcela nový kabát. Kromě toho to vyžadovala samotná Kominternu, tedy nositelka toho jediného možného revolučního socialismu.

Nutno ovšem důrazně poznamenat, že podobná prohlášení Zápotockého a spol. nebyla jen jejich vlastními úvahami. Pokud jsem výše psal, že Zápotocký levici považoval za pravou sociální demokracii a nyní se však od spojení s tímto označením fakticky distancuje, je třeba pro to hledat důvod v Kominterně. Ta totiž zaslala v únoru 1921 poněkud netrpělivý vzkaz, vzhledem ke Šmeralem prosazovaným odkladům, v němž stojí: „Výkonný výbor (tj. Kominterny, pozn.) je toho názoru, že československá strana musí změnit své jméno a nazývat se komunistickou. Někteří vedoucí soudruzi z Československa tvrdí: *„My jsme skutečnými sociálními demokraty. Podobné tvrzení je nesprávné a vede k omylům. My nejsme sociálními demokraty, nýbrž komunisty, a musí tomu být dán výraz i v pojmenování strany.“*⁶⁰⁴

Z vězení s ostatními kritizuje právě současný postup strany, přičemž kritika přichází prakticky z levých pozic, resp. tedy s ohledem na výše uvedenou zprávu z postoje Kominterny. Vedení levice v čele se Šmeralem plánovalo svolat XIV. sjezd na 26.–28. března, kde se měly definitivně vyřešit současné okolnosti a odhlasovat založení komunistické strany. Nakonec ovšem byl těsnou většinou zastupitelstva sjezd odložen na 14.–16. květen s odůvodněním, že sjezd není dostatečně organizačně a ideologicky připraven. Kritika za toto rozhodnutí přišla z několika stran, z nichž nejvážnější přicházela od německé levice, kdy se spor dá personifikovat mezi Šmeralem a Karla Kreibicha.⁶⁰⁵ Odkládací taktika byla kritizována, neboť německá levice již

⁶⁰³ Tamtéž

⁶⁰⁴ PEROUTKA, *Budování státu IV.*, s. 1415.

⁶⁰⁵ GALANDAUER, *Od Hainfeldu...*, s. 346–347.

svůj sjezd uskutečnila, a to 12. až 13. března v Liberci a odhlasovala na něm přistoupení ke Kominterně, přičemž na sjezdu zazněly právě výtky směrem k levici české.⁶⁰⁶

A na kritických pozicích vůči odkladu stál i Zápotocký. Do Liberce poslal z vězení pozdravný dopis, v němž gratuloval ke schválení podmínek a faktickému vzniku sekce komunistické strany. V dopise nebylo opomenuto zdůraznění Zápotockého příslušnosti k revolučnímu kraji, tedy ke Kladensku, neboť dopis byl otištěn s titulkem *Drei Kladnoer Grüsse aus dem Kerker. Vom Genossen Zápotocký*.⁶⁰⁷ Naproti tomu zastupitelstvu české levice byl z vězení doručen dopis, v němž podepsaní Zápotocký, Muna, Mlčoch, Stádník a další poměrně tvrdě kritizují postup strany, tedy odložení sjezdu a fakt, že se zastupitelstvo strany jasně nevyjádřilo pro vstup do III. internacionály. Postup se jim zdá nejasný a z takového může plynout nesrozumitelnost a nedorozumění, „ze kterých pak pro třídně nekompromisní hnutí mohou značné škody vzejítí.“⁶⁰⁸ Za jednoho z hlavních původců toho, proč se jim jednání strany zdá nesrozumitelné a nerozhodné, považují styl, jakým se o rozhodování ve straně píše v Rudém právu, a kritizují některé jeho redaktory. Jedinou možnou cestou, kterou může zastupitelstvo strany nastoupit, je pak dle podepsaných, titulujících se jako nestranní pozorovatelé, „vybudování pevné, sjednocené a akci schopné komunistické strany proletariátu všech národností v Československé republice.“⁶⁰⁹

Pisatelé dopis zastupitelstvu strany datují na 26. březen na „Karláku“. Totiž na konci března byli z pankrácké věznice převezeni právě na Karlovo náměstí, tedy na místo, kde byl vězněn už Zápotockého otec. Převezení byli, neboť se blížil začátek procesu. Ten byl před šestičlenným senátem zahájen odpoledne 29. března 1921. Antonín Zápotocký byl spolu s dalšími 13 obžalovanými souzen, neboť se měl dopustit zločinu velezrady podle §58 a §59 trestního zákoníku.⁶¹⁰ Prvotní návrh státního žalobce na smrt provazem okomentoval Zápotocký ve vazbě slovy: „*My si vymůžeme, abychom byli pověšeni na cukršpagátě, abychom tu smrt měli sladkou.*“⁶¹¹

Zápotocký byl vyslýchán spolu s ostatními již 29. Ve své výpovědi se přihlásil k tomu, že je přesvědčením komunista a odmítl svoje souzení pro politické přesvědčení. Ostatně přiznával celou organizaci revoluční rady i to, že byl autorem většiny instrukcí, rozeslaných v průběhu

⁶⁰⁶ Tamtéž, s. 347.

⁶⁰⁷ *Vorwärts*, 12. března 1921, s. 2

⁶⁰⁸ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1590–1, Rukopis dopisu, s. 1.

⁶⁰⁹ Tamtéž, s. 3.

⁶¹⁰ *Rudé Právo Večerník*, 29. března 1921, s. 1.

⁶¹¹ Vzpomínka Václava Stádníka, in: *Kladensko v prosincových událostech 1920: [Sborník]*. Kladno: Okr. osv. dům, 1970, s. 31.

stávky na různá místa na Kladensku⁶¹² Celá Zápotockého výpověď působí klidně, možná trochu úsečně směrem k soudu. Obhájcem obžalovaných byl mj. Theodor Šmeral, bratr Bohumíra Šmerala.⁶¹³ Ten přišel nejvíce ke slovu při výpovědi korunního svědka, okresního hejtmana Antonína Rozsypala a ministerského předsedy Černého.

Po výsleších a výpovědích svědků přednesli za obžalované svoji závěrečnou řeč Zápotocký. V ní prakticky obvinil soud, že žalované nesoudí kvůli samotným prosincovým událostem, ale pro jejich politický světonázor; ba co víc, Zápotocký obvinil vedení pravice ve spojení s Černého vládou, že svým jednáním (tedy zábořem Lidového domu) vytvořili jakýsi komplot, který měl vést k vyvolání nepokojů, zde tedy prosincové stávky, a následné perzekuce⁶¹⁴ Aby dali najevo, že odmítají svoje souzení za politické přesvědčení, na konci řeči se Zápotocký spolu s dalšími 10 obžalovanými opětovně prohlásí za komunisty, hlásícími se ke III. internacionále. „*Žádný soudní rozsudek není s to změnit v nás toto přesvědčení a my naopak věříme, že jedinou záchranu mohla by přinést jen bezohledná, rychlá do důsledku jdoucí přeměna dnešních neudržitelných rádu soukromokapitalistických v řády socialistické.*“⁶¹⁵

Soudě dle dochovaného obžalovacího spisu bylo opravdu vymezování se proti souzení za názor jen snahou o heroické gesto. Zvláště pokud porovná-li se závěr Zápotockého řeči a závěr obžalovacího spisu „*Z celého vyšetřování zjištěného a vylíčeného stavu věci vychází závěr jen jediný, že vše bylo nastrojeno k násilné změně vládní formy, způsobení vzpoury a války občanské uvnitř státu.*“⁶¹⁶ Domnívám se, že řeč byla jako taková jen snahou o vzbuzení pozornosti, ne-li skandalizování procesu. Totiž z protokolů na mě nikterak nepůsobí, že by obžalované kdokoliv obviňoval z jejich komunistického smýšlení; obžaloba naopak stála na zcela konkrétních bodech. Ostatně i fakt, že nebyla nikterak zakázána či omezena činnost sociálně demokratické levice se dá vzít jako opora pro toto tvrzení. Otázkou je ovšem, do jaké míry byla ponechána v další činnosti z obavy před reakcí jejich příznivců, přece jen se jednalo o většinu členstva sociální demokracie.

Obhajoba vystavěna Theodrem Šmeralem a dalšími obhájci, dr. Kalabisem, dr. Františkem Vorlem a dr. Feundem je naopak tím, co racionálně poukazuje na mezery v obžalobě, ostatně

⁶¹² *Velezrádný proces...*, s. 12–14.

⁶¹³ Viz např. *Velezrádný proces* s. 27; Zde Marie Zápotocká ve svých pamětech mylně uvádí, že obžalované nikdo nezastupoval. ZÁPOTOCKÁ. *Můj život...*, s. 47.

⁶¹⁴ *Velezrádný proces...*, s. 56.

⁶¹⁵ Tamtéž

⁶¹⁶ NA Praha, fond AZ, kart. 70, a. j. 1592, Obžalovací spis, s. 33.

v případě Zápotockého Šmeral poukazuje na fakt, že velká část obžaloby se po výsleších obžalovaných a svědků, stala prakticky jen tvrzením proti tvrzení a neexistují relevantní důkazy.⁶¹⁷ Stejně pro autorství a rozšiřování letáků k vojákům, aby se přidali ke stávkujícím, nebyl nalezen proti Zápotockému důkaz. Z jednotlivých dílčích bodů, které byly Zápotockému kladeny za vinu, kromě zmíněného telefonátu a letáků k vojákům to byla samotná organizace stávky, zabírání velkostatků a činnost revolučního výboru, tak nešlo uvažovat o jeho odsouzení za velezradu, podobně se pak obhájci vyjadřují i o ostatních obžalovaných.

13. března 1921 je pak vynesena rozsudek. 6 obžalovaných (Jaroslav Handlíř, Josef Macák, František Pavel, Josef Benák, Karel Herman a Aleš Šunda) byli zproštěni obžaloby. Zbylí byli odsouzeni trestem odnětí svobody následovně: František Richter 6 měsíců, František Náprstek 7 měsíců, Mikuláš Mlčoch a Karel Herink na 8 měsíců, Alois Muna a Václav Stádník na 12 měsíců, Břetislav Hůla dostal o měsíc více a konečně nejvyšší trest si vysloužil Antonín Zápotocký, který odchází z 18 měsíců nepodmíněně.⁶¹⁸ Protože se odsouzeným zdá výše trestu vysoká, všichni se odvolávají a na odvolací proces si ve věznici musí počkat do srpna.

První máj 1921 je na Kladně pojat jako velká komunistická demonstrace, které se účastnilo na 40 000 lidí, kteří opět přísahali svou věrnost III. internacionále.⁶¹⁹ Na manifestaci nechybí ani zastoupení Zápotockého, dlícího v Praze, neboť Marie Zápotocká zde vystupuje a jménem kladenských žen se ve své řeči rozchází definitivně se sociální demokracií, označuje je dokonce za lžisocialisty a zrádce a prohlašuje: „*Ano, jsme komunisty! (...) Nám patří budoucnost, náš bude svět*“⁶²⁰ O tom, že levice, resp. tedy komunisté, na Kladensku prakticky převzali celou členskou základnu strany, svědčí i údaj ze Svobody, že sociální demokraté se o prvním máji sešli v počtu asi 200 lidí v hostinci U Jágrů, starém místě dělnického setkávání na Kladně v 19. století. Dokonce i národní socialisté měli na svých oslavách o poznání více účastníků (na 3000).⁶²¹

Z vězení Zápotocký napsal článek, který byl otištěn ve Svobodě, která slavila 30 výročí svého založení. Stejně jako Marie ve svém projevu, tak i on se zde rozchází se sociální demokracií, ovšem činí tak z pozice ne Antonín Zápotockého, ale mluvčího kladenského dělnictva.

⁶¹⁷ Např. Zápotockému byl vytýkán telefonát s Rozsypalem, kterému měl vyhrožovat vyostřením konfliktu, avšak neexistoval žádný záznam a svědci se nedokázali shodnout na jeho znění, *Velezrádný proces*, s. 62.

⁶¹⁸ *Velezrádný proces*, s. 65, téměř všichni byli odsouzeni pro zločin proti veřejnému násilí.

⁶¹⁹ *Rudé Právo*, 2. května 1921, s. 3.

⁶²⁰ *Svoboda*, 2. května 1921, řeč viz rovněž in: ZÁPOTOCKÝ, *Rudá záře...*, s. 335–336.

⁶²¹ *Rudé Právo*, 2. května 1921, s. 3.

Dělnické hnutí na Kladensku dle něj nabralo za 30 let mnoho podob, vystřídalo různé prostředky boje za dosažení svých cílů, ale hlavně vystřídalo vůdčí osobnosti hnutí. Rozchod se sociální demokracií prezentuje právě na těch vůdčích osobnostech; bez jakýchkoliv pochybností můžu prohlásit, že má na mysli Karla Kindla, Ludvíka Austa a domnívám se, že i Františka Soukupa, když píše: „*Dělnictvo dovede s povděkem vzpomínati na jejich zásluhy a dobrou činnost v minulost, nedovedlo však nikdy, ani těm nejoblíbenějším, odpustiti zpronevěru a zklamání.*“⁶²² S nadcházejícím ustavujícím sjezdem komunistické strany tak Zápotocký jménem kladenských, a ostatně i kladenští samotní na manifestaci, jasně vymezují svůj budoucí postoj.

Založení KSČ na ustavujícím sjezdu v květnu 1921 symbolicky definitivně končí jednu éru života Antonína Zápotockého, tedy tu, kterou strávil v řadách nejstarší fungující české (československé) politické strany. Stejně jako k prvnímu máji, tak i ke sjezdu byl vězni jednak zaslán dopis s jejich pohledem na situaci, shrnující prakticky již tolikrát opakované fráze o nutnosti vstupu do internacionály budování masové revoluční organizace apod; a kromě toho se oni coby věznění rozhodně staví za přijetí podmínek III. internacionály.⁶²³ Dopisem rovněž Zápotocký vyzval „své“ kladenské, aby se sjezdu zúčastnili, k čemuž je vybízel pomocí hesel, že komunisté jsou jediní správní bojovníci za věc proletariátu.⁶²⁴ A stejně jako na prvního máje na Kladně, tak i zde je Zápotocký zastoupen ženou Marií, která je za kladenskou organizaci levice vyslána coby delegátka s hlasem rozhodujícím; Zápotocký je pak zvolen čestným členem nově ustaveného Výkonného výboru KSČ (spolu s Munou a dalšími dvěma vězňenými).⁶²⁵ V moment vzniku strany tak Zápotocký stojí vskutku na pozici jistého mučedníka a bojovníka za věc komunismu.

Momentem ustavení KSČ v květnu 1921 kromě této kapitoly a vůbec biografické části této práce, končí i Zápotockého poslední autobiografický román *Rudá záře nad Kladnem*. Rád bych se zde ještě zastavil a uvedl několik důvodů, proč se mi práce s touto knihou zdála obtížnější než se dvěma předcházejícími. *Rudá záře* se na rozdíl od *Bouřlivého roku* a

⁶²² *Svoboda*, 1. 5. 1921, s. 2, ukázkový příklad toho, co má na mysli Zápotocký může být dopis starosty Kamenných Žehrovic Josefa Kleina z listopadu 1920. Klein v něm vzpomíná pozitivně na Soukupa coby osobnost předválečné sociální demokracie, avšak pro jeho angažmá ve vládě a konečnou příslušnost k stranické pravici ho tituluje jako zrádce, ba co víc, píše, že ho nenávidí, *Svoboda*, 28. listopadu 1920, s. 3.

⁶²³ *Rudé Právo* 15. května 1921, s. 1–2, tentýž dopis otiskla i *Svoboda* o tři dny později, viz *Svoboda*, 18. května 1921, s. 2

⁶²⁴ *Svoboda*, 14. května 1921, s. 1, dopis Zápotocký použil i do *Rudé záře*, s. 339–340.

⁶²⁵ ŠTVERÁK, František. *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921-1992): základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. Vyd. 1. Praha: Národní archiv, 2010, s. 25 a 31.

Vstanou noví bojovníci odehrává v období, které je v době vzniku románu, tedy na počátku 50. let, velmi sledovaným pro budování vlastní určité stranické mytologie. Proto je zde podle mého soudu zcela upozaděna osobnost Aloise Muny, který přitom měl na Zápotockého zcela zásadní vliv. Dalším problémem byla v knize absence některých momentů let 1918 až 1920; jak jsem uvedl výše, zcela opomenuty zde byly okolnosti ustavení marxistické levice ve straně nebo i Zápotockého působení během pobytu v Sovětském svazu.

Další věcí, se kterou je ale nutné u práce s pramenem tohoto typu počítat, je zkreslující pohled na některé osobnosti strany, a to nejen na Kladensku. Ukázkově to je zde Zápotockého charakteristika Karla Kindla jako slabého a nerozhodného člověka.⁶²⁶ Kindl, Zápotockého blízký přítel z předválečného období, dostal tuto charakteristiku jen proto, že nenásledoval stejné vize jako Zápotocký, přitom ovšem se jednalo o politika nesporných kvalit, o čemž ostatně svědčí i to, že si post starosty města Kladna udržel až do konce 30. let.⁶²⁷ Podobná věc by se dala uvést i o Františku Soukupovi. O něm zde Zápotocký uvádí, že se během poválečného období velice změnil, stal se z něj oportunist a nakonec zradil svoje staré revoluční zásady Například v části deputace kladenských u Vlastimila Tusara v roce 1919 je zde de facto vykreslen jako slabý, neboť během tohoto setkání celou dobu mlčel, aniž by se kladenských proti Tusarovi zastal.⁶²⁸

Rudá záře nad Kladnem si tak vyžadovala vskutku podrobnější a pečlivější kritické čtení a porovnání s původními prameny, na které sám autor nepřímě odkazuje a jejich zasazení do kontextu. Díky tomu mohu říct, že u větší části knihy jsem schopen zcela objektivně posoudit, které části se dají považovat za relevantní z hlediska vzpomínek Zápotockého, a dle toho jsem se je snažil v textu používat a citovat. Tuto poznámku jsem považoval na konci této kapitoly za nutnou, ač o problematice románů a výsledku jejich použití v této práci je hovořeno celkově ještě v závěru práce.

Konečně je nutné se ještě alespoň krátce podívat na to, jak Zápotocký sledoval z věznice ustavení KSČ, jak se lišil od Zápotockého z roku 1918 a kde tkví kořeny oně vnitřní přeměny názorové. Pokud bych měl charakterizovat Zápotockého na základě výše uvedeného textu, pak by se jednalo o člověka stojícího na jasně vyhraněných ideologických pozicích, majícího vědomí toho, že tyto jeho pozice jsou ve spojení s jeho organizačními schopnostmi, kterých si

⁶²⁶ Např. ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře*, s. 41, 133 atd.

⁶²⁷ TOMEŠ, s. 103

⁶²⁸ ZÁPOTOCKÝ. *Rudá záře*, s. 157; samotné vykreslení Tusara jako jednoho z hlavních nepřátel zde ani nebudu rozvádět.

byl dozajista vědom, dobrým předpokladem pro rozvoj a přímý vliv nové strany. Ostatně se o to snažil již před jejím ustavením, viz s. 124 této práce. Krom toho měl poměrně dobré vztahy s ostatními vůdčími osobnostmi strany a vědomí toho, že za ním, jeho vlastní osobou, stojí Kladensko, tedy kraj, ve kterém prakticky politicky vyzrál.

Pokud se podívám na Zápotockého roku 1918, tak by platilo to, že byl jedním z mnoha z fronty se vracejících mužů, mající však díky svému zakotvení na levici politického spektra pozitivní pohled na ruské události, znásobený realitou poválečné nouze v novém státě. Jak už jsem ukázal, tak už před válkou se o něm dá mluvit jako o poněkud radikálnějším. Poválečná situace a rozčarování podle mého sloužily jako katalyzátor této vnitřní radikality. Obecně pak bych osobu Muna chápal jako důležitý prvek Zápotockého politického vývoje dvou poválečných let. Je to Muna, díky kterému se Zápotocký seznámil hlouběji s vlastní komunistickou teorií, skrze překladové a leninské brožurky z Ruska jím dovážené.

Spolu s prostředím, kterému je radikalita vlastní, převážně z důvodů sociálních, tak vzniká jakési souznění Zápotockého a tohoto regionu, díky kterému je prakticky nejpopulárnější a vcelku váženou osobností politického života, uznávanou však masami, se kterými se ostatně i v pozdějších letech stále identifikoval a z tohoto spojení pak pramení Zápotockého přezdívky „Náš Toník“ nebo populární „Táta dělníků“. Činnost Zápotockého na Kladensku se pak stává až mytizovanou, zejména po nástupu Zápotockého do vrcholných politických funkcí v republice po roce 1945, ale zejména po únorovém převzetí moci.

*„Zavlaje nám nad hlavami,
jako rudá záře ranní,
zvěstujíc nám nový den!
Pročež bratři nemeškejme,
za svobodu život dejme,
ať lid blaha dojde jen.“⁶²⁹*

6) „Náš lid je hrdý na svého velkého rodáka“⁶³⁰

a) Záměr a realita

Po skončení druhé světové války, během které se komunistická strana Československa etablovala ve vládních strukturách obnoveného státního zřízení, a zvolení Antonína Zápotockého do funkce předsedy Ústřední rady odborů (v zásadě výkonného orgánu v roce 1946 ustaveného ROH; dále jen ÚRO) se Kladno a i rodné Zákolany začaly ke svému rodákovi hlásit. Už za Zápotockého života se tak kolem něj tvoří jakýsi mýtus heroického bojovníka za dělnické zájmy, stojícího na čele nejrevolučnějšího kraje republiky; tedy stojícího v sepětí s tímto regionem. Po pozvolném skládání poct doby poválečné, nastoupí v letech padesátých přímý důraz právě na budování takového kultu, s pevným institucionálním zázemím, resp. v Záklonech se snahou o takové zázemí.

Původním záměrem této kapitoly bylo ukázat, jakým způsobem byl konstruován Zápotockého mýtus v návaznosti na region, a rovněž to, jak se sám Zápotocký stavěl k tomu, že se kolem něj měl vytvářet určitý kult osobnosti. Ve Všeodborovém archivu je uložen dle mého soudu mimořádně zajímavý, bohužel nedatovaný (ač dle obsahu bych jej zařadil pravděpodobně do let 1953-1954) dokument, a sice strojopisné poznámky Antonína Zápotockého, ve kterých se v šesti bodech věnuje různým problémům.⁶³¹ Zmiňuji je ale zejména kvůli bodu dvě s názvem *Osobnost a kolektiv*. Zápotocký si poznamenal: *„Nikdy jsem nebyl přítelem vynášení osobnosti nad kolektiv. Mnohé věci jsem těžce nesl. Bránil jsem se pojmenovávání závodů jmény živých osob. Ocitnul jsem se v těžkém postavení po mém zvolení prezidentem. Kult osoby měl zde vžitou tradici. Snažil jsem se tomu čelit. Je otázka, zda jsem to činil správně.*

⁶²⁹ KARBUSICKÝ, s. 202.

⁶³⁰ *Svoboda* 17. prosince 1948, s. 1.

⁶³¹ Zemědělství, stranický aparát, etc., VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 21-1, a. j. Poznámky AZ, nečíslováno; původně bylo bodů deset, avšak čtyři poslední se nedochovaly, text má až charakter jakési osnovy k sebekritice.

Snažil jsem se neoficiálně chodit mezi lidi.“⁶³² Nakonec jsem se ovšem rozhodl od původního záměru upustit, a sice ze dvou hlavních důvodů:

1) Nedostatečná pramenná základna. V případě Kladna – bohužel – nejsem schopen podat nikterak dobrý obraz o institucionálním zakončení, budování a práci se Zápotockého mýtem. Důvodem k tomu je nedobrá stav pramenné základny, neboť materiály Komise regionálních dějin při OV KSČ Kladno (které měly tvořit jeden z hlavních zdrojů pro tuto kapitolu), uložené ve zdejší Státním okresním archivu, se nachází ve stavu nezpracovaném a značně nepřehledném (v zásadě by se fond dal označit za haldu papírů, spojující zápisy ze zasedání komisí, zprávy z centra a pozůstalosti Aloise Pěničky), ve kterém by se dohledávalo jen těžko.⁶³³ Druhý fond, ke kterému jsem vzhlížel coby k základnímu zdroji pro budování a práci s mýtem Antonína Zápotockého na Kladensku, měly být materiály týkající se činnosti zdejšího muzea, které mělo pod správou Pamětní síň Ladislava a Antonína Zápotockých v Dělnickém domě, a konečně i Muzea dělnického hnutí Kladenska umístěného tamtéž. Bohužel z komunikace se Sládečkovým vlastivědným muzeem na Kladně vyplynulo, že materiály, týkající se Zápotockého a Pamětní síně, jsou ve velice omezeném množství, neřku-li torzovité, z čehož velkou část tvoří pouze fotografie.⁶³⁴ Podobně bych mohl hovořit o fondu Ideologické komise při OV KSČ Kladno; tedy fond je bohužel nezpracován.

2) I kdyby prameny k dispozici byly, tak se podle mého názoru jedná o téma natolik komplexní, že by bylo lepší uskutečnit vlastní výzkum s výstupem v samostatné práci. Nakonec jsem tedy po delší úvaze usoudil, že schůdným řešením bude využít jen Zákolany a zejména případ Zápotockého sochy zde stojící, coby příklad pro práci s postavou Zápotockého ve sledovaném regionu. Díky materiálům, dochovaným v obecním archivu Zákolan může být poměrně obstojně vykreslen průběh vzniku tohoto monumentu, diskuse o jeho vzniku a konečně také osudy sochy a pohledy na ní po roce 1989, kdy se mnohým stala trnem v oku.

⁶³² Tamtéž, s. 2. Doklad pro toto vlastní tvrzení by se dal spatřit v roce 1946, při příležitosti přejmenování jednoho z kladenských dolů na důl Zápotocký.

⁶³³ Rozsah nezpracovaného materiálu celého fondu činí 17,5 metru a kromě zmíněných písemností obsahuje část knihovny z pozůstalosti Aloise Pěničky.

⁶³⁴ Dostupným materiálem k Pamětní síni jsou propagační předměty a zápis ze schůze komise, která měla na starost rekonstrukci síně, uložené v osobním fondu AZ v SOkA Kladno, kart. 1, a. j. nečíslováno.

b) Zákolany - Zápotocký

Rodná obec Antonína Zápotockého je díky dostatku dochovaného pramenného materiálu dobrou možností, jak demonstrovat vztah Zápotockého ke svému rodnému regionu, resp. regionu k Zápotockému, a alespoň rámcově nastínit ideologickou práci a snahu o využívání jeho osoby v rámci tzv. Krajiny revolučních tradic.⁶³⁵ Výchozím materiálem pro sepsání této části práce mi je zejména obsáhlý vlastní archiv obce, zahrnující několik svazků obecní kroniky, doplněné dokumenty doprovázející jednotlivé události, stejně tak výstřižky z regionálního tisku, či dobové fotografie. Dalším důležitým zdrojem pro poznání této problematiky jsou z archivních materiálů v této práci hojně citované osobní fondy manželů Zápotockých z Národního archivu. Rád bych zde alespoň rámcově nastínil vztah Zápotockého a jeho rodné obci, a to jednak za jeho života po roce 1945 - přičemž tato část bude spíše popisného charakteru - , a následného období po Zápotockého smrti, s důrazem na dva symboly, mající za cíl do jisté míry mytizovat jeho osobu zde, a sice Pamětní síň Ladislava a Antonína Zápotockých, spojenou částečně se Zápotockého rodným domem, a sochy Antonína Zápotockého ze sedmdesátých, resp. osmdesátých let 20. století. Poslední část se zaměří na osud síně a sochy po listopadu 1989 a na diskusi probíhající okolí pozůstatků připomínek zákolanského rodáka v obci.

Jak jsem již zmínil, tak hlavním zdrojem pro alespoň pokus o vykreslení vztahů rodné obce k Zápotockému jsou zde obecní kroniky, nebo také *Pamětní knihy obce Zákolany*. Výhodou takového pramene je jeho bezprostřednost, díky které se dá sledovat proměna nazírání na Zápotockého v průběhu dekad, avšak na druhé straně stojí subjektivní pohled daného zapisovatele (kronikáře), který však do určité míry může být utlumen tím, že zápisy vždy schvalovalo zastupitelstvo obce.⁶³⁶

Marnou snahou by bylo hledat jakékoliv zmínky o Zápotockém, a to včetně Ladislava, v zápisech předválečných. Jedinou stopou, kterou by hledající našel, by bylo pár zmínek o fungování Společnosti přátel staroslavné Budče.⁶³⁷ Samotné připomínání Ladislava Zápotockého v obci zpracoval v článku s názvem „*Druhý život“ Ladislava Zápotockého - Budečského* Karel Drvola, který si v něm všimá natáčení filmu *Vstanou noví bojovníci*, připomínce 100 let od narození Ladislava Zápotockého či Pamětní síně otce a syna

⁶³⁵ Touto problematikou se zabýval Lukáš Fasora v kapitole knihy Svůdnost sociálního experimentu. FASORA, Lukáš. *Krajina revolučních tradic (1920–1989) – kolébka nového člověka. Příklad Brněnska, Kladenska a Rosicko-Oslavanska*. In Fasora, Lukáš; Hanuš, Jiří; Nečasová, Denisa a kolektiv. *Svůdnost sociálního experimentu : nový člověk 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. s. 186-207.

⁶³⁶ Nedá se však dozajista říct, jak moc se zápisem a jeho úpravami dané zastupitelstvo zabývalo.

⁶³⁷ *Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany*, s. 56

Zápotockých, zřízené v obci.⁶³⁸ Z části se článek překrývá s mým původním záměrem, tudíž se zaměřím explicitně pouze na Antonína s tím, že budu sledovat v době do roku 1957 jeho návštěvy a reakce na oslavy narozenin či zvolení do prezidentské funkce. Tedy jak se ještě za Zápotockého života využívalo jeho příslušnosti k obci a jak s tím sama obec nakládala.

Z kronikářských zápisů je zřejmé, že Zápotocký navštívil Zákolany již v roce 1945, kdy se zúčastnil poutě na Budeč. Zhostil se zde při této příležitosti úlohy hlavního řečníka a promluvil o místě Budče v historii dělnického hnutí v českých zemích, čímž měl na mysli otcovu zdejší činnost, týkající se Podporujícího spolku pro okolí Budče.⁶³⁹ Zákolany pak, resp. jejich vedení, ve kterém převažovali zástupci KSČ, v lednu roku 1947 udělily Zápotockému čestné občanství obce. To mu bylo slavnostně předáno 5. ledna na místním Národním výboru, přičemž po ceremonii Zápotocký s ženou Marií navštívili místní továrnu na klavíry a nakonec Zápotocký opět zavzpomínal na svá dětská léta a otce, když promlouval ke shromáždění v místním hostinci.⁶⁴⁰

Rok 1947 je zajímavým ještě jednou záležitostí, která přesáhne rámce regionu. Totiž Zápotocký někdy v průběhu roku vyslovil přání, stát se členem sokolské jednoty v Zákolanech, opět s odkazem na to, že ji zde zakládal jeho otec před padesáti lety. Sokolský výbor však odmítl žádost o jeho okamžité přijetí a poukázal přitom na vnitřní řád Sokola s tím, že i pro Zápotockého platí čekací doba šesti měsíců.⁶⁴¹ V lednu pak čekací lhůta uplynula a Zápotocký se dostavil do Zákolan na valnou hromadu sokolské jednoty a byl přijat za člena spolu s dalšími 29 uchazeči. Ve své řeči, kterou pronesl, ocenil sokolskou myšlenku s tím, že se pro něj jedná o ideální možnost sjednocení tělovýchovy.⁶⁴²

Událost nešla politickým oponentům komunistické strany, jejichž tisk zareagoval na domnělou adoraci Zápotockého, že kvůli němu byla uspořádána slavnostní valná hromada a již v roce 1911 cvičil jako dorostenec na sletu, kterou přinesl komunistický tisk. První zpráva, teda ta o slavnostní hromadě, je dementována již podle kronikáře, který se coby příslušník KSČrozčiloval, že sokolští funkcionáři nejevili o Zápotockého zvýšený zájem.⁶⁴³ Právo lidu pak vyvrátilo zprávu o možném Zápotockého vystoupení na sletu mezi dorostenci v roce 1911

⁶³⁸ DRVOLA, Karel. „Druhý život“ Ladislava Zápotockého–Budečského. Posel z Budče 2018, č. 35, s. 20 – 45.

⁶³⁹ *Pamětní kniha obce Trněný Újezd a osady Zákolany*, s. 99-100.

⁶⁴⁰ *Práce*, 7. ledna 1947, s. 3.

⁶⁴¹ *Pamětní kniha...*, s. 110.

⁶⁴² *Pamětní kniha...*, s. 112, vlepěný výstřižek z nejmenovaného periodika, s největší pravděpodobností se jedná o obrázkový *Květen*.

⁶⁴³ *Tamtéž*, s. 111.

s prostým poukazem na to, že v té době již mu bylo 27 let.⁶⁴⁴ Do zesměšňování Zápotockého kvůli jeho vstupu do Sokola, který dozajista nebyl motivován touhou po tělesné zdatnosti, ale spíše symbolikou, zašel pak sociálnědemokratický Svět práce, který otiskl následující anekdotu: „*Sešel se tuhle sokolský pracovník posl. Dr. Bláha se šéfredaktorem Rudého práva posl. Novým a hned byl v něm: „Když už denně píšete o všesokolském sletě, měli byste aspoň vědět, že byl odložen!“ – „To vážně nevím! A proč?“ - tázal se udiveně Nový – „Musíme totiž počkat, až se kolega Zápotocký naučí prostným.“*“⁶⁴⁵

Další Zápotockého návštěva v Zákolanech přišla nedlouho po únorových událostech roku 1948. 4. května, tedy zhruba měsíc před nástupem do funkce předsedy vlády, navštívil opět svou rodnou obec a opět to bylo s nádechem sokolským, neboť tato návštěva se odehrála ke konci sokolského sletu, jak ostatně zdůraznil sám kronikář. Po návštěvě svého rodného domu, č. p. 19, promluvil před shromážděním více než tří tisíc lidí, na fotbalovém hřišti. V projevu kromě již obligátního vzpomínání na dětství, kdy mimo jiné zavzpomínal na učitele Václava Dlouhého, se dotkl i Sokola coby prvku sjednocené tělovýchovy v Československu a vyzval k zapojení všech ostatních tělovýchovných spolků právě do jeho struktur.⁶⁴⁶ V tomto kontextu je pak více než zajímavé pokračovat v kronice o pár stránek dál, kde se kronikář rozepisuje o čistkách v Sokole z důvodu jejich neposlušnosti vůči nově nastolenému režimu.⁶⁴⁷

Na Vánoce roku 1948 bylo vydáno první ze Zápotockého beletristických děl, tedy *Vstanou noví bojovníci*. Zákolanům se tak, díky vskutku masivní propagaci románu v tisku a díky následným adaptacím (zejména rozhlasových a divadelních) dostalo větší pozornosti, přičemž došlo i na adaptaci filmovou.⁶⁴⁸ Film měl premiéru v únoru 1951, v době blížícího se výročí 100. narozenin Ladislava Zápotockého. Tato událost samozřejmě nemohla kolem Zákolan projít jen tak bez povšimnutí. 24. července 1951 u příležitosti 30. výročí založení KSČ v Zákolanech uskutečnila slavnost, na níž došlo k odhalení pamětní desky Ladislavu Zápotockém na domě č. p. 19 za účasti tehdejšího ministerského předsedy Antonína Zápotockého.⁶⁴⁹

⁶⁴⁴ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 14, a. j. 103, výstřižek z časopisu *Vývoj* z 11. února 1948, který otiskl zprávu z *Práva lidu*.

⁶⁴⁵ Tamtéž, výstřižek ze *Světa práce* z 11. února 1948.

⁶⁴⁶ *Pamětní kniha...*, s. 121-122.

⁶⁴⁷ Tamtéž, s. 128.

⁶⁴⁸ Neбудu se zde rozepisovat o okolnostech vzniku filmu a jeho natáčení v Zákolanech, neboť jej dobře zpracoval ve svém článku Karel Drvola, viz DRVOLA. „*Druhý život*“..., s. 28-31.

⁶⁴⁹ Tamtéž, s. 31.

Zajímavé je, že datum 24. července nebylo zvoleno náhodně, ale tak, aby se událost odehrála u příležitosti každoroční poutě na Budeč. Před přítomnými promluvil coby hlavní řečník páter Josef Plojhar, který přítomné, na dosud nábožensky laděné oslavě, seznámil s novým postojem komunistické vlády k církvi a věřícím.⁶⁵⁰ Oslavy se vůbec nesly v duchu kombinace tradic a moderny: již den předem, 23. června byl večer promítán film *Vstanou noví bojovníci*, přičemž 24. června pak, mimo projevy, proběhlo vystoupení pionýrů a souborů Československého svazu mládeže. Tradičnější část pak představuje vystoupení středočeské filharmonie, prezentující se Dvořákovými Slovanskými tanci a večerní Lidová veselice s tancem.⁶⁵¹

Zápotockého 70. narozeniny, které připadly na rok 1954, byly využity k centrálně organizované propagandistické práci spojené s v této době již druhým dělnickým prezidentem. Pokud bych měl uvést jeden příklad za všechny, tak Ústav dějin KSČ připravil k této příležitosti rozsáhlou, z velké části fotografickou publikaci, věnující se životu Antonína Zápotockého, která dle úvodu „*má přiblížit našim pracujícím bohatý, hrdinský život Antoina Zápotockého, naplněný prací a bojem za vítězství a lepší život pracujícího lidu*“.⁶⁵² Zákolany samy vsadily na budování místa paměti. 19. prosince 1954 byla pod pamětní deskou Ladislava Zápotockého na domu č. p. 19 odhalena druhá pamětní deska, tentokrát ovšem věnovaná Antonínu Zápotockého, jejíž text zní: „*V tomto domě se narodil dne 19. prosince 1884 Antonín Zápotocký*“.⁶⁵³

Zápotockého smrt na podzim 1957 přinesla rozsáhlou organizaci místních smutečních akcí, organizovaných z centra. To se pochopitelně nevyhnulo ani Zákolanům. V souvislosti s úmrtím byl na území republiky vyhlášen státní smutek a místní organizace strany obdržela, jako všechny ostatní v okrese, pokyny k organizaci smutečního shromáždění v obci, dle kterých má povinnost na něm promluvit předseda MNV, a sice má přednést předem předepsaný projev schválený OV KSČ. Krom toho bylo nutné připravit kondolenční knihy a postavit ke smutečnímu místu čestnou stráž, tvořenou členy různých složek Národní fronty (ČSM, hasičů, etc.).⁶⁵⁴ Smuteční shromáždění v Zákolanech proběhlo v hostinci U Libuše

⁶⁵⁰ Tamtéž, s. 32.

⁶⁵¹ Pozvánka MAV NF Trněný Újezd- Zákolany k odhalení desky, dodatek k Pamětní knize obce, s. 157.

⁶⁵² AZ, 1884-1954, s. předmluva nestránkována, publikaci před jejím vydáním měl schválit sám Zápotocký, viz NA Praha, fond MZ, kart. 12, a. j. 107. Rukopis zmíněné knihy s žádostí o posouzení Antonínem Zápotockým.

⁶⁵³ DRVOLA, „*Druhý život*“..., s. 32.

⁶⁵⁴ Archiv obce Zákolany, dokumentace ke kronice. Směrnice k organizaci smutečního shromáždění ze dne 14. listopadu 1917 vydaná OV KSČ a ONV Kralupy nad Vltavou, s. 1

ještě tentýž večer přesně podle předpisů stanovených směrnicí.⁶⁵⁵ Symbolicky se pak místní tryzny, uspořádané 16. listopadu u pamětní desky na domě č. 19, zúčastnili horníci z kladenského dolu nesoucího jméno Zápotocký, zatímco v protilehlém parku byla umístěna Zápotockého busta, u které se střídala čestná stráž.⁶⁵⁶

Kladenský region, včetně Zákolan, se tak Zápotockého úmrtím dostává do popředí po celé republice, zvláště díky tisku, který přináší ať už Zápotockého vlastní vzpomínky na jeho činnost zde, nebo různé vzpomínky jeho spolupracovníků, známých, či krátké životopisné články; stejná situace se pak opakovala o měsíc později, na nedožitě Zápotockého narozeniny.⁶⁵⁷

c) „Avšak život jde dál“⁶⁵⁸

Po smrti Zápotockého začala obec připravovat zřízení místa, kde by byl Zápotocký trvale připomínán coby, nejvýznamnější zdejší rodák. V roce 1958 byla na MNV v Zákolanech naplánována a zřízena místnost, na umístění Zápotockého posmrtné masky.⁶⁵⁹ Tento improvizovaný smuteční prostor se nakonec díky iniciativě Zákolanského MNV rozrostl na dvě místnosti v prostoru přízemí Národního výboru.⁶⁶⁰ Zároveň s tím vychází aktivita i z centra, neboť v březnu 1958 získává Zápotockého rodný dům nižší stupeň památkové ochrany; je prohlášen za kulturní památku.⁶⁶¹

Nicméně v duchu nastupujícího společenského uvolnění koncem 50. let a kritiky kultu osobnosti, přestává být potřebná forma propagace žádoucí. Jak vidno ze zápisů z šedesátých let, omezilo se místní vzpomínání na Zápotockého jen na příležitostná shromáždění a vzpomínání, k čemuž byla např. vícekrát přizvána Marie Zápotocká.⁶⁶² Pokud pohlédnu do širšího kontextu, pak se práce se Zápotockým a jeho propagace celkově změnila jen na sbírání

⁶⁵⁵ Tamtéž, Oznámení o smutečním shromáždění v obci Zákolany

⁶⁵⁶ 3. kronika obce Zákolany, nestránkováno.

⁶⁵⁷ Mnoho takových dokladů viz VOA ČMKOS, kart. 19, a. j. 112, výstřižkový archiv z roku 1957; z regionálních periodik např. *Kladenská záře*, 19. prosince 1957, s. 3.

⁶⁵⁸ 3. kronika obce Zákolany, nestránkováno, zápis k příležitosti úmrtí AZ.

⁶⁵⁹ *Pamětní kniha obce Trněný Újezd...*, s. 198.

⁶⁶⁰ DRVOLA, „*Druhý život*“..., s. 39.

⁶⁶¹ Venkovská usedlost - rodný dům Antonína Zápotockého. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. 2015 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-rodny-dum-antonina-zapotockeho-2279454>.

⁶⁶² V Zákolanech např. pohovořila v šedesátých letech na besedě, ze které byl pořízen audiozáznam pro rozhlas, Archiv obce Zákolany, karton Antonín Zápotocký, zmíněný audiozáznam; kromě toho by se další jediný důraz na Zápotockého dal najít v názvu fotbalového turnaje, tzv. memoáru Antonína Zápotockého, uskutečněného za účasti Marie Zápotocké v Zákolanech v roce 1967. Marie zápotocká zde měla být bouřlivě uvítána a poté provedla slavnostní výkop k závěrečným zápasům. *Pamětní kniha obce Trněný Újezd...*, s. 243; Nutno dodat, že existoval ještě Memoriál Antonína Zápotockého na Kladně, což byla soutěž žáků v ledním hokej, NA Praha, fond MZ, kart. 10, a. j. 93.

vzpomínek jeho spolupracovníků, přátel či blízkých, nevznikají např. žádné propagandistické, ale ani vědecké publikace, věnující se Zápotockému a jeho působení v regionu, jaké by se daly najít, sice v omezené míře, v letech padesátých.⁶⁶³

S normalizací, nastupující počátkem sedmdesátých let režim postupně opět počíná využívat tyto velké osobnosti dějin strany k vlastní prezentaci a propagandě, a to včetně Antonína Zápotockého. Kromě vydávání rozličných brožurek, popisujících Zápotockého život či politickou činnost, se začíná opět vracet do veřejného prostoru ve svém rodném kraji. V rámci Zákolan se zaměřím na dvě takové největší připomínky, a sice Pamětní síně Ladislava a Antonína Zápotockých a hlavně zákolanskou sochu Antonína Zápotockého.

19. prosince 1972 došlo v Zákolanech, za účasti Marie Zápotocké, dcery Jiřiny a početné delegace z OV KSČ a ONV z Kladna k odhalení pomníku Antonína Zápotockého v místním parku. Odhalení bylo pojaté jako pásmo hudebních vystoupení a projevů řečníků, z nichž hlavním byl předseda MNV Zákolany Oldřich Doucha. Ten své řeči nezapomněl na propojení otce a syna Zápotockých s obcí a v závěru řeči prohlásil: „...*jméno Antonína Zápotockého není pro nás jen pouhým symbolem – ale skutečně živým výrazem činů a důvěry v budoucnost*“.⁶⁶⁴ Podle mého měl být pomník zpřítomněním Zápotockého, jakéhosi symbolického vložení do rodného místa, čímž mělo být docíleno jasného výrazu propojení Zápotockého se Zákolany a vytvoření místa paměti ve veřejném prostoru přímo v exponovaném prostoru parku při hlavní silnici. Samotný pomník měl podobu bílého kamenného kvádrů, na který byla umístěna plastová kopie sochy Antonína Zápotockého, odhalená o rok dříve na Kladně, pocházející z dílny sochaře Viktora Dobrovolného.⁶⁶⁵

Po odhalení památníku se z obce do jisté míry skutečně stává jakési poutní místo, ostatně zákolanská kronika uvádí až 30 000 návštěvníků za rok, přičemž se většinou jedná o účastníky organizovaných výletů, školních exkurzí, podnikových výletů apod.⁶⁶⁶ Vznikl tedy plán na rekonstrukci domu č. 19, tedy domu, jenž je označován coby rodný dům Antonína Zápotockého, a jeho přebudování na Památník Ladislava a Antonína Zápotockých; přičemž tato rekonstrukce měla být dílčí součástí velkolepější přeměny Zákolan na památné místo

⁶⁶³ Např. Svoboda, 19. prosince 1964, zpráva je složená prakticky jen ze vzpomínek čtyř lidí. Pokud bych pak měl uvést, proč nebyly psány žádné knihy o Zápotockém, lze důvod spatřit v politickém zadání Ústavu dějin KSČ. Ten ve svých metodických materiálech z počátku šedesátých let označoval biografické práce v podmínkách regionálního výzkumu za problematické a doporučoval místo nich zpracovávat edice pamětníků různých jubileí; FASORA. *Krajina revolučních tradic*, s. 192- 193.

⁶⁶⁴ *Pamětní kniha obce Trněný Újezd...*, s. 336

⁶⁶⁵ DRVOLA, „*Druhý život*“..., s. 42

⁶⁶⁶ Tamtéž, s. 39

počátků dělnického hnutí. Celý projekt ovšem nakonec dostal na konci sedmdesátých let pomyslnou stopku z Krajského národního výboru, pravděpodobně z nedostatku prostředků, které by umožnily tento projekt financovat.⁶⁶⁷

Pamětní síň však nakonec vznikla, i když ne v domě č. 19. Za účasti Zdeňka Kárníka, zaměstnaného tehdy coby památkáře ve Středočeském kraji, došlo roku 1979, k příležitosti Zápotockého nedožítých 95 narozenin k instalaci pamětní síně v prostoru MNV Zákolany. Samotná kronika se o ní zmiňuje jako o relativně skromném projektu, na což poukazují i samotní návštěvníci.⁶⁶⁸ V síni byly kromě podobizen otce a syna Zápotockých vystaveny různé dokumenty, spjaté s jejich činností, bílý spolkový prapor, tolikrát zmiňovaný v knize *Vstanou noví bojovníci*, takřka legendární chlebové figurky, které Antonín Zápotocký vymodeloval během svého pobytu ve věznici na Borech, či rodokmen rodiny Zápotockých. Ta byla na slavnostním otevření síně opět zastoupena, tentokrát již jen dcerou Antonína Zápotockého Jiřinou.⁶⁶⁹ Problém s prostorem, ve kterém byla síň umístěna byl kritizován poměrně pravidelně. V roce 1983 byla síň označena samotným zákolanským MNV za nevyhovující významu památky Ladislava a Antonína Zápotockých, přičemž se MNV spoléhal na spolupráci s ONV Kladno a Kladenským muzeem ohledně možného řešení stávajícího nevyhovujícího stavu.⁶⁷⁰

Rok 1984 přinesl stoleté výročí Zápotockého narození. Zákolanský MNV si byl dozajista vědom významu tohoto výročí, proto s přípravami oslav začal s téměř dvouletým předstihem. Již na konci roku 1982 byly vypracovány hrubé návrhy úprav, které bude nutné uskutečnit, a to jednak kolem samotného památníku (například nutnost opatřit plastovou sochu nátěrem či připravit vydání tematické brožury) tak i v obci samotné, neboť v návrhu jsou obsaženy plány na rekonstrukci hostince, instalaci závor na železniční přejezd či vyasfaltování parkoviště.⁶⁷¹ Zákolanský MNV se dohodl na spolupráci Ústřední rady odborů, která ústy tajemníka Španiela přislíbila pomoci při rekonstrukci některých objektů v obci, včetně nátěru sochy. Celkově pak byla ustavena okresní komise k uspořádání oslav 100. let výročí narození Antonína Zápotockého, která měla připravit průběh akcí pro okres, mj. za účasti MNV Zákolany.⁶⁷²

⁶⁶⁷ Tamtéž

⁶⁶⁸ *Kronika obce Zákolany. III. díl, s. 15.*

⁶⁶⁹ DRVOLA, „*Druhý život*“..., s. 39; srov. s kronika, IV. díl, s. 219

⁶⁷⁰ *Kronika obce Zákolany. III. díl, s. 170*

⁶⁷¹ Tamtéž, s. 168

⁶⁷² Tamtéž, s. 169

Spolupráce zejména s ÚRO přinesla více než uspokojivé výsledky. V únoru 1984 byly na poradě MNV Zákolany, ÚRO, OV KSČ a ONV přijaty závěry, že předsednictvu ÚRO bude navrženo, aby stávající památník s plastovou imitací sochy byl nahrazen pomníkem bronzovým, spolu s novým podstavcem a parkovou úpravou. Zároveň s tím byla diskutována situace ohledně domu č. 19. Ten se stále nacházel v soukromém vlastnictví, neboť předchozí dohoda o předání domu MNV ztroskotala z důvodů popsaných výše. Na poradě byl nakonec přijat závěr, podle kterého mělo být skrze ministerstvo kultury České socialistické republiky podán návrh republikové vládě na prohlášení domu za národní kulturní památku.⁶⁷³

Celkově se průběh roku 1984 v Zákolanech nesl v duchu průběžných připomínek Antonína Zápotockého, ovšem nikterak vybočujících ze zavedené praxe, s jedinou výjimkou, kterou bylo únorové udělení pamětní medaile Antonína Zápotockého Vojenskou akademií Antonína Zápotockého v Brně obci Zákolany.⁶⁷⁴ V červenci například uspořádal TJ Sokol Zákolany pod patronátem ÚRO fotbalový turnaj na počest 100. výročí Zápotockého narození, přičemž sám tento turnaj vyhrál. Dále byly Zákolany v průběhu roku navštěvovány různými výpravami, školními výlety apod., více než v předcházejících letech; rovněž se v říjnu uskutečnil první ročník turistického pochodu Kladno – Zákolany, odehrávajícího se pod hlavičkou ROH.⁶⁷⁵ Co se přípravy propagačních borůžů týče, tak okresní organizace Národní fronty v tomto ohledu nezapomněly a vydaly hned několik na sobě nezávislých tisků, zdůrazňující propojení Zápotockého s Kladenskem.⁶⁷⁶

Na podzim pokročily práce na pomníku, ovšem pomalu, neboť Průmstav Kladno, který byl pověřen vybudováním nového podstavce pro bronzovou sochu, nedodržel dohodnutý termín dodání a nakonec byla jeho instalace dokončena s měsíčním zpožděním, necelé tři týdny před 19. prosincem a to až na přímý zásah ÚRO.⁶⁷⁷ Samotný pomník se nyní nacházel ve zrekonstruovaném parku, s nově upravenou cestou vedoucí k řečenému pomníku, přičemž

⁶⁷³ *Kronika obce Zákolany. IV. díl, s. 188-189*

⁶⁷⁴ *Archiv obce Zákolany. Dokumentace ke kronice, Darovací list k řečené medaili.*

⁶⁷⁵ *Kronika obce Zákolany. IV. díl, s. 191; Archiv obce Zákolany. Dokumentace ke kronice, Účastnický list pochodu...*

⁶⁷⁶ Např. MNV Zákolany vydal *brožuru Antonín Zápotocký a Kladensko. 1884 – 1984*, nevypovídající ovšem nic k reálnému vztahu Zápotockého k regionu. Dále pak OV KSČ Kladno ve spolupráci s kladenským okresním muzeem vydal propagační životopis Antonín Zápotocký. Člověk státník, vždy komunista, což byla v zásadě rozšířená verze stejnojmenného tisku z roku 1981. Brožury mají často společný jev. Ač se ve svých názvech či předmluvách zmiňují o příslušnost Antonína Zápotockého ke Kladensku, následný text tuto příslušnost nikterak nereflexuje a je jen pouhým velice stručným biografickým výčtem, přičemž samotná Zápotockého činnost na Kladensku je zmiňována velice omezeně a povrchně. Zmiňované brožury jsou s několika dalšími příklady uloženy ve Státním okresním archivu na Kladně, SOkA Kladno, fond AZ, karton 1, nečíslováno.

⁶⁷⁷ *Kronika obce Zákolany. IV. díl, s. 192.*

Zápotockého socha, tyčící se do výšky sedmi metrů, se stala skutečně jakýmsi objektem uctívání, k čemuž byl ostatně koncept umístění sochy naplánován.

Takto vytvořený komplex, nazývaný i jako Areál Antonína Zápotockého, se měl stát novým centrem obce, v jehož středu se do budoucna měly odehrávat veškeré důležité momenty, ať se již jednalo o oslavy 1. máje, osvobození Československa či Vítězného února, tak i např. sliby Jisker a Pionýru, a to vše pod dohledem samotného Zápotockého.⁶⁷⁸ Není proto divu, že autorem celé koncepce umístění pomníků a úpravy jeho okolí byl pověřen architekt Václav Hliský, držitel titulu národní umělec, který měl již na svém kontě rozsáhlé projekty, jako přestavbu kladenského centra či výstavbu nových Lidic; který tak vytvořil více než pozoruhodný *genius loci*.⁶⁷⁹ Ten byl autorem rovněž autorem trojúhelníkového platu, na němž je umístěn podstavec. Toto plato, které sochu ještě více vyvyšuje, mělo sloužit k pokládání věnců při pietních aktech a tento prvek dodává pomníku charakter až jakéhosi kultovního objektu.⁶⁸⁰

Slavnostní odhalení pomníku proběhlo 19. prosince 1984, avšak co se týče vrcholných funkcionářů strany, přítomní byli jen dva. Většina členů předsednictva ÚV KSČ, včetně generálního tajemníka a prezidenta republiky Gustáva Husáka si připomněla 100 let Zápotockého narození v Praze, při pietním aktu na žižkovském Vítkově.⁶⁸¹ Z ÚV KSČ se zákolanské slavnosti zúčastnil jen Karel Hoffmann, který byl ovšem zároveň předseda ÚRO a tajemník ÚV KSČ Jindřich Poledník.⁶⁸² Hlavní řečníkem zde však byl tajemník OV KSČ Kladno Václav Štáfek, který ve své řeči poděkoval zejména Zákolanům za organizaci a péči o památku Antonína Zápotockého a rovněž Ústřední radě odborů, která umožnila svou podporou umístit do obce bronzovou sochu, místo stávajícího pomníku.⁶⁸³

Shromážděným bylo rovněž oznámeno kladně rozhodnutí návrhu na prohlášení domu č. 19 za národní kulturní památku. Usnesením vlády České socialistické republiky z 12. prosince 1984 dům skutečně získal nejvyšší stupeň památkové ochrany, avšak žádné další přípravy k uskutečnění záměru expozice o otci a synu Zápotockých umístěné v domě provedeny nebyly, v samotné důvodové zprávě k usnesení se hovoří jen o tom, že se „*zvažuje zbudování Pamětních síní Ladislava a Antonína Zápotockých v rekonstruovaném objektu u Libuše*“, tedy

⁶⁷⁸ K čemuž skutečně docházelo, viz např. *Kronika obce Zákolany. IV. díl*, s. 364.

⁶⁷⁹ VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 44, a. j. 480, *Socha(y) Antonína Zápotockého*, s. 2; srov. např. s Práce, 20. prosince 1984, s. 1.

⁶⁸⁰ Archiv obce Zákolany, karton Antonín Zápotocký. Posudek restaurátorského atelieru Triton z roku 2010, s. 6.

⁶⁸¹ *Rudé právo*, 20. prosince 1984, s. 1.

⁶⁸² Tamtéž.

⁶⁸³ *Svoboda*, 20. prosince 1984, s. 1-2.

v úplně jiné budově, než v domě č. 19.⁶⁸⁴ Od tohoto záměru však bylo prohlášením domu č. 19 za národní kulturní památku definitivně upuštěno.⁶⁸⁵ Zápotockého rodný dům se stává jedním ze dvou takto památkově chráněných míst, souvisejících s dějinami dělnického hnutí v kladenském regionu. Druhým je v tomto textu více než často uváděný Dělnický dům na Kladně.⁶⁸⁶

Pokud nahlédnu do seznamu národních kulturních památek, souvisejících s dělnickými hnutími po celé republice, pak je Zápotockého rodný dům spolu s rodným domem Klementa Gottwalda v Dědicích u Vyškova, jediným památkově chráněným místem tohoto typu. Zápotockého rodný dům má ale poněkud hlubší význam, než Gottwaldův, a sice to, že se v něm skrze konstrukci dějin dělnického hnutí, směřující ke konečnému převzetí moci komunistickou stranou, spojuje odkaz zakladatelské generace českých sociálních demokratů, resp. socialistů 19. století, prezentovaný skrze osobu Ladislava Zápotockého s tradicí komunistické strany, kde je spojnice utvořena skrze postavu Antonína Zápotockého. Tohoto faktu si je vědoma i tehdejší propaganda: „*Tento objekt, v němž se narodil soudruh Zápotocký, čelný představitel KSČ, ROH, významný státník a druhý dělnický prezident, se stal tímto prohlášením jedním z ojedinělých příkladů spojení revolučních tradic dělnického hnutí od jeho počátků v 19. století až k vítězství socialismu v naší vlasti.*“⁶⁸⁷ V podobném duchu se vyslovil zcela nekriticky i Zdeněk Kárník, který ve své práci o památkách dělnického a komunistického hnutí ve středočeském kraji uvádí: „*Spojení obou osobností v zákolanském památném místě, otce a syna, průkopníka socialismu, zakladatele KSČ a prezidenta socialistického státu, je v jistém smyslu téměř neopakovatelné a mimořádné ve světovém měřítku.*“⁶⁸⁸

Konečným dotvořením tohoto místa mělo být už vícekrát diskutované muzeum v rodném domě Antonína Zápotockého, které má nahradit nevyhovující pamětní síň umístěné v prostorách MNV. V roce 1987 se tato otázka opět dostává na pořad jednání, přičemž k definitivnímu otevření muzea by mělo dojít v roce 1992; spolu s tím se má skrze ONV

⁶⁸⁴ Archiv obce Zákolany. *Dokumentace ke kronice*, Usnesení vlády ČSR a důvodová zpráva.

⁶⁸⁵ *Kronika obce Zákolany*. IV. díl, s. 220

⁶⁸⁶ Dělnický dům byl za Národní kulturní památku prohlášen usnesením vlády z 24. února 1978, přičemž památkovou ochranu pozbyl o téměř 13 let později, v březnu roku 1991. Dělnický dům v Kladně: Právní ochrana. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. 2015 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://pamatkovyykatalog.cz/pravni-ochrana/delnicky-dum-v-kladne-84183>.

⁶⁸⁷ *Svoboda*, 21. prosince 1984, s. 1; tabulka památek viz FASORA. *Krajina revolučních tradic*, s. 197.

⁶⁸⁸ KÁRNÍK, Zdeněk, ed. *Památky revolučního hnutí Středočeského kraje...*, s. 29, cit dle DRVOLA. „Druhý život“..., s. 41 V tomto případě je ovšem nutné mít na paměti situaci, ve které se Zdeněk Kárník v osmdesátých letech ocitá. Kromě toho ale neshledávám na výroku nic odsouzeníhodného.

vyjednat s majiteli domu jeho náhrada.⁶⁸⁹ Nicméně vývoj v zemi se ukázal být rychlejší, než uskutečňování záměrů k otevření muzea a po roce 1989 z podobných úvah definitivně sešlo.

d) „Kam s ním?“⁶⁹⁰

Polistopadové osudy zákolanské sochy se nesou ve znamení pře o to, zdali sochu, coby symbol minulého režimu, na návsi ponechat či nikoliv. Nabízí se přitom několik analogických případů pomníků komunistických státníků, jako např. odstraňování několika pomníků Klementa Gottwalda, Jana Švermy v jeho rodném Mnichově Hradišti (který byla rovněž jako Zápotockého zákolanský pomník natřen barvou, tentokrát oranžovou) či s jinou Zápotockého sochou, umístěnou na Kladně. Zákolanský pomník tak tvoří jednu z mála výjimek, neboť dokázal přežít turbulentní období 90. let spojených s všudypřítomným antikomunismem a pomalu upadal do zapomnění. Pokud se o soše někdy psalo v médiích, pak se jednalo o nahodilou zprávu, prezentující ji víceméně jako kuriozitu vhodnou k navštívení v rámci výletu po středních Čechách, či v souvislosti se snahami o odstraňování více či méně podobných reliktních komunistické éry.⁶⁹¹

Rok 1989 socha přečkala bez sebemenší úhony, což dozajista souvisí se vztahem místního obyvatelstva k ní. Ostatně sami obyvatelé odsoudili to, když byla na konci roku socha Zápotockého polepena mladými lidmi nálepkami Občanského fóra a hesly tohoto hnutí.⁶⁹² Nicméně socha unikla osudu své kladenské předlohy, která byla na počátku devadesátých let rozhodnutím města odstraněna. Důvod spatřuji v prostém faktu, že Zákolany jsou místem poměrně odlehlým, tedy Zápotocký nestál denně na očích většímu počtu lidí ve větší aglomeraci. Krom toho bych nezapomínal ani na možnou přetrvávající nostalgii místních. Socha pak na dlouhou dobu upadla prakticky v zapomnění, kdy neprobíhala žádná větší diskuse o jejím možném odstranění, byla spíše náhodně popisována coby kuriozita a možné zpestření případného výletu do oblasti Podbudečska.⁶⁹³

Širší veřejnou diskusi ohledně sochy přinesl incident z listopadu 2012. Vpředvečer 55. výročí Zápotockého úmrtí místní spontánní recesistické uskupení Kovar natřelo Zápotockého sako

⁶⁸⁹ *Kronika obce Zákolany. IV. díl*, s. 351, 356; na rekonstrukci domu byla dokonce za 20 000 korun zadána studie

⁶⁹⁰ Archiv obce Zákolany, karton Antonín Zápotocký. Fejeton Vladimíra Černého.

⁶⁹¹ Dobrým dokladem toho je zpráva *Hospodářských novin* z roku 2007 s titulem *Gottwalda vyškrtli, Zápotocký má stále sochu*, informující o rozdílných přístupech Zákolan, které sochu v obci beze změn ponechávají a Vyškova, který právě v roce 2007 odebral čestné občanství Klementu Gottwaldovi. *Gottwalda vyškrtli, Zápotocký má stále sochu. Hospodářské noviny* [online]. Praha: *Economia*, 2007, 24. 4. 2007 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-20977740-gottwalda-vyskrtli-zapotocky-ma-stale-sochu>

⁶⁹² *Kronika obce Zákolany. V. díl*, s. 488

⁶⁹³ Zákolany. *Turistika.cz: Pro větší zážitek z cest a výletů* [online]. 2007 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://www.turistika.cz/mista/zakolany/detail>.

rudou a boty bílou barvou.⁶⁹⁴ Jako důvod svého jednání uvedl za skupinu Jano Zajíc: „...*chceme nenásilnou formou s nadhledem a přitom esteticky poukázat na to, že socha se stává ústředním motivem centra Zákolan, které si nechceme spojovat s komunistickým režimem. Nelze změnit dějiny, ale můžeme pozměnit formu instalace sochy, která je nyní vyšší než nejvyšší strom v parku. (...) Svým činem chceme rozpoutat debatu o tom, jak se sochou dále naložit.*“⁶⁹⁵

Záměr se skupině vcelku podařil, neboť diskuse o budoucnosti památníku a dominanty obce trvají do dnešních dní. Akce si vysloužila jak pozitivní, tak negativní reakce, např. okresní výboru Klubu českého pohraničí starostce obce zaslal dopis, dle něž jsou původci akce „*skupinka čtyř debilů ... s naprosto vymytý mozky. (...) Jedná se o největší vandalství...pocházející z naprosté nevědomosti...krmené současnými pravicovými sdělovacími prostředky*“.⁶⁹⁶ O celé záležitosti informoval i celostátní tisk, čímž se případu dostalo ještě větší mediální pozornosti, přičemž jeden z největších impulsů k jejímu rozpoutání byla medializace události pomocí televizních reportáží, z nichž do popředí vystupuje ta z pořadu Reportéři ČT, o níž budu pojednávat níže.⁶⁹⁷

Diskusí prostupovalo několik názorových proudů, zvláště radikální, volající po úplném odstranění sochy a umírněný, zastávající názor sochu s jistými úpravami ponechat. Mezi zastánce sochy patřil například bývalý starosta Zákolan Vladimír Černý, který své důvody shrnul ve fejetonu „*Kam s ním*“, kdy se sám sebe ptal na smysl ničení a odstraňování pomníků.⁶⁹⁸ Za zachování sochy se pak staví většina starousedlíků, což se v určité míře dá interpretovat jako trvající úspěch propagandistické práce s postavou Zápotockého v obci. Případné samotné odstranění by přitom samo o sobě nemuselo být jednoduchou záležitostí. Socha totiž není majetkem obce, nýbrž soukromé firmy CIMEX INVEST, obci patří jen pozemek, na němž Zápotocký stojí.

V návaznosti na diskuse rozpoutané po nabarvení Zápotockého sochy se samotná obec snažila najít vhodné řešení, k čemuž byli přizváni odborníci. V listopadu 2015 byla uspořádána v hostinci U Libuše panelová diskuse, jíž se zúčastnili Otto Urban z pražské AVU, Jakub Rákosník z FF UK, nedávno zesnulý novinář Vladimír Kučera, Josef Tomeš z Masarykova

⁶⁹⁴ *Sochu prezidenta Zápotockého v Zákolanech natřeli na rudo. Kladenský deník, 13. 11. 2012, s. 2.*

⁶⁹⁵ Tamtéž

⁶⁹⁶ Archiv obce Zákolany, kart. Antonín Zápotocký, Dopis OV KČT Teplice starostce obce Zákolany z 19. prosince 2012 tučně zvýraznil sám autor dopisu.

⁶⁹⁷ *Boj o pomník: Reportéři ČT. Česká televize: Pro větší zážitek z cest a výletů [online]. 2013, 16. 12. 2013 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/213452801240048/>*

⁶⁹⁸ Archiv obce Zákolany, kart. Antonín Zápotocký. Fejeton Vladimíra Černého.

ústavu AV, Ondřej Matějka z ÚSTR a konečně dlouholetý ředitel kladenského muzea Zdeněk Kuchyňka. Za přítomnosti početného publika se většina diskutujících shodla na dle nich optimální možnosti řešení problému sochy. Tím je umístění informační desky k soše, která by měla potřebným způsobem uvést případného návštěvníka do kontextu. Kromě toho zazněl v diskusi ještě návrh na změnu instalace sochy a odstranění jejího podstavce a umístění na zem, čímž měl být snesen jak z reálného, tak i pomyslného piedestalu.⁶⁹⁹

Pokud mohu sám soudit, tak i dle mého je nejlepším řešením umístění informační desky, přičemž se hodí uvést, že tento koncept byl již alespoň ve dvou případech použit. Již v devadesátých letech byla k soše Zdeňka Nejedlého v Litomyšli instalována informační deska, uvozená citátem Blaira Pascala, s hlavním sdělením: „*Zdeněk Nejedlý (1878 – 1962). Rozmnožil i poškodil kulturu českou. Přinesl poctu i úhonu rodnému městu, jež oceňuje dobré a zavrhuje špatné jeho skutky*“.⁷⁰⁰ Druhý případ se odehrál v nedávné minulosti a do určité míry je svým průběhem podobný případu Zákolan. V květnu 2018 proběhla skrze česká média zpráva o tom, že pomník maršála Koněva v Dejvicích byl polit růžovou barvou. K činu se přihlásila skupina Čeští vlastenci, která kritizuje dle nich nekritické oslavování Koněva v rámci komunistické propagandy.⁷⁰¹ Radnice Prahy 6, která má pomník ve správě, se rozhodla rovněž místo odstranění sochy pro informační desku. Ta byla instalována na místo k padesátému výročí invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa, přičemž odbornými konzultanty pro její znění byli historici z Vojenského historického ústavu.⁷⁰²

Tentýž postup je tedy plánován i v Zákolanech. Podle doporučení, aby o osudu sochy nakonec rozhodli místní obyvatelé, obecní úřad vydal v místním zpravodaji výzvu, aby obyvatelé zaslali návrh textu, který by dle nich měl být na sochu umístěn.⁷⁰³ Nakonec se na obecním úřadě sešlo šest návrhů textu na informační desku. Z těchto šesti návrhů mělo být opět občany Zákolan rozhodnuto o finální verzi, přičemž úřad dobře uvádí, že „*deska bude přespolními*

⁶⁹⁹ *Budečské rozhledy*, č. 36, prosinec 2015, s. 2

⁷⁰⁰ Pamětní místa: Litomyšl. Pomník Zdeňku Nejedlému. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.* [online]. 2019 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <http://www.pametnimista.usd.cas.cz/litomysl-socha-zdenka-nejedleho/>

⁷⁰¹ Socha již jednou natřená na růžovo byla, a sice v roce 2014, k dalšímu poškození, tentokrátě posprejování pomníku, došlo na podzim 2014. 'Maršál Koněv už je zase růžovej.' K polití sochy barvou se přihlásila skupina Čeští vlastenci. *Irozhlas* [online]. 2018, 8. 5. 2018 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/marsal-konev-praha-6-socha-bubenec-ruzova-druha-svetova-valka_1805081203_dp

⁷⁰² ŠINDELÁŘ, Jan. *Dnes už bez šejků. Historie Koněvova pomníku v Praze*. In: *Dějiny a současnost*, roč. 40, č. 7 (2018), s. 46; v textu informačního panelu je pak kromě Koněvových vojenských zásluh zmíněn i podíl na zmíněné okupaci z roku 1968

⁷⁰³ *Budečské rozhledy*, č. 36, prosinec 2015, s. 2

*hodnocena jako vzor, jak se obec může vyrovnat se svou minulostí, s lidmi a událostmi, které se staly a nelze je odestát“.*⁷⁰⁴

Na vyjádřeních okolo sporu o sochu Zápotockého v Zákolanech bych se ještě pokusil ukázat dvě podle mě krajní perspektivy ve vnímání Zápotockého. Jádrem těchto vyjádření budiž zmíněná reportáž z pořadu Reportéři ČT z roku 2013. První a očekávanou perspektivou jsou postoje představitelů komunistické strany, v tomto případě zastoupené tehdejší předsedkyní OV KSČM na Kladně Evou Vlčkovou. Vlčková vnímá, a to oprávněně, Zápotockého jako jednoho z nejvýznamnějších místních rodáků, za jehož působení se Kladensko ocitlo na špičce dělnického hnutí u nás. Jak bylo ukázáno, druhá část tvrzení, tedy přehánění role Zápotockého v aktivizaci dělnictva, je jistým mýtem rozšířeným mezi minoritní skupinu „nostalgičků“. Obhajoba Zápotockého z úst vedoucí členky komunistické strany je nepřekvapivou záležitostí, kterou se z perspektivy druhé pokouší srážet styl reportáže.

Podle mého názoru je poněkud problematickou částí celé reportáže rozhovor s Jiřím Pernesem. Pernes, spolu s Petrem Kourou, zde vstupuje v roli intelektuální autority, mající podat obraz o působení Antonína Zápotockého, ale i jeho otce Ladislava: „*Ladislav Zápotocký byl vyučený krejčí, jako řemeslníkovi, nebo živnostníkovi jako krejčímu mu to moc nešlo. Ta živnost mu moc nefungovala.*“⁷⁰⁵ Tvrzení o nefunkčnosti živnosti není na místě, jak jsem se pokusil ukázat v druhé kapitole. Stejně tak nevýnosnost Zápotockého krejčovské živnosti v Zákolanech pramenila ze zcela jiných příčin. Reportér David Vondráček pak pokládá vcelku nesmyslnou a návodnou otázku s jasným cílem vykreslovat Zápotockého i ve vztahu k rodině (!) jako archetypálního dogmatika komunistické ideologie: „*A s trochou teda nadsázky, kdyby vlastně byl krejčím v 50. letech, tak ho jeho syn vyvlastní?*“ Pernes pak, místo aby otázku odmítl, odpovídá následovně: „*Určitě, protože to byl, vlastně byť byl krejčí a měl dílnu, tak vlastnil výrobní prostředek, a bylo potřeba ho znárodnit nebo zespolečnit, jak oni říkali.*“⁷⁰⁶ Rozhovor je ilustrativním příkladem celého konceptu a jazyka reportáže, který má být podtržen na příkladu vybraného potomka obětí represí z padesátých let coby ukázkou zločinů, na kterých se měl Zápotocký podílet, za využívání výrazů jako „*bolševické vyvlastnění.*“⁷⁰⁷

⁷⁰⁴ *Budečské rozhledy*, číslo 38, červen 2016.

⁷⁰⁵ Scénář k reportáži, s. 14 (nečíslováno). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/pub/reporterict/213-452-80124-0048.doc>.

⁷⁰⁶ Tamtéž.

⁷⁰⁷ Tamtéž, zmíněný potomek, jistý Zdeněk Klíma, se dokonce o Zápotockém vyjadřuje jako o teroristovi, s. 16.

„Podle mého názoru je objektivně zločincem, aktivně se podílel na budování toho zločinného komunistického režimu a myslím, že těmdle lidem by se neměly tady budovat nebo nechávat stát pomníky.“⁷⁰⁸ Tímto výrokem Jiří Pernes zakončuje svou participaci v reportáži. Lze si položit otázku, jestli je možné Zápotockého, který si prošel poměrně složitým vnitřním vývojem, odsouvat do pozice jasného zločince. Tento vývoj je dle mého nutné vzít při hodnocení Zápotockého osobnosti v potaz, přičemž samozřejmě je pravda, že Zápotocký svou činností přispíval ke vzniku poúnorového systému, stejně jako je bezesporu pravda, že za některé zločiny tohoto období je i on přímo odpovědný. Bylo by zajímavé položit si v případném výzkumu Zápotockého v letech 1945–1957 otázku, jak se Zápotocký sám vnitřně vyrovnával s nově nastupujícím režimem, který sám budoval, přičemž bych se odkázal na v úvodu této kapitoly zmíněný dokument, který podle mého soudu ilustruje Zápotockého vnitřní rozpoložení a možná i deziluzi a konečně i strach, pociťovaný v období stalinského systému a ostatně i nastupující destalinizace, neboť dochází k faktickému bourání hodnot, které sám pomáhal vytvářet. A konečně sama Marie Zápotocká na besedě v Zákolanech v šedesátých letech prohlásila, že jí Zápotocký v roce 1957 řekl: „*Neměl jsem být ani předseda vlády, ani prezident. Měl jsem zůstat v odborech*“.⁷⁰⁹

Problém je, zdali je Zápotockého činnost po roce 1948 jediným momentem, proč si Zápotockého pamatovat. Nelze, dle mého názoru, přistupovat takto schematicky k poněkud problematické a osobnosti, jakou Antonín Zápotocký dozajista je. Neměli bychom vnímat celoživotní dílo Antonína Zápotockého jako jednu nepřetržitou linii, ale vnímat ho v odlišnostech a jeho periodách. Zápotocký padesátých let je v obecném povědomí mnohem rozšířenější než Zápotocký předválečný (před první světovou válkou), který se v mnohém nelišil od známých postav sociální demokracie, byť se to dá pokládat za pochopitelné, vzhledem ke stále přetrvávajícímu diskursu ve vztahu k vrcholným poúnorovým představitelům.

Kromě sochy pak lze další připomínky Antonína Zápotockého hledat dnes již těžko. Pamětní deska na jeho rodném domě, který ztratil památkovou ochranu, byla překryta polystyrénovým zateplením, a s ní tak zmizel poslední relikv někdejší pamětní síně.⁷¹⁰ Posledním místem, kde se pak na Zápotockého, spíše však ironicky, vzpomíná, je místní hostinec, kde se mezi různou

⁷⁰⁸ Tamtéž, s. 19.

⁷⁰⁹ Archiv obce Zákolany, kart. Antonín Zápotocký. Audiozáznam besedy s Marií Zápotockou.

⁷¹⁰ Dům pozbyl památkovou ochranu paradoxně v den 111 výročí Zápotockého narození, 19. prosince 1995. Venkovská usedlost - rodný dům Antonína Zápotockého. *Národní památkový ústav: Památkový katalog* [online]. 2015 [cit. 2019-08-12]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-rodny-dum-antonina-zapotockeho-2279454>.

výzdobu na zdech nachází i portrét někdejšího funkcionáře sociálně demokratické a komunistické strany. V reportáži z pořadu Reportéři ČT byl hostinec v této souvislosti rovněž zmíněn, a sice díky cedulce s nápisem „Zde sedával a na harmoniku rád hrál zákolanský rodák Antonín Zápotocký.“⁷¹¹

Dovolím si ještě v závěru práce polemizovat s tímto docela rozšířeným mýtem, tedy Zápotockého oblíbení hraní na tahací harmoniku, tedy akordeon. Tento mýtus se dochoval v paměti starší generace, ale rovněž jej často prezentovala v polistopadové době i mainstreamová média.⁷¹² Nejsofistikovanější podobu této legendy přinesl časopis Reflex: „Prezident Antonín Zápotocký, vynikající muzikant ve hře na harmoniku, při návštěvě závodu na výrobu hudebních nástrojů ČSHN, n. p., nařídil veliteli jeho ochranky kpt. Antonínu Pechačovi, aby mu jeho lidé nenápadně „zorganizovali“ harmoniku. Když to za několik dní prasklo, vrátila prezidentova manželka Marie Zápotocká hudební nástroj generálnímu ředitelovi podniku Vladimíru Koptovi osobně nazpět. Prezident aféru komentoval satiricky: „Harmoniku jsem pro sebe nechal zestátnit. Zjistilo se přesto, že již zestátněna byla.“⁷¹³ Autor zde však neuvádí žádný zdroj, o který by mohl toto své tvrzení opřít. Lidová legenda o Zápotockém – harmonikáři, se dá najít i ve vzpomínkách Hedy Margoliové: „Omyl, milá paní, pomyslela jsem si, soudruh prezident se jakživ nesnížil k ničemu namáhavějšímu, než je hraní na harmoniku, a za jeho mladých let bývalo domovnictví těžká a poctivá práce.“⁷¹⁴

Z dochovaného archivního materiálu se jeví jiná skutečnost, a sice ta, že Zápotocký na harmoniku neuměl, tudíž neměl žádný důvod jí ani vlastnit. Na konci čtyřicátých a počátku padesátých let se zápotockého literární díla dočkala brzké dramatizace pro divadelní prkna. V návaznosti na to se Zápotocký ohrazuje v nedatovém dopise (pravděpodobně z roku 1949, soudě podle dat, obsažených v textu, nejspíše se jedná o dramatizaci knihy *Rudá záře nad Kladnem*) proti uveřejnění článku s názvem *Dvě dramatizace*. Uvádí zde několik důvodů, proč nesouhlasí s uveřejněním tohoto článku, přičemž nejdůležitější je zde bod druhý, v němž vyvrací legendu o tom, že nosil z kladenského nádraží kufry, která má být v článku obsažena, přičemž následně praví: „Rozšířenější je verze, že jsem po kladenských hospodách hrál na

⁷¹¹ Scénář k reportáži, s. 14 (nečíslováno). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/pub/reporterict/213-452-80124-0048.doc>.

⁷¹² Např. ...několikrát prý byl viděn, jak pije pivo s dělníky, nebo hraje na harmoniku. JANAČ, Marek. Naši prezidenti V. - Antonín Zápotocký. *Český rozhlas: Rádio Česko* [online]. Praha: Český rozhlas, 2003, 20. 1. 2003 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: https://www.rozhlas.cz/prezident08/9muzu/_zprava/420912.

⁷¹³ BERWID - BUQUOY, Jan. Pozor na prezidenty, kteří kradou!. *Reflex* [online]. Praha, 2011, 20. 1. 2003 [cit. 2019-04-21]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/dokument/41717/pozor-na-prezidenty-kteri-kradou.html>.

⁷¹⁴ KOVÁLYOVÁ, Heda. *Na vlastní kůži*. Vydání 4., V Akademii 2. Praha: Academia, 2012, s. 72

*harmoniku a žebal. – Nikdy jsem proti ní neprotestoval, neumím hrát na žádný hudební nástroj a harmoniku jsem za celý svůj život v ruce neměl. Tím méně na ní hrál.*⁷¹⁵

Jako druhý důkaz může posloužit opět dopis, tentokrát již datovaný, pocházející z doby po Zápotockého smrti. V dopise od Václava Stádníka, starého Zápotockého přítele a spolupracovníka z doby jeho působení na Kladně, zaslaném 30. března 1972 Marii Zápotocké, pisatel oznamuje, že se ohradil proti článku uveřejněném v časopisu *Vlasta*, názvem *Epištoly z černého města*. V nich byla uvedena výpověď vedoucího hostince U Kostků, který jim měl popisovat činnost tiskárny Svobody právě v tomto hostinci s tím, že „...v koutku hrával Zápotocký na harmoniku“⁷¹⁶ Stádník se proti tomu vymezil s tím, že dotázaný je žvanil, co se narodil někde na severu v roce 1924 a na Kladno přišel až po okupaci.⁷¹⁷ Myslím, že si mohu dovolit označit tyto dva na sobě nezávislé zdroje za poměrně jasný důkaz, vyvracející rozšířenou legendu o „Tondovi harmonikáři“.

⁷¹⁵ VOA ČMKOS, kart. 21, a. j. 132, nedatovaný dopis AZ.

⁷¹⁶ NA Praha, fond MZ, kart. ?, a. j. 88, Dopis Václava Stádníka Marii Zápotocké z 30. března 1972.

⁷¹⁷ Tamtéž.

7) Závěr

Antonín Zápotocký strávil na Kladensku podstatnou část svého života, často v dynamickém a turbulentním období plném změn, od prvopočátků oslav prvního máje, přes dělnické stávky a nepokoje doby předválečné a konečně i vznik Komunistické strany Československa, tedy organizace, v jejíž řadách se postupně dostane na místa ve státě nejvyšší. Kladenský region se svým specifickým socioekonomickým charakterem se pro Zápotockého stal ideálním prostředím, ve kterém mohl uplatnit svůj organizační talent, řečnické schopnosti a v neposlední řadě, jak se ostatně na konci jeho pobytu zde projevilo, i svou vnitřní radikalitu. Pokusím se zde nyní shrnout v textu samotném umístěné dílčí odpovědi na dvě, resp. tři základní otázky, položené v úvodu této práce.

První se dotýká Zápotockého románů, coby specifické memoárové literatury. Beletristická díla z pera bývalého prezidenta prošla během půlstoletí své existence sama několika fázemi, jak na ně bylo pohlíženo. Od až komické adorace počátku let padesátých, kdy se Zápotocký dočkal řady lichotících, ba až podlézajících dopisů od mnoha lidí, či podobně laděných novinových příspěvků⁷¹⁸, přes využívání románů k propagaci režimu, který pomáhal vytvořit, kdy byly knihy často využíváním materiálem k propagační a agitační práci s dětmi a mládeží,⁷¹⁹ až po pomyslný hořký konec, kdy s pádem režimu ztratila tato díla své výsadní postavení v české literatuře. Dozajista by bylo zajímavé zkoumat Zápotockého romány i z tohoto hlediska.

Pokud se ohlédnou za prací a pokusím se odpovědět na otázku, tak je nezpochybnitelné, že knihy *Vstanou noví bojovníci*, *Bouřlivý rok 1905* a *Rudá záře nad Kladnem* jsou knihami založenými na osobním prožitku lidském. Domnívám se, že se mi vcelku podařilo z velké vystihnout z knih právě onen lidský prožitek a separovat ho od částí textu, založených buď na historickém materiálu, či autorské licenci. Domnívám se rovněž, že pomocí zachované archivní dokumentace k románům, by se dala vydat dobrá kritická edice těchto tří děl, zaměřující se právě na jejich historickou autenticitu a možnost historiografického využití, coby nejen pamětem jedné postavy českých dějin, ale i jako zdroji pro bádání v oblasti dějiny sociální demokracie a dělnického hnutí.

⁷¹⁸ Např. VOA ČMKOS, fond AZ, kart. 36, a. j. 410, která je jen jednou z mnoha jednotek, uložených ve Všeodborovém archivu, obsahující takový materiál

⁷¹⁹ Např. KAPSA, Oldřich, ed. *Antonín Zápotocký: Rudá záře nad Kladnem: pokusný metodický materiál pro čtenářské besedy*. Praha: Výzkum. osv. ústav, 1954. 20, [1] s. Pokusné metodické materiály pro práci s knihou. Pokusný metodický text pro čtenářské besedy; Čís. 23.

Vedlejším záměrem tohoto textu, bylo podat pohled na poněkud jiného Zápotockého než toho, jaký je obecně nejvíce známý a prezentovaný, tedy předseda vlády, prezident, člověk, co podepisoval rozsudky smrti a za jehož prezidentování v roce 1953 se v důsledku měnové reformy tvrdě zasahovalo proti protestujícím dělníkům. Poslední jmenované je v příkrém kontrastu s tím, jaký Zápotocký je vykreslený v této práci.

Svou prací na Kladensku dokázal po roce 1907 vybudovat velice schopnou a hustou síť stranické organizace, za kterou byl rovněž z pozice svojí tajemnické funkce odpovědný, ale mimoto si udržel nesmírně vysokou popularitu mezi místním dělnictvem, což přisuzuji jeho řečnickému umu. Je nesporné, že Zápotockého činnost na Kladensku přinesla rozvoj místní sociální demokracie a je nesporné i to, že jej kladenští chápali jako autoritu.

Pokud bych si položil hypotetickou otázku, zdali by se Kladno vyvíjelo obdobným směrem, - jaký na počátku dvacátého století nastal – i bez Zápotockého, pak bych se nebál prohlásit, že ano. Zápotocký sice působil na místní jako určitý katalyzátor radikalismu, nicméně se nedomnívám, že by v tomto směru byl jedinečný a nenahraditelný. Totiž vzhledem k vlastnímu charakteru kladenského dělnictva, by dle mého soudu stačil kdokoliv jiný, s podobnými názory jako Zápotocký, tedy nástupce mladší generace, který by dokázal tyto masy strhnout na svou stranu stejně tak, jako Antonín Zápotocký. Ostatně byl to rys podobný spoustě mladých socialistů, vzešlých z mládežnického hnutí. Nicméně je třeba mít na paměti, že i sám Zápotocký byl silně ovlivňován radikálními jevy zvenčí, která pak přinášel do kladenského prostředí, ať už to byly jeho zážitky z první světové války, první kontakty s ruskými komunisty, nebo ostatně i Zápotockého vztah k Munovi. Nelze tedy jasně říci, že by sám jediný zápotocký měl takový vliv na místní poměry. Je nutné na něj nahlížet jako na člověka, který se v místních podmínkách dokázal prosadit a věděl čím a jakým způsobem zaujmout.

V pozdějším období života, kdy se věnoval svým stranickým a posléze politickým povinnostem v Praze, si začal kladenský region, resp., nové politické špičky, Zápotockého stavět na pomyslný piedestal, coby heroického rodáka, vzešlého z centra jednoho z nejradikálnějších okresů, který si udržoval spojení s prostým lidem, ze kterého prakticky sám vzešel. Takový pohled na zápotockého se měl budovat a měl být udržován. Bylo to Kladensko, díky kterému Zápotocký dosáhl již za svého života takřka mytických výšin, přičemž uvnitř stranické hierarchie měl, s trochou nadsázky řečeno, aureolu toho, kdo se setkal s Leninem. Nicméně bude nutné na tomto poli provést ještě rozsáhlý výzkum, jak jsem se pokusil naznačit v úvodu poslední kapitoly.

K tomuto spojení Zápotockého a Kladenska by jistě slušelo moderní historiografické zpracování, přičemž velice perspektivní se mi jeví výzkum v oblasti vyrovnání se s tímto dědictvím v regionu, po Konci rudého Kladna.⁷²⁰ Závěrem bych rád již jen dodal, že k osobě Antonína zápotockého, či kladenskému regionu, se v badatelské rovině dozajista velice rád ještě někdy vrátím, neboť obě dvě témata, jsou z velké části pomyslnými neoranými poli.

⁷²⁰ Respekt, 10. 8. 1992, s. 1

8) Seznam použitých zdrojů a literatury (abecedně)

a) Archivní prameny

- Archiv obce Zákolany
 - Pamětní kniha obcí Zákolany a Trněný Újezd
 - Kronika obce (3. kronika) Zákolany
 - Kronika obce Zákolany, III. – V. díl
 - Dokumentace ke kronice obce
 - Karton Antonín Zápotocký
- Národní archiv
 - Fond Antonín Zápotocký
 - Fond Československá sociální demokracie
 - Fond Marie Zápotocká
- Státní oblastní archiv Praha
 - Vznik dělnického hnutí v českých zemích I. 1866-1918: Krajský zemský soud Praha. Tematický katalog
- Státní okresní archiv Kladno
 - Fond Antonín Zápotocký
 - Fond Dělnické hnutí
 - Fond Vzdělávací spolek Budeč
- Všeodborový archiv Českomoravské konfederace odborových svazů
 - Fond Antonín Zápotocký
 - Fond Ladislav Zápotocký

b) Tištěné prameny a edice

ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd a SOUKUP, František, ed. *Protokol čtvrtého řádného sjezdu Československé strany sociálně demokratické, konaného ve dnech 8., 9., a 10. září v Českých Budějovicích zároveň s programem a všemi organizačními a tiskovými řády strany*. V Praze: nákladem časopisu Zář, [1900]. 100 s.

ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ. Sjezd. *Protokol III. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany v*

Rakousku: konaného dne 10., 11. a 12. dubna 1898 v Brně v Dělnickém domě. Praha: Dělnická knihtiskárna a nakladatelství, 1898. 39 s.

ČESKOSLOVANSKÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ.
Sjezd. Protokol IX. sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické ve dnech 4. až 8. září 1909 v Národn. domě v Praze-Smíchově. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, [1909?]. 277 s.

ČESKOSLOVENSÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ.
Sjezd. Protokol XIII. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické, jenž se konal 25. až 28. září 1920 v Smetanově síni Obecního domu v Praze. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, [1920?], 329 s.

ČESKOSLOVENSÁ SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ STRANA DĚLNICKÁ.
Sjezd. Nový organizační řád strany a protokol XIII. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, konaného ve dnech 27., 28., a 29. listopadu 1920 v Representačním domě v Praze. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1921, 181 s.

DLOUHÝ, Václav a Marie KOŤÁTKOVÁ. *Cesta životem Václava Dlouhého, učitele, písmáka a dobrého člověka.* V Praze: Vladimír Žikeš, 1948.

Hovořili s Leninem. Praha: Rudé právo, 1950. 67 s. Knihovna Rudého práva; roč. 4, č. 11.

KLEMENTOVÁ, J., ed. *Antonín Zápotocký: Ve vzpomínkách současníků.* 1. vyd. Praha: Práce, 1985. 154 s.

MALÁ, Irena, ed. a ŠTĚPÁN, František, ed. *Prosincová generální stávka 1920: Sborník dokumentů.* 1. vyd. Praha: ČSAV, 1961. 316, [2] s. Prameny k ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce a vzniku ČSR. Práce ČSAV.

MUNA, Alois. *Ruská revoluce a československé hnutí na Rusi: řeč soudruha A. Muny, pronesená na schůzi v Dělnickém domě v Kladně 12. ledna 1919*. 3. vyd. Kladno: Svoboda, 1919. 53 s.

Nový zákon o právu volebním pro radu říšskou. 2. vyd. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Tiskový výbor, 1907.

Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce v Československu: sborník dokumentů z let 1917-1921. Vydání I. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957. 502 stran.

Protokol I. výroční konference II. kraje, organizací Československé soc. demokratické strany dělnické, konané 25. a 26. prosince 1908 v Dělnickém domě v Kladně. Kladno: Svoboda, 1909. 41 s.

Protokol VIII. řádného sjezdu československé sociálně-demokratické strany dělnické dne 11. až 14. srpna 1907 v děln. domě v Plzni. Praha: Zář, [1907]. 72 l.

Protokol X. sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické ve dnech 23. až 27. prosince 1911 v Národním domě na Smíchově. V Praze: Tiskový výbor československé sociálně demokratické strany dělnické, [1912?]. 273 s.

Protokol XI. řádného sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické, konaného ve dnech 7., 8. a 9. prosince 1913 na Žofíně v Praze. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, [1914]. 240 s.

Protokol XII. řádného sjezdu československé sociálně demokratické strany dělnické konaného ve dnech 27., 28., 29. a 30. prosince 1918 v Repres. domě v Praze. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, [1919]. 255 s.

REZLER, Josef a REZLEROVÁ, Barbora. *Ze života průkopníků sociální demokracie*. Druhé, ve Svobodě první vydání. V Praze: Svoboda, 1950. 181 stran

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1919.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920.

STEINER, V. *Pod železnou rukou neboli Jak se volí v páté kurii: návod ku volbám ve všeob. třídě voličů*. Praha: Sociální demokrat, 1896, 25 s.

ŠKORPIL, František Bohumil. *Popis okresního hejtmanství Kladenského*. Na Kladně: F.B. Škorpil., [1895]. VI, 104 s.

ŠOLLE, Zdeněk, ed. *Průkopníci socialismu u nás*. 1. autoris. vyd. Praha: SNPL, 1954. 524, [28] s. obr. příl.

TRÁVNÍČEK, Jan. *Domovské právo dle zákona ze dne 3. pros. 1863 ř. z. č. 105 a zákona ze dne 3. prosince ř. z. č. 222*. V Praze: Nákladem F. Šimáčka, 1901, 132 s.

Velezrádný proces kladenský: podrobný a přehledný obraz přelíčení se 14 obžalovanými komunisty před šestičlenným výjimečným senátem v Praze ve dnech 31. března do 13. dubna 1921. Praha: Tiskový výbor strany komunistické, R. Rejman, 1921. 66 s.

ZÁPOTOCKÁ, Marie. *Můj život s Antonínem Zápotockým*. [Praha]: Mona, 1985. 167 stran.

ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Bouřlivý rok 1905*. Čtvrté vydání. Praha: Práce, 1950. 352 s.

ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Rudá záře nad Kladnem*. 5. vydání (4. v Práci). Praha: Práce, 1952. 352 s.

ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Vstanou noví bojovníci*. 7. vydání (v Práci). Praha: Práce, 1951. 278 s.

ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *Vstanou noví bojovníci*. 9. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatur, hudby a umění, 1954. 343 s.

Zásady a cíle marxistické levice: Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: Sociální Demokrat, 1920. 61 s.

Zpráva k VII. sjezdu Československé sociálně demokrat. strany dělnické ve dnech 22.,23.,24. a 25. prosince 1906 na Král. Vinohradech. Praha: Československá sociálně demokratická strana dělnická. Výkonný výbor, 1907. 66 s.

Zpráva o činnosti a zdatnosti politických organizací II. vol. okresu Českosl. strany soc. dem. za dobu od 31. prosince 1905 do 31. prosince 1906 vydaná ku řádné okresní konferenci, konané dne 2. a 3. února roku 1907 na Kladně. 15 s.

c) Tisk

Budečské rozhledy 2015–2016

Dělník: Politicko-sociální časopis věnovaný zájmům veškerého dělnictva československého 1869

Kladenská Svoboda 1914–1918

Kladenská záře 1957

Kladenský deník 2012

Národní listy 1890

Pankrácký sršatec 1921

Právo Lidu 1916, 1919–1920

Respekt 1992

Rovnost 1919

Rudé Právo 1920–1921, 1984

Svoboda 1891, 1895, 1901, 1905–1914, 1918–1921, 1948, 1964, 1984

Vorwärts 1921

Železniční zřízenec 1916

d) Literatura

50 let Poldiny huti: vývoj, nynější stav, pracovní pochody, výrobky. V Praze: Poldina Huť, 1939

BALÍK, Stanislav et al. *Český antiklerikalismus: zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848-1938.* Vydání první. Praha: Argo, 2015. 490 stran, 8

nečíslovaných stran obrazových příloh. Historické myšlení; svazek 69. ISBN 978-80-257-1373-0.

BÁRTA, Drahomír. *Prosincová generální stávka roku 1920*. I. aut. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953. 188 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. Za svobodu lidu; svazek 12.

BREJCHOVÁ, Renata. *Domovské právo a jeho proměny v 19. a 20. století do roku 1939*. Plzeň, 2014. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická. 101 s.

BURIÁNEK, František, ed. *Spisovatelé Antonínu Zápotockému*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1958. 186 s.

Dějiny hutnictví železa v Československu. 2, Od průmyslové revoluce do konce 2. světové války. Praha: Academia, 1986

DRVOLA, Karel č. *Ladislav Zápotocký a jeho činnost na Podbudečsku*. In: Posel z Budče: Sborník Sládečkova vlastivědného muzea, č. 34, s. 19-48. Kladno, 2017.

DRVOLA, Karel. „Druhý život“ Ladislava Zápotockého–Budečského. Posel z Budče 2018, č. 35, s. 20 – 45.

FASORA, Lukáš. *Josef Hybeš (1850-1921): život, dílo a mýtus*. Vydání první. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 232 stran.

FASORA, Lukáš. Krajina revolučních tradic (1920–1989) – kolébka nového člověka. Příklad Brněnska, Kladenska a Rosicko-Oslavanska. In Fasora, Lukáš; Hanuš, Jiří; Nečasová, Denisa a kolektiv. Svůdnost sociálního experimentu : nový člověk 20. století. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. s. 186-207.

FASORA, Lukáš. *Stáří k poradě, mládí k boji: radikalizace mladé generace českých socialistů 1900-1920*. 1. vydání. Brno: CDK, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015. 242 stran. ISBN 978-80-7325-364-6.

FIALOVÁ, Ludmila, Pavla HORSKÁ, Eduard MAUR, Jiří MUSIL a Milan STLOUKAL. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1996

GALANDAUER, Jan. *Bohumír Šmeral: 1914-1941*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. 513 stran, 32 nečíslovaných stran obrazových příloh.

GALANDAUER, Jan. *Od Hainfeldu ke vzniku KSČ: české dělnické hnutí v letech 1889-1921*. Praha: Svoboda, 1986

GALANDAUER, Jan. *Šmeral: Bohumír Šmeral 1880-1914*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981. 347 stran, 32 nečíslovaných stran obrazových příloh, 8 nečíslovaných listů obrazových příloh.

HÁJEK, Miloš a MEJDROVÁ, Hana. *Vznik Třetí internacionály*. Vyd. 1. (české). Praha: Karolinum, 2000. 491 s. ISBN 80-7184-884-0.

Historický atlas měst České republiky

Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2006

HRABĚ, Antonín a POBOŘIL, Rudolf. *Antonín Zápotocký a Sparta Kladno*. Kladno, 1971. 15 s.

HRBATOVÁ, Anežka. *Antonín Zápotocký: bibliografie. Díl 1, Produkce a činnost 1897-1939*. Praha: Knihovna Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1974. 351 s. Bibliografie a informace knihovny Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ; č. 27.

HRBATOVÁ, Anežka. *Antonín Zápotocký: bibliografie. Díl 2. Sv. 1, Produkce a činnost 1945-1957*. Praha: Knihovna Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1976. 320 s. Bibliografie a informace knihovny Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ; č. 27.

HRBATOVÁ, Anežka. *Antonín Zápotocký: bibliografie. Díl 2. Sv. 2, Produkce a činnost 1945-1957*. Praha: Knihovna Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1976. s. 323-654. Bibliografie a informace knihovny Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ; č. 27.

HRUBEC, Marek, ed. a BÁRTA, Miloš, ed. *Dějiny českého a československého sociálnědemokratického hnutí*. Praha: Masarykova dělnická akademie, 2006.

JANÁK, Viktor. *František Mikuláš Mlčoch – politický chameleon*. Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie Roč. 29, č. 1/2 (2018), s. 25-35.

KAPSA, Oldřich, ed. *Antonín Zápotocký: Rudá záře nad Kladnem: pokusný metodický materiál pro čtenářské besedy*. Praha: Výzkum. osv. ústav, 1954. 20, [1] s. Pokusné metodické materiály pro práci s knihou. Pokusný metodický text pro čtenářské besedy; Čís. 23

KARBUSICKÝ, Vladimír a Václav PLETKA. *Dělnické písně*. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Antonín Zápotocký – komunistická tragédie dělnického předáka*. In PERNES, Jiří. *Po stopách nedávné historie: sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. Brno, 2003. s. 35–48.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 571 s. Dějiny českých zemí; sv. 11. ISBN 80-7277-027-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Památky revolučního hnutí Středočeského kraje: Okres Kladno*. Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1973

KÁRNÍK, Zdeněk. *První pokusy o založení komunistické strany v Čechách*. Praha: Academia, 1966. 67 s. Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd; Ročník 76, Sešit 10.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Karolinum, 1996. 554 s., [16] s. il. ISBN 80-7184-128-5.

KÁRNÍK, Zdeněk. *Za československou republiku rad: národní výbory a dělnické rady v čes. zemích 1917-1920*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1963. 271, [2] s.

KÁRNÝ, Miroslav a Alois PĚNIČKA. *Sto let kladenských železáren: příspěvek k dějinám českého železářství a k dějinám dělnického hnutí na Kladensku v letech 1854-1957*. Praha: Práce, 1959

KÁRNÝ, Miroslav. *Pod rudým praporem Října: Velká říjnová socialistická revoluce a kladenští dělníci: (1917-1921)*. Kladno: OV KSČ, 1957. 56 s.

Kladensko v prosincových událostech 1920: [Sborník]. Kladno: Okr. osv. dům, 1970. 58, [3] s.

KOVÁLYOVÁ, Heda. *Na vlastní kůži*. Vydání 4., V Academii 2. Praha: Academia, 2012

KRÁSNÝ, Josef, ed. *Našemu Antonínu Zápotockému*. Praha: Orbis, 1949. 181 s.

MAJEROVÁ, Marie, Siréna, Československý spisovatel, vyd, 16, Praha. 355 s.

MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3., přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. 673 s. ISBN 80-7201-433-1.

MATĚJČEK, Jiří. *Formování sociální skupiny horníků uhlí v českých zemích (1800-1914) = Gestaltung der Bergarbeiterschaft in den Böhmischen Ländern in den Jahren 1800-1914*. Opava: Slezský ústav ČSAV, 1990

MATĚJČEK, Jiří. *Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci (do roku 1914)*. Vydání I. Praha: Academia, 1984

NECHVÁTAL, Martin. *15.5.1921 - založení KSČ: ve službách Kominterny*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2002. 125 s. Dny, které tvořily české dějiny; sv. 3.

PĚNIČKA, Alois. *Kladenské dělnictvo pod vedením s. Antonína Zápotockého v boji za socialistickou republiku*. Rukopis. 1951. 289 stran.

PĚNIČKA, Alois. *Kladensko v revolučních letech 1917-1921*. 1., aut. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954. 171 s. Za svobodu lidu; sv. 17.

PĚNIČKA, Alois. *Otec a syn*. Kladno: Dům politické výchovy při OV KSČ Kladno, 1974.

PEROUTKA, Ferdinand a FROMKOVÁ, Jarmila, ed. *Budování státu. IV., 1921-1922*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1365-1851. ISBN 80-7106-040-2.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. 442 s. ISBN 80-7106-040-2.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. II., 1919*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 453-877. ISBN 80-7106-040-2.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. III., 1920*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 885-1349. ISBN 80-7106-040-2.

PEŤAS, František. *Památky a památníky revolučního dělnického hnutí v Praze*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1961. 42, [2] s.

PRÁGEROVÁ, Zdeňka. *Ladislav Zápotocký: život a dílo*. Praha, 1986. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 114 s.

PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999.

REIMAN, Pavel. *Dějiny Komunistické strany Československa*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1961. 710.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002. 284 s. ISBN 80-200-0957-4.

SOUKUP, František. *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl I*. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1938. 813 s.

SOUKUP, František. *Revoluce práce: dějinný vývoj socialismu a Československé sociálně demokratické strany dělnické. Díl II*. 1. vyd. Praha: Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství, 1938. 821-1715 s.

STEHLÍK, Václav. *Sto let dolu Zápotocký: [1867-1967]*. Ve Švermově: Důl Zápotocký, národní podnik, 1967

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 492 s. Česká historie; sv. 7. ISBN 80-7106-274-X.

ŠOLLE, Zdeněk. *Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století*. Praha: ČSAV, 1960

ŠINDELÁŘ, Jan. *Dnes už bez šeriků. Historie Koněvova pomníku v Praze*. In: *Dějiny a současnost*, roč. 40, č. 7 (2018).

ŠTOVÍČEK, Jan. *Ladislav Zápotocký a muzejnictví na Podbudečsku*. In: *Muzejní a vlastivědná práce* 2/1974. s. 85–87.

ŠTVERÁK, František. *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921-1992): základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. Vyd. 1. Praha: Národní archiv, 2010. 440 s.

ŠUMBEROVÁ, Ludmila. *Antonín Zápotocký*. Praha: Horizont, 1974. 105 s. Medailóny; sv. 9.

ŠUMBEROVÁ, Ludmila. *Antonín Zápotocký: 1884*1957*. Vydání I. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1984. 167 stran, 32 nečíslovaných stran obrazových příloh.

TOMEŠ, Josef. *Průkopníci a pokračovatelé: osobnosti v dějinách české sociální demokracie 1878-2003: biografický slovník*. Praha: Cíl, 2013.

VESELÝ, Jindřich. *O vzniku a založení KSČ*. 1. aut. vyd. Praha: Rovnost, 1952. 170 stran.

VORÁČKOVÁ, Zdeňka. *Dělnické spolky na Kladensku ve druhé polovině 19. století a počátku 20. století*. Praha, 1985. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 111 s.

WIRTH, Zdeněk, ed. a STEJSKAL, Karel, ed. *Kladno jindy a dnes: z kroniky města: statistický přehled: procházky městem: Kladenské doly a hutě: průvodce okolím*. V Kladně: Karel Stejskal, 1905. 57 s.

Z dějin dělnického hnutí na Kladensku: Sborník prací k 40. výročí vzniku KSČ z okr. archivu v Kladně.

e) Internetové zdroje

http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BACHER_Gottfried_7.11.1838-25.6.1897

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=6DFD19C9BB3245D98513E03B53E6A0CE&scan=164>

<http://praha1.cssd.cz/o-nas/a2057.html>

<https://archiv.ihned.cz/c1-20977740-gottwalda-vyskrtli-zapotocky-ma-stale-sochu>

<https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/delnicky-dum-v-kladne-84183>.

<http://old.ustrcr.cz/cs/alois-muna>

<http://www.historiecssd.cz/#3>

<https://www.reflex.cz/clanek/dokument/41717/pozor-na-prezidenty-kteri-kradou.html>.

https://www.rozhlas.cz/prezident08/9muzu/_zprava/420912.

<http://www.ceskatelevize.cz/pub/reporterict/213-452-80124-0048.doc>.

<https://pamatkovykatalog.cz/venkovska-usedlost-rodny-dum-antonina-zapotockeho-2279454>.

<http://www.pametnimista.usd.cas.cz/litomysl-socha-zdenka-nejedleho/>

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/213452801240048/>

<https://www.turistika.cz/mista/zakolany/detail>.

https://www.narodnifonoteka.cz/Record/vnf_sup.003360894x185266.

